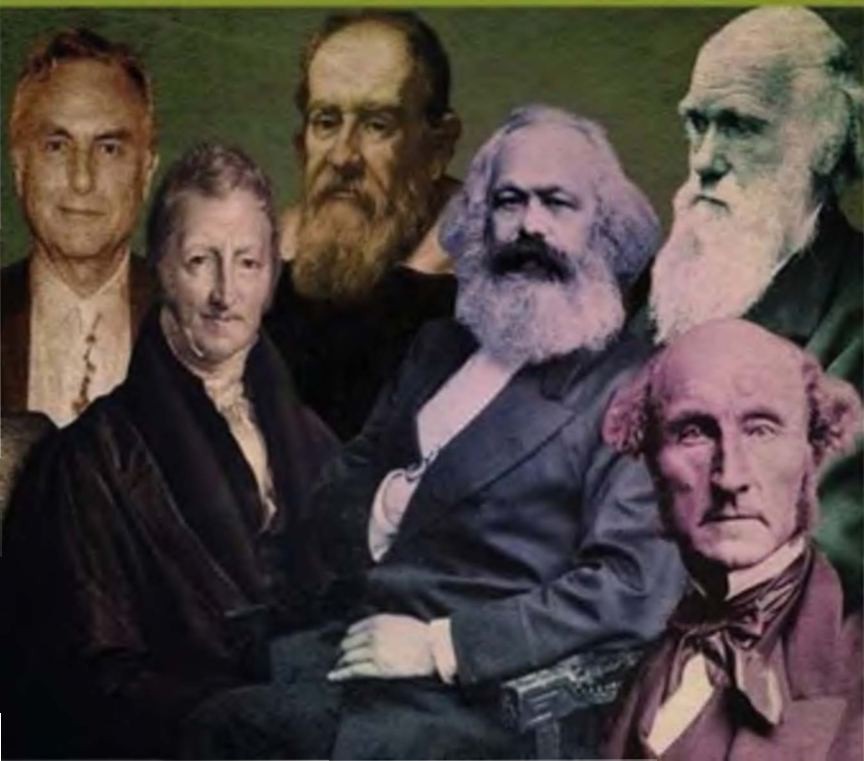
alec
Fisher

İMGE kitabevi

GERÇEK ARGÜMANLARIN MANTIĞI

İngilizce Aslından Çevirenler: Cenk Özdağ • Oğuz Akçelik

Alec Fisher

Gerçek Argümanların Mantığı

İngilizce Aslından Çevirenler: Cenk Özdağ • Oğuz Akçelik

İMGE kitabevi

İmge Kitabevi Yayınları
Genel Yayın Yönetmeni
Şebnem Çiler Tabakçı

ISBN 978-975-533-888-0

Orijinal Adı
The Logic of Real Arguments

© İmge Kitabevi Yayınları, 2018

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik
yöntemlerle çoğaltılamaz.

1. Baskı: Ankara, Ocak 2018

Editör
Burcu Arıkan

Grafik Tasarım
Aslı Sezer

Dizgi ve Sayfa Düzeni
Yalçın Ateş

Baskı ve Cilt
Pelin Ofset Tipo Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0 (312) 395 25 80
Sertifika No: 16157

İ m g e K i t a b e v i
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 17/2 Kızılay 06650 Ankara
Tel: 0 (312) 419 46 10 - 419 46 11
İnternet: imge.com.tr • E-Posta: imge@imge.com.tr
Yayınevi Sertifika No: 11546

Gerçek Argümanların Mantığı

Gerçek Argümanların Mantığı kitabının bu yeni ve genişletilmiş baskısı, argümanları çözümlemek ve değerlendirmek için kendine özgü bir yöntem açıklamaktadır. Köşe yazılarından klasik metinlere ve kolay parçalardan çok daha zor parçalara pek çok örnek ele alınmaktadır. Öğrencilere, "Hangi argüman veya delil, P gibi bir önermeye inanmamı gerekçelendirir?" sorusunun nasıl kullanabileceğini ve ayrıca "Farz edelim ki ele aldığımız durum X olsun" ifadesiyle başlayan farazi argümanların nasıl ele alınabileceğini göstermektedir. Elinizdeki kitap, öğrencilerin doğa bilimleri, toplum, siyaset ve felsefe gibi alanlar hakkındaki çalışmaları süresince sıklıkla karşılaştıkları süreklilik arz eden teorik türden argümanlar hakkında eleştirel bir şekilde düşünmelerine yardım etmeyi amaçlamaktadır. Felsefe, hukuk ve sosyal bilimler gibi disiplinlerin dahil olduğu geniş bir yelpazedeki öğrenciler ve öğretmenleri için oldukça değerli bir kaynak olacaktır.

İçindekiler

Birinci Baskıya Önsöz 9
İkinci Baskıya Önsöz 15
Açıklamalar 17

1. Giriş 21
2. Argüman Çözümleme İçin Genel Yöntem 47
3. İlk Örnek: Thomas Malthus'tan 71
4. Nükleer Caydırıcılık Hakkında Akıl Yürütme 103
5. John Stuart Mill'den Bir Örnek 139
6. Tanrı'nın Varlığına Dair Argümanlar 159
7. Zihniniz ile Bedeniniz Nasıl Etkileşir? 187
8. Farz Edelim ki 213
9. Karl Marx'tan Bir Örnek 243
10. "Bilimsel" Argümanları Değerlendirmek. Tanıtıcı Bazı Örnekler 261
11. Felsefi Varsayımlar 293

Ek. Biçimsel (Formel) Mantığa Giriş 315

Alıştırmalar 343
Kaynakça 389
Ek Okumalar 391
Dizin 393

Birinci Baskıya Önsöz

Elinizdeki kitap, benim mantık öğretme deneyimimden doğmuştur. Pek çokları gibi, ben de mantık öğretmenin öğrencilerime daha iyi ve daha mantıklı bir şekilde akıl yürütmeleri için yardımcı olacağını umuyordum. Pek çokları gibi, ben de hayal kırıklığına uğradım. Mantık tekniklerinde pekâlâ ustalaşmış olan öğrenciler, gerçek argümanları ele alırken bu tekniklerin çok az faydasını görüyorlardı. Klasik mantığın araçları – biçimselleştirme [formalizasyon], doğruluk tabloları, Venn şemaları, anlamsal tablolar vs. – öğrencilerin mantık dışında aldıkları derslerdeki akıl yürütmelerinde doğrudan hiçbir şekilde basbayağı uygulanamıyor gibi görünüyordu. Aynı zamanda, yazılı metinlerinden argümanları soyutlayıp değerlendirmelerinde ve kendilerine ait iyi argümanlar yazmalarında öğrencilerime yardımcı olabilecek bir rehberlik – bir yöntem – sunmanın mümkün olması gerektiğini hissediyordum. Sözkonusu yöntemin biçimsel olmayıp geleneksel mantığın içgörülerine dayanmasını istiyordum; elinizdeki kitap işte bu hedefi gerçekleştirmeye girişmektedir.

Pek çok mantık ve felsefe öğretmeni son yirmi yılda benzer bir deneyime sahiptir. Bunun sonucu ise Kuzey Amerika'da adına artık "enformel [biçimsel olmayan]

mantık ve eleştirel düşünme hareketi" denilen şeyin belirmesidir. Bu gelenekteki ilk kitaplardan biri, Monroe Beardsley'in, aradan geçen otuz yılın ardından hâlâ okunmaya değer olan *Practical Logic* [*Pratik Mantık*] adlı kitabıdır. Stephen Toulmin'in *The Uses of Argument* [*Argümanın Kullanımları*] adlı kitabı, akıl yürütmeyi anlamak için alternatif bir çerçeve sunmayı amaçlayan bir diğer klasiktir. Gelgelelim, Michael Scriven'in *Reasoning* [*Akıl Yürütme*] adlı kitabı, muhtemelen bu alandaki en etkileyici katkıdır: Bu kitap, yazılmasının ardından bu konuya ilginin giderek daha hızla arttığı bir döneme noktasını damgalamaktadır. Oldukça yararlı bir bibliyografya için, bkz. *Informal Logic: The First International Symposium*, ed. J. Anthony Blair ve Ralph H. Johnson.

Gerçek Argümanların Mantığı, halihazırda hayli kapsamlı olan bir alandaki yazına bir katkıdır ve kuşatıcı olmak yönünde hiçbir girişimde bulunmamaktadır. Gelgelelim, bu kitap, çeşitli bakımlardan kendine özgüdür. Örneğin, ilgi odağı, üniversite ve kolej öğrencilerinin kendi çalışma hayatlarında karşılaştıkları türden teorik argümanlara dönük olduğu kadar günlük sıradan akıl yürütmelere yönelmemektedir. Elinizdeki kitap, esasen, doğa bilimleri, toplum, siyaset veya felsefe hakkındaki uzun süredir var olan teorik argümanları – *karmaşık, önemli* fakat *ele alınması zor* olan türden argümanları – ele almaktadır (incelemektedir).

Burada sunulmuş olan (bkz. özellikle İkinci Bölüm) genel argüman çözümleme yönteminin bu türden yazılı – gündelik dilde ifade edilmiş – argümanlardan geniş bir yelpazeye uygulanması amaçlanmaktadır. Bu yöntem, argümanların yapısını temsil etmek için şemalaştırma tekniklerini kullanmaktadır ve şemalardan tiksinenler için bir alternatif, sıralı-çizgisel temsil de kulla-

nılmaktadır. Gelgelelim, burada açıklanan yöntemin kendine özgü yanı, Savlanabilirlik Sorusu'nu kullanımında yatmaktadır:

> Hangi argüman veya delil, S sonucunu savlamamda beni haklı kılardı?

Bu soru, hem yazarın kastettiği argümanı keşfederken hem de argümanı değerlendirirken kullanılmaktadır. Savlanabilirlik Sorusu, kitap boyunca kapsamlı bir biçimde kullanılmış ve tartışılmış olup bu sorunun kullanımının altında yatan felsefi varsayımlar on birinci bölümde açıklanmıştır.

Elinizdeki kitabın diğer bir ayırt edici özelliği, "farazi akıl yürütmeyi" ele alışıdır. Enformel mantık/eleştirel düşünme metinlerinin çoğu, bu akıl yürütme biçimini hiçbir şekilde anmazlar (gerçi Stephen Thomas'ın *Practical Reasoning in Natural Language* [*Doğal Dilde Pratik Akıl Yürütme*] [3. Baskı] adlı kitabı kayda değer bir istisnadır). Çoğu metinde ele alınan akıl yürütmeler yalnızca *savlamalardır*, diğer bir deyişle, doğru olarak sunulmuş olan önermelerdir. Gelgelelim, pek çok argüman (özel olarak da teorik bağlamlardaki) sonuçlarına başlangıç noktalarını savlayarak değil, bir şeyleri "argüman uğruna" doğru kabul ederek veya farz ederek ulaşırlar – bir ateistin "farz edelim ki Tanrı var" dediğindeki gibi. Sekizinci bölümde, bu türden akıl yürütmelerin nasıl ele alınması gerektiğini ve bunların nasıl şemalaştırılabileceğini, köken itibariyle Gottlob Frege'ye borçlu olduğumuz fikirleri kullanarak açıklıyoruz. Bu, neden ve sonuç alametlerine dair normal [olağan] olarak söylenenleri yeniden düzenlemeyi zorunlu kılmaktadır; bu alametler, pek çok metnin fark etmeyi başaramadığı bir biçimde sistematik olarak muğlaktırlar.

İlgilendiğimiz pek çok teorik bağlamın bilimsel yahut sözde-bilimsel olduğu netleşeceğinden (belirginleşeceğinden) ötürü, bilimsel argüman üzerine de bir bölümümüz bulunmaktadır. Bu bölüm, gözlem ve tümevarımın rolüne dair Hume'un fikirlerine, Popper'ın kestirimler ve çürütmeler bakımından bilimsel yönteme dair anlayışına ve Thomas Kuhn'un paradigmalar, normal bilim ve bilimsel devrimlere üzerine olan çalışmasına dair bir açıklamayı da içermektedir. Bu kitabın mesajı, (akıl yürütmeyi değerlendirirken) epistemolojiden kaçılamayacağıdır, dolayısıyla bu kitabın yaklaşımını daha başka yerlerde, sözgelimi, tarihsel alanda kullanmak isteyen öğretmenler, tarihsel yöntem üzerine benzer bir bölüm eklemeyi arzu edebilirler.

Kitabın büyük bölümü, belirli akıl yürütme örnekleri üzerine tartışma yürütmekten oluşmaktadır: Kaynaklar, Thomas Malthus'tan Karl Marx'a, Caspar Weinberger'den Charles Darwin'e çeşitlilik göstermektedir. Temel klasik biçimsel mantığın bazı temel fikirlerini özetleyen bir Ek Bölümü de bulunmaktadır. Ek Bölümü, (tümdengelimsel) geçerlilik kavramının "mantıksal biçim" (mantıksal yapı) kavramı cinsinden kapsamlı bir açıklamasını da içermektedir. Dahası, önermeler ve yüklemler mantığına ait gösterimler, doğruluk tabloları ve anlamsal tablolar, kitapta daha önce bahsi geçmiş olanlarla ilgili oldukları ölçüde bunlarla birlikte sunulmaktadır. Kitap, özenle seçilmiş çok sayıda alıştırmayla son bulmaktadır. Bu kitapta anlatılan türden yöntemlerin değerine kuşkuyla yaklaşanlar, öğrencilerin argümanları kavramayı ve değerlendirmeyi ne kadar zor bulduklarını hafife alma eğilimindedir. Bunu görmenin bir yolu, kitaptan bir alıştırmayı seçmek ve öğrencilerin burada açıklanmış yöntemle ve bu yöntem olmaksızın bu alıştırmayla nasıl başa çıktığını görmektir. Hiç kuşkusuz,

bu yöntemleri esnetmenin ve geliştirmenin önü açıktır fakat deneyim açıkça/fazlasıyla gösteriyor ki bu yöntemler gerçek birer yardımcıdır.

Bu kitabı yazmaktan keyif aldım. Kitabı yazma sürecinde pek çok insan bana yardımcı oldu ve beni cesaretlendirdi. Şimdi onlara şükranlarımı sunmak bir zevk olacak. Nuffield Foundation (Nuffield Vakfı) ve East Anglia Üniversitesi metnin önceki taslağı üzerine olan çalışmayı cömertçe destekledi. Bu destek, Dr. Anne Thomson'un başlangıç çalışmasının çoğunda bana yardımcı olmasını sağladı. Bu projenin iyi bir başlangıçla ilerlemesini sağladı. Pek çok meslektaşım ve öğrencim bana örnekler sağlamalarının yanı sıra, son yıllarda East Anglia Üniversitesi'nde bu fikirlerimi sunarken düşüncelerimi netleştirmeme yardımcı oldular. Onların hepsine, özellikle beni durmaksızın cesaretlendiren Martin Hollis'e teşekkür etmeliyim. Muriel Parke, Pat Earl ve Val Striker, benim dağınık el yazılarımdan harikulade bir metin ürettiler. Üniversitem ve Cambridge University Press bütün süreç boyunca yardımcı ve destekleyiciydi. Daha da yakınlarda, Profesör John Hoaglund'un Newport News'de Virginia'daki Christopher Newport College mükemmel konferansından, Profesör Frans van Eemeren'in argümantasyon üzerine Amsterdam'daki geniş kapsamlı çalışmasından ve Profesör Richard Paul'ün "güçlü eleştirel düşünce" üzerine öncü çalışmasından pek çok şey öğrendim. Bu alandaki fikirler, oldukça hızlı gelişmektedir ve onların tamamıyla yaptığım çok değerli sohbetlere ne kadar borçlu olduğumun farkındayım.

Nihayet, eşim Sarah ve çocuklarım Daniel, Max ve Susannah'ya iddiamı savunurkenki büyük pratiğim için sevgi dolu şükranlarımı sunuyorum.

İkinci Baskıya Önsöz

İkinci baskı, ilk baskıdan temel olarak, iki yeni bölümün eklenmesiyle farklılaşmaktadır. Bu bölümlerde, Tanrı'nın varlığı ve zihin ile bedenin nasıl etkileştiğine dair bazı ilgi çekici argümanlar ele alınmaktadır. Öğrencilere argümanları nasıl çözümleyip değerlendirebileceklerini öğretmeye dönük bu yaklaşım ilkin 1988'de yayımlanmış olsa da, pek çok öğrenci ve öğretmen bu kitabı hâlâ kullanışlı ve öğretici bulmaktadır; bu özellikle felsefe bölümleri için geçerlidir. Yeni konuların seçilme nedeni de işte budur. Genel yaklaşım burada da değişmemiştir, fakat yeni örnekler yaklaşımımızın belirli bağlamlardaki uygulamasını gözler önüne sermektedir – bazıları özel olarak felsefidir ve bir tanesi de retorik açıdan güçlüdür. İkinci baskıya bu önsözü yazmak benim için bir zevkti(r) ve yeni bölümleri okuyarak oldukça yardımcı [faydalı] önerilerde bulunduğu için özel olarak Nicholas Everitt'e teşekkür etmek istiyorum; bu önerileri sıklıkla kabul ettim fakat söylemeye hiç gerek olmasa da, ortaya çıkan ürün benim sorumluluğumdur. Cambridge University Press'e, eşime ve aileme de yardımları ve sabırları için tekrar teşekkür etmek istiyorum.

Acıklamalar

Bu kitapta kullanılmış olan aşağıdaki parçaları, yeniden kullanmamız için izin veren yazarlara, editörlere ve yayımcılara şükranlarımızı sunuyoruz:

132. sayfada, Enoch Powell'ın 1982 yılında Bristol kentindeki konuşmasından; 181. sayfada, A. J. Ayer'ın Peter Laslett editörlüğünde *The Physical Basis of Mind: A Series of Broadcast Talks* [*Zihnin Fiziksel Kökeni: Radyo Konuşmaları Dizisi*] adıyla Basil Blackwell, Oxford tarafından 1957'de yayımlanan "The Physical Basis of Mind" ["Zihnin Fiziksel Kökeni"] adlı metinden; 160. sayfada Dr. Richard Dawkins'in 15 Nisan 1992 tarihli Edinburg Uluslararası Bilim Festivali konuşmasının gözden geçirilmiş hali olan ve *The Independent* gazetesinde yayınlanmış "The more you understand evolution, the more you move towards atheism" ["Evrimi anladıkça ateizme yönelirsiniz"] adlı metin; 269. sayfada, Karl Popper'ın Birleşik Krallık yayıncısı Routledge and Kegan Paul ve ABD yayıncısı Basic Books olan 1963'te yayımlanmış *Conjectures and Refutations* (s. 36–7) adlı metninden; 277. ve takip eden sayfalarda, T. S. Kuhn'un University of Chicago Press tarafından 1970'te yayım-

lanmış *The Structure of Scientific Revolutions* [*Bilimsel Devrimlerin Yapısı*], adlı metninden; 304. sayfada, M. A. E. Dummett'a ait "Truth" ["Doğruluk"], *Proceedings of the Aristotelian Society* içinde cilt. 59 (1958–9, s. 141–62), © The Aristotelian Society 1959 metin editörünün izniyle yeniden yayınlanmıştır; 305. sayfada, A. J. Ayer'ın Victor Gollancz Ltd tarafından yayımlanmış *Language, Truth and Logic* [*Dil, Doğruluk ve Mantık*] (ss. 35, 37) adlı metninden; 307. sayfada, M. A. E. Dummett'a ait Birleşik Krallık yayıncısı Gerald Duckworth and Co. Ltd. ve ABD yayıncısı Harvard University Press olan *Frege: Philosophy of Language* [*Frege:Dil Felsefesi*] (s. 590) adlı metninden; 344. sayfada, Ken Booth tarafından *The Guardian* gazetesinde gönderilen bir mektuptan (2 Eylül 1982); 347. sayfada, Bernard Williams'ın adlı metninden ("How to think sceptically about the bomb" ["Atom Bombası Hakkında Kuşkulu olarak Nasıl Düşünürüz"], *New Society* (18 Eylül 1982) içinde); 350. sayfada, Hugh Trevor-Roper'ın yayın hakları 1947 H. R. Trevor-Roper'a ait olan ve 1975 yılında yazar tarafından yenilenmiş ve Macmillan Publishing Company izniyle yeniden yayınlanmış olan *The Last Day of Hitler* [*Hitlerin Son Günleri*] adlı kitabından; 353. sayfada, M. Hollis, R. Sudgen ve A. Weale'in "Riddles of Public Choice" ["Kamu Tercihinin Bilmeceleri"] adlı metninden (*The Times Higher Education Supplement* ekinde (25 Ekim 1985); 356. sayfada, C. S. Lewis *Miracles: A Preliminary Study* [Mucizeler: Bir Ön Çalışma] (s. 27), 1947 Geoffrey Bles, © William Collins, Sons & Co. Ltd.); 378. sayfada, Wesley C. Salmon'ın, *The Foundations of Scientific Inference* [*Bilimsel Çıkarımın Temelleri*] adlı metninden (University of Pittsburgh Press tarafından yayınlanmıştır); 380. sayfada, A. Moorehead'in *Darwin and the Beagle* [*Dawrin*

ve Beagle] (ss. 236–40) adlı kitabından (Hamish Hamilton tarafından yayınlanmıştır, The Rainbird Publishing Group Limited izniyle yeniden basılmıştır.)

Diğer parçalar:

26. sayfada, David Hume, "On the Balance of Trade" ["Ticaret Dengesi Üzerine"], *David Hume: The Philosophical Works* [*David Hume: Felsefe Eserleri*] kitabı içinde T. H. Green ve T. H. Grose editörlüğünde, cilt 3, Scienta Verlag Aalen, 1964 (s. 333); 72. sayfada, Thomas Malthus, *An Essay on thePrinciple of Population* [Popülasyon İlkesi Üzerine Bir Deneme] bir giriş yazısı ile Anthony Flew editörlüğünde, Penguin, 1970 (Bölüm 1); 97., 98. ve 100. sayfalarda, Friedrich Engels *Outlines of a Critique of Political Economy* [*Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Ana Hatları*], Ronald L. Meek editör, *Marx and Engels on Malthus* [*Marx ve Engels, Malthus Üzerine*] Lawrence and Wishart, 1953 (ss. 59, 63); 140. sayfada, John Stuart Mill *Autobiography* [*Özyaşamöyküsü*], bir giriş yazısı ile Jack Stillinger editörlüğünde, Oxford University Press (Bölüm 1), 141. sayfada, John Stuart Mill, *Principles of Political Economy* [*Politik Ekonominin İlkeleri*], bir giriş yazısı ile Sir J.W. Ashley editörlüğünde, Longmans Green & Co., 1920 (s. 963–5); 181. sayfada, A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic* [*Dil, Doğruluk ve Mantık*], İkinci Basım Victor Gollancz Ltd., (ss. 115–16); 230. sayfada ve 357–365 arası sayfalarda, Galileo Galilei, *Dialogues Concerning Two New Sciences* [*İki Yeni Bilim Üzerine Diyaloglar*], çeviren Henry Crewand Alfonso de Salvio ve giriş yazısı Antonio Favaro, by Dover Publications 1914 (ss. 62ff, 168); 244. sayfada, Karl Marx, *Value, Price and Profit* [*Ücret, Fiyat ve Kar*], Eleanor Marx Aveling editörlü-

günde, George Allen and Unwin Ltd; 367–368. sayfalar arasında, David Hume, *Dialogues Concerning Natural Religion* [*Doğal Din Üzerine Diyaloglar*], bir giriş yazısı ile Henry D. Aiken editörlüğünde, Hafner Press, 1948 (ss. 17, 57–8, 66); 383. sayfada, William Harvey, *An Anatomical Disquisition on the Motion of the Heartand Blood in Animals*, Everyman, 1907 (Bölüm 13).

1 Giriş

Bildiklerimizin çoğunu öğretmenlerden, şu veya bu türden uzmanlardan öğreniyoruz. Bu denli uzmanlaşmış modern bir toplumda böyle olmasına pek şaşmamalı. Uzmanlara çok fazla bel bağlamak da mümkündür. Gelgelelim, bilgiye ve öğrenmeye bu şekilde yaklaşıldığında, yaratıcılık ve hayal gücünün yerine edilgenlik ve verileni kabullenme beslenir. Öğretmenler ve uzmanlar belirli bir konu hakkında bizlerden *daha fazla bildiklerinden*, onların görüşlerini sormalı ve bu görüşlerine güvenmeliyiz diye düşünmeye yöneliriz. Kitabımızın amaçlarından biri bu eğilimle savaşmak ve herhangi bir konu hakkında kendi başımıza derinlemesine düşünerek (uzman görüşünü öylece kabul etmek yerine yaratıcı ve becerikli bir şekilde düşünerek) konuya ilişkin ne denli çok şeyi anlayabileceğimizi okuyucuya göstermektir. Bu amacımızı gerçekleştirmek için çok çeşitli konulara inanmamızı sağlamak maksadıyla uzmanların ürettiği argümanlara odaklanarak, kişinin bu argümanları değerlendirebilmek için konu hakkında görece ne denli az bilgiye gereksinim duyduğunu göstereceğiz (Kitapta argümandan söz ettiğimizde bir akıl yürütme zincirini anlıyoruz, ağız dalaşını değil!). Kişinin kendi muhake-

me yeteneğine güven duyması, anlama yeteneği için diğer bir gerekliliktir ve kitabımızın ikinci bir amacı da okuyucuya bu güveni vermektir. Bu, bisiklete binmeyi öğrenmek gibidir: Bisikletle yolda giderken bazen düşeceksiniz, ancak bir kez bisikletle gidebildiğinizde, kendi başınıza ne çok şey başardığınızın farkına varacaksınız.

İnsanın, derinlemesine düşünerek neleri başarabileceğini görmek hayret vericidir. İşte size bir örnek! Farklı kütlelere/ağırlıklara sahip cisimlerin yerçekimi kuvveti etkisi altında nasıl düştüklerine dair aşağıdaki argümanı ele alalım:

> Aristoteles'in sandığı gibi ağır cisimlerin yere daha hızlı düştüklerini varsayalım. Ağır olanı **M** olarak, hafif olanı **m** olarak göstereceğimiz iki cisim olsun. İlk varsayımımıza göre **M**, **m**'den daha hızlı düşecektir. Şimdi **M** ve **m** cisimlerinin üst üste konacak şekilde (**m/M**) birleştirildiğini düşünelim. Şimdi ne olacak? **m/M** cismi, **M** cisminden daha ağırdır. Dolayısıyla, ilk varsayımımıza göre **M** cisminden *daha hızlı* düşmelidir. Ancak, **m/M** şeklindeki birleşik cismin içinde, **m** ve **M** cisimlerinin her biri birleşmelerinden önceki hızlarda düşmeye meyillidirler. Dolayısıyla, **m** cismi, **M** cisminin üzerinde "fren" etkisinde bulunacak ve **m/M** cismi, **M** cisminin tek başına düştüğü zamankinden daha *yavaş* düşecektir. Görülmektedir ki ilk varsayımımızdan hareket ettiğimizde **m/M** cisminin, **M** cisminin tek başına düşerkenki hızından hem *daha hızlı* hem de *daha yavaş* düştüğü sonucuna ulaşıyoruz. Bu sonuç saçma olduğundan, ilk varsayımımız *yanlış* olmalıdır.

Bu zarif akıl yürütme örneği, *eğer doğruysa*, yerçekimi kuvvetinin etkisi altındayken ağır cisimlerin hafif olanlara kıyasla daha hızlı *düşemeyeceğini* göstermektedir. Bu örnek, *derinlemesine düşünme yoluyla* (akıl yürütme yolu doğru olduğu takdirde) nelerin keşfedilebileceğini gözler önüne sermektedir. Elbette, esas soru akıl yürütmenin doğru olup olmadığıdır. Kitabın ileriki bölümlerinde bu sorunun nasıl yanıtlanacağını ele alacağız. Örneğimizi şimdi sunmamızın nedeni, kitabın amaçladığı türden bir akıl yürütmeye, yani derinlemesine düşünerek yapılan akıl yürütmeye güzel bir örnek teşkil etmesidir. Sözkonusu örnek, hayli *karmaşık* bir akıl yürütme parçasıdır: Akıl yürütmenin yapısını ortaya koyabilmek çok kolay değildir ve akıl yürütmenin doğru olup olmadığını görebilmek de pek kolay sayılmaz. Ancak, sözkonusu örnek yine de *önemli* bir argümandır. Çünkü doğruysa, fazlasıyla dikkate değer sonuçları olabilecek (sekizinci bölümde göstereceğimiz gibi) temel ve bilimsel bir sonucun doğruluğunu desteklemektedir. Son olarak, argümanın bir o kadar önemli diğer bir yönü de, çoğu insanın kendi başına üstesinden gelemeyeceklerini düşündükleri türden *karmaşık* ve *önemli* bir akıl yürütme olmasıdır. Çoğu kimse, bu gibi argümanların karşısında pes edip uzman gördükleri kişilere "Sence, bu doğru mu?" diye sorma eğilimindedir. Elinizdeki kitabın amacı, okuyucuya bu gibi karmaşık ve önemli argümanları metinden nasıl soyutlayıp değerlendirebileceklerini ve bunu yaparken önemli bir ilerleme sağlamak için konunun uzmanı olmaları gerekmediğini göstermektir.

Şimdi biraz daha farklı bir örneği ele alalım:

> Hıristiyanların bir Tanrı'sı ya vardır ya da yoktur. Bu Tanrı'nın varlığına inandığınızı ve Hıris-

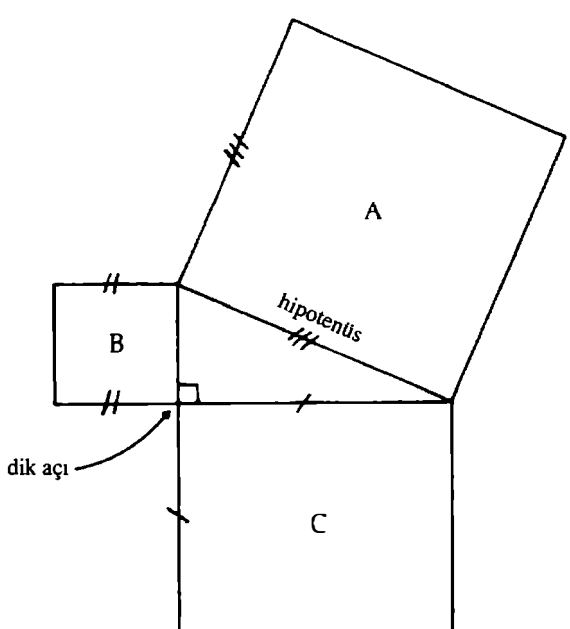
tiyanlığa uygun bir yaşamınızın olduğunu düşünelim. Bu durumda, *eğer Tanrı varsa,* sonsuz saadete sahip olacaksınız ama Tanrı yoksa kaybınız çok küçük olacak. Fakat diyelim ki Tanrı'nın varlığına inanmayıp Hıristiyanlığa uygun olmayan bir yaşam sürüyorsunuz. Eğer Tanrı yoksa hiçbir şey kaybetmeyeceksiniz, ancak *Tanrı varsa*, sonsuza dek lanetleneceksiniz! O halde, Tanrı'nın varlığına inanmak ve Hıristiyanlığa uygun bir yaşam sürmek hem aklın hem de tedbirli olmanın gereğidir.

Yine harikulade bir akıl yürütme örneği... Karınaşık, önemli ve başa çıkması güç bir argüman. Dahası, bu kez, inançsız kişi argüman karşısında olduğu yerde kalakalıyor: *Eğer argüman doğruysa*, inançsızın yolunu gözden geçirmesi için yeterince çekici bir neden sunulmuş oluyor, çünkü yanlış olmasının sonuçları hayli ürkütücü. Öte yandan, kişi, inançların, yalnızca korkunç bir sonuçtan kaçınmakla, yeni bir biçim verilebilecek türden şeyler olmadığını düşünmeden edemiyor. Yinelemek gerekirse, bu kitap bu gibi durumlara yardımcı olmaya çalışacaktır.

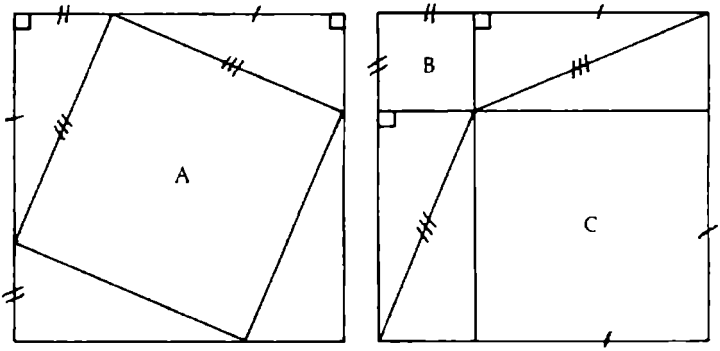
Aslında, şimdiye dek üzerinde durduğumuz örneklerin her ikisinin de tarihsel açıdan önemi büyüktür. Örneklerden ilki Galileo'ya aittir. İkincisi ise Fransız filozof ve matematikçi Pascal'a ait olmasından ötürü Pascal'ın Bahsi [veya Pascal'ın Kumarı] olarak bilinmektedir. Kitapta ele alacağımız örneklerin birçoğu benzer şekilde tarihsel açıdan klasikleşmiş argümanlardır. Bunları seçmemizin nedeni sırf klasik olmaları nedeniyle bile ilgiye değer olmalarıdır (argüman çözümleme açısından değerli olmalarının yanı sıra). Öte yandan, tarihle ve günümüzle olan ilgileri açısından da öğreticilerdir.

Fakat bunların yanı sıra, genellikle Galileo ve Pascal örneğindeki gibi bir "otorite" [yetke] tarafından desteklenmişlerdir. Bizim (bir dereceye kadar!) savaşmak istediğimiz bir otorite olarak uzmana bel bağlama eğilimi tam da budur.

Şimdi başka bir örneğe geçelim. Okul yıllarında Pisagor teoreminin ispatı ile uğraşmış pek çok kimse ispatı anlamanın kıyısından geçmemiştir. Neyse ki burada çok basit bir "ispat"ı (*eğer bu ispat doğruysa*) sunacağız. Pisagor teoremi, Öklit düzleminde (diğer bir deyişle, bu sayfa gibi bir düz yüzeyde) çizilen herhangi bir dik açılı üçgen hakkındadır. Böyle bir üçgenin dik açısının karşısındaki kenar "hipotenüs"tür ve Pisagor teoremine göre herhangi bir dik açılı üçgenin hipotenüsünün karesi diğer iki kenarın kareleri toplamına eşittir. Diğer bir deyişle aşağıdaki şekil dikkate alındığında, A'nın alanı = B'nin alanı + C'nin alanı.

Pek az insan standart Öklit ispatını kavrayabilir. Ama burada kolay bir ispatı sunacağız. Aynı büyük kare, B ve C üçgenlerinin dört kopyasının veya A üçgeninin düzenlenmesiyle aşağıdaki gibi oluşturulabilir:

Bu diyagramlar Pisagor teoremini ispatlıyor mu? Yoksa bir aldatmacayla mı karşı karşıyayız? Herkesin bu konuyu bir hükme bağlayabileceğini (ne var ki birçoğu, kendinde bu soruları yanıtlayabilecek güveni duymayacaktır) fark edebilmek için yapılması gereken tek şey bu sorular üzerine düşünmektir.

(Şimdilik) son örneğimize gelmiş bulunuyoruz:

> İngiltere'deki paranın tamamının beşte dördünün bir gecede ortadan kaldırıldığını ve halkın eldeki nakit para açısından Edward'ın ve Harry' nin krallık dönemlerindeki duruma döndüğünü düşünelim. Bunun sonucu ne olacaktır? Tüm malların ve ücretlerin aynı oranda azalması ve her şeyin o günlerdeki gibi ucuza satılması gerekmez mi? Bu durumda hangi millet, yeterli kârı elde etmemiz için yabancı pazarlarda bizimle ihtilafa düşebilir veya yelken açmaya kalkabilir veya üretilen malları bizimle aynı fiyata satabilir? Dolayısıyla, bu yolla, kaybettiğimiz parayı

yeniden kazanıp, tüm komşu milletlerin düzeyini yakalayabilmemiz için ne kadar kısa süre gerekmektedir? Geldiğimiz noktada, emeğimizin ve mallarımızın ucuzluğunun getirdiği avantajı ani bir şekilde kaybettik. Dahası, bolluğumuz ve tokluğumuz yüzünden daha fazla paranın bize akışı durdu.

Benzer şekilde, diyelim ki İngiltere'deki paranın tamamı bir gecede beşe katlandı. Bu durum, yukarıdakilere karşıt bir etki doğurmaz mı? Bu kez emeğin ve malların hiçbir komşu milletin, bizden almaya gücünün yetmeyeceği denli fahiş fiyatlara yükselmesi gerekmez mi? Öte yandan, onların mallarının bizimkilere kıyasla çok ucuzlaması sonucu, oluşturulabilecek tüm yasalara karşın, bu malların bize ulaşıp yabancılarla aynı düzeye gerileyinceye ve bizi bu olumsuz duruma sürükleyen büyük zenginliğimizden olana kadar paramızın onlara kaçması gerekmez mi?

Şimdi, kendileri mucizevi bir şekilde gerçekleşen bu çok büyük eşitsizlikleri düzeltecek aynı nedenlerin, ortaya çıkmalarını eşyanın tabiatı gereği engellemesi gerektiği ve tüm komşu milletlerde parayı daima büyük ölçüde, milletlerin zanaati ve sanayisi oranında koruması gerektiği açıkça görülmektedir.

Bu da yine karmaşık, çözümlenmesi oldukça zor, tarihsel ve kuramsal açılardan önemli bir yer tutan bir argümandır. Filozof David Hume tarafından yazılmış bu argümanın ilk kez yayımlanması iki yüzyıldan önceye gitmektedir. Gelgelelim, argümanın önemi tarihle sınırlı değildir. Özetle, bugün adına "parasalcılık" dediğimiz

tutumu sergileyen klasik bir argümandır. Eğer ortaya konan akıl yürütme isabetliyse, bunun hükümet politikaları için önemli sonuçları olacaktır. Eğer akıl yürütme isabetli değilse, Batılı hükümetlerin ekonomi politikaları son yıllarda bir safsata üzerine kurulmuş demektir. Tekrardan çoğu insanın ele almaktan çekindiği türden bir argümanla karşı karşıyayız. Pek çok kişi meseleyi bir uzmanlık meselesi olarak, bu durumda bir iktisatçının alanı olarak görmektedir. Ancak, iktisatçılar bu ve başka pek çok konuda birbirlerine kesinlikle katılmazken, ne diye kendimize güvenmek yerine onlara bel bağlayalım?

Bu kitapta, yukarıdaki gibi argümanlarla başa çıkarken, derinlemesine düşünme yoluyla hatırı sayılır bir ilerlemenin nasıl mümkün olduğunu göstermeye çalışacağız. Gereken şeyler yalnızca, kişinin düşüncelerini organize ettiği, oldukça yalın bir düşünsel çerçeve ve işin uzmanını beklemektense yaratıcı ve becerikli bir şekilde düşünmeye güven duymaktır. Bu [binmeyi henüz öğrenmeye başladığınız] bisikletinizle yapacağınız az bir pratikle bile neler yapabileceğinizi ve sınırlarınızın neler olduğunu gösterecektir. Pek çok kişi, farkına vardığından daha öteye gidebilir.

Yukarıda örneklediğimiz, görece zor argümanlarda işe yarayan yöntem, elbette daha kolay argümanlarda da işe yarayacaktır. Ancak, insanlara akıl yürütmede yardımcı olmayı amaçlayan herhangi bir yöntem, zor örneklerle nasıl başa çıktığıyla *sınandığından,* kitapta bu tür örneklere odaklanmaya çalıştık. Elbette, zor örneklerle başlayamayız. Dolayısıyla, ihtiyacımız olan düşünsel çerçevemizin bazı temel öğeleriyle ve bizi hedefimize götürecek bazı kolay örneklerle başlayacağız.

İlk olarak, bazı temel kavramları ele alalım. Kitabımızda sözü edilen pek çok şey, yukarıda sunduğumuz türden

akıl yürütme "parçacıkları"ndan çok daha geniş alanları kapsamaktadır. Sadelik adına, ilgimizi yukarıdaki türden akıl yürütmelerle sınırlandıracağız. Kitabımızın sonuna gelindiğinde, özellikle de son bölümde anlatılanların ışığında, kitapta açıklanan yaklaşımın, çeşitli yollarla nasıl genelleştirileceği görülebilmelidir.

Öyleyse esas olarak, şimdiye kadar sunulanlara oldukça benzeyen ancak genellikle daha uzun olan okuma parçalarına bakıyor olacağız. Şimdilik tanıtmamız gereken anahtar kavramlar şunlardır: "*Sonuç*", *"neden"* ve *"göstermek /doğruluğunu ortaya koymak"*. İlgilendiğimiz parçaların her birinde bir iddiayı destekleyen bir akıl yürütme bulunmaktadır. Herhangi bir iddiayı, belirli bir *sonucu* (adı üstünde, okuma parçasının sonunda olması gereken) kabul etmek için gerekli dayanakları veya *nedenleri* sunarak ortaya koymaya çalışırız. Bunu yaparken, nedenler, sonucun *doğruluğunu ortaya koymak*, onu *temellendirmek*, *ispatlamak*, *desteklemek, göstermek* veya bu türden bir eylemi yapmak için öne sürülür. Bu terimleri tanımlamamıza şimdilik bir ihtiyaç yoktur. Okur, bu terimleri kullandıkça onlara alışacaktır. Şimdilik, okurun mantıksal sezgilerine güvenmek ve onları açığa çıkarmak istiyoruz.

Daima ilgimizi çeken soru, hiç kuşkusuz, öne sürülen nedenlerin sonucu *temellendirip temellendirmediği*dir. Ama sonucu ve sonuç için öne sürülen nedenleri saptamadıkça bu sorunun yanıtlanması olanaksızdır. Bu yüzden, şimdi, bunları saptayabilmek için birkaç basit alıştırma sunacağız. Bu alıştırmalar, eğer okuyucu her bir soru için soruların devamında verilen yanıtları okumadan, önce kendisi dikkatlice yazarak yanıtlarsa, okuyucunun sorunların neler olduğunu ve ileriki bölümlerde (özellikle ikinci ve sekizinci bölümlerde) sunulan "düzeneğin" neden gerekli olduğunu anlamasını sağlayacaktır.

Alıştırmaların genel biçimi her örnekte aynıdır. Okur, öncelikle aşağıda sunulan okuma parçası için, bir argümanın bulunup bulunmadığım (bir sonuca yönelen akıl yürütmenin olup olmadığını) belirtmelidir. Argüman olanlar için, okurun yapması gereken ikinci şey, bunların sonuçlarının ne olduğunu, devamında da bu sonuç için hangi nedenlerin verildiğini söylemektir. Son olarak, okurun, her bir örnek için, sonucun nedenlerden çıkıp çıkmadığına karar vermeye çalışması gerekmektedir. Kararınıza *nasıl* vardığınızı söylemeniz de elbette önemlidir.

> 1. Örnek:
> Eğer para arzı, % 5'ten daha düşük bir oranda artacak olursa, enflasyon oranı düşecektir. Para arzı yaklaşık % 10 arttığından, enflasyon düşmeyecektir.

1. örnek açık bir şekilde bir akıl yürütme örneğidir. Son yıllarda, İngiltere'de çok rastlanan bir argüman türüdür. Ama bu olgu bir kenara, "-ndan" ekinin kullanımı, burada bir akıl yürütme olduğunu göstermektedir. Argümanın sonucu:

> Enflasyon düşmeyecektir.

Bu sonuç için verilen nedenler:

> Eğer para arzı, % 5'ten daha düşük bir oranda artacak olursa, enflasyon oranı düşecektir.

ve

> Para arzı yaklaşık % 10 arttı.

Bu akıl yürütme sonucunun doğruluğunu göster*me*mektedir: Her iki neden de doğru olup sonuç yanlış olabilir. Enflasyon, başka bir şeyin etkisiyle, sözgelimi, ithal malların fiyatlarının düşmesiyle de düşebilir. *Sunulduğu haliyle*, argümanda, *yalnızca* para arzının artış oranındaki düşüşün, enflasyonu aşağı çekeceğine dair bir şey yok. Çoğu insan, belki de parasalcılığın etkisi altında olduklarından, bu akıl yürütmeyi, *iyi bir* argüman olarak görmektedir (İngiliz siyasetçiler bu argümanı son yıllarda sıklıkla kullanmaktadırlar). Ne var ki bu argüman, iyi bir argüman değildir. Aslında, bu argüman klasikleşmiş bir safsataya örnek teşkil etmektedir. Böyle olduğu şimdiden değilse bile ileride açık hale gelecektir.

> **2. Örnek:**
> Eğer Rusya, Batı Avrupa'ya saldırması halinde Amerika'nın vereceği tepkiden emin değilse ve niyeti Batı Avrupa'yı ilhak etmekse, yerel *casus belli* (savaş nedenleri) yaratmalıdır. Ancak, böyle bir şey yapmadığından, Batı Avrupa'yı ilhak etmek gibi bir niyeti olamaz.

Bu örnek de açık bir biçimde bir sonuca ilerleyen bir akıl yürütme örneğidir. Yine aynı şekilde, "-ndan" eki, burada bir argüman bulunduğunun dilsel ipucudur. Bu argümanın sonucu:

> [Rusya]nın Batı Avrupa'yı ilhak etmek gibi bir niyeti olamaz.

Bu sonuç için verilen nedenler:

> Eğer Rusya, Batı Avrupa'ya saldırması halinde Amerika'nın vereceği tepkiden emin değilse ve

> niyeti Batı Avrupa'yı ilhak etmekse, yerel *casus belli* (savaş nedenleri) yaratmalıdır. Ancak, böyle bir şey yapmadı.

Bir kez daha, argüman, sonucunun doğruluğunu ortaya koy*ma*maktadır. Nedenler doğru, ancak sonuç yanlış olabilir. Diyelim ki nedenler *doğru*, bu durumda ya

> [Rusya]nın Batı Avrupa'yı ilhak etmek gibi bir niyeti olamaz

ya da

> Rusya, Batı Avrupa'ya saldırması halinde Amerika'nın vereceği tepkiden emin.

Fakat Rusya, böyle bir saldırı durumunda Amerika'nın tepkisi hakkında bir hayli emin olabilir. Bu durumda, Rusya'nın, Amerika'nın Rusların Avrupa'da bir savaşı provoke edecek denli aptal olmaları durumunda çıkacak bir savaşta, savaşmaya hem hazır hem de istekli olduğundan kuşkusu yoktur. Ruslar, Batı Avrupa'yı ilhak etmek için gayet istekli olabilirler ancak Amerika'nın tepkisinin ne olacağını çok iyi bildiklerinden bir *casus belli* yaratmaktan özenli bir şekilde kaçınabilirler. Görüldüğü üzere, sonuç yanlış olduğunda nedenler doğru olabilmektedir. Dolayısıyla, akıl yürütme sonucun doğruluğunu göstermemektedir. Bu örnek, kitabın ileriki bölümlerinde ele alınan ve İngiliz siyasetçi Enoch Powell'a ait olan argümana çok benzemektedir. Powell, bunun iyi bir argüman olduğunu düşünmektedir. Büyük ihtimalle, yukarıdaki eleştiriye, argümanın *örtük* bir varsayımı olduğunu söyleyerek yanıt verecektir. Bu varsayım şudur:

> Ruslar, Amerika'nın, Batı Avrupa'ya saldırıya tepkisinin ne olacağı konusunda belirsizlik içerisindeler.

Bu eklemeyle birlikte, sonucun doğruluğu, diğer tüm nedenlerin doğru olması durumunda sağlanmaktadır. İnsanlar, diğerlerini ikna etmeyi amaçlayan gerçek argümanlar ürettiklerinde, neredeyse her zaman *örtük bir* nedenin varlığından söz edilir. Bu durumda, Powell, hiç kuşku olmaksızın bu örtük nedene dikkat çekecektir. Bu tür argümanlarla başa çıkmanın tek yolu, onları öncelikle *sunuldukları haliyle* ele almak, onları soyutlayıp gerçekte söylenenden veya yazılandan ayırarak argümanı değerlendirmektir. Bu işlem, örtük varsayımları açığa çıkarabilir, bu yüzden, kitap boyunca ele alınan örneklerde bununla nasıl başa çıkabileceklerini açıklayacağız. Bu örnekte, argümanın sağlamlığı aşağıdaki varsayımı doğru kabul etmenin makul olup olmamasına dayanmaktadır:

> Ruslar, Amerika'nın, Batı Avrupa'ya saldırıya tepkisinin ne olacağı konusunda belirsizlik içerisindeler.

Bu bilgiyi verdikten sonra, tartışmanın ucunu açık bırakıyoruz.

> **3. Örnek:**
> Eğer bir nükleer savaş durumunda sivil nüfusu korumak mümkün değilse, bir sivil savunma politikasına ihtiyacımız yok demektir. Ancak, eğer "[nükleer] caydırma" ikna edici bir stratejiyse, sivil savunma politikasına ihtiyacımız *vardır*. O halde, caydırma ikna edici bir strateji *değildir*.

Burada elimizde açıkça bir argüman bulunmaktadır. "O halde" ifadesi buna işaret eden bir dilsel ipucudur. Argümanın sonucu:

> Caydırma, ikna edici bir strateji değildir.

Öne sürülen nedenler:

> Eğer bir nükleer savaş durumunda sivil nüfusu korumak mümkün değilse, bir sivil savunma politikasına ihtiyacımız yok demektir.

ve

> Eğer "[nükleer] caydırma" ikna edici bir stratejiyse, sivil savunma politikasına ihtiyacımız *vardır*.

Bu örnekteki akıl yürütme biraz daha karmaşıktır. İki ayrı koşullu cümle (koşullu cümleler "*Eğer* böyle ise *o zaman* şöyledir" yapısındaki cümlelerdir) içermektedir ve bu ikisini bir araya getirmek bazen ustalık isteyebiliyor (Klasik formal [biçimsel] mantığın gösterimi bunu kolay kılıyor, bkz. Ek bölümü). Ancak, bir kez daha görüyoruz ki sunuldukları haliyle argümanda yer alan nedenler, sonucun doğruluğunu sağlamıyor: Nedenler doğru olduğu halde, sonuç yanlış olabilir. Pekâlâ, şu cümle de doğru olabilir:

> Eğer bir nükleer savaş durumunda sivil nüfusu korumak mümkün değilse, bir sivil savunma politikasına ihtiyacımız yok demektir.

Denildiği halde, *gerçekte*, nükleer bir savaş durumunda sivil nüfus korunabilmektedir (Örneğin, herkese birer

barınağın sunulduğu İsviçre'de). Bu durumda, sonuç yanlışken de argümanda verilen nedenler pekâlâ doğru olabilmektedir.

Yukarıdaki örnek, CND (Campaign for Nuclear Disarmament – Nükleer Silahsızlanma Kampanyası) tarafından hazırlanan bir kitapçıktan alınmıştır. Kuşkusuz, CND, argümanlarının *örtük* bir varsayıma dayandığını söyleyerek yanıt verebilir:

> Nükleer bir savaş durumunda sivil nüfusun korunması mümkün değildir.

İngiltere'nin resmi hükümet politikası olmasından ötürü, burada sunulanın makul bir varsayım olduğuna işaret edeceklerdir. Argüman, bu ilave nedenle birlikte, nedenleri doğruysa, hata kabul etmez bir hal alıyor.

Aşağıdaki cümlenin doğru olduğunu varsayalım:

> Eğer bir nükleer savaş durumunda, sivil nüfusun korunması mümkün değilse, bir sivil savunma politikasına ihtiyacımız yok demektir.

Benzer şekilde aşağıdakinin de doğru olduğunu varsayalım:

> Nükleer bir savaş durumunda, sivil nüfusun korunması mümkün değildir.

Bu durumda, aşağıdaki cümle, bu iki varsayımın sonucu olarak ortaya çıkmaktadır:

> Bir sivil savunma politikasına ihtiyacımız yoktur (yok demektir).

Ancak, bu sonuç ve duruma uygun düşmesi için biraz değişiklikle yazılmış ikinci nedenin doğruluğu bir araya gelince

> İkinci neden: Eğer caydırma, ikna edici bir stratejiyse, bir sivil savunma politikasına ihtiyacımız *vardır.*

Ortaya şu sonuç çıkmaktadır:

> Caydırma, ikna edici bir strateji *değildir.*

Bu kısa argüman üzerine daha çok söz söylenebilir. Ancak, şimdilik, *verildiği haliyle,* sonucu tanıtla*ma*dığını söylemek yeterli olacaktır. Fakat ilave edilen nedenle birlikte, tüm nedenler doğruysa, sonucun doğruluğu garanti edilmiş oluyor. Eğer sonucun doğru olduğunu bu argümanla ortaya koymak istiyorsanız, nedenlerinin de doğruluğunu ortaya koymalısınız. Bunu nasıl yapacağınızı bulmak yararlı bir alıştırma olacaktır.

> Eğer bir nükleer savaş durumunda, sivil nüfusun korunması mümkün değilse, bir sivil savunma politikasına ihtiyacımız yoktur.

Örneğin yukarıdaki cümlenin doğru olduğunu göstermek için muhtemelen bir sivil savunma politikasına sahip olmanın hiçbir yarar getirmeyeceğini, sivil nüfusun korunamayacağını, hayatlarının sigortalanamayacağını, düşmanın kandırılamayacağını vb. göstermelisiniz.

> **4. Örnek:**
> Doğada, insanın çabası olmaksızın var olan maddeler (hava, toprak, su) kimseye ait değildir ve

> mülk değildirler. Bu, kişinin ancak bir şeyin doğal durumunu değiştirmek için çalışması ve emek sarf etmesi koşuluyla, o şeyin mülkiyetine sahip olabileceği sonucunu doğurur. Buradan, kişinin kol ve kafa emeğiyle geliştirdiği bir şeyin, ona ve yalnız ona ait olduğu sonucuna varıyorum.

Bu örnek de açıkça bir argüman içeriyor. "Sonucunu doğurur" ve "sonucuna varıyorum" ifadeleri dilsel ipuçlarıdır. Aslında, bu örnek, John Locke'un *Second Treatise of Government* adlı eserinden alınmış çok meşhur bir argümandır. Locke, temel bir nedenden hareket ederek başlıyor:

> Doğada, insanın çabası olmaksızın var olan maddeler (hava, toprak, su) kimseye ait değildir ve mülk değildirler.

ve bu nedenden hareketle Locke ("sonucunu doğurur" diyerek) şu sonuca varıyor:

> Kişinin ancak bir şeyin doğal durumunu değiştirmek için çalışması ve emek sarf etmesi koşuluyla, o şeyin mülkiyetine sahip olabileceği sonucunu doğurur.

Locke'un argümanındaki bu cümleye *ara sonuç* diyebiliriz, çünkü devamında, bu sonucu, adına bu parçanın *ana sonucu* diyebileceğimiz daha ileriki bir sonuç için neden olarak kullanmaya geçiyor:

> Kişinin kol ve kafa emeğiyle geliştirdiği her şey, ona ve yalnız ona aittir.

Esasında, burada sergilenen bir akıl yürütme "zinciri"dir. Temel bir neden sunulmuş ve bu nedenden bir sonuca ilerlenmiş; bu sonuç da daha ileriki bir sonucun nedeni olmuş ve böylelikle yapılan akıl yürütme, aşağıda resmedilen bir yapıya kavuşmuştur.

Temel Neden
↓
Ara Sonuç
↓
Ana Sonuç

Bu türden nedenler zincirine, hatta belki çok daha uzunlarına, argümanlarda sıklıkla rastlanır.

Akıl yürütme, burada da, ana sonucunun doğru olduğunu göstermiyor. Temel neden doğru olduğunda ana sonuç yanlış olabilmektedir. Bunu görebilmek için temel nedeninin doğru olduğunu varsayalım:

> Doğada, insanın çabası olmaksızın var olan maddeler (hava, toprak, su) kimseye ait değildir ve mülk değildirler.

Aşağıdaki sonuç, üstteki nedenden çıkıyor olsun:

> Kişinin ancak bir şeyin doğal durumunu değiştirmek için çalışması ve emek sarf etmesi koşuluyla, o şeyin mülkiyetine sahip olabileceği sonucunu doğurur.

(Bu çıkarıma, bir eşya mülk sahibi tarafından size *verilirse*, eşyanın mülkiyeti size geçeceği anımsatılarak karşı çıkılabilir. Fakat şimdilik bu itirazı yok sayıp, Locke'un ara sonucunu doğru kabul edelim.) Tüm bunlar bir ke-

nara, Locke'un ana sonucu olan "Kişinin kol ve kafa emeğiyle geliştirdiği her şey, ona ve yalnız ona aittir" ifadesi akıl yürütme zincirinden çıkmıyor. "Bir şey birisinin özel mülkü haline yalnızca o kişi ona emek vermişse gelebilir" cümlesinden, "birisi bir şeye emek vermişse, o şeyin mülkiyetine sahip olur" cümlesine varılamaz. "Ancak akıllıysan, iyi bir not alacaksın" cümlesi, "eğer akıllıysan, iyi bir not alacaksın" cümlesini sonuç olarak doğurmaz. Çünkü çalışman da gereklidir. Genel olarak ele alırsak, "Ancak B olursa, A olacak" cümlesinden "Eğer B olursa, A olacak" cümlesi, başka koşulların da yerine getirilmesi gerektiğinden çıkmaz. (Başka bir deyişle, B, A için *yeterli koşul* olmayıp *gerekli koşul* olabilir.)

> **5. Örnek:**
> Adına yaraşır tek özgürlük, başkalarını kendi yollarından alıkoymaya veya özgürlüklerine erişme çabalarını engellemeye kalkmadan, kendi iyimizi kendi yolumuzda arayışımızdır. Herkes, ister bedensel, ister zihinsel, isterse ruhsal açılardan olsun kendi sağlığının gerçek koruyucusudur. İnsanlar, diğerlerine iyi geleni yaşamaya zorlamaktansa, kendilerine iyi geleni yaşamaya çalışsalar daha çok kazanacaklar.

Bu parça John Stuart Mill'in *On Liberty* (Özgürlük Üzerine) adlı olağanüstü kitabından alınmıştır. Burada bir argüman var mı? Söylemesi zor. Sonucu ve nedenleri nedir? Burada "bu yüzden", "dolayısıyla", "...'dan dolayı" gibi sonuçlara ve nedenlere işaret eden sözcükler bulunmuyor. Ancak yine de insan, Mill'in bizi bir şeylere ikna etmeye çalıştığını hissetmeden edemiyor. Burada sunulduğu haliyle hangilerinin nedenler, hangisinin so-

nuç olduğunu söyleyecek bir yol bulunmadığı halde, buradakinden daha büyük olan bağlamı içerisinde görmüş olsaydık bunları görebilecektik.

> **6. Örnek:**
> Radyoaktif elementler bozunup sonunda kurşuna dönüşürler. Eğer madde ezelden beri olsaydı, bugün elimizde radyoaktif element bulunmaması gerekirdi. Bugün uranyum ve benzeri radyoaktif elementlerin varlığı, maddenin ezelden beri var olmadığının bilimsel bir kanıtıdır.

Burada, elimizde açıkça bir argüman bulunmaktadır: "Bilimsel bir kanıtıdır" ifadesi dilsel bir ipucu vermektedir. (Bu argüman Worldwide Church of God (Tanrı'nın Alemşümul Kilisesi) adlı kiliseye ait bir broşürden alınmıştır.) Argümanın sonucu:

> Madde ezelden beri var olmamıştır.

ve bu sonuç için öne sürülen nedenler:

(1) Radyoaktif elementler bozunup sonunda kurşuna dönüşürler.
(2) Eğer madde ezelden beri olsaydı, bugün elimizde radyoaktif element bulunmaması gerekirdi.
(3) Uranyum [ve benzeri radyoaktif elemetler bugün hâlâ bulunmaktadır].

Akıl yürütmenin "yapısı"nın nasıl olduğunu söylemek pek kolay değil. Ancak, yapı üzerine az da olsa düşününce, metin açıkça "(1) nedeniyle (2)" de*mi*yorsa da bunu çok doğal bir yolla ima ediyor:

Eğer "Radyoaktif elementlerin bozunup sonunda kurşuna dönüştükleri" doğruysa, buradan şaşmaz bir mantıkla "Eğer madde ezelden beri olsaydı, bugün elimizde radyoaktif element bulunmazdı" sonucuna (radyoaktif bir malzemenin yarı ömrü ne kadar uzun olursa olsun, *sonsuz* bir zaman içerisinde geriye malzeme kalmayacaktır) varılabilir. Argümanın geriye kalan kısmının da aynı derecede karşı konulamaz olduğu şimdi açıktır:

> Eğer madde ezelden beri olsaydı, bugün elimizde radyoaktif element bulunmazdı.

Ancak halihazırda

> radyoaktif madde bulunmaktadır.

O halde,

> Madde ezelden beri var olmamıştır.

Akıl yürütmede bu tür adımlara çok sık rastlanır. Bu adımın genel biçimi aşağıdaki gibidir:

> Eğer A ise B. Ama B yanlıştır.

O halde,

> A yanlıştır.

Bu dili anlayan herkes argümanın sağlam olduğunu bilecektir.

Ele aldığımız bu argüman güzel bir akıl yürütme örneğidir. Nedenlerin doğru olup sonucun nasıl yanlış olabileceğini görmek güçtür. Çok basit bir delilden ha-

reketle, maddenin belirli bir zamanda veya sürekli olarak *yaratılmış* olması gerektiği sonucunu doğruluyor gibi görünmektedir.

> **7. Örnek:**
> Eğer "nükleer kış" üzerine çalışan bilim insanları haklılarsa, *İngiltere bir nükleer saldırıya doğrudan maruz kalmasa bile*, büyük güçler arasında çıkacak bir nükleer savaşta İngiltere nüfusunun neredeyse tamamı yok olacak. Radyoaktif serpintinin oldukça uzaklarında olduğumuzda da karanlıkta kalacağız, donma noktasının altındaki sıcaklıklara ve nükleer kışın yol açtığı kitlesel açlıklara maruz kalacağız.

Bu ilginç bir örnek: "O halde", "-ndan (dolayı)", "tanıtlar" vb. dilsel ipucu sayılabilecek herhangi bir ifade bulunmamasına karşın, ikinci cümlenin, birinci cümleyi kabul etmek için bir neden sunduğu açıktır. İki cümle arasına "çünkü" sözcüğü sıkıştırılmış olsa, bu okuyucuya oldukça doğal gelecektir. Gelgelelim, okunduğunda kulağa doğal gelecek olmasının dışında, bunun bir argüman olup olmadığına karar vermek için kullanılacak başka bir test daha var: "Sonuç olarak görünenin doğru olduğunu bize ne gösterirdi?" veya "Sonuç olarak görünenin doğru olduğuna inanmamı ne sağlardı?" diye sormak. Bu durumda, "aşağıdaki cümlenin doğru olduğunu bize ne gösterirdi?" diye soralım:

> (*) Eğer "nükleer kış" üzerine çalışan bilim insanları haklılarsa, İngiltere bir nükleer saldırıya doğrudan maruz kalmasa bile, büyük güçler arasında çıkacak bir nükleer savaşta İngiltere nüfusunun neredeyse tamamı yok olacak.

Apaçık görünen yanıt şudur: Büyük güçlerin nükleer savaşının sonucu olarak herhangi bir nükleer silah İngiltere'yi vurmasa bile, İngiltere'deki insanların büyük bir bölümünü yok edecek başka bir şey olmalı. 7. örnekteki ikinci cümlenin betimlediği durum tam da bu olduğundan (Radyoaktif serpintinin oldukça uzaklarında olduğumuzda da karanlıkta kalacağız, donma noktasının altındaki sıcaklıklara ve nükleer kışın yol açtığı kitlesel açlıklara maruz kalacağız.) bu cümleyi, 7. örnekteki (*) için bir neden olarak yorumlamak makul olacaktır. Dahası, (*)'ın doğruluğunu göstermek için tam da gerekli olanı sunduğu için *iyi* bir nedendir.

> **8. Örnek:**
> Bazı insanlar, kendi işsizlik sorunlarını, iş bulmada büyük bir hüner yardımıyla veya daha az çalışmaya rıza göstererek çözmektedir. Dolayısıyla, tüm işsizler bunu yapabilir.

Burada da elimizde, net bir akıl yürütme örneği var. Buradaki dilsel ipucu "o halde" ifadesidir. Sunulan neden:

> Bazı insanlar, kendi işsizlik sorunlarını, iş bulmada büyük bir hüner yardımıyla veya daha az çalışmaya rıza göstererek çözmektedir.

Argümanın sonucu:

> Tüm işsizler, kendi işsizlik sorunlarını bu yolla çözebilir.

Bu argümana, son yıllarda birçok İngiliz siyasetçi başvurmaktadır, ama acaba iyi bir argüman mıdır? So-

nucu desteklemek için sunulan nedenler, kesinlikle *doğru* ama acaba *sonuç,* bu nedenlerden çıkıyor mu? Ya da nedenler doğru olduğunda sonuç yanlış olabilir mi? "Bazı insanların *x* yapıyor olması" olgusundan "herkesin *x*'i yapabileceği" kesinlikle çıkarılamaz: Bazıları bir mili dört dakikadan kısa bir sürede koşmaktadır ama buradan hareketle herkesin aynısını yapabileceği sonucuna varılamaz. Yukarıdakine benzer biçimdeki bu argümanın, yukarıdaki argümanımızın kötü olduğunu gösterip göstermediği, ikisinin gerçekten de benzer olup olmadığına, aynı mantığa uyup uymadığına bağlıdır. Örnekteki argüman, "Bazı A'lar B'dir. O halde tüm A'lar B olabilir" (genelde sağlam olmadığı açık bir ilke) ilkesini veya "bazı insanlar *x* yapıyor, o halde herkes *x* yapabilir" (bu da genel olarak ele alındığında açıkça sağlam olmayan bir ilke) ilkesini varsayıyor mu? Ya da bu özel olarak işsizlik ve iş bulmayla ilgili bir argüman olup, temellendirilmesi (örtük olarak) kabul edilmiş belirli bir ekonomik doğruluğa veya ilkeye mi dayanıyor? Yine, benzer şekilde ilerlemenin yolu aşağıdaki cümlenin "doğru olduğunu neyin *göstereceğini* sormaktır:

> Herkes kendi işsizlik sorunlarını, iş bulmada büyük bir hüner yardımıyla veya daha az çalışmaya rıza göstererek çöze*bilir*.

Muhtemelen bunun doğruluğu, iyi inşa edilmiş ekonomik doğrulara dayanan, sağlam bir ekonomik argüman yardımıyla gösterilebilir. Ele aldığımız argüman bunu yapmadığından, diğer bir deyişle sonucun doğruluğunu sağlamak için *gerekli* olanı yapmadığından, iyi bir argüman *değildir* ve sonucu (doğru olsa bile) verilen nedenlerle desteklenememektedir. Sekizinci örnekteki parçada, "o halde" ifadesi bunu açıkça ortaya koymaktadır

ki her şeye rağmen bir argümandır. Ancak nedenleri doğru olduğunda sonucu yanlış olabildiğinden, bu argüman, sonucunun doğruluğunu ortaya koymamaktadır. İşin ilginci, bu argüman Paul Samuelson tarafından, kendisinin oldukça yaygın bir kullanımı olan ve sözü geçen ders kitabı *Economics: An Introductory Analysis* (Ekonomi: Giriş niteliğinde bir analiz) adlı çalışmasında tartışılmış ve bu kitapta listelenen klasik ekonomi *safsataları* arasında gösterilmiştir.

Başlangıç için bu argümanlar yeterlidir. Şimdi genel bir yaklaşım sunacağız.

2. Argüman Çözümleme İçin Genel Yöntem

Birinci bölümde, bazı örnekleri inceledik; bunların çoğunda bir iddia ortaya konuluyordu. Biz de akıl yürütmeye dair birtakım dersler çıkarmak için bu örnekleri kullandık. Böylece argüman çözümleme hakkında okuyucuya bir fikir vermiş olduk. Şimdiyse argümanları çözümlemek ve değerlendirmek için *genel* bir yöntem sunacağız. Birinci bölümde yazılanların altında bu yöntem yatmaktadır. Ancak, bu bölümdeki alıştırmalarla uğraşmış okur, artık bölük pörçük bir yaklaşımdansa genel bir anlayışa hazır olsa gerek.

Açıklamakta olduğumuz yöntem, akıl yürütmeye, argümanlara doğal dillerde [bizim durumumuzda bu Türkçe'dir[1]] gerçekte olduğu haliyle uygulanmaktadır. İçerisinde akıl yürütmenin geçtiği bağlamları nasıl tanıyacağımızı betimleyerek (yani "dilsel ipuçları"nın neler olduğunu ele alarak) başlayacağız. Sonrasında, akıl yürütme örneğinin *yapısını* (bir nedenler "zinciri" olup olmadığını, vb.) açığa çıkarmanın ve sergilemenin (ifade etmenin) yollarını göstereceğiz. Son olarak, akıl yürüt-

---

[1] Yazar elbette ki İngilizce'den söz etmektedir. Ancak biz İngilizce'ye atıfta bulunan ve İngilizce ifadeleri ele alan tüm cümleleri Türkçe'ye uygun olacak bir biçimde çevirdik. Dolayısıyla, yazarın bir doğal dil olarak İngilizce'yi ve bu dilin ifadelerini ele aldığı yerde, Türkçe kullanımı esas alarak çevirdik (ç.n.).

menin, mümkün oldukça, doğru olup olmadığı hakkında nasıl karar verilebileceğini açıklayacağız.

Bu aşamada, yöntemimizin *çerçevesini* çizmekle yetiniyoruz. Böylelikle yöntemimizin ana hatlarının kalın bir şekilde çizilebilmesini ve açık bir biçimde kavranmasını amaçlıyoruz. Şimdiden, çok fazla nitelik sıralamak, yöntemimizin esasındaki yalınlığı bulandırabilir: Şayet yöntemimiz esas olarak doğruysa, onu geliştirmemiz ve inceltmemiz için doğru zaman, onu somut örneklere uygularken ortaya çıkan sorunların belirdiği zamandır. Biz de o zamanı bekleyeceğiz. İlerleyen bölümlerde, ana iskelet, ihtiyaç duyuldukça, genişletilecek ve "ete büründürülecek"tir. Tüm bunları, yöntemimizi bir takım öğretici örneklere uygulayarak yapacağız.

Bu kitapta ele aldığımız argümanların neredeyse tamamı, belirli bir konuda belirli bir görüşü benimseyenler tarafından diğerlerini *ikna etmede gerçek hayatta kullanılmış örneklerdir*. Argümanlarımızın tamamı *gerçek* argümanlardır; mantıkçıların genelde ele aldıkları "uydurma" argümanlardan değildirler. Klasikleşmiş metinlerden gazetelere kadar çeşitli kaynaklardan gelen argümanlarımız, her ne kadar kabaca dile getirmek gerekirse, sosyal bilimlerden alınmış olsalar da, doğa bilimlerinden felsefeye kadar çeşitli alanlara aittir.

I Akıl Yürütmenin Dili

Bazı İpuçları

Dili akıl yürütmenin yanı sıra pek çok amaçla kullandığımız aşikârdır. Olayları aktarmada, fıkra anlatmada, davette bulunmada, öykü anlatmada, söz vermede, emir vermede, soru sormada, talimat vermede, duygulara seslenmede, nesneleri betimlemede, insanları eğlendirmede

ve daha pek çok şeyde dilimizi kullanırız (kitabımızda ilgimizi, insan etkinliğinin oldukça özelleşmiş, fakat yine de genel anlamda da bir hayli önemli olan, bir alanıyla sınırlandırdığımızı henüz başlardayken belirtmekte yarar var). Yukarıda bahsi geçen etkinliklerin her biri, anlatılanları anlamamıza yardımcı olmaya yarayan, kendine özgü bir dil kullanmaktadır. Örneğin, "adamın biri bir gün..." ifadesi bir fıkranın habercisidir (gerçek bir olayı aktarmaz). "Uygunsanız sizi..." ifadesi davette bulunmanın sık kullanılan bir yoludur. "Hele bir yap da..." veya "Sakın yapayım deme yoksa..." ifadesi tehdit savurmanın genel bir ifadesidir. Örnekler çoğaltılabilir. Burada anılan ifadeler, elbette oldukça farklı amaçlarla kullanılabilir ve ne ifade ettiklerini anlamak için kullanıldıkları bağlamı bilmek gereklidir. Fıkraları, tehditleri veya diğerlerini[2] genel olarak nasıl ayırt ettiğimizi söylemenin karmaşık olduğunu söylemek şaşırtıcı olmayacaktır. Yine de, söylenebilecek bazı yararlı şeyler yok değil.

Akıl yürütmeye odaklanacaksak, ilk olarak, içerisinde akıl yürütme bulunan bağlamların nasıl ayırt edilebileceğini belirtmemiz gerekir. Akıl yürütmenin veya bir iddiayı savunmanın, *sonuçlar* için bazı dayanaklar veya nedenler öne sürmekten oluştuğu unutulmamalıdır. Dahası, bu nedenlerin öne sürülme amacı, sonucu *desteklemek, haklılaştırmak, (sonucun) doğruluğunu ortaya koymak, tanıtlamak* veya *göstermektir*. (Yazar, dinleyicilerini akıl yürütme yoluyla *ikna* etmeye çalışır). Doğal dillerde, bir argüman her sunulduğunda, bunu görebilmek her zaman kolay değildir (birinci bölümdeki bazı örnekleri anımsayalım). Neyse ki her argümanın bir sonucu vardır ve aşağıda listelenen sözcük veya ifa-

[2] Bkz. J. L. Austin, *How To Do Things With Words*, Türkçesi için *Söylemek ve Yapmak*, çev. R. Levent Aysever, Metis Yayınları.

deler, çoğu zaman bir sonuca işaret eder. Bu ifadeleri "sonuç alametleri" olarak adlandırabiliriz:

Sonuç alametleri

O halde...	...'na varıyorum.
Dolayısıyla...	...'nu gerektirir.
Bunun sonucu olarak...	...'nu çıkarmamıza izin verir.
Bu yüzden...	...'ndan çıkarsanır.
Sonuç olarak...	...'un sonucudur.
...'nu tanıtlar	... doğru olduğunu ortaya koyar
... inancını gerekçelendirir (haklılaştırır)	...gösterir (tanıtlar)

Bu ifadelerin geçtiği *her yerde* bir sonucun da bulunduğunu söylemek istemiyoruz. Söylemek istediğimiz, bu ifadelerin genellikle böyle bir sonucun varlığına *işaret ettiği*'dir. Bu ifadeler, bizi metinde amaçlanan sonuca götüren dilsel ipuçlarıdır. Kimi zaman bu ifadeler pekâlâ farklı şekillerde kullanılabilir. Örneğin, "Hep bu yoldan eve *varıyorum*", "Büyüteç cisimleri büyük *gösterir*", "Hocamız ceketimizi *çıkarmamıza izin verir*". Yukarıda örneklendirdiğimiz bu ve benzeri sonuç alametleri yalnızca birer belirticidirler. Sonuçları bulmak için mekanik bir biçimde kullanılamazlar: Genellikle, bunların bir sonucun varlığına gerçekten de işaret edip etmediklerine karar verebilmek için biraz olsun muhakemede bulunmak gereklidir. Sonuçlar kimi zaman herhangi bir sonuç alameti olmaksızın sunulabilir. Sonuç alametlerinin yerine bağlam da bir sonucun sunulduğuna işaret edebilir.

Her argüman, sonucu için ortaya konan dayanakları veya *nedenleri* içerir. Nedenler genellikle *doğru* ola-

rak ve belirli bir sonucun *bir nedeni* olarak sunulur (sadelik adına, nedenlerin *doğru olarak sunulduğu* örneklerle başlayacağız ve "neden" terimini bu türden bir kullanımla sınırlandıracağız. Gelgelelim, sekizinci bölümde, bu terimi doğru olarak sunul*ma*yan ancak "argüman için doğru olarak kabul edilen" nedenleri de içine alacak şekilde genişleteceğiz). "Neden alametleri" olarak adlandırabileceğimiz, nedenlerin varlığına işaret eden sözcükler ve ifadelerden bazıları aşağıdaki gibidir:

Neden alametleri

Çünkü...	... nedeniyle ....
İçin...	İlk olarak/ilkin,... ikinci olarak/ikincileyin...
... olduğundan...	...olduğundan... sonucuna varılabilir.
... olmasından ötürü...	

Burada da aynı şekilde, bu ifadelerin geçtiği *her yerde* bir neden bulunur demiyoruz. Ama bunların genellikle bir nedenin bulunduğuna *işaret ettiklerini* söylüyoruz. Biraz olsun muhakemenin de yardımıyla, bu ifadeler nedenleri saptamamızı sağlarlar. Yine benzer şekilde, nedenlerin sıklıkla neden alametleri olmaksızın bulundukları da bir gerçektir. Bu gibi durumlarda verilen nedenlere cümlenin bağlamı işaret eder.

Hem neden hem de sonuç alametlerinin ikisine birden göndermede bulunan ve dolayısıyla "çıkarsama alametleri" veya "argüman alametleri" olarak adlandırılan ifadeleri dağarcığımıza eklememiz uygun olacaktır.

Birtakım Güçlükler

(i) İlgilendiğimiz bağlamlarda yazar ya da konuşmacı bir savı, sonucu, başka savlarla, nedenlerle, haklı-

laştırılmış veya desteklenmiş bir şekilde sunmaktadır. Dolayısıyla, kimi savların sonuç mu yoksa neden mi sayılacağı yalnızca yazarın dışa vurduğu, görünürdeki niyetine bağlıdır. Bu işlemde önemli olan *ne* savların *doğru* veya *yanlış* olmasıdır *ne* de nedenlerin sonucu temellendirmede *başarılı* olup olmamasıdır: Argümanı tanımlamaya çalıştığımız şu aşamada önemli olan metnin bazı savları *sonuçlar* lehine *nedenler* olarak sunup sunmadığıdır.

(ii) Bazen akıl yürütme, nedenlerin ve sonuçların varlığına işaret eden çıkarsama alametleri olmaksızın gerçekleşir. Kimi zaman, bu gibi durumlarda akıl yürütmenin gerçekleşip gerçekleşmediğine karar vermek zordur. Buna nasıl karar verileceğini kısaca anlatacağız (60. sayfa). Bir okuma parçasının akıl yürütme içerip içermediğine karar vermeye çalışırken, genellikle Hayırseverlik İlkesine başvurulmalıdır. Bu ilke *bariz bir şekilde* bir akıl yürütmede bulunmayan bir okuma parçasını akıl yürütme olarak yorumlamak yalnızca kötü bir argümanı ortaya çıkarıyorsa, bu parçayı akıl yürütme olarak yorumla*ma*mak gerektiğini belirtir. Bu yaklaşımın ardındaki gerekçe, insanların notunu düşürmeye çalışmaktansa doğrunun peşinden gitmekle ilgilenmemizdir. Çıkarsama alametlerini metinden çıkarmak, tumturaklı ifadelerde bulunmak için, siyasetçilerin ve sözcülerin sıklıkla kullandığı retorik bir araçtır.[3]

(iii) Diğer bir önemli güçlük de bazı çıkarsama alametlerinin farklı şekillerde kullanılabilmesinden doğmaktadır. Bu güçlük, en iyi şekilde, "çünkü" sözcüğünün çokanlamlılığıyla açıklanabilir. Bu sözcük kimi zaman bir sonuç için sunulan bir nedene işaret edebildiği gibi kimi zaman da *nedensel bir savın* bulunduğuna ve-

[3] Bkz. Weinberger'in Dördüncü Bölümdeki mektubu.

ya daha genel bir şekilde söylersek herhangi türden bir *açıklama*ya da işaret edebilir. Aşağıdaki örneklere bakalım:

(1) John camı kırdı çünkü tökezledi.
(2) John camı kırdı çünkü anahtarını unutmuştu.
(3) Camı John kırmış olmalı çünkü evdeki tek kişi oydu.

Örneklerin her birinin doğal bağlamlarında dile getirildiğini kabul edelim. Bu durumda, mesele, bu cümlelerin nasıl anlaşılması gerektiğidir. Ne birinci örnekte ne de ikinci örnekte, açıkça görüldüğü gibi, "çünkü" sözcüğü sonuç için sunulmuş bir nedene işaret eder. Birinci örnekte *nedensellik* ilişkisini dile getiren bir cümle yer almaktadır: John'un camı kırmasına yol açan neden tökezlemiş olmasıdır. Cümlenin bütünü bir başka akıl yürütmenin *bir sonucu* olabilirdi, ancak tek başına herhangi bir argüman ortaya koymamaktadır. İkinci cümle, John'un camı kırma *sebebini açıklıyor*, yani John'un niçin camı kırdığını açıklıyor. Yine aynı şekilde, cümlenin bütünü başka bir akıl yürütmenin sonucu olabilirdi, ancak tek başına herhangi bir argümanı dile getirmez. Öte yandan, üçüncü örnekte, cümleyi doğal bir şekilde anlamak için "çünkü" sözcüğünü bir neden alameti olarak ele almamız gerekir (Bu örnekteki "olmalı" sözcüğü diğer bir ipucudur. Aşağıdaki maddeye bakınız).

(iv) "Olmalı", "olamaz", "imkânsız", "zorunlu olarak" gibi adına "kiplik sözcükleri" denen ifadeler de kimi zaman akıl yürütmeye işaret etmek için kullanılırlar. Örneğin:

Motor çalışmayacak. Karbüratör tıkanmış olmalı.

Örneğin içerisinde yer aldığı bağlam düşünüldüğünde, konuşmacının, "olmalı" sözcüğünü bir sonuca vardığına işaret etmek için kullandığı görülmektedir. Konuşmacı, (biraz daha yüksek bir perdeden de olsa) aynı mesajı verecek şekilde şöyle de konuşabilirdi: "Motorun çalışmamasından hareketle karbüratörün tıkandığı sonucuna varıyorum." Bir örnek daha sunalım:

> Dünya acı dolu bir yerdir. Tanrı var olamaz.

(v) Sonuç, bazen argümandan çıkarılabilir. Örneğin,

> Tüm boksörler beyin hasarı geçirirler ve Smith'in uzun bir boks kariyeri var. (Daha fazla söze gerek var mı?)

Bağlam genellikle hedeflenen sonucu açık hale getirir. Benzer şekilde, nedenler de, argümanın bir parçası oldukları farz edilse bile, bazen argümanlardan çıkarılabilir. Bu türden bazı örnekleri birinci bölümde ele aldık ama ileride onlar hakkında daha fazla söz edeceğiz.

(i)'den (iv)'e kadarki paragraflardan, neyin argüman olup neyin olmadığını belirleyen çizginin çok da net olmadığı hemen görülüyor. Bir okuma parçasının, bir argümanı ifade ettiği sıklıkla apaçık bir şekilde görülebilir. Benzer şekilde, bir okuma parçasının akıl yürütme içermediği pek çok kez bir hayli barizdir. Fakat bir okuma parçasının bir argümanı içerip içermediğinin pek açık olmadığı eşit sayıda durum vardır.

II Akıl Yürütmenin Yapısı

Şimdiye dek, bazı Türkçe ifadelerin akıl yürütme içerip içermediğine karar vermek için gerekli olan bilgilerin

bir bölümünü açıkladık. Ancak, gerçek hayatta çoğu kez neyin bir argüman olduğunu söylemek şaşılası derecede zordur. Dolayısıyla, bir argümanı metinden çıkarabilmemiz için sistematik ve kapsayıcı bir yöntemi kısaca sunmamız gerekmektedir. Fakat bunu yapmadan önce, argümanları temsil etmeye yarayan bazı uzlaşıları, terminolojiyi ve argümanın *yapısı* hakkındaki bazı temel kavramları sunmayı yararlı buluyoruz.

Bazı Uzlaşılar ve Terminoloji

Akıl yürütmenin *en yalın* örnekleriyle başlıyoruz. Bu örneklerdeki nedenler, birtakım sonuçlara götüren nedenler olarak ve *doğru* olarak sunulacaktır (Bu uygulamayı sekizinci bölüme gelindiğinde "varsayımsal" argümanları ele almak için genişleteceğiz). Sunmak üzere olduğumuz gösterim biçimi argüman çözümlemeye *özsel* değildir: Sembollerden nefret edenler "o halde" vb. türden sözcüklere sarılabilirler. Ancak, sembolik gösterimin ardındaki düşünceyi kavramaları gerekmektedir.

Eğer bir N nedeni, bir S sonucunu kabul etmek için gerekli bir neden olarak sunuluyorsa, bunu şu şekilde yazabiliriz:

$$N \rightarrow S$$

Bu gösterimdeki ok işareti "o halde" (veya "öyleyse") olarak veya bu sözcüğün ifade tarzına uygun eşanlamlı bir başka ifade olarak okunabilir.[4]

Eğer birden çok neden bir sonuç için verilmişse, bu durumda iki olasılık söz konusudur:

[4] N→S ifadesi "N, o halde (veya öyleyse) S" biçiminde okunabilir (ç.n.).

> Nedenler, bu sonucu *hep birlikte* destekliyor olabilir (*Birlikte* alındıklarında sonucu desteklerken, her biri *tek tek* ele alındığında sonucu desteklemiyor olabilir) veya
> Nedenler *birbirlerinden bağımsız olarak* sonucu temellendiriyor olabilir (dolayısıyla bunlardan birini kabul ettiğinizde, yazar, sonucu da kabul etmenizi bekleyebilir).

İkinci olası durum için bir örnek sunalım:

> Rusya, İngiltere'yi işgal etmeyecek, çünkü bunu istemiyor. Her hâlükârda, Amerikalılar buna izin vermeyecektir.

Başka bir örnek daha verelim:

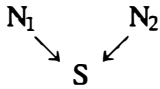
> Üniversiteler daha fazla kesintiye hazır olmalıdırlar, çünkü eğitimin diğer sektörlerinden daha az mağdur oldular. Ancak, böyle olmasaydı bile, daha fazla kesintiye hazır olmalıdırlar, çünkü mesleki yönelimleri yeterli düzeyde değildir.

Nedenlerin sonucu *birlikte* destekledikleri örnekler birinci bölümde genel olarak sunulmuştur. Birinci bölümdeki 1., 2., 3. ve 4. örnekler bu türdendir.

Diyelim ki N_1 ve N_2 olmak üzere iki neden bir S sonucu için verilsin. Yukarıda sunduğumuz iki olası durumu aşağıdaki gibi betimleyebiliriz:

> Eğer N_1 ve N_2, S sonucunu *birlikte* destekliyorlarsa, aşağıdaki biçimde yazabiliriz:
>
> $$\underbrace{N_1 + N_2}_{\downarrow}$$
> $$S$$

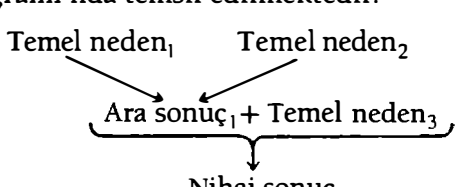
Eğer N_1 ve N_2 nedenleri S sonucunu *birbirlerinden bağımsız olarak* destekliyorlarsa, bu durumda aşağıdaki biçimde yazabiliriz:

(Eğer yazarın bu iki durumdan hangisini kast ettiğine karar vermek kolay değilse, *en iyi* argümanı ortaya çıkaran yorumu seçin. Diğer bir deyişle, hatasını göstermenin zor olduğu yorumu tercih edin.)

Şimdilik ihtiyacımız olan gösterimler bunlar. İhtiyaç duydukça gösterimleri artıracağız. Karmaşık argümanlarda, çeşitli biçimlerde betimlediğimiz argüman örnekleri bir araya gelebilir. Özellikle, argümanın bir bölümünün sonucu, daha ileriki bir sonucun nedeni olarak kullanılabilir (Birinci bölümde ele aldığımız 4. örnekteki gibi). Bu türden sonuçları *ara sonuçlar* olarak adlandıracağız. Ara sonuçlar, bir yandan önceden sunulmuş nedenlerin bir sonucu olup diğer bir yandan da sonradan gelen bir sonucun nedeni olabilir. Bir N nedeni, bir S sonucu için sunulmuşsa ve argüman N ile S arasında bir ara sonuç içermiyorsa, N'ye S'nin *dolaysız nedeni* diyeceğiz. Kendileri başka nedenlerle desteklenmeyen nedenlere, argümanın *temel nedenleri* veya *temel öncülleri* diyeceğiz. Argümanda kendisinden sonra gelen bir sonucu desteklemekte kullanılmayan sonuçları *nihai sonuç* veya *ana sonuç* olarak adlandıracağız.

O halde, özetle, elimizdeki argümanların yapıları, adını bizim verdiğimiz ve aşağıda sunduğumuz *argüman diyagramı*'nda temsil edilmektedir:

Temel neden$_1$ ve temel neden$_2$, nihai sonucun dolaysız nedenleri değildir. Ancak, ara sonuç$_1$ ve temel neden$_3$, nihai sonucun dolaysız nedenleridir.

Gösterim ve diyagramlardan nefret edenler de uygun sözcükleri kullanarak ve akıl yürütmeyi madde madde yazarak da gerekli adımları atabilirler. Bu yapıldığında, yukarıda diyagram halinde sunulmuş örnek aşağıdaki biçimde görülecektir:

(1) Temel neden$_1$.

(2) Temel neden$_2$.

Hem (1) hem de (2) tek başlarına alındıklarında, (3)'ü temellendirmek için yeterlidirler,

O halde

(3) Ara sonuç$_1$.

(3) doğrudur ve

(4) Temel neden$_3$.

O halde

(5) Nihai sonuç.

Gündelik Türkçeyle sunulmuş bir akıl yürütmeyi, *argüman diyagramı* ile çizmek veya denk gelecek bir biçimde madde madde yazmak yararlı olacaktır. Böylelikle, argümanın tam olarak ne olduğuna açıklık getirerek esas amacımıza ulaşabiliriz. Esas amacımızın yanı sıra, bu işlemle açığa çıkan yapı, argümanımızın sağlam olup olmadığına karar vermede önemli olabilir. Bu noktaya daha sonra tekrar döneceğiz. Şimdi içerisinde bulunduğu bağlamdan argümanı soyutlamamızı sağlayan yöntemin ana hatlarını çizmek için yeterince ilerlemiş bulunuyoruz. O halde, şimdi bu işe koyulalım.

Argümanları Soyutlamaya Yarayan Yöntemin Ana Hatları

Yazarın kastettiği argümanı yazılı, doğal dildeki bir metinden soyutlamanın ne denli zor olabileceğini göz ardı etmek kolaydır. Gündelik Türkçe'yle aşağıda sunacağımız yöntem, argümanın sonucunu/sonuçlarını, nedenini/nedenlerini ve argümanın yapısını belirlemekte (bunları belirlemek halen çok açık görünmüyorsa) yardımcı olacak.

(1) Anlamını yakalamak için metni okuyunuz. Okurken tüm çıkarsama alametlerini çember içine alınız.
(2) Açıkça belirtilmiş sonuçların altını çiziniz. Benzer şekilde açıkça belirtilmiş nedenleri köşeli parantez içine alınız (Argüman özetlenmeye çalışılıyorsa, bu aşamada yardımcı olacaktır).
(3) Ana sonucu belirleyip S olarak işaretleyiniz (Metinde birden çok ana sonuç olabilir).
(4) S'den başlayarak, "S'nin kabulü için hangi dolaysız nedenler sunulmuş?" diye veya "Neden (bu metinde) S'ye inanmam bekleniyor?" diye sorunuz. Bu soruları yanıtlamak için çıkarsama alametlerini kullanınız. Eğer yazarın kastı saydam olmadığından (diğer bir deyişle, yazarın kastı çıkarsama alametleriyle açıkça gösterilmediğinden veyahut bağlamdan açıkça çıkarılamadığından) soruyu yanıtlamak zor oluyorsa, Savlanabilirlik Sorusu'nu sorunuz,

    Savlanabilirlik Sorusu (SS): S sonucunu savlamamı temellendirecek argüman veya kanıt nedir? (S sonucunu kabul etmemi haklılaştıracak neyi bilmem veya neye inanmam gerekiyor?)

Bunu yaptıktan sonra, yazarın savladıklarının veya açıkça kabul ettiklerinin sizin bulduğunuz iddialarla (nedenlerle) aynı olup olmadığına bakınız. Şayet aynıysa, onun kastının sizinkiyle aynı argüman olduğu biçiminde ele almak makul (ve Hayırseverlik İlkesiyle uyumlu) olacaktır. Şayet aynı değilse, yazarın argümanını (yalnızca eldeki metin temelinde) yeniden inşa etmek için makul bir yolunuz kalmayacaktır.

(5) Halihazırda saptanmış her bir N nedeni için, yukarıda, dördüncü adımda belirtilen işlemi tekrarlayınız. Temel nedenlere ulaşıncaya kadar bu işlemi yapmayı sürdürünüz ve sonrasında argümanı/argümanları açık bir biçimde (bir diyagram veya madde madde yazılmış biçimde) gözler önüne seriniz.

Yukarıda sunduğumuz yöntemin temel çerçevesidir. Ancak, daha doğru bir şekilde anlaşılması için başka bazı noktaların da belirtilmesi gerekiyor. Bazı özel noktaları bir sonraki bölüme bırakıp, ilk olarak bazı genel noktaları sunalım.

(a) Meselenin "İyi bir neden nedir?" veya benzer bir soru değil de "*Yazarın/metnin* neden, sonuç vb. olarak sunduğu nedir?" olduğuna dikkat ediniz. Öte yandan, ikinci soruya yanıt ararken birinci soruyu da kendimize sormamız gerektiğini de dikkate alınız. Başka bir şekilde söylemek gerekirse,

(b) çıkarsama alametleri yazarın kastına tümüyle açık (oldukça kesin) bir biçimde işaret edebilir. Bağlam da aynı şeyi yapabilir. Ancak durum böyle değilse, yazarın kastettiklerini (yalnızca

eldeki metin söz konusuysa) tahmin etmenin tek yolu kurabileceğiniz *en iyi* argümanı ortaya çıkaracak şekilde kurmak ve yazarın bu şekilde yorumlanıp yorumlanamayacağını kendinize sormaktır. Bu tür durumlar dikkate alındığında,

(c) bunun bizi bir argümana otomatik olarak götüren mekanik bir yöntem olmadığı; muhakemenin ve hayal gücünün gerekli olduğu görülecektir.

(d) Dahası, yazarın kastettiği anlamı kavrayış düzeyiniz, dili anlayış düzeyinize ve konuya ilişkin bilgi düzeyinize bağlıdır ve kastedilen anlamı bunların ölçüsünde kavrayabilirsiniz. Dolayısıyla, kastedilen anlam farklı düzeylerde anlaşılabilir.

(e) SS'nin kullanımının felsefi temellendirmesi aşağıdaki kabule dayanır:

* Eğer bir önermeyi anlıyorsanız, önermenin doğru olup olmadığına, ne tür bir argümanın veya kanıtın bu önermenin doğruluğunu veya yanlışlığım gösterebileceğine karar verebilmeniz için en az bir yaklaşım sağlayabilmelisiniz (aksi takdirde önermeyi hiç anlamamışsınız demektir).

Bundan sonraki bölümlerde bu ilkeye sık sık dönüş yapacağız, ancak şimdilik ilkenin dayanağını vermeyeceğiz.

Nedenlerin ve Sonuçların Yapısı

Tıpkı argümanlar gibi onların nedenleri ve sonuçları da mantıksal açıdan karmaşıktır: Onlar da mantıksal bir yapı sergilerler. Bu "içsel" yapılar hakkında burada çok az şey söyleyeceğiz (daha ayrıntılı açıklamalar için Ek

bölümüne bakınız). Ancak, az önce ana hatları çizilen yöntemi uygulamada karışıklık yaşanmaması için bazı şeylerin söylenmesi gerekmektedir. Kısaca söylemek gerekirse, cümlelerin içsel yapısının, neyin neden veya sonuç olarak *sayılacağını* perdelediği durumlar vardır.

Bu tür durumları tartışabilmek için, yazarın bir şeyin doğru olduğunu iddia ettiği veya bir şeyi doğru olarak sunduğu durumları betimlemek için bir çift söz etmeyi uygun buluyoruz. Bu gibi durumlarda bahsi geçen iddianın *savlandığını* söyleyeceğiz ve bu türden bir iddiaya da *sav* diyeceğiz (daha ayrıntılı bir açıklama için Ek bölümüne, 317. sayfaya bakınız.).

Diyelim ki polisin elinde onları aşağıdaki sonuca götüren bir kanıt olsun;

Brown'u ya Jones ya da Smith öldürdü (J veya S).

Şimdilik dikkat edilmesi gereken önemli nokta şudur: Polis ne Jones'un öldürdüğünü savlıyor ne de Smith'in öldürdüğünü savlıyor. Polis mantıkçıların adlandırmasıyla "ayrıklık"ın (disjunction) bütününü (J veya S) savlıyor. Bu yüzden, nedenleri ve sonuçları saptamada, ayrıklıkların parçalarına ayrılmaması gerekmektedir (elbette, eğer Smith, cinayetin işlenme anında başka bir yerde bulunduğuna dair sarsılmaz bir kanıt üretirse ve polisin "J veya S" biçimindeki sonucu bununla birlikte alınırsa, "Jones, Brown'u öldürdü" şeklindeki savlanmış sonuca götüren argümana varılmış olur. Bu sonuç, elimizdeki argümanın ileriki bir aşamasıdır).

Ayrıklıklar genelde argümanların çözümlenmesinde sorun yaratmazlar. Ancak, koşullu cümleler için aynısı söylenemez. Koşullu cümlelerin "Eğer... ise...." biçimindeki yapılara sahip olduğunu anımsayınız. Açıkça, birisi

> Eğer [İngiltere'de para arzı artar] ise {İngiltere'de enflasyon oranı artacaktır}

dediğinde, ne İngiltere'de para arzının arttığını savlıyordur ne de İngiltere'de enflasyon oranının artacağını savlıyordur. Savlanan "Eğer [A] ise {B}" biçimindeki koşullu cümlenin bütünüdür. Bu türden koşullu cümleler akıl yürütme süreçlerinde çok kullanılır ve çok önemli bir yer tutar. Kısmen bu yüzden, koşullu cümlelerin "parçaları" özel adlarla anılırlar: "Eğer" ile başlayan [A] parçası "önbileşen" adını; {B} parçası ise "artbileşen" adını alır ("B, şayet A" biçimindeki koşullu cümlede B yine "artbileşen" olur). Koşullu önermeler hakkında belirtmemiz gereken iki nokta var.

İlk olarak, koşullu bir cümle, bir akıl yürütme örneğinde, karşımıza bir neden veya sonuç olarak çıkabilir. Bu durumda, koşullu cümle, önbileşen ve artbileşen olarak parçalarına *ayrılmamalıdır*. Bir neden veya sonuç olarak akıl yürütme sürecinde işlev gören, savlanan, koşullu cümlenin bütünüdür. Aşağıda üç nedenin ve bir sonucun hepsinin birden koşullu cümlelerden oluştuğu bir örnek bulunuyor:

> Her olayın bir nedeni varsa eylemlerimin nedeni vardır. Eğer eylemlerimin nedeni varsa, seçtiklerimi yapmakta özgür değilim. Bu durumda, eylemlerimden sorumlu değilim. Dolayısıyla, her olayın bir nedeni varsa, eylemlerimden sorumlu değilim.

İkinci olarak, koşullu bir önermenin varlığına işaret eden sayısız ifade vardır: Bunlardan bazılarını şimdi belirtiyoruz ve bunlara "koşullu cümle alametleri" diyoruz.

Koşullu cümle alametleri

Eğer/Şayet ... ise ...
Diyelim ki ... ise ... veya Diyelim ki... o halde...
... mediği sürece ...
... şayet ...
... olması kaydıyla ...

Çıkarsama alametlerinde belirttiğimiz gibi, bu ifadeler de yalnızca belirticidirler ve anlama yetisiyle kullanılmalıdırlar.

Cümlelerin içsel mantıksal yapısı hakkında söylenebilecek daha çok söz olmakla birlikte şimdilik gereken her şeyi söyledik. Daha ayrıntılı açıklamalar Ek bölümünde verilmiştir. Konuyu çeşitli biçimlerde ayrıntılandıran harikulade mantık metinleri bulunmaktadır. Ancak bu aşamada amaçlarımız açısından daha fazla ayrıntıya gerek yoktur.

Böylelikle argümanları içerisinde bulundukları bağlamdan soyutlama yöntemimizin ana hatları tamamlanmış olup, artık argüman değerlendirme yöntemimize geçebiliriz.

III İyi Argüman Testi

Hangi argümanı ele aldığımız netleştikten sonra, argümanın, sonucunun doğruluğunu sağlayıp sağlamadığını test etmemiz gerekmektedir. Dikkatimizi hâlâ nedenlerini doğru olarak sunan argümanlarla sınırlandırdığımızı aklımızdan çıkarmayalım.

Gerçek argümanlarda, insanların normalde ilk yokladıkları şey argümanın öncüllerinin doğruluğudur. Argümanın öncülleri doğru değilse (birbirinden bağımsız nedenlerin olduğu bir argümanda en azından *biri* doğru olmalı), öncüller sonucun doğruluğunu sağlayamaz, do-

layısıyla, argüman çekiciliğini kaybeder (bununla beraber teorik argümanlarda veya öncüllerin doğru olup olmadıklarını bilmediğiniz bağlamlarda, "Eğer öncüller doğru *olsaydı*, sonucun doğruluğunu sağlarlar mıydı?" sorusunu sormak ilginç olabilir). Dolayısıyla, sonucunun doğruluğunu sağlayabilmesi için bir argümanın yerine getirmesi gereken ilk koşul şudur:

I. Bir argümanın tüm öncülleri doğru olmalıdır (Sonuç için verilen birbirinden bağımsız nedenlerden en az *biri*nin doğru olması gereken argümanlar hariç).

Ele aldığımız argümanın öncüllerinin doğru olduğunu düşünelim. O halde, bu argüman (i) koşulunu sağlamaktadır. Bu noktada, gerçek argümanlarda, argümanın sonucunun doğruluğunu sağlayamadığını düşünen insanlar, "Sonuç *temellendirilmemiştir*" veya "argüman *sağlam değil*" veya "sonuç, öncüllerden *çıkmıyor*" gibi şeyler söyleyeceklerdir. Doğru öncülleri olan ancak sonucu bu öncüllerden çıkmayan bir argümanı düşünmek zor değildir. Örneğin,

(1) Tüm kadınlar ölümlüdür
ve (2) Amerikan Başkanı ölümlüdür
öyleyse
(3) Amerikan Başkanı bir kadındır.

(Kendinize bu örnekte sonucun neden öncüllerden çıkmadığını sorunuz. Sonuç "Tüm erkekler ölümlüdür ve Amerikan Başkanı ölümlüdür, o halde Amerikan Başkanı bir erkektir" argümanından çıkarsanabilir mi?)

O halde, sonucunun doğruluğunu sağlayabilmesi için bir argümanın yerine getirmesi gereken ikinci koşul şudur:

II. Sonuç, öncüllerinden *çıkarsanabilmelidir.*

Şimdi, sonucun öncüllerinden çıkarsanıp çıkarsanamayacağma nasıl karar verilebileceğini açıklamaya geçmeliyiz.

Sezgimizin bize söylediği şudur: Sonuç, öncüllerinden ancak ve ancak öncüllerinin doğruluğunun, sonucun doğruluğunu *garanti altına alması* koşuluyla *çıkarsanır.* O halde, uygulanması gereken test aşağıdaki sorudur:

Öncüller doğru ve sonuç yanlış olabilir mi?

Eğer bu soruya verilecek yanıt "Evet" ise sonuç, öncüllerinden çıkarsanamaz. Eğer yanıt "Hayır" ise, bu durumda öncüllerin doğruluğu, sonucun doğruluğunu garanti altına almaktadır. Sonuç, öncüllerinden *çıkmaktadır* ve öncüller kabul edildiğinde, sonuç da kabul edilmelidir.

Aydınlatıcı bir örnek:
Testin nasıl işlediğini canlandırabilmek için örneğimize bakalım. A, B ve C, politikacılar veya belirli politikalar olsun ve aşağıdaki argümanda sonucun çıkarsanıp çıkarsanamadığım sorgulayalım.

(1) Seçmenlerin çoğu A'yı B'ye tercih ediyor
ve
(2) Seçmenlerin çoğu B'yi C'ye tercih ediyor.
Dolayısıyla,
(3) Seçmenlerin çoğu A'yı C'ye tercih ediyor.

Öncüller doğru olup sonuç yanlış olabilir mi? Şartların bunu sağladığı bir durum düşünebilir miyiz? Evet, kü-

çük bir ustalıkla düşünebiliriz. Eğer her seçmenin ilk tercihini 1, ikincisini 2 ve üçüncüsünü 3 ile numaralandırırsak, seçmen kitlesinin her bir üçlü grubunun oy verme olasılıklarını gösteren aşağıdaki tabloya ulaşırız:

	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{3}$
1	A	C	B
2	B	A	C
3	C	B	A

Bu durumda,

> Seçmenlerin % 66'sı A'yı B'ye tercih ediyor
> ve seçmenlerin % 66'sı B'yi C'ye tercih ediyor
> ancak % 66'sı da C'yi A'ya tercih ediyor.

Bu tablo, sonuç yanlışken öncüllerin doğru olabileceğini göstermektedir. O halde, sonuç öncüllerden *çıkmamaktadır*. Yeri gelmişken söyleyelim, bu argüman, seçim teorisinin (the theory of voting) klasik bir örneğidir. Pek çok insan, ilk bakışta makul gelen bir argümanın açık bir şekilde sağlam olmadığının farkına vararak şaşırmaktadır.

Yukarıda testimizin nasıl uygulanacağı, bir örnek üzerinde gösterilmektedir. Tüm örneklerde nasıl uygulanacağını açıklamak pek kolay değildir. Bunu yapabilmek için testimizi yeniden düzenlememiz gerekmektedir.

Yeniden Düzenlenmiş Test

Dünyanın düz değil de kabaca küresel bir cisim olduğuna inanmaya ilişkin ortodoks bir bilimsel örneği ele alalım. Testimizi *harfiyen* uygulayacak olursanız, "tüm

nedenlerin doğru ve sonucun yanlış olabileceğini düşünüyorum" diyebilirsiniz. Bu durumda, felsefeye güzel bir başlangıç yapabilir fakat bilimde pek de bir ilerleme kaydedemezsiniz!

Hitler'in 1945'te Berlin'de öldüğüne inanmaya dair tarihsel örneği (bu örneğin dile getirildiği argüman için bkz. Sayfa 350) ele alalım. Testimizi harfiyen uygularsanız, "tüm nedenlerin doğru ve sonucun yanlış olabileceğini düşünüyorum" diyebilirsiniz. Bu durumda, tarihe dair pek bir şey öğrenmiş olmazsınız.

Bir takım şeylerin *olacağına,* Başkan Reagan'ın üçüncü dönemde de başkan olmayacağına veya güneşin doğmaya devam edeceğine inanmaya ilişkin örnekleri ya da korkunç bir yaralanma sonrası acı içerisinde birisinin yerde kıvrandığına inanmaya ilişkin bir örneği ele alalım. Bu durumlarda da yöntemimizi harfiyen uygulayıp "nedenlerin doğru ve sonucun yanlış olabileceğini düşünüyorum" diyebilirsiniz. Bu durumda, geleceğe ve "diğer zihinlere" ilişkin öğrenebileceklerimiz konusunda pek bir ilerleme kaydetmiş olmazsınız.

Bu türden bir kuşkuculuk, argümanların standartları açısından *normal*'in ve *uygun* olanın bir hayli uzağındadır. Bu nedenle, testimizi gözden geçirmeli ve böylelikle testimizin bu standartlara açık referanslar yapmasını sağlamalıyız. Testimizin yeniden düzenlenmiş şekli aşağıdaki gibidir:

> Kanıt için uygun standartlara veya mümkün olmaya uygun standartlara göre sonuçların doğru ve sonucun yanlış olduğu hükmüne varabiliyor muyuz?

Dahası, uygun standartlara karar verebilmek için Savlanabilirlik Sorusu'na başvurabiliriz:

SS: Hangi argüman veya kanıt sonucu savlamamın temellendirmesini sağlayabilir? (Sonucu kabul etmemin haklılaştırılması için bilmem veya inanmam gereken nedir?)

Verilecek yanıtın türü farklı bağlamlarda elbette ki farklı olacaktır: Geçmişe ilişkin, geleceğe ilişkin veya nedensel bağlantılara ilişkin, diğer insanların kasıtlarına veya matematiğe ilişkin vb. savların, kanıt standartları birbirilerinden farklıdır. Tarihsel bir savın (Hitler 1945'te Berlin'de öldü) doğruluğunu kesin olarak sağlayan standartlar, genel olarak geleceğe ilişkin bir savı (örneğin, Prens Charles annesinden uzun yaşarsa kral olacak) temellendirmek için gerekenlerden genel olarak farklıdır. Bu iki türden savlar da nedensel bir sav için (örneğin, artan para arzı, enflasyona yola açar) veya faillerin kasıtları (niyetleri) hakkındaki bir sav için (örneğin, Ruslar, ABD'ye nükleer silahlarla saldırmak istiyorlar, dördüncü bölüme bakınız) uygun olan standartlardan farklı olacaktır. Bu tür farkların yanı sıra, neyin bilinebileceğine ve şeylerin nasıl bilinebileceğine ilişkin farklı görüşler vardır. Bu farklılıkları ortadan kaldırmanın bir yolu yoktur. Yapılabilecek en iyi şey, bunların açığa çıkartılmasıdır ve yöntemimizin başarmayı amaçladığı da budur. Ancak bu yolla anlaşmazlıklar çözülebilir ve gerçek açığa çıkartılabilir.

Birinci bölümün başında düşülen bazı notlara dönüş yapmakta yarar var. Yöntemi, Savlanabilirlik Sorusu'nu ve yeniden düzenlenmiş testi bu bölümde kullandığınızda, "uygun standartlar"a ilişkin bir yargıda bulunmalısınız. Bu yargı *size ait* bir yargı olacaktır. Yargınızın eleştiriye açık ve temellendirilmiş olması gerekmektedir. Standardı çok katı seçerseniz, her şey kesin bir şekilde bilinemez gözükür. Çok gevşek bir standardı

seçerseniz, kolaylıkla hataya sürüklenirsiniz (sayfa 62' deki gibi). Dile ve hayal gücüne ilişkin bir kavrayış sizi şaşırtıcı derecede ilerilere taşıyabilir. Aslına bakılırsa, formal felsefede uzman olmanız gerekmemekle birlikte, yöntemimiz sizin felsefenin alanına geçmenizi gerekli kılıyor, özellikle de "bilgi teorisi"ne. Yöntemimizin nasıl işlediğini kitabın geri kalanında bir takım yol gösterici örnekle göstermeye çalışacağız. Tartışmamızın büyük bir bölümü "uygun standartları" seçmek üzerine olacak. Bunlar keyfi olmasalar da oturmuş, nesnel gerçekler değildir. Bunların kendisi de epey bir argüman gerektirmektedir. Son bölüm, burada ana hatları çizilen ve aradaki bölümlerde uygulanan yönteme felsefi bir temellendirme sunmayı amaçlamaktadır.

3. İlk Örnek: Thomas Malthus'tan

> Dünya'nın şimdiki nüfusu her yirmi beş yılda ikiye katlanırsa, yüz elli yılda ancak insan sayısı yerkürenin kara yüzeyinin yüzölçümünden fazla olursa ayakta durulacak yer olacak.

Bu bölümde, Thomas Malthus'a (1766-1834) ait çok ünlü bir akıl yürütmeyi çözümleyip değerlendireceğiz. Bunu yaparken, ikinci bölümdeki yöntemi uygulayıp geliştireceğiz. Malthus'un babası, her ikisi de Thomas daha yalnızca üç haftalıkken evlerini ziyaret eden David Hume ve Jean-Jacques Rousseau ile arkadaştı. 1784'te 18 yaşındayken Jesus College, Cambridge'de öğrenci olana dek Rousseau'nun *Emile* adlı eserinden etkilenen babası tarafından özel olarak eğitilmişti. 1788'de matematikten başarıyla mezun oldu ve aynı yıl papazlık unvanıyla ruhban sınıfına katıldı. *Essay on the Principle of Population as it affects the Future Improvement of Society with Remarks on the Speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet and other Writers* [*Bay Godwin, M. Condorcet ve Diğer Yazarların Spekülasyonları üzerine Notlarla Birlikte Toplumun Gelecekteki Gelişimine Etkileri Konusunda Nüfus İlkesi Hakkında Deneme*, kısaca *De-*

neme olarak anılacak] adlı çalışması 1798'de yayımlandı. O zamanlar – Fransız Devrimi'nin şafağında – toplumsal ve ekonomik eşitlik temelinde bir toplum kurmanın olanakları hakkında yoğun bir tartışma vardı. Malthus'un denemesi bu türden ütopyacı spekülasyonlara bir polemik olarak doğmuştu. Argümanı yeni değildi. Öne süreceğim en önemli argüman, hiç kuşkusuz, yeni bir argüman değildir. Bu argümanın dayandığı ilkeler, kısmen Hume tarafından ve daha büyük ölçüde Dr. Adam Smith tarafından açıklanmıştır.

Şimdi, Malthus'un temel argümanını sunuyoruz. Aldığımız bölümler *Deneme*'nin ilk bölümünün büyük bölümünden ve Malthus'un metinde "denemenin başlıca argümanının özeti" diyerek açıkça betimlediği bölümden oluşmaktadır.

I Thomas Malthus, *Nüfus İlkesi Hakkında Deneme*, Birinci Bölüm

(Takip eden paragraflar, onlara ileride kolayca atıfta bulunabilmemiz için etiketlenmiştir.)

a) Argümana giriş yaparken, tamamıyla kestirimlerden ibaret, yani yalnızca varsayımlar olan herhangi doğru felsefi temellerden çıkarılamayan olası ürünler meselesini şimdilik bir kenara bıraktığımı önceden açıklamalıyım. Bir yazar, bana insanın en nihayetinde devekuşu olacağını söyleyebilir. Onunla düzgün bir biçimde ters düşemem. Ancak bu yazar makul birisini kendi görüşüne getirmeyi ummadan önce, insanlığın peyderpey boynunun uzadığını, dudaklarının sertleşip daha çıkık hale geldiğini, ayaklarının ve bacaklarının günden güne şekil değiştirdiğini

ve kıllarının kökünden değişmeye başladığını göstermelidir. Ta ki bu denli harikulade bir dönüşümün olanaklı olduğu gösterilene kadar, böyle bir durumda insanın mutluluğu üzerine ayrıntıyla yazmak pek tabii vakit kaybı ve çene düşüklüğüdür: Bu insanın hem koşma hem de uçma yetilerini betimlemek, onu tüm ince zevklerin hor görüldüğü ve yalnızca yaşamın gereklerini bulmaya çalıştığı ve sonuç olarak çalışmada kişi başına düşen payın pek az ve boş vakit payının devasa olduğu bir koşul içerisinde resmetmek türünden ayrıntılar vakit kaybıdır.

b) İki postüla ortaya koymamın uygun olacağını düşünüyorum.

İlk olarak, besin, insanın varoluşu için gereklidir.

İkinci olarak, cinsiyetler arası tutku gereklidir ve neredeyse bugünkü durumda olduğu gibi olmaya devam edecektir.

c) Bu iki yasa, insanlık hakkında bilgi sahip olduğumuzdan beri doğamızda sabitlenmiş yasalar olarak görünmektedir. Bugüne kadar bunlarda herhangi bir değişiklik görmediğimizden, evrenin sistemini ilk düzenleyen Varlık'taki gücün dolaysız edimi olmaksızın ve yarattıklarının avantajları sabitlenmiş yasalara göre çeşitlilik gösteren tüm işlemlerini hâlâ yerine getirebildikleri için, bunların bir gün şimdi oldukları gibi olmaya son verecekleri sonucuna varma hakkımız yoktur.

d) İnsanın bu yeryüzünde en nihayetinde besin olmaksızın yaşayabileceğini varsayan bir yazar tanımıyorum. Ne var ki, Bay Godwin cinsiyetler arasındaki tutkunun zamanla son bulacağını var-

saymaktadır. Gelgelelim, kendisi eserinin bu bölümünü varsayımlar diyarına bir sapma olarak görmektedir. Bu nedenle, şimdilik, insanın mükemmelleşme olanağı lehine en iyi argümanların, insanın barbar durumundan ve nerede durması gerektiğini söylemesinin zorluğundan şimdiki haline dek büyük ilerlemesi üzerine derinlemesine düşünmekten yararlanmaktan geleceğini söylemekten daha fazla bu varsayım üzerinde durmayacağım. Ne var ki cinsiyetler arası tutkunun son bulmasına giden, bugüne kadar herhangi bir ilerleme yoktur. Görünen o ki bu tutkular bugün de, bundan iki ya da dört bin yıl önce oldukları kadar güçlüdür. Geçmişte olduğu gibi bugün de tekil istisnalar bulunmaktadır. Ne var ki bu istisnaların sayıca arttıkları görülmediği gibi, yalnızca bir istisnanın varlığından hareketle bu istisnanın zamanla kural haline, kuralın da istisna haline geleceği çıkarımını yapmak akıl yürütmenin hiç kuşku yok ki (kuşkusuz) hiç de felsefi olmayan bir yoludur.

e) O halde, postülalarımın doğru olduğunu varsayarak nüfusun kuvvetinin yeryüzünün insanın var kalmasını sağlama kuvvetinden belirsiz olarak daha büyük olduğunu söylüyorum.

f) Nüfus, engellenmedikçe, geometrik oranla artmaktadır. Var kalma yalnızca aritmetik oranla artmaktadır. Sayılarla ufak bir tanışıklık, birinci kuvvetin ikincisiyle karşılaştırıldığında çok büyük olduğunu gösterecektir.

g) İnsanın yaşamı için besini gerekli kılan doğamızın yasasından ötürü, bu iki eşitsiz kuvvetin etkileri eşit tutulmalıdır.

h) Bu durum, var kalmanın güçlüğünden ötürü nüfus üzerinde güçlü ve sürekli işleyen bir en-

gel olduğu sonucunu doğurmaktadır. Bu güçlük bir yerde düşmeli ve insanlığın büyük bir bölümü tarafından ciddi derecede zorunlu olarak hissedilmelidir.

j) Doğa, yaşam tohumlarını, hayvan ve bitki âlemleri üzerinden en cömert ve özgür ellerle uzaklara savurmuştur. Doğa bir dereceye kadar kenarda boş durmaktadır ve savurduğu tohumların boy vermesi için beslenme zorunludur. Varoluşun filizleri yeryüzünün bu noktasında bulunmaktadır. İçerisinde genişlemeleri için yeterli gıda ve alan sayesinde, birkaç bin yıl geçtiğinde, bu filizler milyonlarca dünyayı dolduracaktır. Her yeri kuşatan buyurgan doğa yasası, [diğer bir deyişle] zorunluluk onları kurallarla belirlenmiş bağlar içerisinde dizginlemektedir. Bitki ve hayvan ırkları bu büyük kısıtlayıcı yasanın buyruğu altında azalmaktadır. Ve insan ırkı da aklın herhangi bir çabasıyla bundan kaçamaz. [Bu yasanın] bitkiler ve hayvanlar üzerindeki etkileri tohum israfı, hastalık ve erken ölümdür. İnsanlık üzerindeki etkisi ise sefalet ve ahlak bozukluğudur. Bunlardan ilki olan sefalet, bunun mutlak zorunlu bir sonucudur. Ahlak bozukluğu yüksek olasılıklı bir sonuçtur ve biz bu yüzden onun yaygın bir şekilde hüküm sürdüğünü ama belki de mutlak zorunlu bir sonuç olması gerekmediğini görüyoruz. Erdemin çetin sınavı, kötülüğün tüm ayartılarına karşı direnmektir.

k) Nüfusun ve yeryüzündeki üretimin kuvvetleri arasındaki etkilerini sürekli aynı tutmaları gereken bu doğal eşitsizlik ve doğamızın sözünü ettiğimiz büyük yasası bana toplumun mükem-

melleşme yolunda aşılmaz gelen büyük güçlüğü oluşturmaktadır. Diğer tüm argümanlar, buna kıyasla az veya tali önemdedir. Tüm canlı doğayı kuşatan bu yasanın ağırlığından kaçılabilecek bir yol görmüyorum. Bu yasanın ağır etkisini bir yüzyıllığına bile kaldırabilecek en uç kapsamlarında bile tasavvur edilmiş hiçbir eşitlik, hiçbir zirai düzenleme bulunmuyor. Bu yüzden tüm üyelerinin rahat, mutlu ve görece boş zamana sahip olduğu ve kendilerinin ve ailelerinin varlıklarını sürdürmeleri için araçları sağlamada hiçbir kaygı hissetmedikleri bir toplumun olanaklı varoluşuna karşı belirleyici görünüyor.

m) Sonuç olarak, şayet öncüller doğruysa, insan kitlesinin mükemmelleşme olanağına karşı bu argüman inandırıcıdır.

n) Böylece argümanımın genel hatlarını çizmiş oldum ama ileride onu daha ayrıntılı olarak inceleyeceğim. Tüm bilgimizin gerçek kaynağı ve temeli olan deneyimin her durumda argümanımı doğruladığının görüleceğini düşünüyorum.

İlgimizi ilk çeken şey Malthus'un argümanının tam olarak ne olduğunu açıklığa kavuşturmak ve argümanı dikkatle okuyarak ve derinlemesine düşünerek nereye kadar gidilebileceğini göstermektir. Bazı okurlar aşağıdaki sorulara ikinci bölümde betimlenen yönteme başvurmadan yanıt verilebileceğini hissedebilirler. Ne var ki diğer okurların bu yöntemin aksi durumda hakkından gelemeyecekleri sorulara yanıt vermelerini sağladıklarını göreceklerini umuyoruz. Her iki durumda da aşağıdaki soruların yanıtlarını aşağıda II ve III numaralı bölümlerde gösterilen yanıtları okumadan dikkatle yazmaları, şayet yazarlarsa, yöntemin yararını takdir etmelerine yardımcı olacaktır.

Malthus'un argümanı hakkında sorular

1) Malthus'un ana sonucu nedir?
2) Bu sonuç için argümanı nedir?
3) Postülaları argümanı için temel neden işlevi görüyorlar mı?
4) Aşağıdaki durum neyi göstermektedir?
   i) "Var kalma yalnızca aritmetik oranla artmaktadır." *Doğru;*
   ii) "Nüfus, engellenmedikçe, geometrik oranla artmaktadır." *Doğru;*
   iii) "Besin insanın varoluşu için gereklidir." *Yanlış*
5) Malthus'un argümanı sonucunu sağlıyor mu?

II Argümanı Malthus'un Metninden Soyutlamak

Thomas Malthus'un metninden argümanını soyutlamak için ikinci bölümde betimlenen adımları takip edeceğiz. Öncelikle tüm belirgin argüman alametlerini çembere alacağız. Bunlar arasından en belirginleri, (b)'de "ilk olarak", (b)'de "ikinci olarak", (h)'de "sonucunu doğurmaktadır", (j) ve (k)'de "bu yüzden" ve (m)'de "sonuç olarak"tır. Okur, "-den ötürü" ifadesinin neden alameti işlevinde olduğunu fark edemeyebilir ya da "postülalarımın doğru olduğunu varsayarak" ifadesinin bir sonuç alameti olduğuna kanaat getirebilir. Bunların hiçbiri yöntemimizin işlemesini etkilemeyecektir. Şu aşamada, argüman alametlerini, argümanları bulmamızda yardımcı olmamız için kullanıyoruz. Ne var ki arkasından, daha yakından ve dikkatli bakan bir göz, ilk okumada gözden kaçan daha az sık rastlanan çıkarsama alametlerini de pekâlâ ortaya çıkaracaktır.

Sonraki aşamada, açıkça belirtilmiş nedenleri köşeli paranteze alacağız ve muhakememizi hızlandırmak için çıkarsama alametlerini kullanarak açıkça belirtilmiş sonuçların altını çizeceğiz. Tekrarlamak gerekirse, bu, nihai hükmümüze varmamızda bir ara aşamadır. Bazı nedenler ve sonuçlar açık olacaktır – bazılarıysa pek öyle olmayacaktır. Örneğin, bu aşamada, (h)'deki "sonucunu doğurur" ifadesinin hangi nedene göndermede bulunduğu açık olmayabilir. Ne var ki argümanın daha yakından dikkatle incelenmesinin bu belirsizliği çok geçmeden çözeceğini umuyoruz.

Bir sonraki aşama ana sonucun ne olduğunu saptayıp onu işaretlemektir. Okur birkaç olanaklı aday olduğunu düşünebilirse de aslında Malthus hayli belirtik ifade etmektedir. Malthus, (m)'de şunları söylüyor:

> Sonuç olarak, şayet öncüller doğruysa, insan kitlesinin mükemmelleşme olanağına karşı bu argüman inandırıcıdır.

Sorgulama meselesi olan tek şey "insan kitlesinin mükemmelleşme olanağı" derken kastettiğidir. Ne var ki bunun bir önceki cümlede genişletilen olduğu bağlamdan açıktır. Dolayısıyla, ana sonucunun şu olduğu sonucuna varıyoruz:

S: Tüm üyelerinin rahat, mutlu ve görece boş zamana sahip olduğu ve kendilerinin ve ailelerinin varlıklarını sürdürmeleri için araçları sağlamada hiçbir kaygı hissetmedikleri bir toplumun olanaklı varoluşuna karşı

Bir sonraki adım, Malthus'un bu sonuç için akıl yürütmesinin izini sürmektir. Buna şu soruyu sorarak baş-

lıyoruz: "S'yi kabul etmek için metinde hangi dolaysız nedenler sunuluyor?" Metinde kutu içine gelmesi gereken nedir?

> Nedeniyle tüm üyelerinin rahat, mutlu ve görece boş zamana sahip olduğu ve kendilerinin ve ailelerinin varlıklarını sürdürmeleri için araçları sağlamada hiçbir kaygı hissetmedikleri bir toplumun olanaklı varoluşuna karşı belirleyici görünüyor.

Önceleyen cümleye baktığımızda şunu görebiliriz:

> Tasavvur edilmiş hiçbir eşitlik ... ağır etkisini kaldıramaz

Ve şunu da

> Bu yasadan... kaçılabilecek bir yol görmüyorum

Ve şunu da

> Diğer tüm argümanlar, buna kıyasla az veya tali önemdedir.

Ve temel argümanın şu olduğu açıktır:

> Nüfusun ve yeryüzündeki üretimin kuvvetleri arasındaki etkilerini sürekli aynı tutmaları gereken doğal eşitsizlik ve doğamızın sözünü ettiğimiz büyük yasası bana toplumun mükemmelleşme yolunda aşılmaz gelen büyük güçlüğü oluşturmaktadır.

Bu argümanın ikna edici olup olmadığı, yakında ele alacağımız bir sorun. Ne var ki parçanın dili bunun Malthus'un argümanı *olduğu*nu açık kılmaktadır ve şu an ilgilendiğimiz soru da budur.

Malthus'un akıl yürütmesinin tamamını soyutlayabilmemiz için sonraki adımda şunu sorarız: "'Nüfusun ve yeryüzündeki üretimin kuvvetleri arasındaki etkilerini sürekli aynı tutmaları gereken doğal eşitsizlik'e inanmamız için Malthus'un sunduğu dolaysız nedenler nelerdir?" Metnin önceki bölümü tarandığında, Malthus'un kullandığı dil, nedenlerinin şunlar olduğunu açık hale getiriyor:

> Nüfus, engellenmedikçe, geometrik oranla artmaktadır. Var kalma yalnızca aritmetik oranla artmaktadır. ((f) paragrafı)

Malthus'un aklında "doğanın büyük yasası" açıkça şudur:

> İnsanın yaşamı için besini gerekli kılan doğamızın yasası ((g) paragrafı)

Ki bu cümle aynı zamanda Malthus'un ilk postülasıdır. Böylece, şimdiye kadar sunduğumuz akıl yürütme şudur:

(1) Nüfus, engellenmedikçe, geometrik oranla artmaktadır *ve*
(2) Var kalma yalnızca aritmetik oranla artmaktadır. *Bu yüzden*
(3) Nüfusun ve yeryüzündeki üretimin kuvvetleri arasındaki etkilerini sürekli aynı tutmaları gereken bir doğal eşitsizlik vardır.

(3) doğrudur *ve*

(4) İnsanın yaşamı için besinin gerekli olması doğamızın bir yasasıdır.

Bu yüzden

S Toplumun mükemmelleşme olanağı yoktur.

Argümanın yapısı aşağıdaki diyagramda gösterilmektedir:

$$\underbrace{1+2}_{\underbrace{3+4}_{S}}$$

Malthus'un (1), (2) ve (4) için verdiği daha fazla nedenleri sormadan önce, (3) ve (4)'ten S'ye yapılan çıkarsamayı açık bir şekilde güçlendirdiğine işaret ediyoruz. Malthus'un kullandığı dil, (f) paragrafından sonra aşağıdaki adımları eklememiz gerektiğini ima etmektedir:

(3) Nüfusun ve yeryüzündeki üretimin kuvvetleri arasındaki etkilerini sürekli aynı tutmaları gereken bir doğal eşitsizlik vardır

ve (4) İnsanın yaşamı için besinin gerekli olması doğamızın bir yasasıdır

Bu yüzden

(5) Bu iki eşitsiz kuvvetin etkileri eşit tutulmalıdır

Bu yüzden

(6) Var kalmanın güçlüğünden ötürü nüfus üzerinde güçlü ve sürekli işleyen bir engel olmalıdır.

Bu yüzden

(7) Bu güçlük bir yerde düşmeli ve insanlığın büyük bir bölümü tarafından ciddi derecede zorunlu olarak hissedilmelidir. Bu güçlüğün etki-

leri zorunlu olarak sefalet ve olasılıkla (muhtemelen) ahlak bozukluğudur.

Bu yüzden

S: Tüm üyelerinin rahat, mutlu ve görece boş zamana sahip olduğu ve kendilerinin ve ailelerinin varlıklarını sürdürmeleri için araçları sağlamada hiçbir kaygı hissetmedikleri bir toplumun var olması olanaklı değildir.

(Kısacası, argümanın bu şekilde ayrıntılı incelenmesi aşağıda haklılaştırılmaktadır. (g) paragrafında "-dan ötürü" ifadesi açıkça bir neden alameti olarak kullanılmaktadır. Bu kullanım matematikte "önceki teoremden ötürü" kullanımındaki gibi yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Artık (h) paragrafında "sonucunu doğurur" ifadesinin neye göndermede bulunduğu açıktır. (h) paragrafının birinci ve ikinci cümleleri arasına "bu yüzden" ifadesini ve (m) paragrafının temel argümanda halihazırda özetlenmiş (5) için ve (5)'ten yapılan çıkarsama eklemek doğal durmaktadır. Ne var ki bu çıkarsamaları (g) paragrafında genişletildikleri haliyle görmek daha kolaydır.)

Şimdi Malthus'un şimdiye kadar ele aldığımız temel nedenleri için olan nedenlerini aramaya koyulalım. Şu soruyu sorarak başlıyoruz: "Metinde nüfusun, engellenmedikçe geometrik oranda artış gösterdiğini kabul etmek için hangi dolaysız nedenler sunulmaktadır?" Malthus'un kullandığı dil, bu iddiasını ikinci postülasından türettiğine işaret etmektedir. İkinci postülası şudur:

> Cinsiyetler arası tutku gereklidir ve neredeyse bugünkü durumda olduğu gibi olmaya devam edecektir.

Ve Malthus, (e) paragrafında şunları söylemektedir:

> O halde, postülalarımın doğru olduğunu varsayarak nüfusun kuvvetinin yeryüzünün insanın var kalmasını sağlama kuvvetinden belirsiz olarak daha büyük olduğunu söylüyorum.

Duruma karar vermek zordur: Malthus temel nedenini, ikinci postülasından açıkça türetmemektedir ve niyetinin bu olduğu bağlamdan pek açık değil. Bu soruyu, şimdilik havada bırakıp soruya ikinci bölümde döneceğiz.

İddiaya dönersek

> Var kalma yalnızca aritmetik oranla artmaktadır.

Metinden yaptığımız soyutlamada bu iddia için bir neden görünmüyor, dolayısıyla, bu iddiayı temel bir neden olarak almamız gerekiyor.

İlk postülasıyla devam edelim:

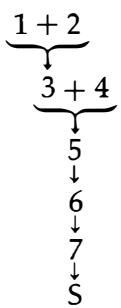
> Besin, insanın varoluşu için gereklidir.

Bu postülanın haklılaştırılmaya ihtiyaç duyulmayacak denli aşikâr olduğu düşünülebilir. Malthus'un, bu iddiaya "postüla" demesinden ötürü, Malthus'un da bu görüşte olduğu beklenebilir. Öte yandan aşağıdaki satırların yazılı olduğu (c) paragrafında bu postüla için bir neden sunuyor olabilir:

> Bu iki yasa, insanlık hakkında bilgi sahibi olduğumuzdan beri doğamızda sabitlenmiş yasalar olarak görünmektedir. Bugüne kadar bunlarda

> herhangi bir değişiklik görmediğimizden ... bunların bir gün şimdi oldukları gibi olmaya son verecekleri sonucuna varma hakkımız yoktur.

Akıl yürütme belirtik (açık) değil. Bağlam akıl yürütmeyi aşikâr kılmıyor. Dolayısıyla, daha önce yaptığımız gibi soruyu ikinci bölüme dek havada bırakacağız. O halde, Malthus'un metninden soyutladığımız argüman, yukarıda sunulmuş argümandır. Argümanın yapısı aşağıdaki diyagramda sergilenmektedir:

Okuma parçası, argümanı soyutlama sürecinde ikinci bölümdeki yönteme uygun olarak işaretlenmiştir.

> Argümana giriş yaparken, tamamıyla kestirimlerden ibaret, yani yalnızca varsayımlar olan herhangi doğru felsefi temellerden çıkarılamayan olası ürünler meselesini şimdilik bir kenara bıraktığımı önceden açıklamalıyım. Bir yazar, insanın en nihayetinde devekuşu olacağını söyleyebilir. Onunla düzgün bir biçimde ters düşemem. Ancak bu yazar makul birisini kendi görüşüne getirmeyi ummadan önce, insanlığın peyderpey boynunun uzadığını, dudaklarının sertleşip daha çıkık hale geldiğini, ayaklarının ve bacaklarının günden güne şekil değiştirdiğini

ve kıllarının kökünden değişmeye başladığını göstermelidir. Ta ki bu denli harikulade bir dönüşümün olanaklı olduğu gösterilene kadar, böyle bir durumda insanın mutluluğu üzerine ayrıntıyla yazmak pek tabii vakit kaybı ve çene düşüklüğüdür: Bu insanın hem koşma hem de uçma yetilerini betimlemek, onu tüm ince zevklerin hor görüldüğü ve yalnızca yaşamın gereklerini bulmaya çalıştığı ve sonuç olarak çalışmada kişi başına düşen payın pek az ve boş vakit payının devasa olduğu bir koşul içerisinde resmetmek türünden ayrıntılar vakit kaybıdır.

İki postüla ortaya koymamın uygun olacağını düşünüyorum.

4 İlk olarak, <besin insanın varoluşu için gereklidir.>

İkinci olarak, <cinsiyetler arası tutku gereklidir ve neredeyse bugünkü durumda olduğu gibi olmaya devam edecektir.>

Bu iki yasa, insanlık hakkında bilgi sahip olduğumuzdan beri doğamızda sabitlenmiş yasalar olarak görünmektedir. Bugüne kadar bunlarda herhangi bir değişiklik görmediğimizden, evrenin sistemini ilk düzenleyen Varlık'taki gücün dolaysız edimi olmaksızın ve yarattıklarının avantajları sabitlenmiş yasalara göre çeşitlilik gösteren tüm işlemlerini hâlâ yerine getirebildikleri için, bunların bir gün şimdi oldukları gibi olmaya son verecekleri sonucuna varma hakkımız yoktur.

İnsanın bu yeryüzünde en nihayetinde besin olmaksızın yaşayabileceğini varsayan herhangi yazar tanımıyorum. Ne var ki, Bay Godwin cinsiyetler arasındaki tutkunun zamanla son bula-

cağım varsaymaktadır. Gelgelelim, kendisi eserinin bu bölümünü varsayımlar diyarına sapma olarak görmektedir. Bu nedenle, şimdilik, insanın mükemmelleşme olanağı lehine en iyi argümanların, insanın barbar durumundan ve nerede durması gerektiğini söylemesinin zorluğundan şimdiki haline dek büyük ilerlemesi üzerine derinlemesine düşünmekten yararlanmaktan geleceğini söylemekten daha fazla bu varsayım üzerinde durmayacağım. Ne var ki cinsiyetler arası tutkunun son bulmasına giden, bugüne kadar herhangi bir ilerleme yoktur. Görünen o ki bu tutkular bugün, bundan iki ya da dört bin yıl önce oldukları denli güçlü. Geçmişte olduğu gibi bugün de istisnalar bulunmaktadır. Ne var ki bu istisnaların sayıca arttıkları görülmediği gibi, yalnızca bir istisnanın varlığından hareketle bu istisnanın zamanla kural haline, kuralın da istisna haline geleceği çıkarımını yapmak akıl yürütmenin hiç kuşku yok ki hiç de felsefi olmayan bir yoludur.

O halde, postülalarımın doğru olduğunu varsayarak nüfusun kuvvetinin yeryüzünün insanın var kalmasını sağlama kuvvetinden belirsiz olarak daha büyük olduğunu söylüyorum.

1 <Nüfus, engellenmedikçe, geometrik oranla artmaktadır.>

1+2 = 3

2 <Var kalma yalnızca aritmetik oranla artmaktadır.> Sayılarla ufak bir tanışıklık, birinci kuvvetin ikincisiyle karşılaştırıldığında çok büyük olduğunu gösterecektir.

4 <İnsanın yaşamı için besini gerekli kılan do-
5 ğamızın yasası> ndan ötürü, <bu iki eşitsiz kuvvetin etkileri eşit tutulmalıdır.>

1+2 3+4 5 6 7 S

6 Bu durum, <var kalmanın güçlüğünden ötürü nüfus üzerinde güçlü ve sürekli işleyen bir engel olduğu> sonucunu doğurmaktadır. Bu yüzden

7 <bu güçlük bir yerde düşmeli ve insanlığın büyük bir bölümü tarafından ciddi derecede zorunlu olarak hissedilmelidir.>

Doğa, yaşam tohumlarını, hayvan ve bitki âlemleri üzerinden en cömert ve özgür ellerle uzaklara savurmuştur. Doğa bir dereceye kadar bir kenarda boş durmaktadır ve savurduğu tohumların boy vermesi için beslenme zorunludur. Varoluşun filizleri yeryüzünün bu noktasında bulunmaktadır. İçerisinde genişlemeleri için yeterli gıda ve alan sayesinde, birkaç bin yıl geçtiğinde, bu filizler milyonlarca dünyayı dolduracaktır. Her yeri kuşatan buyurgan doğa yasası, [diğer bir deyişle] zorunluluk onları kurallarla belirlenmiş bağlar içerisinde dizginlemektedir. Bitki ve hayvan ırkları bu büyük kısıtlayıcı yasanın buyruğu altında azalmaktadır. Ve insan ırkı da aklın herhangi bir çabasıyla bundan kaçamaz. [Bu yasanın] bitkiler ve hayvanlar üzerindeki etkileri tohum israfı, hastalık ve erken ölümdür. İnsanlık üzerindeki etkisi ise sefalet ve ahlak bozukluğudur. Bunlardan ilki olan sefalet, bunun mutlak zorunlu bir sonucudur. Ahlak bozukluğu yüksek olasılıklı bir sonuçtur ve biz bu yüzden onun yaygın bir şekilde hüküm sürdüğünü ama belki de mutlak zorunlu bir sonuç olması gerekmediğini görüyoruz. Erdemin çetin sınavı, kötülüğün tüm ayartılarına karşı direnmektir.

3 <Nüfusun ve yeryüzündeki üretimin kuvvetleri arasındaki etkilerini sürekli aynı tutmaları

4 gereken doğal eşitsizlik> ve <doğamızın sözünü
3 + 4 ettiğimiz büyük yasası> bana toplumun mükem-
S melleşme yolunda aşılmaz gelen büyük güçlüğü oluşturmaktadır. Diğer tüm argümanlar, buna kıyasla az veya tali önemdedir. Tüm canlı doğayı kuşatan bu yasanın ağırlığından kaçılabilecek bir yol görmüyorum. Bu yasanın ağır etkisini bir yüzyıllığına bile kaldırabilecek en uç kapsamlarında bile tasavvur edilmiş hiçbir eşitlik, hiçbir zirai düzenleme bulunmuyor. Bu yüzden tüm
S üyelerinin rahat, mutlu ve görece boş zamana sahip olduğu ve kendilerinin ve ailelerinin varlıklarını sürdürmeleri için araçları sağlamada hiçbir kaygı hissetmedikleri bir toplumun olanaklı varoluşuna karşı belirleyici görünüyor.

Sonuç olarak, şayet öncüller doğruysa, insan kitlesinin mükemmelleşme olanağına karşı bu argüman inandırıcıdır.

Böylece argümanımın genel hatlarını çizmiş oldum ama ileride onu daha ayrıntılı olarak inceleyeceğim. Tüm bilgimizin gerçek kaynağı ve temeli olan deneyimin her durumda argümanımı doğruladığının görüleceğini düşünüyorum.

III İyi Argüman Testi'nin Malthus'a Uygulanması

Malthus'un argümanı hakkında sahip olabileceğimiz denli bir açıklığa sahip olduğumuzdan artık, argümanın sonucun doğruluğunu ortaya koyup koymadığını sorabiliriz. Argümanın bunu yapabilmesi için öncüllerinin *doğru* olması ve sonucun bu öncüllerden *doğuyor* olması *(çıkarsanabilmesi)* gerekiyor. Bu kitapta ilgimizi, argümanların maddi içeriğindense, sözünü ettiğimiz çözümleme yöntemine odakladığımızdan, genellikle argüman-

ların öncüllerinin ve sonucunun doğru veya yanlış *olduğu* hakkında hükümde bulunmuyoruz. Gelgelelim, testimizi uygulayabilmek için, "Uygun standartlarla muhakemede bulunulduğunda, öncüller doğru ve sonuç yanlış olabilir mi?" sorusunun yanıtını verebilmek için, öncülleri ve sonucu anlamak zorundayız. Diğer bir deyişle, en azından neyin bunların doğru veya yanlış olduklarını göster*eceği* hakkında bir fikrimiz olmalıdır ("Uygun" standartlara karar verebilmek için Savlanabilirlik Sorusu'nu kullandığımızdan ötürü).

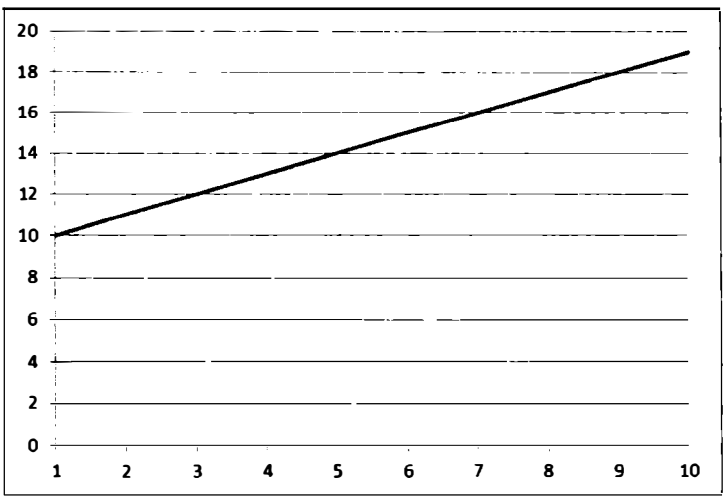
Malthus'un argümanı söz konusu olduğunda, Malthus'un üç öncülünün anlamına biraz zaman harcayacağız: Bunu yapmamızın nedeni kısmen bunların ikisinin yarı teknik olup açıklanmalarına ihtiyaç olmasıdır. Ama esas olarak bunu yapmamız ilk örneğimizdeki ilkenin[1] ve Savlanabilirlik Sorusu'nun bazı öğretici durumlarda nasıl işlediğini göstereceği için bunu yapıyoruz. Öncelikle en kolay örneğe bakalım.

Var kalma yalnızca aritmetik oranla artmaktadır.

"Var kalma" ifadesi insan yaşamının temel gerekliliklerine – besin, sıcaklık, giyinme ve barınma – en başta da besine göndermede bulunmaktadır. "Aritmetik oranla artmaktadır" ifadesi belirli bir başlangıç niceliğiyle (büyük olasılıkla sıfırla) başlayıp sabit bir niceliğin takip eden her periyotta *eklendiği*ni söylemek demektir. Örneğin, bir toprak parçasının ekim yapıldığı ilk yılda on çuval mısır verdiğini ve ikinci yılda on bir çuval, üçüncü yılda on iki çuval vb. her yılın ürününün önceki yılın ürününe ek olarak *fazladan bir çuval* olduğunu dü-

[1] Bir önermeyi anlıyorsanız, onun doğru olup olmadığına nasıl karar verilebileceğine dair veya hangi argüman veya kanıtın onun doğruluğunu ve yanlışlığını göstereceğine dair en azından bir açıklama verebilmelisiniz.

şünelim: Bu toprak parçası, yıllık mısır ürününü "aritmetik oranla" artırmış olacaktır. Bu tür bir "aritmetik ilerlemenin grafiği aşağıdaki diyagramdaki – örneğimizin grafiğidir – gibi bir doğru olacaktır.

[Dikey eksen mısır çuvallarının toplam yıllık çıktısını vermekte, yatay eksen ise yılları göstermektedir.]

Doğrunun eğiminin dikliği yıllık artışın büyüklüğünü yansıtmaktadır.

"Var kalmanın yalnızca aritmetik oranla arttığı" iddiasının doğru olup olmadığına karar vermek için, besin üretiminin zamanla – yeni toprakların elden geçirilmesiyle, yeni üretim yöntemlerinin uygulamaya sokulmasıyla, yeni kaynaklardan yararlanılmasıyla vb. – ne kadar arttığının tarihsel kaydına bakılması gerektiği açıktır. Üretimin büyük hızla arttığı dönemlere, bu artışın iddiayı tehlikeye düşürmesi nedeniyle özellikle dikkat edilmelidir. Yalnızca tarihsel kayda ve kayıtlara yansıyan eğilimlere bakmakla kalmayıp aynı zamanda, burada görülenleri, diğer bildiğimiz ve inandığımız şeyleri desteklediğini veya onlar tarafından desteklendiğini göstermeye çalışarak (diğer bir deyişle, bunların açıklan-

ması ve diğer şeyleri nasıl açıkladıklarının gösterilmesi için çabalayarak) genel inanç kalıplarımıza da uydurmalıdır. Tarihsel kaydı yorumlamak zor olabilir fakat tarihsel kayıt Malthus'un iddialarını destekleyebilir. Malthus'un iddiasını çürütmesi de söz konusu olabilir. Örneğin, söz konusu kayıt, üretimin nüfusla, nüfus geometrik bir biçimde artarken bile uyumlu olarak arttığını gösterebilir. Bunun böyle olmasının ardındaki neden bile düşünülebilir: Her yeni kişi, zamanı geldiğinde daha fazla besin üretimi için işe koyulabilecek yeni bir çift eldir, dolayısıyla, neden iki kat insan iki kat besin üretmesin? Bu düşünce Malthus'un zamanında makul bir düşünce olsa da, ekonomi teorisi azalan marjinal getirinin er ya da geç sabitleneceğini bize öğretmiş ve hâlâ daha öğretmektedir. Bu teorinin, neden iki kat insanın genellikle iki kat besin üretmeyeceğini açıkladığı söylenebilir.

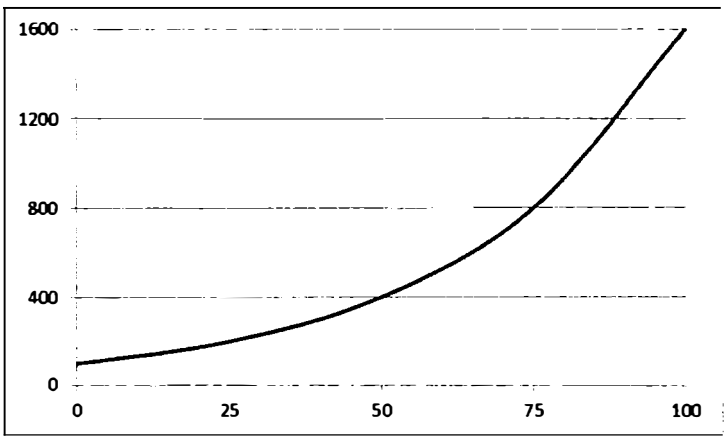
Özetle, "var kalmanın yalnızca aritmetik oranla arttığı" ampirik bir iddiadır. Bu iddia, dünyanın var olma tarzıyla ilgili, doğru olduğunu bildiğimizi iddia etmeden önce tarihsel kanıtla desteklenmesi ve tarihsel kanıta uyması – bilgi sistemimize sağlam bir şekilde yerleşmesi – gereken bir iddiadır. Fakat bu koşulların her ikisi de *sağlanmışsa* doğruluğunu hakkıyla iddia edebiliriz.

Şimdi aşağıdaki öncüle geçelim:

> Nüfus, engellenmedikçe, geometrik oranla artar.

Nüfusun "geometrik oranla arttığını" söylemek demek, belirli bir başlangıç nüfusundan başlayarak nüfusun takip eden her periyotta sabit bir çarpanla *çarpılması* demektir. Örneğin, bir nüfus her yirmi beş yılda bir *ikiye katlanıyor* olabilir. Dolayısıyla, yüz kişiyle başlayarak, takip eden her yirmi beş yılda bir artış şu şekilde ola-

caktır: Yüz, iki yüz, dört yüz, sekiz yüz, bin altı yüz, vb. Bu artışın grafiği aşağıdaki gibi olacaktır.

[Dikey eksen nüfus sayısını, yatay eksense geçen yılları göstermektedir.]

Sözünü ettiğimiz öncül, nüfusun "*engellenme*dikçe" geometrik olarak arttığını söylemektedir. Peki ama "engellenmemesi" ne anlama gelmektedir? Açıkçası, Malthus'un aklındaki büyük engel, açlıktan ölmektir. Büyük olasılıkla, Malthus, insanlığın durumu göz önüne alındığında hastalık ve savaşı da içine alan çeşitli düşmanları da kast etmektedir. İnsanlık nüfus artışının önüne, dinsel tabulardan tutun da gebelik önleme, kürtaj ve bebek öldürmeye dek başka engelleri de koyabilmektedir.

Açıkçası, Malthus'un öncülü, insan nüfusunun – bugüne kadar geldiği ve devam edeceği haliyle – gerçek dünyadaki eğilimleri hakkında bir iddia anlamına gelmektedir. Bitki ve hayvan nüfusları hakkındaki kanıtlar ile ilgili olabilirse de insan nüfusu bunlardan hayli farklı olabilir. Dolayısıyla, nüfusun, engellenmedikçe, geometrik olarak artıp artmadığı konusunda hükümde bulunabilmek için elbette ki yine tarihsel kayıtları incelemeli-

yiz. Gelgelelim, nüfusun rakamsal verilerini basitçe inceleyemeyiz. Çünkü bunlar, nüfusun çeşitli yollarla *engellendiğinde* gözlenen artışını gösterecektir. Ya engellenmeden artan nüfusları, – verimli toprak kısıtlaması, düşman veya hastalık vb. olmadan artmış olanları – geometrik olarak artıp artmadıklarını görebilmek için araştırabiliriz; ya da bu türden toplumların ender olması beklendiğinden, çeşitli engellerin etkide bulunduğu toplumlara, onların *doğum oranları*na bakabiliriz. Şayet Malthus haklıysa, bu incelemeler insan nüfusunun geometrik olarak artma *eğiliminde* olduğunu; fakat aynı zamanda açlık, hastalık veya genellikle erken ölüm sonucu nüfusun, var kalma ile uyumlu olduğunu gösterecektir. Önceki durumda olduğu gibi, Malthus'un ikinci öncülü doğru ise, bu öncül de nüfus ve nüfusla ilgili konularda bildiğimiz diğer pek çok şeye "uyum" gösterecektir.

Şimdi bir önceki bölümde yarıtsız bıraktığımız bir soruya dönüş yapıp bu öncülü, Malthus'un ikinci postülası biçiminde kabul etmemiz için Malthus'un başka bir neden verip vermediğini sormamız için uygun bir zaman olabilir:

> İkinci postüla: Cinsiyetler arası tutku gereklidir ve neredeyse bugünkü durumda olduğu gibi olmaya devam edecektir.

Her ne kadar metin, Malthus'un bunu, nüfusun geometrik artışına inanmak için bir neden olarak aldığına işaret etse de, Malthus'un dil kullanımı belirtik olmayıp bağlam bunu yeterince açık kılmıyor. Dolayısıyla, bunun *iyi* bir neden olup olmadığını sormak zorundayız. Yanıtlanması güç bir soru. Çünkü Malthus'un "cinsiyetler arası tutku"yla neyi kast ettiği açık değil. Büyük ola-

sılıkla, söylenebilecek en iyi şey, insanlar arasında şimdi ve geçmişte daima makul ölçüde sabit bir cinsel etkinliğin bulunduğundan söz ettiğidir. Fakat bunun için Malthus'un nüfusun, engellenmedikçe, geometrik olarak arttığı iddiasının doğruluğunu ortaya koymak için kesin olarak ihtiyaç duyduğu doğum oranları dışında (cinsel etkinlik düzeyleri hakkındaki herhangi bir iddiadan bağımsız olarak) herhangi bir kanıtımız olabilir mi? Malthus'un ikinci postülasımn, nüfusun geometrik artışına olan inancını desteklemede nasıl daha öte bir neden olduğunu görmek zordur. Dolayısıyla, bunu ileriki incelemelerimize dahil etmiyoruz.

Bariz bir doğrunun nasıl ele alınacağı

Malthus'un ilk postülasına geldik nihayet:

Besin insanın varoluşu için gereklidir.

Okur, bu savı, anlaşılması kolay ve doğruluğu bu denli bariz olduğu halde, neden üzerinden atlayıp ele almayı geciktirdiğimizi merak edebilir. Gelgelelim, tam da bu nedenlerle açımlamakta olduğumuz yöntem hakkında bazı sorunlar doğurmaktadır. Dolayısıyla, bu sorunları ele almak için bu fırsatı değerlendireceğiz.

"Şayet Malthus'un ilk postülasını anlıyorsanız, bu postülanın doğru veya yanlış olduğuna nasıl karar vereceğinize dair en azından belirli bir açıklama sunabilmelisiniz" (daha önce andığımız ilke[2] gereği). Ne var ki bu postüla için sunulan kanıt çok baskındır – o denli bariz bir şekilde doğru – ki birisinin bunun yanlış olduğunu

[2] Bir önermeyi anlıyorsanız, onun doğru olup olmadığına nasıl karar verilebileceğine dair veya hangi argüman veya kanıtın onu doğruluğunu ve yanlışlığını göstereceğine dair en azından bir açıklama verebilmelisiniz.

gösterdiğini hayal etmek çok zordur. Elbette ki neyin bunun doğru olduğunu göstereceğini söylemek kolaydır:

(i) Bilinen tüm insanlar besine ihtiyaç duydu ve
(ii) İstisnaları araştırdığımız halde hiçbir istisnaya rastlamadık ve
(iii) İnsan vücudu hakkında epey bir şey biliyoruz ve bildiklerimiz Malthus'un postülasım sonuç olarak doğuruyor ya da kendileri bu postüladan doğuyor, diğer bir deyişle bu postüla diğer pek çok inancımızla "uyum" içinde.

Bu sonuncusu, postülanın doğru olduğunu *gösteren* şey olmakla kalmayıp, aynı zamanda, doğru olduğunu bilmeseydik doğru olduğunu *gösterebilecek* şeydir (postülanın anlamı da budur; diğer bir deyişle, postüla bu tür bir iddiadır). Tam da (i), (ii) ve (iii) koşullarının yerine getirildiğini bildiğimiz için Malthus'un postülasının doğru olduğunu biliyoruz ve tam da bu koşulların doğru olduğunu bildiğimiz için neyin postülanın *yanlış* olduğunu gösterebileceğini söylemekte zorlanıyoruz. Ne var ki çalışmamızın temelini oluşturan felsefi ilke, *(i), (ii) ve (iii) koşullarını bildiğimiz göz önünde bulundurulduğunda*, buna karşın neyin Malthus'un iddiasının yanlış olduğunu (ki bu durumda hiçbir şey bunun yanlışlığını gösteremez) gösterebileceğini söylememizi gerektirmiyor. İlkenin gerektirdiği şey, *söz konusu iddianın doğru veya yanlış olduğunu bilmediğimiz varsayımı altında*, iddianın doğruluğunu veya yanlışlığını neyin gösterebileceğini dile dökmemizdir. Şayet (i), (ii) ve (iii) koşullarının tümü birden yerine getirilmemiş olsaydı, bu postülaya inanmakta haklı olmazdık. Şayet besin olmaksızın canlılığını sürdüren insanlar olsaydı ya

da besinin gerekli olmadığım gösteren bildiğimiz başka şeyler olsaydı, postüla yanlış olurdu.

Özetlemek gerekirse, Malthus'un ilk öncülü yanlış olabilirdi, neyin bu öncülün yanlış olduğunu gösterebileceğini söyleyebiliriz. Ne var ki dünya bildiğimiz haliyle alındığında, bu postüla yanlış olamaz. Başka bir şekilde söylersek, (i), (ii) ve (iii) koşullarının doğruluğu, Malthus'un postülasını kabul etmeyi haklılaştırmak için yeterlidir. Tanrı hakkında yorumlarını bir kenara bırakırsak, Malthus, (c) paragrafında, neyin gerekli olduğuna dair benzer bir şey söylemektedir.

> Bu iki yasa, insanlık hakkında bilgi sahip olduğumuzdan beri doğamızda sabitlenmiş yasalar olarak görünmektedir. Bugüne kadar bunlarda herhangi bir değişiklik görmediğimizden, bunların bir gün şimdi oldukları gibi olmaya son verecekleri sonucuna varma hakkımız yoktur.

Dahası, Savlanabilirlik İlkesi sayesinde, Malthus'un bu yorumunu ilk postülasının kabulü – gelgelelim, bu postüla o denli bariz bir şekilde doğrudur ki hiçbir şey bunu tersine çevirmez – için verdiği neden olarak tercüme edebiliriz.

Argümanın Sağlamlığına Dönüş

Öncüllerden biri bariz bir şekilde doğru olduğu halde, diğer ikisi hakkında ne söylemeliyiz? Nüfus hakkında, insanların gerçekte hayata geçirdiklerinden çok daha fazla bir "nüfus kuvveti"ne sahip oldukları (sahip olduklarından çok daha fazla çocuğa sahip *olabilecek olmaları* anlamında) açıkken, bunun önemli olup olmadığı açık değildir. Malthus'un argümanı açısından önemli

olan insanların ne *yaptığıdır*. Ele aldığımız metin, Malthus'un geometrik ve aritmetik ilerlemenin matematiğinin kendi sonucuna (bkz. (f) paragrafı) zorladığına ve nüfusun çarpılmasındaki çarpanın birden büyük olduğu – eninde sonunda – doğruysa, haklı olduğuna inandığını ileri sürüyor görünmektedir. Fakat her insanın yalnızca bir kez evlenmesi ve her evli çiftin yalnızca iki çocuğu olması durumunda, nüfusun sabit kaldığına ve nüfusu takip eden periyotlarda *"çarpıldığı"* çarpanın bir olduğuna dikkat ediniz. Dünya nüfusunun pek çok alt grubu halihazırda neredeyse bu şekilde durağanken böyle olması daha olanaklı ve belki tamamının olması gereken budur – eninde sonunda. Pek çok edimsel nüfus, kendileri üzerinde halihazırda dinsel tabular, kürtaj ve bebek öldürmeye ve – modern zamanlarda – etkili gebelik önlemeye dek engeller koymaktadırlar. Bunların Malthus için birer engel olarak sayılıp sayılmadığı açık değildir. Şayet engel olarak *sayılmıyorlarsa*, Malthus'un ilk öncülü,

Nüfus, engellenmedikçe geometrik oranla artar.

pek çok nüfus için yanlıştır, dahası hepsi için yanlış olabilir. Şayet engel olarak *sayılıyorlarsa*, nüfusun, *engellenmedikçe*, geometrik oranla arttığı pekâlâ doğru olabilir. Ne var ki bu hiç fark etmez ve şayet edimsel nüfuslar kendi sayılarını ihtiyaçları karşılanan düzeylerde denetliyorlarsa, Malthus'un argümanının geri kalanı her ne olursa olsun argümana bir ağırlık katmaz.

Malthus'un diğer temel iddiasına gelince:

Var kalma yalnızca aritmetik oranla artar.

Malthus bundan ötürü ciddi bir biçimde eleştirilebilir ve eleştirilmiştir de. Eleştiri, kısaca bilim ve teknoloji, nü-

fusun hızla büyümesi için çıktıları sağlamaktadır. Marks ve Engels, Malthus'un görüşlerine karşı yaptıkları pek çok eleştiride noktaya ağır bir şekilde parmak basmışlardır. Engels bunu 1844'te yazılan *Outlines of a Critique of Political Economy* adlı eserinde belirtirken şu soruyu sormuştur:

> Toprağın üretkenliğinin aritmetik ilerleme gösterdiği kanıtlanmış mıdır? Toprağın genişliği sınırlıdır – bu kesinkes doğrudur. Ne var ki bu alanda kullanılan işgücü nüfusun yanı sıra artmaktadır. Üründeki artışın bundan kaynaklandığını varsaysak bile, üründeki artış her zaman işgücüyle orantılı olarak artmadığından hâlâ üçüncü bir öğe kalır geriye – gelgelelim iktisatçıların hiçbir zaman önemli saymadıkları. Bu öğe, ilerlemesi dur durak bilmeyen ve en azından nüfus kadar hızla ilerleyen bilimdir. Bu yüzyılın ziraatında yaşanan ilerlemenin tek başına kimyaya borcu nicedir... Ne var ki bilim en az nüfus kadar hızla ilerlemektedir. Nüfus bir önceki kuşağın boyutuyla orantılı olarak artmaktadır. Bilimse önceki kuşaktan miras kalan bilgiyle orantılı olarak ilerlemektedir ve böylece en sıradan koşullarda da artan bir geometrik oranlılıkla büyümektedir – Bilim için olanaksız var mı ki?

Malthus'un temel öncüllerinin doğruluğu üzerine düşünmekten bu öncüllerden yaptığı çıkarsamalara bakmaya geçersek, bunlardan bazılarını reddetmek için halihazırda iyi nedenlerimiz olduğunu buluruz.

Başlangıç çıkarsamasını dikkate aldığımızda,

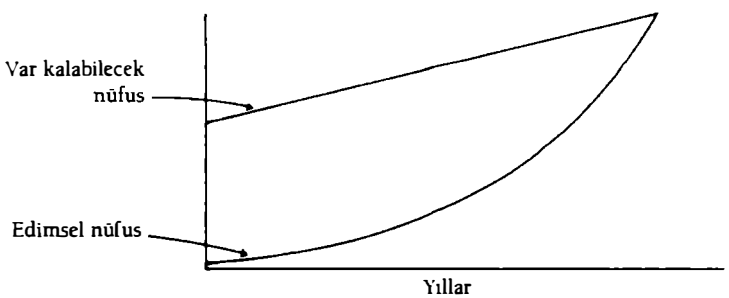
(1) Nüfus, engellenmedikçe, geometrik oranla artar
ve (2) Var kalma yalnızca aritmetik oranla artar
bu yüzden
(3) Nüfusun ve yeryüzünde üretimin kuvvetleri arasında bir doğal eşitsizlik vardır.

Edimsel nüfuslar kendilerine dinsel tabular, kürtaj, bebek öldürmeler ve modern zamanlarda etkili gebelik önlemeleri de içine alarak engeller – nüfusu, var kalma artış hızında tutan engeller – koyabilirken, nüfusun, *engellenmedikçe*, geometrik oranla artacağı açıkça doğru *olabilir*. Bu durumda, Malthus'un (1) ve (2) öncüllerinin ikisi birden doğru olabilirken sonucu (3) yanlış olabilir. (Burada "nüfusun kuvvetleri"ne yapılan gönderme, kadınlar fiziksel olarak taşıyabilecekleri çocukların teorik sayısı anlamına gelmeyip edimsel nüfusların artma eğiliminin nasıl seyrettiği – bu nüfusların doğum oranlarının açığa çıkarttığı gibi – anlamında yorumlanmaktadır ki Malthus'un argümanı için açıkça önemli olan da budur.) Malthus'un hatasını burada nereye koymak gerektiği bir sorun oluşturmaktadır: Şayet gebelik önleme (örnek olarak) bir engel sayılıyorsa, Malthus'un öncüllerinin ikisi de pekâlâ doğru olabilir, ne var ki bu durumda sonuç (3) bu öncüllerden doğmamaktadır. Çünkü az önce dikkat çektiğimiz gibi insanlar kendileri üzerine her türden nedenle engel yükleyebilirler ve bu nedenlerin "var kalma güçlüğü" ile hiçbir şekilde ilgisi olmayabilir. Öte yandan gebelik önleme bir engel sayılmıyorsa, artık Malthus'un (1) öncülünün dünyadaki pek çok nüfus için yanlış olduğunu biliyoruz.

Malthus bir çıkarsama daha yapıyor. Buna göre,

(6) Var kalmanın güçlüğünden ötürü nüfus üzerinde güçlü ve sürekli işleyen bir engel olmalıdır.

Şayet nüfusun geometrik olarak ve var kalmanın aritmetik olarak arttığını doğru kabul edersek, buradan nüfusun artışının *eninde sonunda* yetersiz besinle (vb.) engelleneceği [sonucu] *çıkar*. Ne var ki buradan bu engelin *şimdi* veya *sürekli* ya da hatta *eninde sonunda* etkili olduğu sonucu *çıkmaz* – çünkü bir başka engel ilkinde araya girerek etkili olabilir. Grafiklerimiz cinsinden bakarsak ortaya çıkan görüntü şöyle görünecektir:

Grafik, Dünya'nın nüfusunun, Malthus'un her durumda *sürekli* işliyor olarak gördüğü baskının öncesindeki bir zamandaki nüfusun pekâlâ ötesinde destekleyebildiği gerçeğini yansıtmaktadır. Engels'in belirttiği gibi,

> Malthus ... nüfusun varlığını sürdürme araçları üzerinde sürekli baskı uyguladığını iddia etmektedir: Nüfus arttıkça, aynı oranla artmaktadır ve nüfusun var kalmanın erişilebilir araçlarının ötesine katlanma yönündeki içsel eğilimi, tüm sefaletlerin ve ahlak bozukluğunun nedenidir. Çok fazla insan olduğunda, bu insanlar şu veya bu şekilde ortadan kaldırılmalıdır; ya şiddet ya da açlık sonucu ölmelidirler. Dolayısıyla, eski sefalet yeniden ortaya çıkmaktadır. Dahası, tüm koşullar altında görülecek bu durum geçerlidir... Bir mil karelik alan başına *bir* kişi yaşa-

> yan New Holland'ın barbarları, aşırı nüfustan İngiltere ile aynı oranda muzdariptir. Kısacası, mantıklı olmak istiyorsak, *tek bir insan yaşadığında dünyanın halihazırda aşırı nüfuslu* olduğunu kabul etmeliyiz.

Şayet halihazırda söylenmiş olanlar yeterli gelmezse, burada gördüğümüz *reductio ad absurdum* (olmayana ergi), kuşkusuz Malthus'un iddiasını yeterince çürütmektedir.

Kısacası, Malthus'un argümanı pek çok açıdan fazlasıyla tartışmaya açık görünmektedir: Öncülleri güvenilir olmaktan uzak ve bazı çıkarsamaları alenen safsatadır. Büyüleyici olan şey bu denli zavallı bir argümanın bu denli çok kişiyi ikna etmiş, tarihsel açıdan bu denli öneme sahip olması ve hâlâ bu denli geniş kesimlerce inanılıyor olmasıdır. Bu konuda son, kışkırtıcı sözlere yine Engels'ten yer verelim:

> Nüfus fazlalığını oluşturanlar tam da fakirler olduğundan, bu teorinin sonucu, onları açlıktan ölümü olanaklı olduğu ölçüde kolay hale getirmek [ve] gidişatın değiştirilemeyeceğine onları ikna etmek dışında hiçbir şeyin yapılmaması gerektiğidir.

Malthus'un yoksullara besin yardımına tam da bu temeller üzerinde karşı olduğu gerçekten de doğrudur. Kısacası, Malthus'un argümanları varsılların yoksullarla savaşında daima iyi karşılanmıştır. Bu argümanlar, bugün bile açlıktan ölen Üçüncü Dünya'ya yapılabilecek veya yapılması gereken hiçbir şey olmadığını açıklamada kullanılmaktadır. Malthus'un sonucu kimi zaman Kötümser Teorem olarak anılır. İktisatçı Kenneth Boulding

bu argümanın mantığını "The Utterly Dismal Theorem" [Sapına kadar Kötümser Teorem] (bkz. Malthus'un *Population: The First Essay* adlı çalışmasına yazdığı Önsöz) adını verdiği bir sonuca genişletmiştir. Argümanı aşağıdadır:

> Kaynaklar ve nüfus arasındaki denge durumu yalnızca sefalet ve/veya ahlak bozukluğuyla sürdürülebileceğinden ve nüfus elverişli var kalmanın sınırını yükseltme eğilimi gösterdiğinden, besin üretimindeki artışına yol açan her gelişme denge nüfusunu ve dolayısıyla insanın toplam sefaletini ve ahlak bozukluğunu arttırmak zorundadır.

Malthus'un gebeliği önlemeye daima şiddetle karşı çıktığını da söylemeden geçmek olmaz. Ne mantık ama!

4. Nükleer Caydırıcılık Hakkında Akıl Yürütme

> Atomu parçalamak düşünme tarzımızdan başka her şeyi değiştirdi ve bu yüzden emsalsiz bir felakete sürüklendik.
>
> Albert Einstein

Bu bölümde ele alacağımız argümanlar, nükleer caydırıcılıkla ilgilidir. Nükleer caydırıcılık, akıl yürütmenin son derece önemli bir rol oynadığı bir konudur. Neyin en iyi siyaset olduğuna karar vermek, her iki tarafça da kullanılabilir silah sistemlerine dair *olguları* keşfetme sorunu değildir yalnızca. Çünkü bu olguların caydırıcılığın altındaki amaçlara dair nelere işaret ettiklerini söylemek güçtür. Söz konusu sorun, savunmacı ve saldırgan edimler arasındaki fark caydırıcılık altında silik olduğundan taraflardan birinin kendisini *savunma* kararına varması sorunundan da ibaret değildir. Argümanların önemi tartışma götürmez o halde bu argümanları nasıl çözüme kavuşturmalıyız?

Bu bölüm, tartışmaya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır, fakat doğrudan değil. Onun yerine, bu katkıyı, bu konuya dair hayli geniş yazından alınmış iki örnek metni kullanarak bir *argümanları çözümleme yöntemini* açıklayarak yapmaya çalışılacağız. Burada seçmiş

olduğumuz metinler oldukça tipiktir: Elbette ki benzer argümanları ifade eden başka pek çok parça vardır ve hiç kuşkusuz bunların çoğu amacımıza eşit ölçüde hizmet ederdi; gelgelelim, ilgimizin odağı, bu sözünü ettiğimiz (tipik veya değil) metinler olmayıp onları değerlendirme *yöntemidir*. Şayet okur, bu örneklere gönderme yapılarak açıklanan çözümleme yöntemini kavrayıp böylelikle bu yöntemi başka akıl yürütme parçalarına da uygulayabilirse, hedefimize ulaşacağız.

1982 Ağustos'unda ABD Savunma Bakanı Bay Caspar Weinberger tarafından NATO ülkelerindeki ve Avrupa'nın her tarafında geniş çaplı bir şekilde yayımlanan gazetelerin editörlerine yazdığı bir mektup metniyle başlıyoruz. Bu mektup, bu konunun tarihinde önemli bir belge olmasının yanı sıra güçlü bir argüman örneğidir.

ABD Hükümeti, Seyir [Cruise] ve Pershing Füzelerinin Avrupa'ya konuşlandırmaları önerisi karşısında Avrupa'da barış yanlısı hareketin giderek artmasından kaygılanmış görünmektedir. Bay Weinberger'in mektubuna yol açan da işte bu kaygıydı. Mektup, ABD Hükümeti'nin siyasetini *ortaya koymakla* veya Rus Hükümeti'ni *tehdit etmekle* kalmayıp (gerçi hükümet bildirileri alışıldığı üzere kısmen her ikisini de yapmaktadır), vakayı *müzakere etmektedir*. Bizim ilgilendiğimiz işin bu yanıdır, mektuptaki akıl yürütmedir.

İkinci bölümde ana hatları çizilen yöntemde uzmanlaşan okur, yöntemi şimdi, Weinberger'in mektubunun aşağıda sunulan işaretlenmemiş kopyasına uygulamalı ve hemen ardından sunulan alıştırmalara yanıt vermeye çalışmalıdır. Ardından, okurlar kendi yanıtlarını burada sunulan yanıtlarla karşılaştırmalıdır.

I Weinberger Nükleer Savaşa Dair ABD Siyasetini Savunuyor

Aşağıdaki metin, ABD Savunma Bakanı Bay Weinberger' den NATO ülkelerindeki gazetelerin editörlerine yazılmış bir mektuptan alınmıştır.

(a) Bu Yönetimi, uzun süreli bir nükleer savaş başlatmayı planlıyormuş veya nükleer bir "savaş yapma" kabiliyetini edinmenin peşindeymiş gibi betimleyen haber beyanlarından artan bir biçimde kaygılıyım. Bu betimleme tamamıyla asılsızdır ve bu türden haberler Yönetimin siyasetlerini Amerikan kamuoyuna, Müttefiklerimize ve yurtdışındaki hasımlara yanlış sunmaktadır.

(b) Bu Yönetimin her şeyden önce hedefi, nükleer bir savaşın herhangi bir "kazananı" olamayacağına inandığımızdan, nükleer silahların bir daha asla kullanılmamasını sağlamak için her adımı atmaktır. Bütün stratejimiz her türden savaşa, ama en çok da nükleer savaşa engel olmayı amaçlamaktadır. Bu hedefe ulaşmak için, kuvvetlerimiz Sovyetler Birliği tarafından oluşturulan tehdide karşı ölçülü ve ihtiyatlı bir tarzda yanıt verebilmek zorundadır. Bu ise, stratejik kuvvetlerimizde Başkan'ın önerdiği geliştirmeleri gerektirmektedir. Fakat bu, uzun süreli nükleer savaş veya nükleer "savaş yapma" konseptini kabul ettiğimiz anlamına gelmez. "Uzun süreli" bir çatışma için kuvvet inşa ettiği görülen taraf, Sovyetler Birliği'dir (Zatyazhnaya Voyna doktrini).

(c) Caydırma siyasetinin, bazılarınca kavranması zordur. Çünkü bir paradoksa dayanır. Ne var ki

bu hayli basit bir paradokstur: Bir nükleer savaşın maliyetini çıkartmak, bu savaşı başlatan ülkenin herhangi bir olası "faydasından" çok daha fazlasını gerektirir. Şayet Sovyetler, ABD'ye karşı bir nükleer saldırının süratli bir nükleer misillemeye yol açabileceğini ve yol açacağını en başta bilirse, zaten asla saldırmayacaktır. Nükleer bir savaş başlatmaktan daima "caydırılmış" olacaktır.

(d) Siyasetimizde yeni hiçbir şey yoktur. Nükleer silahlar çağına geçilmesinden beri, ABD bir caydırıcılık siyasetiyle nükleer savaşın önüne geçmeyi hedeflemiştir. Bu siyaset, en azından 1950'den beri, koruduğu demokratik ulusların siyasal süreçleri sayesinde doğrulanmıştır. Daha da önemlisi, bu siyaset işe yaramaktadır. Büyük güçlerin dahil olduğu uluslararası gerilimler karşısında da savaşın kendisinin karşısında işe yaramıştır.

(e) Ne var ki caydırıcılığın gelecekte de başarılı olmaya devam edebilmesi için, Sovyet askeri gelişimini dengelemek için adımlar atmalıyız. Eğer mühimmatımızı Sovyetlerin yirmi yıldan fazladır yapmakta olduğu gibi şimdi modernleştirmezsek, birkaç yıl içerisinde artık, misilleme olanağımıza sahip olamayacağız. Bu takdirde, Sovyetler Birliği, misilleme yapamayacağımız bilgisiyle bizi tehdit etme veya gerçekten de bir saldırı konumunda olabilecektir. Polonya'da, Afganistan'da, Doğu Avrupa'da ve başka yerlerde, Sovyetler Birliği'nin cılız bir karşıtlıktan avantaj sağlamakta tereddüt etmediğini gördük.

(f) Bu içi boş bir spekülasyon değildir. Sovyetler Birliği, ekonomik güçlüklerine karşın çılgınca

bir askeri yapılanmaya kalkışmıştır. Caydırıcılık için gerekli olanın sayıca çok üzerinde nükleer silah üretmeye devam etmiştir. Şu an, Kıtalararası Balistik Füzelerin üstünde beş binden fazla nükleer savaş başlığına sahipler, beş yıl önce bunlardan yaklaşık iki bin tane vardı. Karada üstlenmiş füzeleri bizimkilerden artık daha isabetli, daha kalımlı ve daha güçlü olabilsin diye bu silahların ve onların fırlatma rampalarının tasarımlarını değiştirdiler.

(g) Fırlatma sistemlerini birkaç kez yeniden yüklemelerini sağlaması için, bir yeniden ateşleme kabiliyeti de geliştirdiler. Başvurabileceğimiz herhangi bir misillemeye karşı sivil savunma ve hava savunması planları hazırladılar. Nihayet, yazılı belgeleri ve askeri doktrinleri, bir nükleer savaş senaryosu üstünde durmaktadır. Niyetlerine dair ne söylerlerse söylesinler, bize nükleer savaş başlatabileceklerini ve bu savaşı kazanabileceklerini düşündürtebilecek şekilde ve yeterli sayıda silahlarını tasarlamış olmaları gerçeği varlığını koruyor.

(h) Tüm bunların karşısında, Savunma Bakanı olarak ABD'nin nükleer gücünü Sovyetler Birliği'ni bir nükleer savaş başlatmaktan caydırma kabiliyetini koruyacak şekilde geliştirmek yönünde her türlü çabayı göstermek benim görevim ve sorumluluğumdur. Sovyetler Birliği'nin geniş ölçüde geliştirilmiş nükleer kabiliyetini karşılamak için gerekli adımları atmalıyız.

(j) Tam da bu nedenle, kalımlı ve dayanıklı bir yanıt – stratejik kuvvetlerimizin Sovyet saldırılarına karşı uzun bir zaman diliminde hayatta *kalabileceğini* göstermek için – kabiliyetine sa-

hip olmamız gereklidir. Böylelikle, herhangi bir saldırıyı caydırabileceğimize inanırız. Aksi takdirde, onları nükleer silahlarını kullanmaya veya bize şantaj yapmaya yeltenmeye teşvik edebiliriz. Kısacası, caydırıcımızın kalımlılığının Başkan'ı stratejik kuvvetlerimizi yok edilmeden önce kullanmakla teslim olmak arasında seçim yapmaya zorlayabileceği bir konumda bulunma lüksümüz yoktur.

(k) Caydırıcımızı güçlendirecek bir siyasete itiraz edenler, o halde, bizi daha tehlikeli, diken üstünde bir duruşa zorlamaktadır. Herhangi bir düşman saldırısının ilk anında kullanılması gereken kuvvetler, ihtiyatlı bir stratejinin araçları değildir. Sovyet nükleer maceraperestliğini yüreklendiren bir duruş, etkili bir caydırmanın esası değildir. Şimdilerde basında çokça kötü gösterilmiş olan bir yanıt kabiliyetinin geliştirilmesi de dahil olmak üzere stratejik programımızın bütünü, asla nükleer savaşın gerçekleşmemesinin temini yönünde özel bir maksatla geliştirilmiştir.

(m) Bu caydırma doktrininin anlaşılması güç bir paradoks olduğunu biliyorum. Barışı korumak için nahoş bir yoldur. Caydırıcılığı anlıyoruz ve barışı korumaya devam edebilmek için çok daha fazlasını yapmamız gerektiği gerçeğini kabul ediyoruz. En büyük arzum, herkesin bunu anlaması ve kabul etmesidir. Böylelikle, "nükleer" sözcüğü her anıldığında, siyasetimizi bozmaya ve tüm dünya halklarını korkutmaktan başka bir şeye hizmet etmeyen bir şekilde duygusal ele alınma tarzının önüne geçebiliriz. Siyasetimiz barıştır. Barışa doğru en emin ve en iyi yolun,

etkili ve inandırıcı bir caydırıcıyı temin etmek ve korumak olduğuna derinden inanıyoruz.

(n) ABD siyasetinin, kurulduğu gün olduğu gibi bugün de hayati olan bir pakt olan Kuzey Atlantik Paktı'nın kuruluşunda desteklenen amaçtan başkası olmayan amacı, saldırganlığı etkili bir caydırma siyasetiyle engellemek olmayı sürdürmektedir.

Sorular:

(1) Weinberger'in bu parçadaki ana sonuçları nelerdir?
(2) Bu amaçların her biri için esas argümanı özetleyiniz.
(3) Weinberger'in argümanlarında ciddi zayıflıklar bulunuyor mu?
(4) Aşağıdakileri gösterecek olan nedir?
   (i) "Niyetlerine dair ne söylerlerse söylesinler, bize nükleer savaş başlatabileceklerini ve bu savaşı kazanabileceklerini düşündürtebilecek şekilde ve yeterli sayıda silahlarını tasarlamış olmaları gerçeği varlığını koruyor" önermesi *doğru*dur.
   (ii) "ABD cılız bir karşıtlıktan avantaj sağlamakta tereddüt etmemektedir" önermesi *doğru*dur ve
   (iii) "SSCB barış istemektedir" önermesi *doğrudur*
(5) Weinberger kendisiyle çelişiyor mu?

II Argümanları Weinberger'in Metninden Soyutlamak

Argümanı Weinberger'in metninden soyutlamak için yine ikinci bölümde betimlenen adımları izliyoruz. Öncelikle, tüm belirtik argüman alametlerini işaretliyoruz. Bunlar, (b)'de "-dan", (c)'de "çünkü", (g)'de "nihayet", (i)'de "tam da bu yüzden" ve (j)'de "o halde" ifadeleri olarak görünmektedir. (d)'deki "-den" bir argüman alameti olmayıp yalnızca zamansal bir çağrışıma sahiptir. (i)'deki "böylelikle" sözcüğü, "bu yolla" anlamına geldiğinden, bir sonuç alameti değildir.

Ardından, açıkça belirtilmiş nedenleri kutu içerisine alıp, çıkarım alametlerini bize yardımcı olmaları için kullanarak açıkça belirtilmiş sonuçların altını çizeceğiz. Apaçık sonuçlar şunlardır:

(i) Kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetine sahip olmalıyız

ve (k) Caydırıcımızı güçlendirecek bir siyasete itiraz edenler, o halde, bizi daha tehlikeli, diken üstünde bir duruşa zorlamaktadır.

(c)'deki "çünkü"nün bir sonuca mı yoksa bir açıklamaya mı işaret ettiği pek açık değildir. (Kıyaslayın, s. 53). Şayet onunla ilgili bir şey çıkacak olursa, ona geri dönmemiz gerekecek.

Her ne kadar hiçbir belirtik sonuç alameti olmasa da, bağlam, (f) ve (g) paragraflarının şu sonuç için bir nedenler birleşimi sunduğuna kuvvetle işaret etmektedir:

(g) Niyetlerine dair ne söylerlerse söylesinler, bize nükleer savaş başlatabileceklerini ve bu savaşı kazanabileceklerini düşündürtebilecek şekilde

ve yeterli sayıda silahlarını tasarlamış olmaları gerçeği varlığını koruyor.

Okur, başka sonuçların bulunduğunu düşünebilir, fakat sonuçları diğer *desteklenmemiş* savlarla karıştırmamak için dikkatli olunmalıdır: Örneğin, (k) paragrafındaki "Siyasetimiz barıştır" ifadesi, insanlar bunu sıklıkla bir sonuç olarak alsa da, bir sonuç değildir. Buna daha sonra kısaca geri döneceğiz.

Bir sonraki adım, ana sonucu saptayıp işaretlemektir. Sonucu şu olarak alıyoruz:

S Kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetine sahip olmalıyız.

Eğer şimdi Weinberger'in bu sonuca yönelen akıl yürütmesinin izini sürmeye çalışırsak, bunu yapmanın şaşırtıcı bir biçimde zor olduğu ortaya çıkacaktır. "S'yi kabul etmek için metinde hangi dolaysız nedenlerin sunulduğunu" sorarak başlıyoruz. Peki, ama "tam da bu yüzden" ifadesi hangi nedenlere işaret etmektedir? Yanıt bir kısmı, elbette ki bir önceki cümle olmalı ne var ki başka bir şeyin kastedilip edilmediği açık değildir.

Bu sonuca giden paragrafı, bir "nedenler zinciri" olarak aşağıdaki gibi okumak doğal görünebilir:

> Bu nedenlerle ABD'nin nükleer gücünü Sovyetler Birliği'ni bir nükleer savaş başlatmaktan caydırma kabiliyetini koruyacak şekilde geliştirmek yönünde her türlü çabayı göstermeliyiz. Bu Yüzden Sovyetler Birliği'nin geniş ölçüde geliştirilmiş nükleer kabiliyetini karşılamak için gerekli adımları atmalıyız. Bu Yüzden kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetine sahip olmalıyız.

Gelgelelim, bu akıl yürütmeyi Weinberger'e atfetmek için çok çabuk olmamak için birtakım nedenler söz konusudur. İlkin, bu niyeti gerekli çıkarım alametleriyle açıkça işaret etmemektedir. İkinci olarak, bağlam bu yönde bir niyet taşısa da, bunun Weinberger'in amacı olduğunu açıkça göstermemektedir. Üçüncü olarak, burada durduğu haliyle zayıf bir argümandır: (i) ABD'nin nükleer kuvvetini "modernleştirme"ye ihtiyacı olduğu gerçeğinden Sovyetler Birliği'nin nükleer kabiliyetine "karşılama" ihtiyacı olduğu çıkmamaktadır – karşılayıcı güçten daha azı veya farklı bir şekilde kullanılan farklı kuvvetler de caydırmak için yeterli olabilir – ve (ii) "onları karşılamamız gerekiyor"dan "kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetimiz olması gerekiyor"a çıkarım, Sovyetler Birliği'nin böyle bir kabiliyeti olduğunu varsaymaktadır ve argümanı ikna edici kılmak için bunun bir öncül olarak ifade edilmesi/eklenmesi gerekmektedir.

Bu sorunlara, Weinberger'in metninde bu akıl yürütme çizgisini tamamlamak için gerekli olanı sağlayıp sağlamadığına bakmak için metni tarayarak yanıt *verilebilir*. Bunun yerine, Savlanabilirlik Sorusu doğrudan başlangıçtan itibaren (diğer bir deyişle, yukarıda yaptığımız "doğal" tahmin olmaksızın) kullanılabilir ve şimdi bu daha sistematik yöntemi göstereceğiz.

Belirtmiş olduğumuz gibi, çıkarım alameti olan "tam da bu yüzden" ifadesi bir önceki cümleye işaret etmelidir:

> (1) Sovyetler Birliği'nin geniş ölçüde geliştirilmiş nükleer kabiliyetini karşılamak için gerekli adımları atmalıyız.

Dolayısıyla, "S'yi haklılaştırmak için (1)'e ne eklenmelidir?" sorusu biçiminde Savlanabilirlik Sorusu'nu sora-

rız. Halihazırda görmüş olduğumuz gibi, bariz yanıt şudur:

(2) Sovyetler Birliği, kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetine sahiptir.

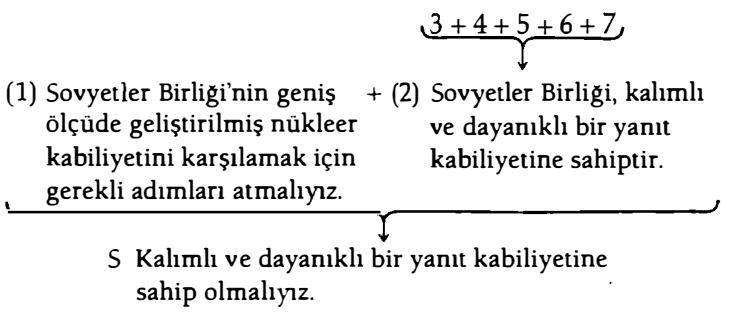
Weinberger bu sözünü ettiğimiz cümleyi öne sürmüyor, fakat görünen o ki ona inanmaktadır. Şunu söylüyor:

(b) "Uzun süreli" bir çatışma için kuvvet inşa ettiği görülen taraf, Sovyetler Birliği'dir.

Ve buna inanmak lehine bütün bir nedenler dizisi sunmaktadır. Bu nedenler, (f) ve (g) paragraflarında bulunmaktadır:

(3) [Sovyetler] caydırıcılık için gerekli olanın sayıca çok ötesinde nükleer silah üretmeye devam etmiştir.
(4) Karada konuşlanmış füzeleri bizimkilerden artık daha isabetli, daha kalımlı ve daha güçlüdür.
(5) Bir yeniden ateşleme kabiliyeti geliştirdiler
(6) Herhangi bir misillemeye karşı... sivil savunma planları hazırladılar
(7) Yazılı belgeleri ve askeri doktrinleri, bir nükleer savaş senaryosu üstünde durmaktadır.

"Sovyetler Birliği'nin kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetinin olduğunu gösterecek olan şey nedir?" diye Savlanabilirlik Sorusunu sorunuz. İşte bu nedenler, tam da verilmesi gereken türden nedenlerdir. Buradan hareketle, Weinberger'i bu akıl yürütme çizgisini amaçlıyor olarak yorumlayacağız. Bunu, aşağıdaki argüman diyagramı ile özetleyebiliriz.

(3)'ten (7)'ye kadarki iddialara inanmak için Weinberger tarafından başka neden sunulmadığından, bunlar ana nedenlerdir. Sonrasında, "(1)'i kabul etmek için hangi dolaysız nedenler sunulmuştur?" diye sormalıyız. Daha önce de gördüğümüz üzere, bir önceki cümle, yani,

> ABD'nin nükleer gücünü Sovyetler Birliği'ni bir nükleer savaş başlatmaktan caydırma kabiliyetini koruyacak şekilde geliştirmek yönünde her türlü çabayı göstermeliyiz.

cümlesi bu sorunun yanıtı için doğal bir adaydır. Belirtik bir argüman alameti olmadığı doğrudur. Ne var ki, bağlam, bu çıkarımın kastedildiğine işaret etmekte ve söz konusu iki cümle arasına "bu nedenle" veya "bu yüzden" ifadeleri doğallıkla eklenebilir. Buradaki sorun, bu işlemlerin sonucu olarak ortaya çıkan çıkarımın zayıf bir çıkarım olmasıdır, zira daha önce de belirttiğimiz üzere, gücü "karşılamaktan" başka bir şey de yeterli bir caydırıcı olabilir. Buradan ilerleme yolu, Savlanabilirlik Sorusu'nu sormaktır, kısaca söylemek gerekirse, "(1)'i öne sürmemi ne gerekçelendirirdi?" Böylesi bir iddiayı gerekçelendirmenin bariz yolu, insanın hedefine ve bu hedefe erişmek için belirli bir eylem planının tek veya

en iyi yol olduğu olgusuna atıfta bulunmaktır. O halde, bu durumda açıkça şöyle bir şeye ihtiyacımız vardır:

(8) ABD, Sovyetler Birliği'ni bir nükleer savaş başlatmaktan caydırmalıdır/ caydırmayı istemektedir (caydırma kabiliyetini korumak zorundadır / korumak istemektedir) $\underbrace{8 + 9a}_{1}$

ve

(9a) Şayet ABD bunu yapmalıysa, SSCB'nin geniş ölçüde geliştirilmiş nükleer kabiliyetini karşılamalıdır

bu yüzden

(1) Sovyetler Birliği'nin geniş ölçüde geliştirilmiş nükleer kabiliyetini karşılamalıyız.

Aslında, Weinberger çeşitli yerlerde (8) gibi bir şeyi söylemektedir,

(b) Bu Yönetimin her şeyden önce hedefi nükleer silahların bir daha asla kullanılmamasını sağlamak için her adımı atmaktır.

(b) Bütün stratejimiz her türden savaşa, ama en çok da nükleer savaşa engel olmayı amaçlamaktadır.

(h) ABD'nin nükleer gücünü Sovyetler Birliği'ni bir nükleer savaş başlatmaktan caydırma kabiliyetini koruyacak şekilde geliştirmek yönünde her türlü çabayı göstermeliyiz.

(j) [...] bir yanıt kabiliyetinin geliştirilmesi de dahil olmak üzere stratejik programımızın bütünü, asla nükleer savaşın gerçekleşmemesinin temini yönünde özel bir maksatla geliştirilmiştir.

(l) ABD siyasetinin amacı, saldırganlığı, etkili bir caydırma siyasetiyle engellemek olmayı sürdürmektedir.

Weinberger'in ihtiyacımız olan diğer öncüle en çok yaklaştığı ise şudur:

(b) Bu hedefe ulaşmak için, kuvvetlerimiz Sovyetler Birliği tarafından oluşturulan tehdide karşı ölçülü ve ihtiyatlı bir tarzda yanıt verebilmek zorundadır.

veya

(e) caydırıcılığın gelecekte de başarılı olmaya devam edebilmesi için, Sovyet askeri gelişimini dengelemek için adımlar atmalıyız.

Bunların hiçbiri ihtiyaç duyduğumuz denli güçlü değil ne var ki metinde bundan daha iyisini de bulamıyoruz, dolayısıyla bu aşamada bunlardan birini (veya *birbirinden bağımsız olarak* ikisini de) Weinberger'in diğer öncülü olarak almalı ve akıl yürütmesinin izini sürmeye devam etmeliyiz. Fazla zaman almamak için, akıl yürütmenin izini yalnızca ikinci seçenek için takip edeceğiz, dolayısıyla bu aşamada Weinberger'e atfedeceğimiz dolaysız nedenler şunlardır:

(8) ABD, Sovyetler Birliği'ni bir nükleer savaş başlatmaktan caydırmak zorundadır (caydırma kabiliyetini korumalıdır)

ve (9) caydırıcılığın gelecekte de başarılı olmaya devam edebilmesi için, [ABD olarak biz] Sovyet askeri gelişimini dengelemek için adımlar atmalıyız. $\underbrace{8+9}_{1}$

bu yüzden

(1) Sovyetler Birliği'nin geniş ölçüde geliştirilmiş nükleer kabiliyetini karşılamalıyız.

Artık hem (8) hem de (9) için nedenleri arama işlemini tekrarlamalıyız. Yöntemimizin ayrıntılarına gir-

meden (argüman alametleri, bağlam ve derken Savlanabilirlik Sorusu), (8)'i gerekçelendirecek şeyin şöyle bir şey olduğu açıktır:

(10) ABD barış (barış olmasını temin etmeyi) istemektedir.

ve

(11) Sovyetler Birliği savaş tehdidinde bulunmaktadır

10 + 11 → 8

dolayısıyla (8) ABD, Sovyetler Birliği'ni bir nükleer savaş başlatmaktan caydırmalıdır (caydırma kabiliyetini korumalıdır).

Metinde, Weinberger'in hem (10)'un hem de (11)'in doğruluğuna katıldığını göstermeye yetecek kadar delil bulunmaktadır. O halde, şimdi (9)'a geçelim:

(9) caydırıcılığın gelecekte de başarılı olmaya devam edebilmesi için, [ABD olarak biz] Sovyet askeri gelişimini dengelemek için adım atmalıyız.

Weinberger'in bu iddia lehine amaçladığı bir duruma işaret eden belirtik argüman alametleri bulunmamaktadır. O halde Savlanabilirlik Sorusu'nu soracağız "Bunu ne gerekçelendirirdi?" Bu türden bir iddiayı gerekçelendirmenin bariz yolu, "Sovyet askeri gelişimini dengelemek için adım at*mazsak*" hiç arzu edilmeyen şeylerin olacağını göstermektir. O halde, Weinberger'in amaçladığı argüman, açıkça şudur:

(12) Mühimmatımızı Sovyetlerin yirmi yıldan fazla süredir yaptığı gibi şimdi modernleştirmezsek, birkaç yıl içerisinde, bundan böyle misilleme olanağımıza sahip olmayacağız.

ve

(13) Sovyetler Birliği, misilleme yapamayacağımız bilgisiyle bizi tehdit etme veya gerçekten de saldırma konumunda olabilecektir.

ve

(14) Sovyetler Birliği cılız bir karşıtlıktan avantaj sağlamakta tereddüt etmemektedir.

12 + 13 + 1
↓
9

Bu yüzden

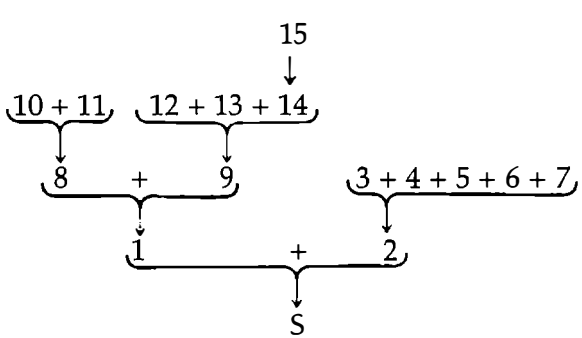
(9) caydırıcılığın gelecekte de başarılı olmaya devam edebilmesi için, [ABD olarak biz] Sovyet askeri gelişimini dengelemek için adımlar atmalıyız.

12)'ye inanmak için daha başka nedenler, muhtemelen f) ve (g) paragraflarında bulunmaktadır ve (14) için unulan da şudur:

(15) Polonya'da, Afganistan'da, Doğu Avrupa'da ve başka yerlerde gördük.

Ne var ki Weinberger'in metninden, onun ana sonucu olarak aldığımız sonuç için en iyi argümanı soyutlamada muhtemelen ihtiyaç duyduğumuz ölçüde ilerledik.

Özet argüman diyagramı şu şekildedir:

Weinberger'in metninde elbette başka sonuçlar ve başka argümanların da bulunduğunu unutmayınız. Birkaç örnek olarak şunlar verilebilir. İlkin, bağlam, (f) ve (g) paragraflarının şu sonuç için bir nedenler birleşimini kuvvetle sunmaktadır:

> (g) Niyetlerine dair ne söylerlerse söylesinler, bize nükleer savaş başlatabileceklerini ve bu savaşı kazanabileceklerini düşündürtebilecek şekilde ve yeterli sayıda silahlarını tasarlamış olmaları gerçeği varlığını koruyor.

İkinci olarak, Weinberger'in metninden çıkardığımız argüman, herhangi bir argüman alametlerinin yokluğuna karşın, (b) paragrafını benzer bir argümanın başlangıç cümlesi olarak yorumlayabileceğimiz izlenimini uyandırmaktadır:

N_1 Bütün stratejimiz her türden savaşa, ama en çok da nükleer savaşa engel olmayı amaçlamaktadır.

ve N_2 Bu hedefe ulaşmak için, kuvvetlerimiz Sovyetler Birliği tarafından oluşturulan tehdide karşı ölçülü ve ihtiyatlı bir tarzda yanıt verebilmelidir. $\underbrace{N_1 + N_2}_{S_1}$

Bu yüzden

S_1 Stratejik kuvvetlerimizde Başkan'ın önerdiği geliştirmelere sahip olmalıyız.

Üçüncü olarak, Weinberger açıkça şuna inanmaktadır:

> Kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetine sahip olmalıyız (çünkü) stratejik kuvvetlerimizin Sovyet saldırılarına karşı uzun bir zaman diliminde hayatta *kalabileceğini* göstermek istiyoruz.

Ve işte bu, hiçbir şekilde izini sürmemiş olduğumuz bir argüman çizgisidir. Gerçi, bunu da Savlanabilirlik Sorusu'nun ardışık uygulamalarını takip ederek kolaylıkla yapabilirdik.

Kısaca söylemek gerekirse, böyle bir metinde ayırt edilebilir çeşitli argüman satırlarının olmaması için hiçbir neden yoktur ve bunların birbirinin içine geçmemesi ve birbiriyle kesişmemesi için de hiçbir neden bulunmamaktadır.

Son bir nokta... (m) paragrafındaki "Siyasetimiz barıştır" ifadesinin Weinberger'in ana sonucu olduğunun bu denli sık düşünülmesi şaşırtıcıdır. Ne var ki bu hiçbir şekilde bir argüman olarak öne sürülmemektedir, dolayısıyla bir sonuç olması söz konusu değildir: Sonuçlar argüman olarak öne sürülmelidir ve onların lehine nedenler sunulmalıdır. İnancın veya siyasetin düz bir şekilde beyan edilmesi (ki bunlardan Weinberger'in metninden birkaç tane bulunmaktadır) başka, bu türden bir inanç veya siyaset lehine bir delil sunan bir argümansa hayli başka bir şeydir. Bunlardan hangisiyle karşı karşıya olduğumuza karar vermek her zaman kolay değildir elbette. Örneğin, Weinberger ((d) paragrafında) caydırmanın işe yaradığını açıkça öne sürmektedir, ne var ki bunun bir sonuç olarak alınıp alınmayacağı okurun Weinberger'in bunu kabul etmek için herhangi bir neden sunup sunmadığı konusundaki hükmüne bağlıdır.

Weinberger'in mektubu, ikinci bölümdeki yönteme uygun olarak işaretlendiğinde şu şekilde görünmektedir:

> Bu Yönetimi, uzun süreli bir nükleer savaş başlatmayı planlıyormuş veya nükleer bir "savaş yapma" kabiliyetini edinmenin peşindeymiş gibi betimleyen haber beyanlarından artan bir bi-

çimde kaygılıyım. Bu betimleme tamamıyla asılsızdır ve bu türden haberler Yönetimin siyasetlerini Amerikan kamuoyuna, Müttefiklerimize ve yurtdışındaki hasımlara yanlış sunmaktadır.

Bu Yönetimin her şeyden önce hedefi, nükleer bir savaşın herhangi bir "kazananı" olamayacağına inandığımız dan, nükleer silahların bir daha asla kullanılmamasını sağlamak için her
N_1 adımı atmaktır. <Bütün stratejimiz her türden savaşa, ama en çok da nükleer savaşa engel olmayı
$\underbrace{N_1 + N_2}_{S_1}$ N_2 amaçlamaktadır.> <Bu hedefe ulaşmak için, kuvvetlerimiz Sovyetler Birliği tarafından oluşturulan tehdide karşı ölçülü ve ihtiyatlı bir tarzda yanıt verebilmek zorundadı.> Bu ise, stratejik
S_1 kuvvetlerimizde Başkan'ın önerdiği geliştirmeleri gerektirmektedir. Fakat bu, uzun süreli nükleer savaş veya nükleer "savaş yapma" konseptini kabul ettiğimiz anlamına gelmez. "Uzun süreli" bir çatışma için kuvvet inşa ettiği görülen taraf, Sovyetler Birliği'dir (Zatyazhnaya Voyna doktrini).

Caydırma siyasetinin, bazılarınca kavranması zordur. Çünkü bir paradoksa dayanır. Ne var ki bu hayli basit bir paradokstur: Bir nükleer savaşın maliyetini çıkartmak, bu savaşı başlatan ülkenin herhangi bir olası "faydasından" çok daha fazlasını gerektirir. Şayet Sovyetler, ABD'ye karşı bir nükleer saldırının süratli bir nükleer misillemeye yol açabileceğini ve yol açacağını en başta bilirse, zaten asla saldırmayacaktır. Nükleer bir savaş başlatmaktan daima "caydırılmış" olacaktır.

Siyasetiinizde yeni hiçbir şey yoktur. Nükleer silahlar çağına geçilmesinden beri, ABD bir cay-

dırıcılık siyasetiyle nükleer savaşın önüne geçmeyi hedeflemiştir. Bu siyaset, en azından 1950' den beri, koruduğu demokratik ulusların siyasal süreçleri sayesinde doğrulanmıştır. Daha da önemlisi, bu siyaset işe yaramaktadır. Büyük güçlerin dahil olduğu uluslararası gerilimler karşısında da savaşın kendisinin karşısında işe yaramıştır.

9 Ne var ki <caydırıcılığın gelecekte de başarılı olmaya devam edebilmesi için, Sovyet askeri gelişimini dengelemek için adımlar atmalıyız.>

15 ↓ 12 + 13 + 14 ↓ 9

12 <Eğer mühimmatımızı Sovyetlerin yirmi yıldan fazladır yapmakta olduğu gibi şimdi modernleştirmezsek, birkaç yıl içerisinde artık, misilleme olanağımıza sahip olamayacağız.> <Bu takdirde, 13 Sovyetler Birliği, misilleme yapamayacağımız bilgisiyle bizi tehdit etme veya gerçekten de bir 15 saldırı konumunda olabilecektir.> <Polonya'da, Afganistan'da, Doğu Avrupa'da ve başka yerler-14 de,> <Sovyetler Birliği'nin cılız bir karşıtlıktan avantaj sağlamakta tereddüt etmediğini> gördük.

Bu içi boş bir spekülasyon değildir. Sovyetler Birliği, ekonomik güçlüklerine karşın çılgınca bir askeri yapılanmaya kalkışmıştır. <Caydırıcı-3 lık için gerekli olanın sayıca çok üzerinde nükleer silah üretmeye devam etmiştir.> Şu an, Kıtalararası Balistik Füzelerin üstünde beş binden fazla nükleer savaş başlığına sahipler, beş yıl 4 önce bunlardan yaklaşık iki bin tane vardı. <Karada üstlenmiş füzeleri bizimkilerden artık daha isabetli, daha kalımlı ve daha güçlü olabilsin diye bu silahların ve onların fırlatma rampalarının tasarımlarını değiştirdiler.>

5 <Fırlatma sistemlerini birkaç kez yeniden yüklemelerini sağlaması için, bir yeniden ateşleme kabiliyeti de geliştirdiler.> <Başvurabilece-
6 ğimiz herhangi bir misillemeye karşı sivil savunma ve hava savunması planları hazırladılar.>
7 Nihayet <yazılı belgeleri ve askeri doktrinleri, bir nükleer savaş senaryosu üstünde durmaktadır.> Niyetlerine dair ne söylerlerse söylesinler, bize nükleer savaş başlatabileceklerini ve bu savaşı kazanabileceklerini düşündürtebilecek şekilde ve yeterli sayıda silahlarını tasarlamış olmaları gerçeği varlığını koruyor.

3 + 4 + 5 + 6 + 7 → (2) Sovyetler Birliği kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetine sahip.

Tüm bunların karşısında, Savunma Bakanı
8 olarak <ABD'nin nükleer gücünü Sovyetler Birliği'ni bir nükleer savaş başlatmaktan caydırma kabiliyetini koruyacak şekilde geliştirmek yönünde her türlü çabayı göstermek> benim göre-
1 vim ve sorumluluğumdur. <Sovyetler Birliği'nin geniş ölçüde geliştirilmiş nükleer kabiliyetini karşılamak için gerekli adımları atmalıyız.>

1 + 2 → S

Tam da bu nedenle, kalımlı ve dayanıklı bir
S yanıt – stratejik kuvvetlerimizin Sovyet saldırılarına karşı uzun bir zaman diliminde hayatta *kalabileceğini* göstermek için – kabiliyetine sahip olmamız tam da bu yüzden gereklidir. Böylelikle, herhangi bir saldırıyı caydırabileceğimize inanırız. Aksi takdirde, onları nükleer silahlarını kullanmaya veya bize şantaj yapmaya yeltenmeye teşvik edebiliriz. Kısacası, caydırıcımızın kalımlılığının Başkan'ı stratejik kuvvetlerimizi yok edilmeden önce kullanmakla teslim olmak arasında seçim yapmaya zorlayabileceği bir konumda bulunma lüksümüz yoktur.

Caydırıcımızı güçlendirecek bir siyasete itiraz edenler, o halde, bizi daha tehlikeli, diken üstünde bir duruşa zorlamaktadır. Herhangi bir düşman saldırısının ilk anında kullanılması gereken kuvvetler, ihtiyatlı bir stratejinin araçları değildir. Sovyet nükleer maceraperestliğini yüreklendiren bir duruş, etkili bir caydırmanın esası değildir. Şimdilerde basında çokça kötü gösterilmiş olan bir yanıt kabiliyetinin geliştirilmesi de dahil olmak üzere stratejik programımızın bütünü, asla nükleer savaşın gerçekleşmemesinin temini yönünde özel bir maksatla geliştirilmiştir.

Bu caydırma doktrininin anlaşılması güç bir paradoks olduğunu biliyorum. Barışı korumak için nahoş bir yoldur. Caydırıcılığı anlıyoruz ve barışı korumaya devam edebilmek için çok daha fazlasını yapmamız gerektiği gerçeğini kabul ediyoruz. En büyük arzum, herkesin bunu anlaması ve kabul etmesidir. Böylelikle, "nükleer" sözcüğünün her anıldığında, siyasetimizi bozmaya ve tüm dünya halklarını korkutmaktan başka bir şeye hizmet etmeyen bir şekilde duygusal ele alınma tarzının önüne geçebiliriz. <Siyasetimiz barıştır.> Barışa doğru en emin ve en iyi yolun, etkili ve inandırıcı bir caydırıcıyı temin etmek ve korumak olduğuna derinden inanıyoruz.

ABD siyasetinin, kurulduğu gün olduğu gibi bugün de hayati olan bir pakt olan Kuzey Atlantik Paktı'nın kuruluşunda desteklenen amaçtan başkası olmayan amacı, saldırganlığı etkili bir caydırma siyasetiyle engellemek olmayı sürdürmektedir.

III "İyi Argüman Testi" Weinberger'in Metnine Uygulanıyor

Weinberger'in argümanları hakkında netleştiğimize göre artık bu argümanların sonuçlarının doğruluğunu ortaya koyup koymadığını sorabiliriz. Söz konusu soruya halihazırda – metinden olanaklı en iyi akıl yürütmeyi soyutlamak için Savlanabilirlik Sorusu'nu kullandığımız yerde – değindik, ne var ki yanıtın tamamını vermek için daha çok işimiz var.

Öncelikle, Weinberger'in bir önceki bölümde açığa çıkarılmış ana argümanına bakıyoruz. Ardından, temel nedenlerden ana sonuca doğru adım adım ilerliyoruz. Argümanın eksiksiz bir eleştirisi, kimi yerlere (örneğin, füze sayıları hakkmdaki iddialar vb.) yerleştirilmiş olgusal iddiaları da yoklamamızı gerektirecektir. Ne var ki temel ilgimiz, çözümleme yöntemine ve "şeyleri derinlemesine düşünerek" nereye kadar gidebileceğimizi göstermeye yönelmektedir. Dolayısıyla, amaçlarımıza uygun olması için (açısından) bu iddiaların doğru olduğunu kabul edeceğiz. Tek başına düşünce bunlardan kuşku duymamız için nedenler sunmadıkça, diğer temel nedenlerin de doğru olduğu varsayılacaktır: Takip eden çözümleme, şayet örneğin tutarsızlıkla sonuçlanırsa, bizi bu varsayımımızı gözden geçirmeye zorlayabilir. Fakat yine de bu varsayım genellikle başlangıç noktamız olacaktır.

Öncelikle şu argümana bakalım:

(10) ABD barış (barış olmasını temin etmeyi) istemektedir.

ve

(11) Sovyetler Birliği savaş tehdidinde bulunmaktadır

dolayısıyla (8) ABD, Sovyetler Birliği'ni bir nükleer savaş başlatmaktan/nükleer savaş yapmaktan caydırmalıdır (caydırma kabiliyetini korumalıdır).

Eğer öncüller doğruysa, uygun standartlarla değerlendirildiğinde vb. (ve ABD'nin SSCB tarafından saldırıya uğramayı veya SSCB tarafından tahakküm altına alınmayı istemediği biçimindeki bariz varsayım altında) sonucun nasıl yanlış olabileceğini görmek güçtür. Hiç kuşkusuz, bu durumda ilgi çekici soru şudur: "Öncüllerin doğruluğunu gösteren nedir?" Bu soruya çok geçmeden dönmemiz gerekecek.

Şimdi akıl yürütmeye bir bakalım:

(12) Mühimmatımızı Sovyetlerin yirmi yıldan fazla süredir yaptığı gibi şimdi modernleştirmezsek, birkaç yıl içerisinde, bundan böyle misilleme olanağımıza sahip olmayacağız

ve

(13) Sovyetler Birliği, misilleme yapamayacağımız bilgisiyle bizi tehdit etme veya gerçekten de saldırma konumunda olabilecektir

ve

(14) Sovyetler Birliği cılız bir karşıtlıktan avantaj sağlamakta tereddüt etmemektedir

dolayısıyla (9) caydırıcılığın gelecekte de başarılı olmaya devam edebilmesi için, Sovyet askeri gelişimini dengelemek için adımlar atmalıyız.

Bu akıl yürütmeyi açığa çıkarmak için Savlanabilirlik Sorusu'nu kullanmıştık. Dolayısıyla, bunun iyi bir argüman olduğunu düşünmüş olduğumuzdan, şimdi de aynı şekilde yaklaşmalıyız. Eğer öncüller doğruysa, sonucun nasıl yanlış olabileceğini düşünmek güçtür. Yine

öncüller hakkında sorular bulunmaktadır. ABD'nin mühimmatını yirmi yıl boyunca modernleştirmediğine inanmak güçtür, ne var ki belki de kayıtlar SSCB'nin çok daha öne sıçradığını gösteriyor olabilir. Bu, kurcalayamayacağımız bir konu, ne var ki açıkça bu iddiayla ilgili olan şey, iki mühimmat arasında karşılaştırmanın bilgisidir.

Şu iddia konusunda aklımıza takılan bir soru da bulunmaktadır:

(14) Sovyetler Birliği cılız bir karşıtlıktan avantaj sağlamakta tereddüt etmemektedir.

Şayet bu iddia şuna dayanıyorsa

(15) Polonya'da, Afganistan'da, Doğu Avrupa'da ve başka yerlerde gördük.

"-dan avantaj sağlamak" ve "cılız bir karşıtlık" gibi ifadelerin bariz "ucu açıklığı" nedeniyle, (14)'ü neyin doğru veya yanlış olduğunu göstereceğini söylemek güçtür. Sovyetler Birliği'nin Çin'den, Yugoslavya'dan, Güney Afrika'dan ve pek çok başka ülkeden "avantaj sağlayıp" sağlamadığına dair hiç kuşkusuz sonu gelmeksizin iddiada bulunabiliriz. "Vietnam, Orta Amerika ve Orta Doğu'ya bakalım" denilerek, aynısını ABD'nin de yaptığı da pekâlâ öne sürülebilir. Buradan hareketle, (14)'ün daha ziyade belirsiz ve yetersiz bir biçimde desteklenmiştir.

Argümanın daha önce ele aldığımız önceki iki [düşünce] dizisini bir araya getiren basamağına bakalım:

(8) ABD, Sovyetler Birliği'ni bir nükleer savaş başlatmaktan/nükleer savaş yapmaktan caydırmalıdır (caydırma kabiliyetini korumalıdır).

ve (9) caydırıcılığın gelecekte de başarılı olmaya devam edebilmesi için, [ABD olarak biz] Sovyet askeri gelişimini dengelemek için adımlar atmalıyız.

Bu yüzden

(1) Sovyetler Birliği'nin geniş ölçüde geliştirilmiş nükleer kabiliyetini karşılamalıyız.

Bu, hiç kuşkusuz, akıl yürütme zincirindeki zayıf bir halkadır: Kısaca söylemek gerekirse, ABD'nin Sovyet askeri gelişimini "dengelemeye" ihtiyaç duyduğu gerçeğinden onu "karşılaması" gerektiği sonucu çıkmamaktadır. Caydırıcılık, şayet nükleer bir saldırının "bedeli" çok yüksek kılınabilirse ((c) paragrafıyla karşılaştırınız) etkili olmaya devam etmektedir ve bu, kuvvetleri dengelenmeksizin mümkündür. İngiliz ve Fransız bağımsız nükleer caydırıcıları, Sovyetler Birliği'nin nükleer mühimmatı ile karşılaştırıldığında ufak kalmaktadır, ne var ki her iki hükümetin Sovyetler Birliği'ni ülkelerine saldırmaktan caydırmaya yetecek denli tahripkâr olduğuna inanmaktadır. Bu hükümetler [bu inançlarında] haklı olsun veya olmasın, uygun standartlarla değerlendirildiğinde, bu çıkarımdaki öncüllerin her ikisinin de doğru olup sonucun yanlış olmasının mümkün olduğu açıktır. Önceki bölümde değindiğimiz gibi, bu sonuca dönük aşağıdaki iddiada temellenen bağımsız bir akıl yürütme şekli (çizgisi) olabilir:

(b) Bu hedefe [caydırıcılığa] ulaşmak için, kuvvetlerimiz Sovyetler Birliği tarafından oluşturulan tehdide karşı ölçülü ve ihtiyatlı bir tarzda yanıt verebilmelidir.

Ne var ki, yine bu iddia yeterince güçlü değildir ve "karşılama" kuvvetleri ihtiyacını gerekçelendirmek için başka argümanlara ihtiyaç vardır.

Şimdi Weinberger'in Sovyetler Birliği'nin hangi kuvvetlere sahip olduğunu (ve dolayısıyla "karşılamak" zorunda olduğunu) göstermek için kullandığı argümana bakalım. Argüman şu şekilde görünmektedir:

(3) [Sovyetler Birliği] caydırıcılık için gerekli olanın sayıca çok ötesinde nükleer silah üretmeye devam etmiştir.
(4) Karada üstlenmiş füzeleri bizimkilerden artık daha isabetli, daha kalımlı ve daha güçlüdür.
(5) Bir yeniden ateşleme kabiliyeti geliştirdiler.
(6) Herhangi bir misillemeye karşı... sivil savunma planları hazırladılar.
(7) Yazılı belgeleri ve askeri doktrinleri, bir nükleer savaş senaryosu üstünde durmaktadır

Bu yüzden

(2) Sovyetler Birliği kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetine sahiptir.

Halihazırda bunun iyi bir argüman olduğunu kabul etmiştik, dolayısıyla aynı itibarla, benzer akıl yürütme şunu gösterecektir:

> ABD kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetine sahiptir.

Fakat elbette Sovyetler Birliği aynı akıl yürütmenin ABD'ye de *uyduğunu* öne sürmektedir: ABD de caydırıcılık için gerekli olduğundan çok daha fazla nükleer silaha sahip olduğunu; denizaltında üslenmiş olan füzelerinin pek çoğunun Ruslarınkinden çok daha kalımlı ve

çok daha güçlü olduğunu; onların da ayrıntılı sivil savunma planlarının bulunduğunu ve yazılı belgelerinin ve askeri doktrinlerinin bir nükleer savaş senaryosunun üstünde durduğunu (gerçi Amerikalılar buna "esnek yanıt" adını vermektedir) vb. öne sürmektedir. Benzer bir akıl yürütmenin ABD'ye uygulanıp uygulanamayacağı sorununu çözüme ulaştırmak için, kesin verilere ayrıntılı bir şekilde bakmamız gerekmektedir; amacımız için kayda geçmesi gereken önemli konu, her iki durumda da ölçütlerin aynı olması gerektiği ve akıl yürütmenin karşılaştırılabilir olması gerektiğidir.

Hiç kuşkusuz, Weinberger de Sovyetlerin kabiliyetlerine dair bu akıl yürütme çizgisini onların niyetlerine dair bir sonuca erişmek için kullanıyor gibi görünmektedir:

(g) Niyetlerine dair ne söylerlerse söylesinler, bize nükleer savaş başlatabileceklerini ve bu savaşı kazanabileceklerini düşündürtebilecek şekilde ve yeterli sayıda silahlarını tasarlamış olmaları gerçeği varlığını koruyor.

Ne var ki şayet (f) ve (g) paragraflarındaki akıl yürütme Sovyetler Birliği'nin saldırgan niyetleri olduğunu gösteriyorsa, benzer bir argümanın ABD'nin de aynısına sahip olduğunu göstereceğini görmek zor değildir. Burada, hayli zorlu bir soruna ulaşmış bulunuyoruz: Savlanabilirlik Sorusu'nu kullanıp "Sovyetler Birliği'nin/ABD'nin saldırgan niyetleri olduğunu gösterecek olan nedir?" diye sorarsak, yanıt muhtemelen onların söyleyip yaptıklarında yatıyordur, bunlardan ikincisi daha açıklayıcı olacaktır. İnsanların ve hükümetlerin niyetlerini her daim okuruz – okumak zorundayız – dolayısıyla, bu soruya nasıl yanıt vermemiz gerektiğine dair bir fikrimiz

yokmuş gibi davranamayız. Söz konusu işlem, karmaşık olup hataya açıktır, ne var ki yalnızca kabiliyetlerden ziyade niyetlerin argümanın tamamı için can alıcı önemde durduğundan bu işlemi denemek zorundayız. Weinberger'in argümanı için, Sovyetler Birliği'nin ABD için bir *tehdit* oluşturuyor olması can alıcı önemlidir. ABD, İngiltere'yi yok etme kabiliyetine sahiptir ne var ki İngiltere, ABD'nin kendisini tehdit ettiğine inanmadığından, kendisini ABD'ye karşı korumamaktadır. Fakat tam da caydırıcılık altında bir tarafın niyetleri ister saldırgan olsun isterse savunmacı diğer taraf da aynısını *yapıyor* gibi (ve elbette söz konusu tarafın karşıtına böyle görünmektedir) göründüğünden buradaki sorun hayli zorlu bir sorundur. Dolayısıyla, sorun şudur: Söz konusu tarafın "karşıt olanın" niyetlerini okuyabilmesi gerekmektedir, ne var ki caydırıcılık bunu hayli zor hatta belki de olanaksız kılmaktadır.

Weinberger'in metnindeki bu akıl yürütme çizgisinde ilerleme sağlayamıyoruz. Dolayısıyla, nihayet, ona atfettiğimiz son adıma geçiyoruz:

(1) Sovyetler Birliği'nin geniş ölçüde geliştirilmiş nükleer kabiliyetini karşılamak için gerekli adımları atmalıyız

ve (2) Sovyetler Birliği, kalımlı bir yanıt kabiliyetine sahiptir.

Bu yüzden

S Kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyetine sahip olmalıyız.

Bu çıkarımı Weinberger'e atfederken, bu sonucun öncüllerden çıktığını kabul etmiş oluyoruz, dolayısıyla, bu nokta üzerinde oyalanmaya gerek yok Gelgelelim, Weinberger'in ana sonucunun onun şu önerme üzerin-

deki başlangıçtaki "ısrarıyla" düpedüz çeliştiğine işaret etmeden bu argümanı es geçemeyiz:

(a) Nükleer bir "savaş yapma" *kabiliyetini* edinmenin peşinde değiliz [italikler bize ait].

Bir önceki paragrafta belirttiğimiz üzere, "kabiliyet" ve "niyet" iki farklı şeydir. Ne var ki Weinberger, ilk iddiasında ve ana sonucunda "*kabiliyete*" atıfta bulunmaktadır. "Savaş yapma kabiliyeti" ile "kalımlı ve dayanıklı bir yanıt kabiliyeti" arasında ne fark ne olabilir ki"?

IV Enoch Powell'ın Bir Konuşmasından

Kitabın bu bölümünü, savunma [bakanlığının] resmi sözcüsü Enoch Powell tarafından 29 Ekim 1982'de Bristol'da verilen bir konuşmadan alınmış kısa bir alıntıyla bitireceğiz. Söz konusu konuşmada, Powell, İngiltere'nin tek taraflı nükleer silahsızlanması lehine son derece güçlü bir görüş ileri sürmüştür. Sonrasında kolaylıkla atıfta bulunabilmek için alıntımızı hemen işaretleyeceğiz.

(9) Bazıları, şayet Amerika ve Rusya'nın her ikisi de nükleer silahları olmasaydı, Rusya'nın yaklaşık son otuz yıl içerisinde Batı Avrupa'yı işgal etmiş olacağına inanıyor. Eşyanın tabiatı gereği bu inancın yanlışlığının mutlak anlamda kanıtlanamaz; ne var ki, bu inancın dayandığı varsayımların yapısı fazlasıyla çürüktür.

(7) Bu inanç, ilkin Rusya'nın bir şekilde Batı Avrupa'yı fethetmek istediğini ve bunu yapmak için de silah zoruna başvuracağını varsaymaktadır. (Buna inanmadığımı belirteyim – bunu yalnızca

parantez içerisinde veriyorum çünkü argümanın genelini etkilememektedir.)

(8) İkinci varsayım ise Rusya'nın ABD'nin Batı Avrupa'ya bir saldırıya, mukabelelerin olasılığını veya ölçeğini asgariye indirmenin tek yolu olarak, nükleer mühimmatının tüm gücünü Rusya'ya karşı kullanarak yanıt vereceğini varsaydığıdır.

Söz konusu görüşün bütünü için hiç kuşkusuz can alıcı önemde olan son varsayım, incelikli bir yapıdadır. Bu varsayım, Amerika'nın Batı Avrupa'nın Rusya tarafından fethedilmesini bile, Amerikan anavatanı için tüm olanaklı veya olası sonuçlarıyla birlikte nükleer bir mukabeleyi haklılaştırma olarak görmeyeceğiyle yanıtlanamaz. Bu pekâlâ olabilir; ne var ki söz konusu varsayım, bir varsayıma dair bir varsayımdır: Rusya, Amerika'nın "Avrupa'nın bir altüst oluşa bedel olduğunu" düşünmeyeceğinden yeterince emin olabilir mi? Bu soru, soyutlanmış haliyle yanıtlanamaz bir sorudur. Bu sorunun yanıtı, her şeyin, bir Rus saldırısının ölçeğine, doğasına, koşullarına ve algılanan sınırlarına bağlıdır.

(5) Rusya'nın payına emin olmama durumu söz konusuysa, şayet niyeti Avrupa'yı fethetmekse, Almanya'nın 1938-1939'da yaptığı gibi sınırlı ve yerel *casus belli* yaratarak kademeli olarak ilerlemeli; böylece her bir aşamada, riskler açıkça ABD tarafından muhtemelen yarı-intiharı haklılaştırma olarak görülemeyecek denli düşük olacaktır.

S Argümanın sonucu şudur: ABD ile Rusya arasındaki karşılıklı dengeleyici nükleer silahlanma, Rusya'nın 1940'ların sonunda kurulmuş sı-

nırların ötesine ilerlememesinin nedeni değildir. O halde nedeninin ne olduğuna inandığım bana sorulmuş olsaydı – ki bu benim şu anki konumla ilgili değildir – zorunlu olarak birbirinin alternatifi olmayan iki neden sunardım:

(4) İlki, Rusya, Batı Avrupa'yı işgal etmek istemiyor; İkincisi, Rusya'nın şu varsayımıdır: bunu yapmak veya bunu yapmaya girişmek, Rusya'yı neredeyse kesin bir şekilde uzun ve yorucu bir savaşa sokacaktır; şayet Napolyon'un, İkinci Wilhelm'in ve Hitler'in kaybettiği anlamda kaybetmese bile, tarihsel öncülleri gibi savaşı kazanmama tehlikesi içinde olacaktır ve Rusya böyle bir savaşı arzu etmiyor.

Ana sonucu bulmak kolaydır. Fakat "S'yi kabul etmek için metinde hangi dolaysız nedenlerle sunulmuştur?" diye sorduğumuzda, yanıtı bulmak güçtür. Bunun nedeni kısmen, belirtik argüman alametlerinin bulunmaması; kısmen, Powell'ın dilinin karmaşık olması ve retorik içerdiğinden ve kısmense, Powell'ın sonucu olan S'nin kendisinin karmaşık olmasıdır: Bu sonuç, (gerçekleşmiş olan) bir şeyin, (gerçekleşmiş olan) bir başka şeyin *nedeni olmadığıdır*. Gelgelelim, şayet Powell'ın sonucunu anlıyorsanız, sonucun doğru veya yanlış olduğuna nasıl karar verebileceğinize dair bir açıklama sunabilmeniz gerekmektedir. Dolayısıyla, bu yönde ilerlemek için, Savlanabilirlik Sorusu'nu soralım. "S'nin doğru olduğunu ne gösterirdi?"

S ABD ile Rusya arasındaki karşılıklı dengeleyici nükleer silahlanma, Rusya'nın 1940'ların sonunda kurulmuş sınırların ötesine ilerlememesinin nedeni değildir.

Bağlam göz önünde tutulduğunda, bunun anlamı kuşkusuz şu *olmalıdır*:

(1) ABD nükleer silahlara sahip olmamış olsaydı bile, Rusya yine de yaklaşık son otuz yıl içerisinde Batı Avrupa'yı istila etmezdi.

Bunun doğru olduğunu göstermenin, hiç kuşkusuz, birbirinden hayli *bağımsız* iki yolu bulunmaktadır. *Ya* şu gösterilebilir:

(2) ABD nükleer silahlara sahip olmamış olsaydı bile, Rusya yine de Batı Avrupa'da ilerlemeyi *istemezdi* (veya buna ihtiyaç duymazdı)

2 3
↘ ↙
1

Ya da şu:

(3) ABD nükleer silahlara sahip olmamış olsaydı bile, Rusya, Batı Avrupa'yı istila edemezdi (diğer bir deyişle, bunu yapmak için kaynağa sahip olamazdı).

Bunu söylerken, S'nin lehine nasıl akıl yürüteceğimizi açığa çıkarmak için, S sonucu için iyi argümanların neler *olabileceğini* açığa çıkarmak için, S sonucunun anlamını anlayışımızdan yararlanmaktayız: Şayet (1)'in doğru olması için, hiç kuşkusuz, ya (2)'nin ya da (3)'ün doğru olması gerekir ve hiç kuşkusuz her ikisi de (1)'i gerekçelendirmek için yeterlidir.

S sonucunun doğruluğunu ortaya koymak için hangi argümanların üretilmesi gerektiğini gösterdikten sonra, bunları içerip içermediğini görmek için metne bakacağız. Kısa yanıt şudur: Metin, bunları *içermemektedir* çünkü Powell, ABD'nin *nükleer silahları olmamış olsaydı*, *ne olacağını* göz önüne almamaktadır.

Hiç kuşku yok ki Powell Rusya'nın Batı Avrupa'yı işgal etmek *istemediğine* inanmaktadır; bunu hayli belirtik bir biçimde dile getirmekte ve buna inanmak için aşağıdaki argümanı sunduğu görülmektedir:

(5) Rusya'nın payına [Amerika'nın Batı Avrupa'ya yapılacak bir saldırıya karşı tepkisi konusunda] emin olmama durumu söz konusuysa, şayet niyeti Avrupa'yı fethetmekse, Almanya'nın 1938-1939'da yaptığı gibi sınırlı ve yerel *casus belli* yaratarak kademeli olarak ilerlemelidir

ve (6) [Rusya'nın, Amerikan'ın tepkileri konusunda emin olmaması gerekmektedir ve Rusya yerel *casus belli* yaratmamıştır] $\underbrace{5+6}_{4}$

Bu yüzden

(4) Rusya, Batı Avrupa'yı fethetmeyi istememektedir [bu niyette değildir].

Powell, (6)'yı öne sürmüyor fakat bu örtük olarak varmış gibi görünüyor (dolayısıyla, Hayırseverlik İlkesi'ne başvuruyoruz): Argüman sağlamdır ve öncülleri doğruysa, sonucunun doğruluğunu ortaya koymaktadır. Powell'ın Rusya'nın Avrupa'ya saldırmak *istemediği* yönündeki inancı, onun saldırdığı ve "bazılarının inandığı" şu argümanı reddetmek için bir neden olarak görünmektedir, açıkça söylemek gerekirse:

(7) Rusya Batı Avrupa'yı fethetmek istemekte ve bunu yapmak için de silah zoru gereklidir

ve (8) Rusya, ABD'nin Batı Avrupa'ya bir saldırıya nükleer mühimmatının tüm gücünü Rusya'ya karşı kullanarak yanıt vereceğini [varsaymaktadır]

Bu yüzden

(9) Şayet Amerika ve Rusya'nın her ikisi de nükleer silahları olmasaydı, Rusya yaklaşık son otuz yıl içerisinde Batı Avrupa'yı işgal etmiş olacaktı.

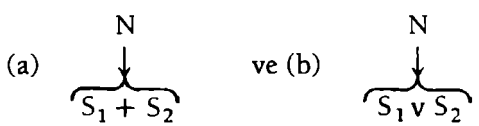
Bu gerçekten de zayıf bir argümandır, fakat Powell'ın inanıyor göründüğü nedenler ((7)'nin yanlışlığı da dahil olmak üzere) yüzünden değil. Zayıf bir argüman olmasının nedeni, her iki öncül doğru olabilirken sonucun yanlış olmasıdır. (Şu an) Rusya Batı Avrupa'yı fethetmek istiyor olabilir ve ABD'nin nükleer mühimmatının tüm gücünü Rusya'ya karşı kullanarak yanıt vereceğini varsayabilir, fakat (9) sonucunun doğru olduğunu gösterebilmek için şayet *ABD'nin nükleer silahları olmamış olsaydı*, Rusya'nın Batı Avrupa'yı istila etmeyi *isteyeceğini* (ve bu istila için kaynağa sahip olmuş olacağını) göstermek gerekmektedir. Belki de hayırsever bir şekilde yaklaşmalı ve bu argümanın şayet ABD'nin nükleer silahları olmamış olsaydı, Rusya'nın Batı Avrupa'yı fethetmek *isteyeceğini* (fethedebileceğini) örtük olarak varsaymasına izin vermeliyiz. Fakat bu durumda, Powell, sonuç olarak ortaya çıkan argümanı çürütmek için *bu* varsayımın aksini göstermiş olması gerekirdi ama buna hiçbir şekilde değinmemektedir.

Powell, ne kendi sonucunun doğruluğunu ortaya koymak için ne de eleştirdiği argümanı çürütmek için gerekli olan şeyleri yapabilmektedir. Her iki durumda da, söylenebilecek en iyi şey, Rusya'nın Batı Avrupa'yı istila etmeyi *istemediğini* savunur görünmektedir fakat bu düpedüz "döngüsel nedensellik safsatasıdır" [begging the question] (oldukça yaygın bir safsata türü). Çünkü her iki durumda kendi görüşünün doğruluğunun ortaya konması için gösterilmesi gereken şey şayet Birleşik Devletler nükleer silahlara sahip olmamış olsaydı, Rusya'nın *isteyeceği şeyin* ne olduğudur. Amerikan nükleer

kuvvetleri orada olduğu için, Rusya'nın Batı Avrupa'yı istila etmeyi *istemesi* (veya istememesi) doğru olabilir. Sorun bu değil. Söz konusu sorun, "şayet o kuvvetler orada olmasaydı, Rusya'nın ne isteyeceğidir".

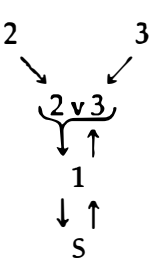
Ek Not

Sembollerle gösterimlerden ve diyagramlardan hoşlanmayanlar, bu ek notu geçebilir. Bu tür şeyleri sevenler ve yaklaşımımızla semantik tablo yöntemi (Ek Bölüme bakınız) arasındaki bağlantıyı görmek isteyenler, diyagram oluşturma tekniğimizi aşağıdakini içerecek şekilde genişletebildiğimizi göreceklerdir:

Bu diyagramlarda, (a)'nın anlamı "N, o halde S_1 ve S_2" ve (b)'nin anlamı "N, o halde S_1 veya S_2"dir.

O halde, Powell'm S sonucunun doğruluğunu ortaya koymak için meşru ve zorunlu olduğunu düşündüğümüz argümanları aşağıdaki diyagramda özetleyebiliriz:

Diyagram şu şekilde okunmaktadır: "S, o halde (1), o halde (2) veya (3)" veya "(2), o halde (2) veya (3), o halde (1), o halde S" vb.

5. John Stuart Mill'den Bir Örnek

> Babam hafızanın safi bir alıştırmasına yozlaştırarak öğreneceğim bir şeye asla izin vermedi. *Öğretmen*in her adımında eşlik etmekle kalmadı, dahası mümkün oldukça, önüne geçerek anlamamı sağlamak için uğraştı. Düşünerek bulunabilecek herhangi bir şey bana asla anlatılmadı, ta ki kendi adıma o şeyi bulmak için bütün çabamı tüketene kadar.
>
> J. S. Mill, *Autobiography* [*Özyaşamöyküsü*], 2. Bölüm

Bu bölümde, John Stuart Mill (1806–75) tarafından kaleme alınan klasik bir argüman "külçesi" göreceğiz. Bu argüman, Mill'in ilk olarak 1848'de yayınlanan ve hayatı boyunca yedi baskısı yapılan *Principles of Political Economy* [*Siyasal İktisadın İlkeleri*] adlı yapıtında yer almaktadır.

John Stuart Mill'in babası James Mill ve yakın dostu Jeremy Bentham kurucuları oldukları "ütilitaryanizm" (faydacılık) felsefesini yayımladılar. Bu görüşe göre eylemler, "en fazla sayıdan en fazla mutluluğa değer verdikleri" ölçüde iyi olacaktır. James Mill pek çok alanda oldukça eğitimli birisiydi ve oğlunun eğitimi için en başından beri sorumluğu tek başına üstlendi. Üç yaşından

itibaren oğluna Yunanca öğretmeye başladı. Babasının çalıştığı masada birlikte oturdular ve o yıllarda İngilizce-Yunanca bir sözlük olmadığı için,

> Anlamını bilmediğim her sözcük için babama yardım kaynağı olmaya mahkümdum. Bu ardı arkası gelmeyen sektelere maruz kalan, ki kendisi en sabırsız insanlardan biriydi, babam kendi tarih kitabının birkaç cildini ve o yıllarda yazması gereken diğer bütün şeyleri bu sekteler eşliğinde yazdı (*Autobiography*, Chapter 2).

Mill aritmetiği de aynı şekilde öğrendi ve sekiz yaşında Latince eğitimine başladı. Eğitimi felsefe, mantık, siyasal iktisat ve diğer pek çok alanı içeriyordu. *Autobiography* [*Özyaşamöyküsü*] adlı eserinde eğitimini ayrıntılılarıyla anlatır ve bu da kitabı okunması zor kılar. Babası Mill'in ütilitaryan (faydacı) hareketin önderliğini üstlenmesi gerektiği konusunda kararlıydı. Bu nedenle eğitimi Mill için zorunluydu ve süreç boyunca takındığı bu rol Mill'in üzerine oldukça iyi oturmuştu. J. S. Mill yaşamı süresince pek çok güzel argüman üretti. Bu kitapta seçtiğimiz argüman yüz yaşının üzerinde olmasına rağmen alıştırma 6, 353. sayfada görüleceği üzere hâlâ tazeliğini korumaktadır.

I J. S. Mill'in *Siyasal İktisadın İlkeleri*'nden Bir Argüman

Siyasal İktisadın İlkeleri'nden seçmemize başlamadan önce, Mill'in ana hatlarıyla "tüzel işletmelerde kamu otoritesi müdahalesinin en dar çerçeveye kısıtlanması lehine" akıl yürüttüğünü belirtelim (Kitap V, Bölüm XI, §7). Hükümetin "halkın sırtından geçinme" durumunu

ana hatlarıyla ortaya koyduktan sonra, bu duruma çeşitli istisnaları belirtir. Bu istisnalardan biri şudur (cümleler, onlara ileride kolayca atıfta bulunabilmemiz için etiketlenmiştir):

(a) Özel bir dikkat çekmek zorunda olduğum dör-
(b) düncü istisna, bana öyle geliyor ki siyasal ikti-
(c) satçıların henüz yeterince dikkati çekmediği bir meseledir. Kendi çıkarlarını gözeten bireylerin yargılarını geçersiz kılmak için değil, aksine bu yargıyı etkili kılmak için hukukun müdahalesinin gerekli olduğu çeşitli meseleler vardır: Bunlar anlaşma hariç herhangi bir şeyi yürürlüğe koyamayacak durumlardır ki yine geçerlilikleri
(d) ve müeyyideleri (yaptırımları) kanun tarafından gelmedikçe anlaşma etkili olamaz. Örneklemek için ve belirli bir noktaya dair peşin hükümde bulunmaksızın, çalışma saatlerini azaltma sorununa değineceğim.
(e) Gerçek veya değil, en azından varsayılabilir olarak, imalathane çalışma saatlerinin mesela on saatten dokuz saate umumiyetle düşürülmesinin çalışan insanların yararına olacağını farz edelim: Bu insanlar dokuz saatlik çalışmalarıyla on saatlik çalışma ücreti kadar ya da en azından bu üc-
(f) rete yakın bir ücret alacaktır. Eğer sonuç böyle olursa ve eğer yöneticiler genel olarak bunun olacağına ikna olursa, bazılarına göre kısıtlama
(g) denilen şey kendiliğinden benimsenir. Buna yanıtım yönetici topluluğu kendilerini karşılıklı olarak buna bağlı kalmaya mecbur etmedikçe benimsenmeyeceğidir. Diğerleri on saat çalışırken dokuz saatten fazla çalışmayı reddeden bir işçi ya hiç istihdam edilmeyecektir ya da istih-

(h) dam edildiyse bile çalışma ücretinin onda birinden olmaya razı olacaktır. Bu yüzden, bu kişi, kısa süre çalışmanın sınıfın çıkarına olduğuna her nasılsa ikna olsa bile; herkesin ya da diğer çoğu kişinin, onun yaptığını izleyeceğine iyi bir
(j) teminat verilmedikçe, örnek teşkil etmek kendi çıkarına karşı olacaktır. Ama bütün sınıfın umu-
(k) mi anlaşmasını varsayalım: Kanun yaptırımı olmaksızın bu, etkili olamayacak mıdır? Kanu-
(m) nunkine pratik açıdan özdeş bir kanaat tarafından zorlanmadığı sürece olmayacaktır. Çünkü düzenlemenin gözetimi toplu olarak sınıfa ne kadar faydalı olabilirse olsun, her bireyin anlık çıkarı, onu çiğnemekte yatacaktır ve kurala bağ-
(n) lı kalanların sayısı arttıkça bireyler ondan ayrılarak kazanım elde edeceklerdir. Eğer neredeyse tamamı kendilerini dokuz saate sımrlandırırsa, on saat çalışmayı seçenler bu kısıtlamayı ihlal etmiş olmaktan gelen çıkar ile birlikte bu kısıtlamanın tüm yararını kazanacaktır; bir saatlik
(p) ücretin yanında dokuz saatlik bir iş için on saatlik ücret alacaklardır. Temin ederim ki eğer büyük çoğunluk dokuz saat çalışmaya bağlı kalırsa ortada hiçbir zarar olmayacaktır; genel olarak sınıfa sağlanacak olan fayda bu kişilerin daha çok çalışıp daha fazla kazanmayı tercih ederken bunu bu şekilde yapabilme olanağına sahip
(q) olmaları olacaktır. Bu kesinlikle arzu edilesi bir durum olurdu ve piyasaların bazılarından emtiaları çıkarmadan çalışma sürelerinin düşürülmesi ücretlerin azaltılmadan gerçekleşebileceği kabul edildiğinde – ki bu her belirli aşamada bir ilke sorusu olmayıp bir olgu sorusudur – bu etkinin sebep olması beklenen en arzulanabilir tu-

tum genel ticaret teamüllerinde sessiz bir değişim olacaktır; kısa saatler genel uygulamada kendiliğinden seçim haline gelecektir ama bundan sapmayı tercih edenler de bunu yapabilmek için
(r) tamamen özgürlüğe sahip olacaktır. Muhtemelen, pek çoğu iyileştirilmiş şartlarda on saatlik çalışmayı tercih edecek, fakat sınırlandırma genel bir uygulama olarak sürdürülemeyecektir: Bazılarının seçerek yaptığı şeyi diğerlerinin er ya da geç zorunluluktan yapmak zorunda olacak ve arttırılmış ücretler uğruna uzun saatler çalışmayı tercih edenler sonunda öncesinden daha fazla olmayan ücretlere uzun saatler çalışmak
(s) zorunda bırakılacaktır. Öyleyse, sadece dokuz saat çalışmanın gerçekten her birinin çıkarına olduğunu varsayarsak, eğer bir işçiye diğer herkesin aynısını yapacağı teminatı verilirse, sözde ortak anlaşmaların kanun tarafından zorunlu tutulan ceza baskısı altında bir sözleşmeye dönüştürmesinden başka, bu hedefe ulaşmanın bir anlamı kalmayabilir.

(t) [Britanya]'da hiçbir zaman talep edilmeyen böyle bir kanun lehine herhangi fikir beyan etmiyorum ve mevcut koşullarda böyle bir kanunu kesinlikle önermeyeceğim ama bu durum kişilerin sınıflarının kendi çıkarlarını ortak bilinçle yürürlüğe koyarken kanunun yardımına ihtiyacı olduğu tutuma her bireyin rakiplerinin de aynı yolu izleyeceğine dair bir garanti vererek bir örnek teşkil ediyor ki bu olmadan birey güvenli bir şekilde bunu kullanamaz.

Bu usta işi bir argüman parçasıdır ve tam da bu kitaba hitap eden bir akıl yürütme çeşididir. Argümanın *ne* olduğunu ya da *iyi* bir argüman olup olmadığını söylemek kolay değildir ama dikkatlice bir düşünme ile ne kadar ileri gidebileceğinizi göstermek istiyoruz. Tekrar etmek gerekirse, eğer okuyucu II ve III numaralı alt bölümleri okumadan önce ilk olarak aşağıdaki sorulara özenli yanıtlar yazarsa, yaklaşımımızın faydasını değerlendirmesinde okura yardım edecektir.

Sorular:

(1) Mill'in ana sonucu nedir?

(2) Mill'in bu sonuç lehine temel argümanı nedir?

(3) Aşağıdaki durumun doğruluğunu ne gösterirdi?

> Öyleyse, sadece dokuz saat çalışmanın gerçekten her birinin çıkarına olduğunu varsayarsak, eğer bir işçiye diğer herkesin aynısını yapacağı teminatı verilirse, sözde ortak anlaşmaların kanun tarafından zorunlu tutulan ceza baskısı altında bir sözleşmeye dönüştürmesinden başka, bu hedefe ulaşmanın bir anlamı kalmayabilir.

(4) Mill sonucunun doğruluğunu ortaya koyabilmiş midir?

(5) Mill'in örneğine benzeyen (benzer argümanlar gerektirecek şekilde) başka bir örnek düşünebilir misiniz?

II Argümanı Mill'in Metninden Soyutlamak

Argümanı Mill'in metninden soyutlamak için her zamanki gibi ilerleyeceğiz. İlk olarak parçanın özünü yakalamak için parçayı derinlemesine okuyacağız ve ilerledikçe bütün çıkarım alametlerini çember veya kutu içine alacağız. Bunlar "bu yüzden" ((h) cümlesi), "çünkü" ((m) cümlesi) ve "o halde" ((s) cümlesi) ifadeleridir. Okur ilk okumada (s) cümlesi içinde "öyleyse" ifadesinin bir sonuç alameti olarak işlev yaptığını fark edemeyebilir. Ancak dikkatli bir okuma, okuru bu ifadenin bir sonuç alameti olduğuna ikna etmelidir (ve bir sonraki bölümde bu kullanımın neden bazı okurları yanlış yönlendirdiğini açıklayacağız). Daha sonra çıkarım alametlerinin yardımıyla açıkça belirtilen tüm nedenlerin ve sonuçların altını çizeceğiz. Bu (h) ve (s) cümlelerindeki sonucun ve (m) cümlesindeki nedenin altını çizmemiz gerektiği anlamına gelmektedir. (m) cümlesindeki "çünkü" ifadesinin "kapsamı" olarak neyi almamız gerektiği çok açık değildir; şu şekilde mi almalıyız?

> düzenlemenin gözetimi toplu olarak sınıfa ne kadar faydalı olabilirse olsun, her bireyin anlık çıkarı onu çiğnemekte yatacaktır

yoksa şu ifadeyi de kapsamına alacak şekilde devam mı etmeli?

> ve kurala bağlı kalanların sayısı arttıkça bireyler ondan ayrılarak kazanım elde edeceklerdir.

Şimdilik bu soruyu ucu açık olarak bırakıyoruz ve argüman üzerine daha derinlemesine düşündükten sonra cevabına karar vereceğiz.

Bir sonraki adım Mill'in ana sonucunu belirlemektir. Mill'in şu sonuca varmak istediği açıktır: Kişilerin *istediklerini elde etmelerini* mümkün kılmak için kanunun müdahalesinin gerekli olduğu çeşitli *durumlar vardır*. Mill bu sonuca varmak için – örnek bir "gösterim" olarak – sadece böyle bir durum göstermektedir. Bu nedenle (b) ve (t) cümlelerinin her ikisi de Mill'in ana sonucunun genel bir ifadesi oldukları için altlarını çizmeliyiz. (b) cümlesi sonucu şu şekilde ortaya koymaktadır:

> S Kişilerin kendi çıkarlarına göre yargılarını geçersiz kılmak için değil, aksine bu yargıyı etkili kılmak için kanunun müdahalesinin gerekli olduğu çeşitli meseleler vardır: bunlar anlaşma hariç herhangi bir şeyi yürürlüğe koyamayacak durumlardır ki yine geçerlilikleri ve müeyyideleri (yaptırımları) kanun tarafından gelmedikçe anlaşma etkili olamaz.

Sonrasında "Metinde S sonucunu kabul etmek için hangi doğrudan [dolaysız] neden sunulmuştur?" sorusunu sorarsak, yanıt açıkça (s) satırındaki Mill'in "gösteriminin" sonucudur.

> (1) ... sadece dokuz saat çalışmanın gerçekten her birinin çıkarına olduğunu varsayarsak, eğer bir işçiye diğer herkesin aynısını yapacağı teminatı verilirse, sözde ortak anlaşmaların kanun tarafından zorunlu tutulan ceza baskısı altında bir sözleşmeye dönüştürmesinden başka, bu hedefe ulaşmanın bir anlamı kalmayabilir.

Bu metinde en çok odaklanacağımız şey (1) için olan akıl yürütme olacaktır; ancak eğer şimdi "(1) için

hangi dolaysız gerekçeler sunulmuştur?" sorusunu soracak olursak, bu soruyu yanıtlamak şaşırtıcı derecede zor olacaktır. Bu durumun birkaç nedeni vardır: Kısmen açık argüman alametlerinin eksikliği, kısmen Mill'in uzun ve mantıksal olarak karmaşık cümleler kullanması, kısmen de (1) sonucunun kendisinin karmaşık olması. Son neden şunu ifade etmektedir: "W'yi varsayarak, eğer X doğru ise, Y'yi elde etmenin Z'yi yapmak dışında bir amacı olmayacaktır." Fakat eğer (1)'i anlamışsanız, bunun doğru veya yanlış olduğuna nasıl karar verdiğinize dair bir açıklama yapabilmek zorundasınızdır (bkz. * s. 62). Öyleyse, bu noktadan sonra devam edebilmek demek Savlanabilirlik Sorusu'nu sormak demektir. Kısacası "(1)'in doğruluğunu ne gösterirdi?"

Tabi ki bunu gösterecek bariz yol, görünürdeki alternatifleri ele almak ve bunların amacına ulaşamayacağını veya ulaşmayacağını göstermektir. O halde soru, "Hukuki zorlamanın alternatifleri nelerdir?" veya bağlamda eşdeğer bir şekilde "Etkili gönüllü eylem için ne tür bir kapsam vardır?" Mill üç geniş olasılığı değerlendiriyor gibi görünüyor. İlk olarak eğer birey "örnek oluşturmak için" *yalnız başına* hareket ediyorsa; ikinci olarak eğer bireyler "genel bir mutabakat ile" *birlikte* hareket etmeye çalışıyorsa; üçüncü olarak eğer "büyük çoğunluk" 9 saatlik "kendiliğinden seçime" bağlı kalacaklarsa.

İlk olasılığın etkililiğine karşı Mill'in argümanı, argüman alametinden ve bağlamdan açıkça görülebilir.

(3) Diğerleri on saat çalışırken dokuz saatten fazla çalışmayı reddeden bir işçi ya hiç istihdam edilmeyecektir ya da istihdam edildiyse bile çalışma ücretinin onda birinden olmaya razı olacaktır.

öyleyse

(2) ... bu kişi, kısa süre çalışmanın sınıfın çıkarına olduğuna her nasılsa ikna olsa bile; herkesin ya da diğer çoğu kişinin, onun yaptığını izleyeceğine iyi bir teminat verilmedikçe, örnek teşkil etmek kendi çıkarına karşı olacaktır.

İkinci olasılığın etkililiğine karşı Mill'in argümanını bulmak aynı ölçüde kolayca bulunabilir gibi görünüyor. Mill "bütün sınıfın umumi anlaşmasının kanun müeyyidesi olmadan bu etkili olamayacak mıdır?" sorusunu sorar ve şöyle yanıtlar

(6) Eğer neredeyse tamamı kendilerini dokuz saate sınırlandırırsa, on saat çalışmayı seçenler bu kısıtlamayı ihlal etmiş olmaktan gelen çıkar ile birlikte bu kısıtlamanın tüm yararını kazanacaktır. Bir saatlik ücretin yanında dokuz saatlik bir iş için on saatlik ücret alacaklardır.

öyleyse

(5) düzenlemenin gözetimi toplu olarak sınıfa ne kadar faydalı olabilirse olsun, her bireyin anlık çıkarı onu çiğnemekte yatacaktır

o halde

(4) Bütün sınıfın umumi anlaşması [olsa bile] ... kanununkine pratik açıdan özdeş bir kanaat tarafından zorlanmadığı sürece etkili olamayacak[tır].

Mill'in üçüncü olasılık üzerine görüşü en fazla arzu edilen ama muhtemelen en istikrarsız durum olarak görünmektedir:

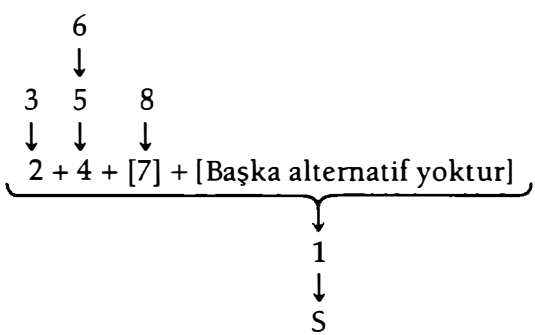
(8) Muhtemelen, pek çoğu iyileştirilmiş şartlarda on saatlik çalışmayı tercih edecek, ... sınırlan-

dırma genel bir uygulama olarak sürdürülemeyecektir: Bazılarının seçerek yaptığı şeyi diğerlerinin er ya da geç zorunluluktan yapmak zorunda olacak ve artırılmış ücretler uğruna uzun saatler çalışmayı tercih edenler sonunda öncesinden daha fazla olmayan ücretlere uzun saatler çalışmak zorunda bırakılacaktır.

o halde

(7) [Çoğunluk seçimi etkili olmayacaktır.]

Sonuç olarak, bu özette, Mill'in argümanı aşağıdaki şekilde ifade edilebilir gibi görünüyor,

Bu argümanı ifade etmenin elbette başka yolları da vardır, ama biz (Savlanabilirlik Sorusu'nu kullanarak) bu yaklaşımı benimsedik. Çünkü argümanı anlamak ve onu değerlendirmek için *zorunlu* olan her şeyi soyutlamanın en basit yolu olarak görünüyor. Aslında söz konusu akıl yürütme çeşitli "faraziyeleri" kullanıyor ve onu sonraki bölümde geliştirilecek olan yöntemi kullanarak oldukça farklı biçimde inceleyebiliriz ancak bunu yapmaya değip değmeyeceği (ya da daha farklı kavrayış üretip üretmeyeceği) kuşkuludur. Bu akıl yürütmenin çözümlemesi için yüklemler mantığının biçimselliğini uygulamaya çalışmak mümkündür (bkz. s. 337.) Fakat

amacımız argümandaki zayıflıkları olabildiğince hızlı ve etkili olarak fark edebilmekse kesinlikle bu çabaya ve uğraşıya *değmeyecektir*. Hiç kuşkusuz, yaklaşımımız metni anlayarak ona hâkim olma üzerine ciddi ölçüde dayanmaktadır – 2. Bölümde özetlenen yaklaşım bir iskelettir ve bu türden kavrayışa bağlı yargıya açıkça yer bırakır – ama ayrıca görece etkili olmayı hedeflemektedir.

Parça, 2. Bölümdeki yönteme göre işaretlendiğinde aşağıdaki gibi görünür,

> Özel bir dikkat çekmek zorunda olduğum dördüncü istisna, bana öyle geliyor ki siyasal iktisatçıların henüz yeterince dikkati çekmediği bir meseledir. Kendi çıkarlarını gözeten bireylerin yargılarını geçersiz kılmak için değil, aksine bu
> S yargıyı etkili kılmak için hukukun müdahalesinin gerekli olduğu çeşitli meseleler vardır: Bunlar anlaşma hariç herhangi bir şeyi yürürlüğe koyamayacak durumlardır ki yine geçerlilikleri ve müeyyideleri (yaptırımları) kanun tarafından gelmedikçe anlaşma etkili olamaz. Örneklemek için ve belirli bir noktaya dair peşin hükümde bulunmamak için, çalışma saatlerini azaltma sorununa değineceğim. Gerçek veya değil, en azından varsayılabilir olarak, imalathane çalışma saatlerinin mesela on saatten dokuz saate umumiyetle düşürülmesinin çalışan insanların yararına olacağını farz edelim: Bu insanlar dokuz saatlik çalışmalarıyla on saatlik mesai ücreti kadar ya da en azından bu ücrete yakın bir ücret alacaktır. Eğer sonuç böyle olursa ve eğer yöneticiler genel olarak bunun olacağına ikna olursa, bazılarına göre kısıtlama denilen şey kendiliğinden

benimsenir. Buna yanıtım yönetici topluluğu tarafından kendilerini karşılıklı olarak buna bağlı kalmaya mecbur etmedikçe benimsenmeyeceğidir. [Diğerleri on saat çalışırken dokuz saatten fazla çalışmayı reddeden bir işçi ya hiç istihdam edilmeyecektir ya da istihdam edildiyse bile çalışma ücretinin onda birinden olmaya razı olacaktır.> <Bu yüzden bu kişi kısa süre çalışmanın sınıfın çıkarına olduğuna her nasılsa ikna olsa bile; herkesin ya da diğer çoğu kişinin, onun yaptığını izleyeceğine iyi bir teminat verilmedikçe, örnek teşkil etmek kendi çıkarına karşı olacaktır.> Ama bütün sınıfın umumi anlaşmasını varsayalım: Kanun müeyyidesi olmaksızın bu, etkili olamayacak mıdır? Kanununkine pratik açıdan özdeş bir kanaat tarafından zorlanmadığı sürece. Çünkü <düzenlemenin gözetimi toplu olarak sınıfa ne kadar faydalı olabilirse olsun, her bireyin anlık çıkarı onu çiğnemekte yatacaktır> ve kurala bağlı kalanların sayısı arttıkça bireyler ondan ayrılarak kazanım elde edeceklerdir. <Eğer neredeyse tamamı kendilerini dokuz saate sınırlandırırsa, on saat çalışmayı seçenler bu kısıtlamayı ihlal etmiş olmaktan gelen çıkar ile birlikte bu kısıtlamanın tüm yararını kazanacaktır; bir saatlik ücretin yanında dokuz saatlik bir iş için on saatlik ücret alacaklardır.> Temin ederim ki eğer büyük çoğunluk dokuz saat çalışmaya bağlı kalırsa ortada hiçbir zarar olmayacaktır; genel olarak sınıfa sağlanacak olan fayda bu kişilerin daha çok çalışıp daha fazla kazanmayı tercih ederken bunu bu şekilde yapabilme olanağına sahip olmaları olacaktır. Bu kesinlikle arzu edilesi bir durum olurdu ve

piyasaların bazılarından emtiaları çıkarmadan çalışma sürelerinin düşürülmesi ücretlerin azaltılmadan gerçekleşebileceği kabul edildiğinde – ki bu her belirli aşamada bir ilke sorusu olmayıp bir olgu sorusudur – bu etkinin sebep olması beklenen en arzulanabilir tutum genel ticaret teamüllerinde sessiz bir değişim olacaktır; kısa saatler genel uygulamada kendiliğinden seçim haline gelecektir ama bundan sapmayı tercih edenler de bunu yapabilmek için tamamen özgürlüğe sahip olacaktır. <Muhtemelen, pek çoğu iyileştirilmiş şartlarda on saatlik çalışmayı tercih edecek, fakat sınırlandırma genel bir uygulama olarak sürdürülemeyecektir: Bazılarının seçerek yaptığı şeyi diğerlerinin er ya da geç zorunluluktan yapmak zorunda olacak ve artırılmış ücretler uğruna uzun saatler çalışmayı tercih edenler sonunda öncesinden daha fazla olmayan ücretlere uzun saatler çalışmak zorunda bırakılacaktır.> <Öyleyse, sadece dokuz saat çalışmanın gerçekten her birinin çıkarına olduğunu varsayarsak, eğer bir işçiye diğer herkesin aynısını yapacağı teminatı verilirse, sözde ortak anlaşmaların kanun tarafından zorunlu tutulan ceza baskısı altında bir sözleşmeye dönüştürmesinden başka, bu hedefe ulaşmanın bir anlamı kalmayabilir.> [Britanya]'da hiçbir zaman talep edilmeyen böyle bir kanun lehine herhangi fikir beyan etmiyorum ve mevcut koşullarda böyle bir kanunu kesinlikle önermeyeceğim ama bu durum kişilerin sınıflarının kendi çıkarlarını ortak bilinçle yürürlüğe koyarken kanunun yardımına ihtiyacı olduğu tutuma her bireyin rakiplerinin de aynı yolu izleyeceğine dair bir ga-

8 ↓ 7 [Çoğunluk seçimi etkili olmayacaktır.]

2 + 4 + [7] + Başka alternatif yoktur. ↓ 1

1 ↓ S

S

8

1

ranti vererek bir örnek teşkil ediyor ki bu olmadan birey güvenli bir şekilde bunu kullanamaz.

III "İyi Argüman Testinin" Mill'in Metnine Uygulanması

Mill'in argümanını açıklığa kavuşturduğumuza göre şimdi argümanın sonucunun doğruluğunu ortaya koyup koymadığını sorabiliriz. Mill'in akıl yürütmesinin doğru yapıda olduğunu görmüştük, diğer bir deyişle Mill olası seçenekleri değerlendirmiş ve bu seçenekleri takip etmenin işe yaramayacağı sonucuna varmıştı, öyleyse biz de şimdi akıl yürütmesinin ayrıntılarına bakmalıyız.

(3)'ten (2)'ye yapılan çıkarımda,

(2) Herkesin ya da diğer çoğu kişinin, onun yaptığını izleyeceğine iyi bir teminat verilmedikçe, örnek teşkil etmek [işçinin] kendi çıkarına karşı olacaktır.

kusur bulmak zordur. Buna benzer pek çok durum vardır. Eğer çoğu ya da bütün araç sürücüleri, araç sahipliği dolayısıyla hükümetin yükümlü tutmayı tercih edeceği ilave bir vergi ödemeyi reddederse şüphe yoktur ki hükümetin tekrar düşünmesi gerekecektir, ama eğer tek bir araç sürücüsü "örnek teşkil etmek için" bu vergiyi ödemeyi reddederse muhtemelen aracını çok da uzağa süremeyecektir! Okur, hiç kuşkusuz, bazı şeylerin herkesin çıkarına olduğu fakat eğer bir bireyin örnek teşkil etmeye çalıştığı fakat bütünün ya da çoğunluğun aynı şeyi yapmadıkça bu bireyin her şeyi kaybedeceği diğer örnekleri düşünebilir.

Şimdi genel mutakabakatın verimliliğine karşı argümana bakalım,

(6) Eğer neredeyse tamamı kendilerini dokuz saate sınırlandırırsa, on saat çalışmayı seçenler bu kısıtlamayı ihlal etmiş olmaktan gelen çıkar ile birlikte bu kısıtlamanın tüm yararını kazanacaktır; bir saatlik ücretin yanında dokuz saatlik bir iş için on saatlik ücret alacaklardır.

o halde

(5) düzenlemenin gözetimi toplu olarak sınıfa ne kadar faydalı olabilirse olsun, her bireyin anlık çıkarı onu çiğnemekte yatacaktır

o halde

(4) Bütün sınıfın umumi anlaşması [olsa bile] ... kanununkine pratik açıdan özdeş bir kanaat tarafından zorlanmadığı sürece etkili olamayacak[tır].

(6)'nın doğru olduğunu varsayarak, mümkün olan uygun ölçütlerle yargıladığımızda (5) yanlış olabilir mi? Bu sorunun cevabını biraz düşünmemiz gerekiyor: "Her bireyin anlık çıkarı dokuz saatlik düzenlemeyi çiğnemekte yatıyor" ifadesine ulaşıyor mu? Tabi ki bu tamamen her bir kişinin ilave saatin rahatlığının, ilave saatin geliriyle karşılaştırılmasına vereceği değere bağlıdır. Bazı insanlar, ilave serbestliğe [boş zamana] ilave gelirden daha fazla değer verebilir, yani dokuz saatlik düzeni ihlal etmek onların çıkarına *olmayacaktır*. Sonuç olarak, herkesin daha fazla parayı daha fazla serbestliğe tercih edeceği (ve bu Mill'in zamanında uygun bir varsayım olabilirdi) bir başka varsayım olmadıkça, (5), (6)'dan *çıkarsanamaz*,

Tabiki, Mill'in argümanı (5) yerine (5a)'nın getirilmesiyle kurtarılabilir,

(5a) düzenlemenin gözetimi toplu olarak sınıfa ne kadar faydalı olabilirse olsun, *bazı bireylerin* anlık çıkarı onu çiğnemekte yata*bilecektir*

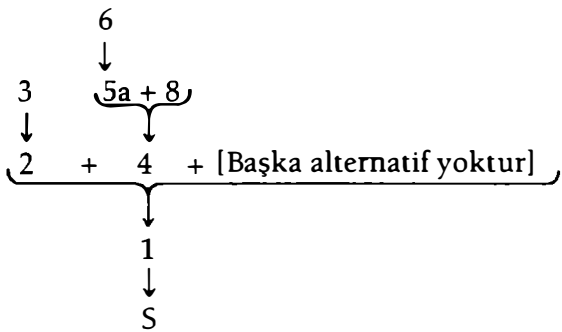
ve "mutabakatın" dokuz saatlik düzende "etikili" olup olmayacağı öyleyse bütünüyle *ne kadar* insanın onu çiğnemenin kendi çıkarına olup olmayacağına karar vermesine bağlı olacaktır. Mill bu satırlardaki bu düşünce çizgisinin farkında olabilir çünkü bu bağlamda şunu onaylamaktadır,

> eğer büyük çoğunluk dokuz saat çalışmaya bağlı kalırsa ortada hiçbir zarar olmayacaktır (vb.)

ve belki de Mill'i bu durumda bile mutabakatın neden işleyemeyeceği konusunda konuştuğu anlamını çıkarmalıyız.

(8) Muhtemelen, pek çoğu iyileştirilmiş şartlarda on saatlik çalışmayı tercih edecek, ... sınırlandırma genel bir uygulama olarak sürdürülemeyecektir: Bazılarının seçerek yaptığı şeyi diğerlerinin er ya da geç zorunluluktan yapmak zorunda olacak ve artırılmış ücretler uğruna uzun saatler çalışmayı tercih edenler sonunda öncesinden daha fazla olmayan ücretlere uzun saatler çalışmak zorunda bırakılacaktır.

Açıkçası, Mill'in argümanı göründüğü haliyle, "*her* bireyin anlık çıkarı dokuz saatlik çalışma düzenini çiğnemekte yatar" çıkarımma kayma (geçiş/sıçrama) içermektedir. Hayırseverlik İlkesi adına belki de Mill'in akıl yürütmesini aşağıdaki yapıya sahip olacak şekilde gibi yeniden yapılandırmalıyız:

Argümanın değerlendirmesini bu noktada bırakıyoruz. Eğer "başka alternatif yok" ise, yapısının şeklini çizdiğimiz argümanda daha fazla kusur görmek zordur. Başka alternatiflerin veya kusurların olup olmadığını değerlendirmeyi okura bırakıyoruz. Sayfa 353'te yer alan Alıştırma 6 benzer bir akıl yürütme içerdiği için bu konuyla doğrudan ilgili bir alıştırmadır.

Mill'in argümanı iktisatta ve bazı sosyal ve siyasi kuramlarda oldukça önemli türden bir argüman örneğidir. İnsanlığın ne türden varlıklar – bazı kuramcıların dediği gibi bir "insan modeli" – olduğuna dair geniş şekilde benimsenen görüş üzerine temellendirilmiştir. Bu modelin toplu ya da toplumsal eylemleri için bazı içerimlerin taslağını çizer. Model, insanların "çıkarları" olduğunu varsayar. Bu çıkarlar, temel olarak her insanın ne *tercih edeceği* veya *isteyeceğidir*. (Bu görüşe göre açıkça bir kişinin çıkarı diğerlerinden oldukça farklı olabilir, örneğin Mill'in örneğinde, bir işçi daha fazla para isterken, bir diğeri daha fazla boş zaman isteyebilir.) Ayrıca, her birimiz, *akılcı (rasyonel)* olmamızdan ötürü, *sadece kendi* çıkarlarımızın peşinden gideriz. (O kadar ki, Mill'in örneğini tekrar ele alacak olursak, bir işçi "işçi sınıfın çıkarları için" topluluk dayanışması ya da sadakati sorumluluğu dışında herhangi bir şey yap-

mayacaktır, eğer bir şey yapacaksa ancak ve ancak *kendi* çıkarına göre en iyi sonuçlanacak bir şey olduğuna aklı yattığında yapacaktır.) Faydacıların dilinde – ve aslında günümüz mikro iktisatçılarına göre de – "rasyonel ekonomik insan" *kendi mutluluğunu* veya "*yararını*" en üst dereceye çıkarmaya çalışır.

Eğer böyle "rasyonel ekonomik insanların" herkesin aynı amaca sahip olduğu bir gruba mensup oldukları düşünülecek olursa, bu amaç gerçekleştirilmeye mahkûm olacaktır. Mancur Olson'ın *The Logic of Collective Action* [*Toplu Eylemin Mantığı*] adlı çığır açıcı çalışmasında ortaya koyduğu gibi,

> eğer bazı toplulukların üyeleri ortak çıkar veya amaca sahipse ve eğer o amaca ulaşıldığında hepsi daha varlıklı ve daha iyi durumda olacaksa, bu topluluktaki bireylerin, eğer rasyoneller ve çıkarcılarsa amacı gerçekleştirmek için hareket edecekleri mantıksal olarak çıkarsanabilir.

Ne var ki bu *çıkarılamaz*. Olson'ın belirttiği üzere,

> bir topluluktaki birey sayısı çok küçük olmadıkça veya baskı ya da başka farklı araçlar kullanılarak bireylerin davranışları onların ortak çıkarları lehine zorlanmadıkça, rasyonel (akılcı) ve çıkarcı bireyler ortak çıkarlar ve ya topluluk çıkarları lehine hareket etmeyeceklerdir.

Thomas Hobbes insan doğası hakkında benzer bir görüşe sahipti ve benzer bir sonuca ulaştı. *Leviathan* adlı eserinin 18. Bölümünde belirttiği üzere,

> ... sözcüklerden ve sözlerden ibaret olan ahitlerin, devletin kılıç kuvvetlerinden ... başka, in-

> sanları zorlayıcı, denetleyici, sınırlayıcı veya koruyucu hiçbir gücü ya da etkisi [yoktur].[1]

Kısacası, Mill'in kavrayışı ne yenidir ne de argümanı konuyu tüketmiştir. Genel olarak, bireysel avantaj arayışı herkesin arzu edilmeyen bir netice olarak benimsediği bir sonuca yol açabilir. Sorun bundan nasıl sakınılacağıdır ve kanun aracılığı ile cebir bunun için tek yol olabilir. Bu alandaki argümanlar alengirli/dolambaçlı/ustalık ve dikkat gerektiren türden ve etkileyicidir; aslına bu alandaki sorunlar "oyun teorisi" denilen tamamen yeni bir matematik dalı yaratmıştır. Eğer özgürlük her istediğinizi yapmaksa, ona ulaşmak için hukuksal kısıtlamalara boyun eğmek zorunda kalabilirsiniz, kelamını söyledikten sonra konuyu burada daha fazla uzatmayacağız! (İlgili bir alıştırma için, bkz. s. 353.)

[1] Thomas Hobbes, *Leviathan*, çeviren Semih Lim, 3. Baskı, YKY, İstanbul. s.132.

6. Tanrı'nın Varlığına Dair Argümanlar

Tanrı var mıdır? Bu konuyla ilgili birçok etkileyici argüman vardır ve biz bu bölümde sadece ikisine göz atacağız. Bunu kısmen argümanları inceleme ve değerlendirme yöntemimizi kullanan daha fazla örnek vermek için yapacağız, fakat aynı zamanda yöntemimizin öne çıkan iki belirgin türden – biri *retorik*, biri *felsefi* – argümanla nasıl başa çıkacağını göstereceğiz. Richard Dawkins'e ait "evrimi anladığınız oranda ateizme yönelirsiniz" adlı parçayla başlayıp A.J. Ayer'den bir parçayla devam edeceğiz.

ALT BÖLÜM A: DAWKINS

I Dawkins: "Evrimi Anladıkça Ateizme Yönelirsiniz"

Dr. Richard Dawkins Oxford Üniversitesinde Bilim Eğitimi profesörüdür.[1] Biyoloji alanında yaptığı çalışmalarla dünya çapında üne kavuşmuştur. Bunu *Gen Bencildir*, *Kör Saatçi*, *Cennetin Dışındaki Nehir* kitaplarının da aralarında olduğu özellikle kolay okunabilir kitaplar sayesinde başarmıştır. Aşağıdaki parça 15 Nisan 1992

[1] Bilimin kamuya nakledilmesi kürsüsü (ç.n.).

tarihinde Edinburg Uluslararası Bilim Festivalinde yaptığı konuşmanın gözden geçirilmiş halidir. Dr. Dawkins'in izniyle *The Independent* gazetesinde yeniden yayınlanmıştır (paragraflar, onlara ileride kolayca atıfta bulunabilmemiz için etiketlenmiştir).

a) Bir Darwinci olarak dine baktığımda bazı şeyler beni hayrete düşürmüştür. Din benim düşünceme göre genetik kalıtıma benzer kalıtım kalıpları gösterir. İnsanların büyük çoğunluğu belirli bir dine bağlıdır ve her dini inanç sahibi kişi yüzlerce farklı mezhepten sadece birine bağlılık gösterir.
b) Dünyadaki bütün bu mezheplere baktığımızda tekinsiz bir tesadüf dikkatimizi çeker: Ezici çoğunluk basbayağı ailelerine ait mezhebi seçiverir. Yoksa en sağlam delil sunan, en yetkin mucizeleri gösteren, en iyi ahlaki değerleri savunan, en görkemli tapınağa sahip olan, en güzel vitrayları bulunan, en kusursuz müziği icra eden bir mezhebi değil.
c) Bu şaşmaz bir gerçektir; kimse bunu ciddi ciddi inkâr edemez. Ne var ki ailelerinden devraldıkları bu mirasın keyfi doğasının tamamıyla bilincinde bulunanlar bir şekilde dine inanmaya devam etmeyi başarırlar, sıklıkla başka dinlere inananları katletmeye hazır türden bir fanatizmle birlikte.
d) Kâinat hakkındaki gerçekler evrenin her yerinde geçerlidir. Bunlar Pakistan, Afganistan, Polonya veya Norveç için farklı değildir. Ne var ki biz bağlı olduğumuz dinin, coğrafi bir kaza neticesi olduğunu kabul etmeye görünen o ki hazırız.

e) Eğer insanlara inandıkları dinin hakikatleri tarafından niçin ikna edildiklerini sorarsanız kalıtıma başvurmazlar. Bu şekilde söylendiğinde aşikâr bir aptallık gibi gelir. Ne de bir delile başvururlar. Böyle bir delil yoktur ve bu günlerde iyi eğitimliler bunu itiraf ederler. Hayır, onlar imana başvururlar. İman büyük bir kaçamaktır, delilleri değerlendirme ve düşünme gerekliliğinden kaçınmak için mükemmel bir bahane. İman delil olmamasına rağmen ve hatta belki de bu yüzden inanmaktır. En kötüsü de bunların dışında kalan bizlerden bu duruma saygı göstermemizin istenmesidir, onlara itinayla kibar davranmamızın istenmesidir.

f) Eğer bir kasap [mezbahada çalışan bir kesici], hayvanlara eziyet yasasına uygun davranmazsa haklı olarak dava edilir ve cezalandırılır. Fakat eğer bu zalim davranışının nedeninin dini inancının bir gerekliliği olduğunu ileri sürerse özür dileyerek geri çekilir ve yaptığı zalimliğe devam etmesine izin veririz. Herhangi başka bir durumu benimseyen kimse gerekçelendirilmiş argümanlar tarafından savunulmasını bekleyebilir. Fakat iman kendini argümanlarla gerekçelendirme zorunluluğundan muaf tutulmuştur. İmana saygı gösterilmelidir; eğer saygı göstermezseniz temel insan haklarını çiğnemekle suçlanırsınız.

g) İmanı olmayanların bile beyni dini inancı duyanlara saygı göstermekle yıkanmaktadır. Kendilerine Müslüman toplumun liderleri olarak adlandıranlar radyolara çıkıp Salman Rüşdi'nin öldürülmesini savunduklarında açıkça cinayet kışkırtıcılığı yapmaktalar – olağan şekilde bu

suç için sistematik olarak dava edilmeleri ve muhtemelen hapisle cezalandırılmaları gerekiyordu. Fakat hiç tutuklanan oldu mu? Hayır, olmadı; çünkü bizim laik toplumumuz onların inançlarına saygı duyar ve onların inançlarının incindiğini ve hakarete uğradığını düşünerek onlarla duygudaşlık içine girer.

h) Açıkçası, ben öyle değilim. Görüşlerinize saygı duyarım, eğer onları gerekçelendirebilirseniz. Ama eğer görüşlerinizi sadece onlara inandığınızı söyleyerek gerekçelendiriyorsanız, görüşlerinize saygı duymam.

j) Meseleyi bilime bakarak bitirmek istiyorum. Sıklıkla denir ki Tanrı'nın varlığına dair olumlu bir delil olmamasına karşın Tanrı'nın var olmadığına dair olumsuz bir delil da yoktur. Öyleyse en iyisi açık fikirli kalmaya devam etmeli ve bilinemezci olmalıyız.

k) İlk bakışta bu tartışma götürmez bir duruş gibi görünüyor, en azından Pascal'ın bahsinin zayıf bir tezahüründe. Ama ikinci bir kez düşününce, bu, kaçamak bir yanıt gibi gözüküyor, çünkü aynı şey Noel Baba ve diş perileri için de söylenebilir. Bahçenizin altında periler olabilir. Buna dair bir delil yoktur ama bahçenizin altında peri olmadığını da *kanıtlayamazsınız*, öyleyse periler konusunda bilinemezci olmamız gerekmez mi?

m) Bilinemezci argüman ile ilgili sorun bu argümanın herhangi bir şeye uygulanabilir olmasıdır. Olumlu olarak aksini ispatlayamayacağımız sonsuz sayıda farazi inancımız vardır. Genel olarak insanlar periler, tek boynuzlu atlar, ejderhalar, Noel Baba ve diğer pek çok şeyin varlığına inanmazlar. Ama yine genel olarak insanlar ya-

ratıcı bir Tanrı ile birlikte ailelerinin dini inançlarının heybesinde gelen her şeye inanırlar.

n) Sanırım bunun nedeni, çoğu insanın... yine de Darwinci evrim teorisinin hayat hakkında her şeyi açıklayacak yetkinlikte olmadığı hissinin tortusuna sahip olmasıdır. Bir biyolog olarak tüm söyleyebileceğim, bu duyguların hayat ve evrim hakkında ne kadar çok okur ve çalışırsanız tedricen kaybolacağıdır.

p) Bir şey daha eklemek istiyorum. Evrimin önemini ne kadar anlarsanız agnostik tavırdan daha çok uzaklaşır ve ateizme doğru daha fazla yaklaşırsınız.[2] Karmaşık, istatistiksel olarak olasılıksız şeyler, doğaları gereği, basit ve istatistiksel olarak olasılıklı şeylere göre daha zor açıklanırlar.

q) Darwin'in evrim teorisinin muhteşem güzelliği karmaşık, anlaşılması güç durumların yalın ve anlaşılması kolay başlangıçlardan akla uygun bir biçimde nasıl adım adım türeyebileceğini açıklamasıdır. Açıklamamıza neredeyse tamamen temel başlangıçlardan başlarız: Saf hidrojen ve muazzam miktarda enerji. Bilimsel, Darwinci açıklamalarımız bizi bir dizi iyi anlaşılmış kademeli adımlarla yaşamın tüm o muhteşem güzelliği ve karmaşıklığına taşır.

r) Her şeyin doğaüstü bir yaratıcı tarafından başlatıldığını söyleyen alternatif hipotez sadece lüzumsuz olmamasının yanı sıra gerçekleşmesi neredeyse imkânsızdır. Tam da özgün olarak kendi lehleri için ortaya konmuş argümanların kendisinde yanlışlığın içine düşer. Bunun nede-

[2] Ateizm: Tanrıtanımazcılık.
Agnostizm: Bilinemezcilik.

ni, adına layık her Tanrı'nın olağanüstü zeki, süper akıllı, benzeri olmayan muazzam karmaşık ve çapraşık bir varlık olması gerekliliğidir. Başka bir deyişle çok düşük bir istatistiksel olasılık – ihtimali olmayan bir varlık...

s) Böyle bir varlığın öne sürülmesi herhangi bir şeyi açıklamış olsa bile (ve buna ihtiyacımız olmadığını söylemeye gerek bile yok) yine de işe yaramaz çünkü açıkladığından daha büyük bir gizeme yol açar.

t) Bilim bize karmaşıklığın (zor olan) yalınlıktan (kolay olan) nasıl doğduğunun açıklamasını sunar. Tanrı hipotezi bize hiçbir şey için dikkate değer bir açıklamada bulunmaz, çünkü zor olanı basit bir şekilde ortaya atar ve öylece bırakır. Tanrı'nın var olmadığını ispatlayamayız, ama Tanrı'nın var olma ihtimalinin gerçekten çok ama çok düşük olduğu sonucuna güvenle ulaşabiliriz.

Önceki örneklerde (karşılaştırınız, s. 76) söylediğimiz üzere, doğrudan ilgilendiğimiz şey Dawkins'in tam olarak neyi tartıştığını açık hale getirmek ve okura ikinci bölümde özetlenen yöntemi izleyerek ne kadar ileri gidebileceğini göstermektir. Ancak okurun devam etmeden önce aşağıdaki soruları yanıtlaması öğretici olacaktır. Bu sorular ilerleyen bölümde yanıtlanacaktır.

Sorular

(1) Bu parçada Dawkins'in ana sonucu nedir?

(2) Dawkins'in Tanrı'mn var olması "gerçekten çok ama çok düşük bir ihtimaldir" düşüncesi için akıl yürütmesini özetleyiniz

(3) Dawkins'in "[yaşamın] doğaüstü bir yaratıcı tarafından başlatıldığı hipotezi lüzumsuzdur" düşüncesi için akıl yürütmesi nedir?
(4) Hangi türden bir *delil* birisinin dini inançlarını desteklemeye katkıda bulunabilir?
(5) Aşağıdaki durum neyi göstermektedir?
   (i) "Din genetik kalıtıma benzer kalıtım kalıpları sergiler" önermesi (a) doğru, (b) yanlış?
   (ii) "İman, delil yokluğuna rağmen inançtır" önermesi (a) doğru, (b) yanlış?
   (iii) "Tanrı'nın varlığı istatistiksel olarak oldukça olasılıksızdır" önermesi (a) doğru, (b) yanlış?

II Argümanları Dawkins'in Metninden Soyutlamak

Argümanları Dawkins'in metninden soyutlamak için ikinci bölümde betimlenen adımları takip edeceğiz, yani ilk olarak tüm belirgin argüman alametlerini çember içine alacağız. Bunlar belirgin değiller, ama (k)'de "çünkü", (r)'de "bunun nedeni", (s)'de "çünkü", (t)'de "çünkü" ve son olarak (t)'de "sonucuna güvenle varabiliriz" ifadeleri olarak görülüyorlar. Bu argüman alametlerinin belirgin olmama nedeni kısmen argüman alameti gibi görünen ama farklı işlev gören çok sayıda söz öbeğinin bulunmasıdır. Bu nedenle, (e)'de "bu yüzden", (g)'de "çünkü" ve (n)'de "bunun nedeni" ifadelerinin hepsi birer açıklama sunar, neden değil. (karşılaştırınız ikinci bölüm, s. 53). Ayrıca, (j) ve (k)'de "öyleyse" ifadeleri de alıntılanmış, kullanılmamıştır; yani Dawkins diğer insanlar tarafından savlanmış olan argümanları ele alıyor ama onları kendisi savlamıyor ("savlamak" kavramı 317. sayfada açıklanmıştır.)

Sonraki aşamada, açıkça belirtilmiş nedenleri köşeli paranteze alacağız ve çıkarsama alametlerinin yardımını kullanarak açıkça belirtilmiş sonuçların altını çizeceğiz. Dawkin'in ana sonucunun aşağıdaki gibi olduğu oldukça açıktır,

> [Tanrı'nın] var olma ihtimali gerçekten çok ama çok düşük[tür].

veya

> Tanrı'nın var olmadığını ispatlayamasak da... Tanrı'nın var olma ihtimali gerçekten çok ama çok düşüktür.

Bu parçada ortaya çıkan bazı diğer sonuçlar ise şunlardır,

> Tanrı hipotezi bize hiçbir şey için değer bir açıklamada bulunmaz

> Böyle bir varlığın [Tanrı'nm] öne sürülmesi herhangi bir şeyi açıklamış olsa bile (ve buna ihtiyacımız olmadığını söylemeye gerek bile yok) yine de işe yaramaz

> [Yaşamın] doğaüstü bir yaratıcı tarafından başlatıldığını söyleyen alternatif hipotez sadece lüzumsuz olmamasının yanı sıra gerçekleşmesi neredeyse imkânsızdır.

ve,

> "Ben meseleyi bilime bakarak bitirmek istiyorum. Sıklıkla denir ki Tanrı'nın varlığına dair olumlu bir delil olmamasına karşın Tanrı'mn var olmadığına dair olumsuz bir delil de yoktur. Öyleyse en iyisi açık fikirli kalmaya devam et-

> meli ve bilinemezci olmalıyız" argümanı bir bahane gibi görünüyor.

Dawkins'in parçasının ilk yarısının sonuçlarını (ileri sürülen iddia bakımından/anlamında) bulmak kolay değildir. Dawkins'in savı şunu ortaya koymaktadır,

> Din benim düşünceme göre genetik kalıtıma benzer kalıtım kalıpları gösterir

ama bunun lehine ya da aleyhine herhangi bir fikir yürüttüğünü çok açık değildir. Ancak eğer "Bu iddianın doğru olduğunu bize ne gösterirdi?" Savlanabilirlik Sorusunu sorarsak, doğal olarak cevap neredeyse herkesin ailelerinden gelen dine inandığını (tıpkı ailelerinden gelen genleri taşıdıkları gibi) bulmamız gerektiği olacaktır. Bu, Dawkins'in savladığı şeye çok yakındır, yani Dawkins'i bu iddiası üzerine akıl yürütüyor şeklinde incelemek akla yatkın olacaktır.

Dawkins'in, insanların inançlarını gerekçelendirirken "imana" başvurmalarına şiddetle karşı çıkacağı yine açıktır.

> Görüşlerinize saygı duyarım, eğer onları gerekçelendirebilirseniz. Ama eğer görüşlerinizi sadece onlara inandığınızı söyleyerek gerekçelendiriyorsanız, görüşlerinize saygı duymam.

Fakat yine böyle şeylere başvurmaya karşı nasıl bir akıl yürüttüğü açık değildir. Dawkins'in akıl yürütmesi şu maddeler için imanın kullanıldığına başvuruyor gibi görünüyor: (i) delilleri değerlendirme ihtiyacından kaçmak için ve (ii) cinayete tahrik ve bazı mezbaha uygulamalarında gerçekleşen eziyet gibi olayları içeren bazı elim eylemleri meşrulaştırmak için.

Eğer şu ana kadar söylenenleri kabul ediyorsanız, Dawkins'in parçasının aşağıdaki gibi işaretleneceğine de katılacaksınızdır,

a) Bir Darwinci olarak dine baktığımda bazı şeyler beni hayrete düşürmüştür. Din benim düşünceme göre genetik kalıtıma benzer kalıtım kalıpları gösterir. İnsanların büyük çoğunluğu belirli bir dine bağlıdır ve her dini inanç sahibi kişi yüzlerce farklı mezhepten sadece birine bağlılık gösterir. 1 2 ↓ 1

b) Dünyadaki bütün bu mezheplere baktığımızda tekinsiz bir tesadüf dikkatimizi çeker: <Ezici çoğunluk basbayağı ailelerine ait mezhebi seçiverir.> Yoksa, en sağlam delili sunan, en yetkin mucizeleri gösteren, en iyi ahlaki değerleri savunan, en görkemli tapmağa sahip olan, en güzel vitrayları bulunan, en kusursuz müziği icra eden bir mezhebi değil. 2

c) Bu şaşmaz bir gerçektir; kimse bunu ciddi ciddi inkâr edemez. Ne var ki ailelerinden devraldıkları bu mirasın keyfi doğasının tamamıyla bilincinde bulunanlar bir şekilde dine inanmaya devam etmeyi başarırlar, sıklıkla başka dinlere inananları katletmeye hazır türden bir fanatizmle birlikte.

d) Kâinat hakkındaki gerçekler evrenin her yerinde geçerlidir. Bunlar Pakistan, Afganistan, Polonya veya Norveç için farklı değildir. Ne var ki biz bağlı olduğumuz dinin, coğrafi bir kaza neticesi olduğunu kabul etmeye görünüşte hazırız.

e) Eğer insanlara inandıkları dinin hakikatleri tarafından niçin ikna edildiklerini sorarsanız kalıtıma başvurmazlar. Bu şekilde söylendiğinde aşi-

kâr bir aptallık gibi gelir. Ne de bir delile başvururlar. Böyle bir delil yoktur ve bu günlerde iyi eğitimliler bunu itiraf ederler. Hayır, onlar imana başvururlar. <İman büyük bir kaçamaktır, delilleri değerlendirme ve düşünme gerekliliğinden kaçınmak için mükemmel bir bahane. İman delil olmamasına rağmen ve hatta belki de bu yüzden inanmaktır.> En kötüsü de bunların dışında kalan bizlerden bu duruma saygı göstermemizin istenmesidir, onlara itinayla kibar davranmamızın istenmesidir.

3

f) <Eğer bir kasap [mezbahada çalışan bir kesici], hayvanlara eziyet yasasına uygun davranmazsa haklı olarak dava edilir ve cezalandırılır. Fakat eğer bu zalim davranışının nedeninin dini inancının bir gerekliliği olduğunu ileri sürerse özür dileyerek geri çekilir ve yaptığı zalimliğe devam etmesine izin veririz.> Herhangi başka bir durumu benimseyen kimse gerekçelendirilmiş argümanlar tarafından savunulmasını bekleyebilir. Fakat iman kendini argümanlarla gerekçelendirme zorunluluğundan muaf tutulmuştur. İmana saygı gösterilmelidir; eğer saygı göstermezseniz temel insan haklarını çiğnemekle suçlanırsınız.

4a

3 + 4b
İmana başvurmak bazı açıklı eylemleri gerçekleştirmek için kullanılıyor.
5

g) İmanı olmayanların bile beyni dini inancı duyanlara saygı göstermekle yıkanmaktadır. <Kendilerini Müslüman toplumun liderleri olarak adlandıranlar radyolara çıkıp Salman Rüşdi'nin öldürülmesini savunduklarında açıkça cinayet kışkırtıcılığı yapmaktalar – olağan şekilde bu suç için sistematik olarak dava edilmeleri ve muhtemelen hapisle cezalandırılmaları gerekiyordu.> Fakat hiç tutuklanan oldu mu? Hayır, olmadı;

4b

çünkü bizim laik toplumumuz onların inançlarına saygı duyar ve onların inançlarının incindiğini ve hakarete uğradığını düşünerek onlarla duygudaşlık içine girer.

h) Açıkçası, ben öyle değilim. Görüşlerinize saygı duyarım, eğer onları gerekçelendirebilirseniz. Ama eğer görüşlerinizi sadece onlara inandığınızı söyleyerek gerekçelendiriyorsanız, görüşlerinize saygı duymam. [Argüman]

j) Meseleyi bilime bakarak bitirmek istiyorum. Sıklıkla denir ki Tanrı'nın varlığına dair olumlu bir delil olmamasına karşın Tanrı'mn var olmadığına dair olumsuz bir delil de yoktur. Öyleyse en iyisi açık fikirli kalmaya devam etmeli ve bilinemezci olmalıyız. 6

k) İlk bakışta bu tartışma götürmez bir duruş gibi görünüyor, en azından Pascal'ın bahsinin zayıf bir tezahüründe. Ama ikinci bir kez düşününce, bu, kaçamak bir yanıt gibi gözüküyor, çünkü <aynı şey Noel Baba ve diş perileri için de söylenebilir.> Bahçenizin altında periler olabilir. Buna dair bir delil yoktur ama bahçenizin altında peri olmadığını da *kanıtlayamazsınız*, öyleyse periler konusunda bilinemezci olmamız gerekmez mi? 6 « 7 ‹ 7 ↓ 6

m) Bilinemezci argüman ile ilgili sorun bu argümanın herhangi bir şeye uygulanabilir olmasıdır. Olumlu olarak aksini ispatlayamayacağımız sonsuz sayıda farazi inancımız vardır. Genel olarak insanlar periler, tek boynuzlu atlar, ejderhalar, Noel Baba ve diğer pek çok şeyin varlığına inanmazlar. Ama yine genel olarak insanlar yaratıcı bir Tanrı ile birlikte ailelerinin dini inançlarının heybesinde gelen her şeye inanırlar.

n) Sanırım bunun nedeni, çoğu insanın ... yine de Darwinci evrim teorisinin hayat hakkında her şeyi açıklayacak yetkinlikte olmadığı hissinin tortusuna sahip olmasıdır. Bir biyolog olarak tüm söyleyebileceğim, bu duyguların hayat ve evrim hakkında ne kadar çok okur ve çalışırsanız tedricen kaybolacağıdır.

p) Bir şey daha eklemek istiyorum. Evrimin önemini ne kadar anlarsanız bilinemezci tavırdan daha çok uzaklaşır ve ateizme doğru daha fazla yaklaşırsınız.[3] Karmaşık, istatistiksel olarak olasılıksız şeyler, doğaları gereği, basit ve istatistiksel olarak olasılıklı şeylere göre daha zor açıklanırlar.

q) Darwin'in evrim teorisinin muhteşem güzelliği karmaşık, anlaşılması güç durumların yalın ve anlaşılması kolay başlangıçlardan akla uygun bir biçimde nasıl adım adım türeyebileceğini açıklamasıdır. Açıklamamıza neredeyse tamamen temel başlangıçlardan başlarız: Saf hidrojen ve muazzam miktarda enerji. Bilimsel, Darwinci açıklamalarımız bizi bir dizi iyi anlaşılmış kademeli adımlarla yaşamın bütün muhteşem güzelliği ve karmaşıklığına taşır.

r) Her şeyin doğaüstü bir yaratıcı tarafından başlatıldığını söyleyen alternatif hipotez sadece lüzumsuz olmamasının yanı sıra gerçekleşmesi neredeyse imkânsızdır. Tam da haklarında hayırlı olacak özgün argümanların kendisinde yanlışlığın içine düşer. Bunun nedeni, adına layık her Tanrı'nın olağanüstü zeki, süper akıllı, ben-

8

9

[3] Ateizm: Tanrıtanımazcılık.
Agnostizm: Bilinemezcilik.

zeri olmayan muazzam karmaşık ve çapraşık bir varlık olması gerekliliğidir. Başka bir deyişle çok düşür bir istatistiksel olasılık – ihtimali olmayan bir varlık.

11 10 s) Böyle bir varlığın öne sürülmesi herhangi bir
↓
10 11 şeyi açıklamış olsa bile (ve buna ihtiyacımız olmadığını söylemeye gerek bile yok) yine de işe yaramaz çünkü [açıkladığından daha büyük bir gizeme yol açar.]

t) Bilim bize karmaşıklığın (zor olan) yalınlıktan
13 12 (kolay olan) nasıl doğduğunun açıklamasını su-
↓
12 nar. Tanrı hipotezi bize herhangi bir şey için dikkate değer açıklamada bulunmaz, çünkü [zor
13 olanı basit bir şekilde ortaya atar ve öylece bırakır.] Tanrı'mn var olmadığını ispatlayamayız,
14 ama Tanrı'nın var olma ihtimalinin gerçekten çok ama çok düşük olduğu sonucuna güvenle ulaşabiliriz.

Argümanın genel yapısı, emin olmak kolay olmasa da, aşağıdakine benzer bir şeydir.

> (1) Dini inançlar kalıtılmıştır (akılcı düşünce üzerine kurulmamıştır); imana başvurmak dini inançları kanıtlamaz ve itibar edilmemelidir; (6) Tanrı'nın varlığı hakkında bilinemezciliği savunan argüman sonucunu kuramaz; **ve** (8) Tanrı gereksizdir ve çok ama çok düşük bir ihtimali vardır. **Öyleyse** [Tanrı'nın var olmadığını kanıtlamasak da] (14) Tanrı'nın var olma ihtimali gerçekten çok ama çok düşüktür.

III İyi Argüman Testi'nin Dawkins'in Argümanlarına Uygulanması

Şimdi Dawkins'in argümanının neyi ileri sürdüğü hakkında olabildiğimiz kadar açık olduğumuza göre, argümandan Dawkins'in çıkardığı sonuçların çıkarılıp çıkarılamayacağını sorabiliriz. Halihazırda bu soruyu bazı durumlar için sormuştuk – örneğin, metindeki en iyi akıl yürütmeyi soyutlamak için Savlanabilirlik Sorusu'nu kullanmıştık– ama üzerinde çalışılması gereken daha bir hayli mesele var.

Şimdi Dawkins'in metninde birbirini izleyen argümanları inceleyelim ve ne tür muhakemelerde bulunabileceğimizi görelim.

Illa "Din (neredeyse) kalıtımsaldır"

Bir an için Dawkins'in "din, genetik kalıtıma benzer kalıtım kalıpları gösterir" cümlesini *ileri sürdüğünü* varsayalım. Dawkins'in akıl yürütmesi iddiasının sonucuna ulaşıyor mu? İlk olarak öncülünün doğru olup olamayacağını ve ardından eğer doğruysa sonucunun uygun ölçütlerle muhakemesini yaparak yanlış olup olamayacağını sormalıyız. İnsanların ezici çoğunluğunun ailelerinin dinini benimsediği – çeşitli dinlerin esaslarının çok az etkilediği – doğru mudur? Bu, doğrudan doğruya gözleme dayanan (ampirik) bir iddiadır ve olgularla sınanabilir. Pekâlâ, Dawkins'in sonucunun doğruluğunu ortaya koymak için ne tür bir delil gerecektir? Eğer (dünya çapında) neredeyse herkes ailelerinin dinini benimsiyorsa "din genetik kalıtıma benzer kalıtım kalıpları gösterir." Fakat eğer "yeterli sayıda" insan ailelerinin dininden farklı bir din benimsiyorsa, bu iddia edilen benzerliği zayıflatacaktır. Açıkçası, eğer insanların %99'u

atalarının (anne-babalarının) dinini benimsiyorsa, Dawkins'in iddiası kuvvetlice desteklenmiş olacaktır, ama eğer insanların sadece %50'si benimsiyorsa, Dawkins'in iddiası desteklenmemiş olacaktır. Gerçi burada bir çizgi çekmek ve hangi yüzdelerin bizi Dawkins'in lehine veya aleyhine ikna edeceğini söylemek zordur.

Belki de Dawkins'in niyetini yanlış yorumlamış olabiliriz. Belki de Dawkins burada bir durum hakkında akıl yürütme yapmıyor, pek çok insanın dinlerini diğer din seçenekleri arasından fazla düşünmeden ve kesinlikle bu seçenekler lehinde ve aleyhindeki delilleri akılcı olarak tartmadan seçtikleri noktasında işaret ederek sadece vurucu bir benzerliği ifade ediyordur. Eğer Dawkins'in amacı buysa, önsezim onun muhtemelen haklı olduğudur, lakin sorgulama pek çok durumda başka sonuçlar gösterebilir.

IIIb "İman delile karşı"

Açıktır ki Dawkins, insanların dini inançlarını gerekçelendirirken "iman"a başvurmalarına kuvvetle karşı çıkmaktadır. Daha önce söylediğimiz gibi, akıl yürütmesi şu maddeler için imanın kullanıldığına başvuruyor gibi görünüyor; (i) delilleri değerlendirme ihtiyacından kaçmak için ve (ii) cinayeti kışkırtmak ve bazı mezbaha uygulamalarında gerçekleşen eziyet gibi olayları içeren bazı acıklı eylemleri meşrulaştırmak için. Bu akıl yürütmeyi değerlendirmek için temel iddialarının doğru olup olmadığını ve sonuçlarını (uygun ölçütlerle muhakeme ederek) gerekçelendirip gerekçelendirmediğini tekrar sormalıyız.

Dawkins'in buradaki akıl yürütmesinin önceki bölümde "işaretlediğimiz" yapıda olduğunu varsayarak, onun her temel iddiasını ele alalım.

Bazı mezbaha uygulamalarında gerçekleşen eziyet hakkında eziyetin bu durumlarda gerçekten gerçekleşip gerçekleşmediğini ve hayvanların öldürülmeden önce sersemletildiği durumlara göre daha fazla gerçekleşip gerçekleşmediğini dikkatlice incelememiz gerekiyor. Ancak bundan sonra böylesi bir eziyetin (eğer gerçekleştiyse) kanunları çiğnediğine veya aksi halde gerekçelendirilemeyeceğine karar verebiliriz. Eziyet pek çok ahlaki değere aykırıdır, öyleyse görünüşe bakılırsa, "lüzumsuz" eziyet gerektiren mezbaha uygulamalarını da gerekçelendirmek kolay olmayacaktır ve "imanın" gerekliliklerine başvurmak kesinlikle yeterli olmayacaktır. Dahası, mezbaha uygulamalarının pişkin bir savunucusu muhtemelen sersemletmenin genellikle etkili olmadığını (yani eziyetin gerçekleştiğini) göstermeye çalışacaklardır. Kullandıkları yöntem için bu gerekçelendirmeleri, dini imana basit bir başvuruya göre daha üstü kapalıdır. Bu durumda muhakemenin yapılacağı "uygun ölçütler" şüphesiz mezbaha eylemlerinin gerekli olup olmadığı veya "lüzumsuz" zulüm içerip içermemesi olacaktır.

Salman Rüşdi'ye karşı verilen fetvaya geçecek olursak, bu bir "cinayeti kışkırtma" durumu muydu yoksa gerekçelendirilmemiş miydi? (Salman Rüşdi bazı İslam liderleri tarafından İslam dinine karşı küfür ettiği için suçlu bulunan *Geceyarısı Çocukları* [*Midnight's Children*] adında bir kitap yazdı. Bu nedenle, Müslümanların Rüşdi'yi öldürmelerine yetki veren ve teşvik eden bir fetva verildi.) Bu kesinlikle olağandışı bir şeydi ve farklı insan grupları tarafından farklı şekillerde dikkate alındı. Pek çok Müslüman bunun oldukça münasip olduğunu düşündü – ve bu meşruydu. Pek çok "liberal" bunun dehşete düşürücü bir şey olduğunu düşündü – ve bu meşru değildi. Biz nasıl tepki vermeliyiz? Sözün kısası,

Rüşdi'nin kitabının (İslam'a, inanlara ve belki de diğerlerine) ne tür bir "zarar" verdiğini araştırmalıyız. Ardından bunun Rüşdi'ye karşı bir fetvayı gerekçelendirip gerekçelendirmeyeceğine bakmalıyız. Verilen fetvanın hangi temellere dayandığını, İslam'ın ve bizim ahlaki değerlerimizle nasıl uyuştuğunu ele almalıyız. Bu karmaşık bir meseledir ve bu meseleyi yalnızca dini "imana" başvurarak çözmeye çalışmak kesinlikle yeterli olmayacaktır, ama önceki durumda da söylediğimiz gibi pişkin bir savunmacı salt inançlarına bağlı kalma eğiliminde olmayacaktır.

Dawkins ayrıca insanların dini inançları hakkındaki delileri değerlendirme ihtiyacından kaçınmak için imana başvurduklarını iddia etmektedir. Bir dini inanç hakkında Savlanabilirlik Sorusu'nu sorduğumuzu varsayalım – örneğin, "Hangi argüman ya da delil benim bir Hıristiyan Tanrısı'nın var olduğunu kabul etmemi gerekçelendirirdi?" Pek çok insan, dini inançlarını "kutsal" metinler, sağlam tarihsel olaylar, kişisel "dini" deneyimler, din önderlerinin yaşamları dahil olmak üzere pek çok delil üzerine temellendirdiklerini söyleyeceklerdir. Cefa çekmenin ve "şeytanın varlığının" Hıristiyan bir Tanrı'ya inanlar için birer "problem" olduğunu da kabul edebilirler – bunlar Tanrı'nın varlığına karşı birer delildir. Bunlar normalde Hıristiyanların inançlarıyla alakalı olarak ele alınan mülahaza çeşitleridir ve Hıristiyan bir Tanrı'ya inananların bu tür meseleleri dikkate almadıklarını söylemek Dawkins adına kesinlikle bir hatadır.

IIIc "Tanrı, periler, tek boynuzlu atlar ve ejderhalar hakkında Bilinemezcilik"

(j) – (m) paragrafları arasında yer alan argümanlarla devam edecek olursak, oldukça düzenli gibi görünen bir

hamleyle karşılaşırız. Dawkins şu argüman hakkında yorum yapmaktadır:

> bir Tanrı'nın varlığına dair olumlu bir delil olmamasına karşın, Tanrı'nın varlığına karşı olumsuz bir delil de yoktur. Öyleyse, en iyisi açık fikirli kalmaya devam etmeli ve bilinemezci olmalı.

Dawkins'in dediği gibi, bu akla yatkın bir akıl yürütme gibi görünmektedir (Pascal'ın bahsi önceden 23. sayfada sunulan argümandır), ama aynı akıl yürütme "yapısı" bizi perilerin, tek boynuzlu atların ve Noel Baba'nın varlığı hakkında "bilinemezci olmaya" ikna edecek gibi görünüyor. Ancak pek çok insan bunların varlıkları hakkında açık fikirli değildir. Öyleyse neler oluyor? Ele aldığımız argümanla aynı dizgede olan aşağıdaki argümanı ele alalım

> Jones'un cinayet işlediğine dair olumlu bir delil olmamasına karşın (fakat işlemiş olabileceğini düşünüyoruz), Jones'un cinayet işlemediğini de kamtlayamıyoruz (Jones'un oldukça sağlam bir şahidi vs. yoktur.) O halde en iyisi açık fikirli kalmaya devam etmeli ve şüpheci (bilinemezci) olmalıyız (henüz bilmediğimizi kabul etmeliyiz).

Bu, elbette ki akla yatkın bir argümandır. Eğer akıl yürütme doğruysa, sonucuyla ilgili herhangi bir şey (uygun ölçütlerle muhakeme edildiğinde) nasıl yanlış olabilir? Aynı ölçüde, bu argüman mesela telepati, sihirli fincanlar, diğer gezegenlerde yaşam veya Atlantis'in varlığını araştıran bir bilim adamı için akla yatkın argüman dizgesi de olacaktır. Eğer böyle şeylerin var olabileceği-

ne inanırsak ve var olamayacaklarını kamtlayamazsak, açık fikirli kalmaya devam edip bilinemezci olmamız gerekmez mi?

Fakat bu argüman dizgesi bizi periler, tek boynuzlu atlar, ejderhalar veya Noel Baba hakkında bilinemezci olmaya ikna etmemektedir. Öyleyse neden bunu yapamıyor? Kısaca şöyle yanıt verilebilir gibi görünüyor: Eğer bir meseleyi (örneğin, Noel Baba'nın var olamayacağı gibi) karara bağlamak için yeterli kanıtınız olduğuna inanıyorsanız, bilinemezci argüman size inancınızı değiştirmeniz için bir gerekçe vermez (çünkü öncüllerden birinin yanlış olduğuna inanmaktasınız.) Eğer öncülleri kabul ederseniz (Jones'un katil olabileceği fakat olamaya da bileceği), sonuç akla yatkındır. Pek çok insan tek boynuzlu atların, ejderhaların ve Noel Baba'nın varlığı hakkında karara varmışlardır (çünkü bunların sadece birer kurmaca varlıklar olduklarına inanmaktadırlar) ama Tanrı'nın varlığı çok daha ciddi bir meseledir (Pascal'ın da gördüğü gibi). Dawkins halihazırda Tanrı'mn var olmadığına karar vermiş, öyleyse Tanrı'nın varlığıyla ilgili bilinemezci argümandan etkilenmemiştir – fakat pek çok insan etkilenmiştir çünkü hâlâ bu konuda kararlarını kolayca verebilmiş değiller.

Aslında, bilinemezciliği savunan argüman felsefecilerin dediği gibi "kendi kendini kanıtlayan" argümanlara oldukça yakındır. Kanıtlanacak önermeye "oldukça yakın" bir şey varsayar. Eğer Tanrı'nın var olabileceğine inanıyorsanız, ancak Tanrı'nın varlığı kanıtlanmamışsa, argüman size bilinemezci olmanız için zoraki bir neden verir. Çünkü argümana başlamak için bilinemezci olmak zorundasınızdır. Eğer Tanrı düşüncesinin (tasarımının) saçma olduğuna ve (tıpkı Noel Baba'da olduğu gibi) Tanrı'nın var olamayacağına inanıyorsanız, Tanrı'nın varlığı konusunda bilinemezciliği savunan argümanı daha baştan ortaya koyamazsınız (çünkü argüma-

nın temellendirildiği öncülü reddediyorsunuz). Aynı şey periler ve benzeri için de doğrudur. Dawkins'in dikkat çektiği fark pek çok insanın periler ve benzeri şeyler için kararları verdikleri ancak pek çoğunun Tanrı söz konusu olduğunda aynı kararı veremedikleri olgusuyla açıklanmıştır.

IIId "Tanrı gereksizdir"

Gelelim Dawkins'in dört sonuç paragrafına. Dawkins'in akıl yürütmesi ilk olarak şu sonuca çıkar "...doğaüstü bir yaratıcı...hipotezi...lüzumsuzdur" ve sonra da şu sonuca çıkar "Tanrı'nın var olmadığını ispatlayamayız, ama Tanrı'nın var olma ihtimalinin gerçekten çok ama çok düşük olduğu sonucuna güvenle ulaşabiliriz."

İlk sonucun akıl yürütmesi (ve yapısı) şöyle gözüküyor,

11 <Tanrı'nın varlığı, açıkladığından daha büyük bir gizeme yol açar> yani böyle bir varlığın
10 öne sürülmesi herhangi bir şeyi açıklamış olsa bile yine de işe yaramaz.
13 <Tanrı'nın varlığı hipotezi zor olanı basit bir
12 şekilde ortaya atar ve öylece bırakır.> yani Tanrı hipotezi bize herhangi bir şey için dikkate değer açıklamada bulunmaz.

<Darwin'in evrim teorisinin muhteşem gü-
15 zelliği karmaşık, anlaşılması güç durumların basit ve anlaşılması kolay başlangıçlardan nasıl ak-
10 la uygun bir biçimde türeyebileceğini açıklamasıdır.> Öte yandan, <[Tanrı'nın] varlığın[ın] öne sürülmesi herhangi bir şeyi açıklamış olsa bile yine de işe yaramaz,> fakat <bize herhangi
12 bir şey için dikkate değer açıklamada bulunmaz.>

11 13
↓ ↓
+ 10 + 12
n 1. kısmı

'in 1. kısmı

(Öyleyse)... Her şeyin doğaüstü bir yaratıcı tarafından başlatıldığını söyleyen alternatif hipotez... lüzumsuz[dur] (ona ihtiyacımız yoktur).

Bu akıl yürüme (uygun ölçütlerle muhakeme edildiğinde) sonucunun doğruluğunu ortaya koyuyor mu? Eğer Tanrı'nın varlığının "çözdüğünden daha büyük bir gizem yarattığını" veya "herhangi bir şey için dikkate değer bir açıklama yapmadığını" kabul ederseniz, Tanrı'nın gereksiz olduğu sonucuna varabilirsiniz. Diğer taraftan, eğer Tanrı'nın varlığını savlarsanız, çözdüğünden büyük bir gizem yaratmaması bir tarafa, hakikaten tersi durumda kavranamaz olan bazı şeyleri "anlamlandırır", – mesela evrenin varlığı konusu – yani Tanrı'nın gereksiz olduğu sonucu çıkartmayacaksınız. Kısacası, bu bir başka "döngüsel nedensellik safsatası" [question begging] argümanı gibi görünüyor – varsaydığı şeye oldukça benzeyen bir şeyi kanıtlamaya çalışıyor.

Diğer akıl yürütme satırı,

9 Bunun nedeni, adına layık her Tanrı'nın olağanüstü zeki, süper akıllı, benzeri olmayan, muazzam karmaşık ve çapraşık bir varlık olması gerekliliğidir. Başka bir deyişle çok düşük bir istatistiksel olasılık – ihtimali olmayan bir varlık.

9 ↓ 14 Yani [her ne kadar] Tanrı'nın var olmadığım ka- 8'in ve
mtlayamıyorsak da, gerçekten çok ama çok düşük bir ihtimaldir.

Tekrar, bu bir döngüsel nedensellik safsatası gibi görünüyor. Tabi ki "muazzam bir zekâ vb. olmak" çok çok düşük bir ihtimaldir ama öyle bakıldığında evrenin varlığı da ve bazı insanlar bir yaratıcının var olmamasına

nazaran yaratıcının varlığı ile bu ihtimalinin daha fazla olduğunu düşünür.

IIIe Sonuç olarak

Bu metindeki argümanları nasıl değerlendirileceğimizi bilmek kolay değildir – hatta bunların birer argüman olup olmadığını bilmek dahi kolay değildir. Bu metin oldukça çekici ve ikna edici bir üslupta yazılmıştır. Ne var ki, benim yargıma göre metnin hammaddesi oldukça iyi ifade edilmiş ve retorik olarak güçlü olsa da, argümanları, eğer bahsettiğimiz gibiyse, oldukça az ikna gücüne sahiptir, çünkü önermeleri sıklıkla kendi kendini kanıtlama eğilimindedir. Kısacası, bu parça Savlanabilirlik Sorusu'nun yardımıyla ne kadar döngüsel argümanları olduğunu gördüğünüz retorik olarak kuvvetli bir yazı örneğidir.

ALT BÖLÜM B: AYER

I Ayer: "Tanrı'nın Doğası ile İlgi Her Sözceleme Anlamsızdır"

A. J. Ayer aşağıdaki parçayı 1935 yılında kaleme almıştır. Bu parça, Tanrı'nın varlığı ile ilgili diğerlerinden ayrı bir görüşü açıkça tartışarak dile getirir. Bu görüş Savlanabilirlik Sorusu'na karşı bir zorluk ortaya koyar. Burada parçayı kısmen bu nedenle ele alıyoruz. (Cümleler, onlara ileride kolayca atıfta bulunabilmemiz için etiketlenmiştir.)

> (a) Dinsel savlamalar üzerindeki bu görüşü[mü], ateistlerin ya da bilinemezcilerin kabul ettikleri

görüş ile karıştırmamak önemlidir. (b) Çünkü bir bilinemezcinin özniteliği, Tanrı'nın varoluşunun, inanmak ya da inanmamak için yeterli neden bulunmayan bir ihtimal olduğunu savunmaktır; ve bir ateistin özniteliği, bir Tanrı'nın var olmayışının en azından bir olasılık olduğunu savunmaktır. (c) Tanrı'nın doğası ile ilgili her sözceleme anlamsızdır görüşümüz, bu iki tanıdık görüşten biriyle özdeş olmak ya da onu desteklemek şöyle dursun, gerçekte doğrudan onunla bağdaşmaz bile. (d) Çünkü eğer Tanrı'nın var olduğu savlaması anlamsız ise, anlamlı olarak çürütülebilen önermeler yalnızca anlamlı önermeler olduğu için ateistin Tanrı'nın bulunmadığı savlaması da aynı derecede anlamsızdır. (e) Bilinemezciliğe gelince, Tanrı'nın var olduğunu veya var olmadığını söylemekten kaçınmasına karşın, o da, bir aşkın Tanrı'mn var olup olmadığı sorusunun gerçek bir soru olduğunu reddetmez. (f) "Aşkın bir Tanrı vardır" ve "Aşkın bir Tanrı yoktur" cümlelerinin içlerinden birinin gerçekten doğru diğerinin de gerçekten yanlış birer önerme ifade ettiklerini reddetmez. (g) Onun bütün söylediği, bunlardan hangisinin doğru olduğunu bilmemizin bir yolunun bulunmadığı ve o halde hiç birine bağlanmamamız gerektiğidir. (h) Fakat biz, söz konusu tümcelerin hiçbir önerme ifade etmediğini görmüştük. (j) Bu, bilinemezci görüş de elenmiştir demektir (A. J. Ayer, *Language, Truth and Logic*, 2nd edition, Gollancz,1960, pp. 115–16, *Türkçede* A.J. Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Metis yayınları, 1984).[4]

[4] Kısmen Türkçe çevirisinden yararlanılmıştır (ç.n.).

Sorular:

(1) Bu parçada Ayer'in ana sonucu nedir?
(2) Ayer'in "Tanrı yoktur" ifadesi saçmadır veya anlamsızdır düşüncesi için ortaya koyduğu argümanını özetleyiniz.
(3) Ayer'in "bilinemezci görüş elenmiştir" düşüncesi için ortaya koyduğu argümanını özetleyiniz.
(4) Ayer'in akıl yürütmesinin altında yatan temel varsayım nedir?
(5) Aşağıdaki durum neyi göstermektedir?
    (i) "Tanrı vardır" önermesi doğrudur.
    (ii) "Tanrı vardır" önermesi yanlıştır.
    (iii) "Tanrı vardır" önermesi anlamsızdır.

II Argümanları Ayer'in Metninden Soyutlamak

Argümanları Ayer'in metninden soyutlamak için kalıplaşmış yöntemi takip edeceğiz. Öncelikle bütün belirgin argüman alametlerini çember içine alacağız. Bunlar şunlardır: "çünkü" ((b) ve (d) cümleleri), "olduğu için" ((d) cümlesi) ve "bu...demektir" ((j) cümlesi). (g) cümlesinde yer alan "o halde" ifadesi Ayer tarafından argümanın bir parçası olarak değil, bilinemezci görüşe ait argümanın bir parçası olarak alıntılanmıştır, yani bu ifadeyi çember içine almamalıyız (burada argüman içinde "o halde" **kullanımı** – ondan önce gelen nedenleri ve ondan sonra gelen sonuçları savlarken kullanımı – ile başkasının argümanın parçası olarak "o halde" **alıntılaması** – konuşmacı olarak siz nedenleri ve sonucu savlamıyorken– arasındaki farkı anlamalısınız).

Sonrasında, argüman alametlerinin yardımıyla, açıkça belirtilmiş nedenleri paranteze alacağız ve açıkça belirtilmiş sonuçların altını çizeceğiz. Eğer bunu yaparsak, aşağıdaki sonuçları saptarız,

(1) "Tanrı'nın doğası ile ilgili her sözceleme anlamsızdır görüşü[m] ... [ateistlerle] ve [bilinemezcilerle] doğrudan bağdaşmaz"
(2) "eğer Tanrı'nın olduğu savlaması anlamsızsa, ateistin Tanrı'nın olmadığı savlaması da anlamsız demektir"
(3) "Bilinemezci görüş ... elenmiştir".

Sadede gelecek olursak, akıl yürütme aşağıdaki gibi bir şeye varır,

(c) Tanrı'nın doğası ile ilgili her sözceleme anlamsızdır
[**yani** "Tanrı vardır" cümlesi anlamsızdır].
(d) Anlamlı olarak çürütülebilen önermeler yalnızca anlamlı önermelerdir,
(d)o **halde** eğer Tanrı'nın var olduğu savlaması anlamsızsa, ateistin Tanrı'mn olmadığı savlaması da anlamsız demektir.
(g) Bilinemezci "Aşkın bir Tanrı vardır" ve "Aşkın bir Tanrı yoktur' cümlelerinin önerme ifade ettiğine [ikisinin de anlamlı olduğuna] inanmaktadır,
(j) **yani** bilinemezci görüş elenmiştir.
(c) **Öyleyse** "Tanrı'nın doğası ile ilgili her sözceleme anlamsızdır görüşü[m] ... [ateistlerle] ve [bilinemezcilerle] doğrudan bağdaşmaz".

III İyi Argüman Testi'nin Ayer'e Uygulanması

Ayer'in argümanını açıklığa kavuşturduğumuza göre şimdi argümanın sonucunun doğruluğunu ortaya koyup koymadığını sorabiliriz. Argümanın bunu yapabilmesi için öncüllerinin *doğru* olması ve sonucunun da bu öncüllerden sunuların kanıtların *uygun ölçütleriyle* veya

mümkün olan uygun ölçütlerle muhakeme edilerek *takip etmesi* gerekmektedir.

Eğer Tanrı'nın doğası ile ilgili iddialarımızın anlamsız olduğu doğru ise "Tanrı vardır" ve "Tanrı yoktur" cümlelerinin nasıl anlamsız boş laftan ibaret bir şey olduğunu görmek oldukça zor olacaktır. Bu durumda, bilinemezcilerin ve ateistlerin inandıkları şey de anlamsız olacaktır. Yani, en acımasız mantık ölçütleriyle, Ayer'in argümanı oldukça sıkı bir argümandır, eğer en baştaki öncülü doğru ise.

Soru en baştaki öncülün – "Tanrı'nın doğası ile ilgili her sözceleme anlamsızdır" cümlesini söylemenin – doğru olup olmadığıdır. Ayer bu duruşu benimsemiştir çünkü hangi kanıun Tanrı'nın var olduğunu gösterebileceği konusunda çok dar bir görüşe sahiptir. Bundan çıkardığı sonuç şudur: Hiçbir şey, Tanrı'nın var olduğunu veya var olmadığını gösteremeyecektir ve hiçbir şey üzerinden bir iddia kurulamayacağından dolayı bu tür iddialar anlamsızdır. Yani, bir anlamda, Ayer Savlanabilirlik İlkesi ile uyuşmaktadır (bkz. s. 61) ama hiçbir şey "Tanrı vardır" ifadesinin doğru veya yanlış olduğunu gösteremeyeceğini düşünmekte ve bundan dolayı anlamsız olması gerektiğini düşünmektedir. Bu noktada, sizin kendi adınıza bu duruş hakkında ne düşündüğünüzü değerlendirmek gerekmektedir, ama konu hakkında ek okuma yapmak isterseniz öncelikle 303. sayfaya bakabilirsiniz.

Ek Okumalar

Richard Swinburne. *Is There a God?* Oxford University Press, 1995.

Türkçe'de Richard Swinburne, *Tanrı Var Mı?* çev. Muhsin Akbaş, Arasta, 2002.

Richard Dawkins'in Swinburne İncelemesi *Tanrı Var Mı?* The Sunday Times içinde, 4 Şubat 1996.

7. Zihniniz ile Bedeniniz Nasıl Etkileşir?

Bu bölümde ünlü filozof A. J. Ayer'den (i) beynimizdeki elektriksel uyarımlar ile (ii) zihnimizdeki düşünceler ve fikirler arasındaki bağlantı hakkındaki bir argümanı çözümleyip değerlendireceğiz. Çoğumuz "zihnimizdeki düşünceler ve fikirler" hakkında konuştuğumuzda ne kastettiğimiz hakkında akla uygun şekilde açık bir fikre sahibizdir. Bilim insanlarının beynin nasıl çalıştığı, nasıl bir yapısı olduğu, içerisinde "iletilerin" nasıl aktarıldığı ve benzeri şeyler hakkında çalışmalar yaptığını biliriz. Fakat Ayer'in aşağıdaki parçası iki şey arasındaki *bağlantı* hakkındadır; şayet böyle bir bağlantı varsa, iki şey arasındaki etkileşim hakkındadır – beyin ile zihnin birbirileri üzerine nasıl etkileştikleri hakkında.

Eğer zihin gözünüzde bir fil görüntüsü *canlandırırsanız*, ya da "Ay zayıf bir kütle çekim alanına sahiptir" *önermesini düşünürseniz* ya da kolunuzu kaldırmaya *karar verirseniz*, beyninizde "bunlara karşılık gelen" bazı olayların gerçekleşmesini beklersiniz – bunlar (fiziksel, kimyasal, elektriksel ya da her ne ise) bilim insanlarının görebildiği, betimleyebildiği ve üzerine çalışabildikleri olaylardır. Fakat bu iki şey arasında bağlantı nedir? Biri diğerinin nedeni midir? Kolunuzu kaldırmaya *karar vermenizin* "zihinsel olayı" bir şekilde kaslarınıza

kolunuzu kaldırmanıza *neden olacak* bir ileti mi gönderiyor? Tersinden bakarsak, beyninizdeki elektriksel uyarımlar bir şekilde zihin gözünüzde bir fil görüntüsü *canlandırmanıza* veya "Ay'ın zayıf bir kütle çekim alanı" hakkında bir *önerme düşünmenize* mi *neden olur*? Başka bir şekilde bakarsak, bu iki ayrı çeşit olay – zihinsel ve fiziksel – nedensel olarak etkileşmeden, birlikte öylesine mi gerçekleşir? Bu gibi sorular sorulduğu anda "biri diğerine neden olur" veya "birlikte öylesine gerçekleşir" ve benzeri şeyler söylemenin ne anlama geldiği gibi daha başka soruların ortaya çıktığını fark edeceksiniz.

Burada, pek çok insanın ayırt edici bir şekilde *felsefi* soru olarak tanımlayacağı bir soruyla karşı karşıyayız; bu soruya nasıl yanıt vermeye çalışacağımız çok açık değil; hangi türden bir bilgiyi aramamız gerektiğini veya bulmayı umduğumuz ilgili yanıtın ne olduğunu pek bilmiyoruz ve çeşitli ilgili iddiaların ne *anlama* geldiği konusunda açık olmaya çalışmak zorundayız. Bu örnek buraya, kısmen bu nedenle dahil edilmiştir, ikinci bölümde özetlenen yaklaşımın buradaki gibi bir argümanı ele alırken bize nasıl yardım edeceğini görmek için.

Genel olarak böyle bilindiği adıyla Freddie Ayer muhtemelen en çok *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı kitabıyla tanınmıştır. Bu kitap ilk olarak 1936 yılında yayınlanmış, ama sonraki pek çok yıllarda etkili olmuş ve hâlâ okumaya değer bir yapıttır, özellikle de fikirlerini duru bir akıcılıkla sunduğu için. Ayer, bir filozof olarak sıra dışı bir kariyere sahipti, buna 1959–1978 yılları arasında Oxford Üniversitesinde Mantık Profesörü olması da dahildir. Ayer, pek çok felsefi konuda çok sayıda eser yayınladı. Renkli bir kişiliğe sahipti, merak uyandıran bir filozof ve radyo programı sunucusuydu, ve Tottenham Hotspurs futbol takımının ateşli bir taraftarıydı ki buna filozoflar arasında pek rastlanmamaktadır.

İnceleyecek olduğumuz *Zihnin Fiziksel Kökeni* adlı parça ilk olarak Ayer tarafından radyo konuşmaları dizilerinden birinde sunulmuştur ve daha sonra Peter Laslett editörlüğünde *Zihnin Fiziksel Kökeni: Radyo Konuşmaları Dizisi* adı altında Basil Blackwell, Oxford tarafından 1957 yılında yayınlanmıştır (s. 70–74).

I A. J. Ayer'in *Zihnin Fiziksel Kökeni*'nden Bir Parça

(Takip eden paragraflar, onlara ileride kolayca atıfta bulunabilmemiz için etiketlenmiştir.)

(a) Bu dizide konuşan bilim insanları, çeşitli zihinsel süreçlerin – düşünmek, hissetmek, algılamak, hatırlamak – beyindeki süreçlere nedensel olarak bağlı olduğunu eksiksiz bir biçimde ve ikna edici bir şekilde gösterdiler, ama bu bilim insanlarının bazılarına bu bağlantının özelliği hâlâ gizemli görünmektedir. Nitekim...Profesör Adrian ... şöyle diyor; "Beyin resminin her zaman eksik olabilecek parçası kuşkusuz sinir uyarımlarının belirli bir örüntüsünün zihinde nasıl fikir üretebildiği ile ilgili olan parçasıdır: Ya da tam tersine, bir düşüncenin hangi sinir hücrelerinin harekete geçeceğine nasıl karar verebildiğidir."

(b) Eğer bu hakiki bir sorunsa, neden beyin hakkında daha fazla bilginin bu sorunu çözmesi gerektiğini görmek zordur. Çünkü beynin resmini ne kadar büyültebilirsek büyültelim, hâlâ fiziksel bir nesnenin resmi olarak kalacaktır ve burada ele aldığımız zorluğu oluşturan işte tam olarak fiziksel nesnenin fiziksel **olmayan** bir şey ile nasıl etkileşime girebildiği sorusudur... Ger-

çekten de önceki konuşmacıların beyinde bulmayı umdukları şey zihnin etkinlik yeriymiş gibi görünüyor: Sanki zihin ve beyin uzayda bir örtüşme noktası olarak betimlenebilir veya bir şekilde biri diğerinin gölgesi olarak tasarlanabilir olduğunu umuyorlar. Ama bana göre bu anlaşılır bir hipotez bile değil. Bu kesişimin üzerine gelindiğinde ne olacaktır? Hangi belirtiler aracılığıyla bunu bulduğunuzun farkına varabileceksiniz? Descartes de aynı sorunla karşı karşıyaydı. Zihnin ve bedenin, beyin epifizinde bir araya geldiğini önererek bu sorunla karşılaşmıştı: Ama bu kestirimin nasıl akla yatkın bir şekilde sınanabileceğini açıklamamıştı. Descartes ve bizim hâlâ bu soruna sahip olma nedenimiz madde ve zihni en başından beri iki farklı varlık düzenleri olarak ele alıyor olmamızdır. İki ayrı dünyaymış gibi, sanki her olay ya birine ya da ötekine, ama ikisine birden değil, ait olmak zorunda. Ama bu öncüllerden zorunlu olarak şu çıkıyor: Herhangi bir köprü ya da birleşim yeri olamaz, aksi takdirde bu köprü nelerden oluşurdu? Farkına vardığınız herhangi bir olayın ya birinin ya da ötekinin tarafına düşmesi gerekir. O halde, eğer burada bir zorluk var ise, bu olgusal bilgimizin kısıtlı olmasından dolayı değil, mantığımızın kusurlu olmasından kaynaklıdır. Belki de bu zihin ve madde arasındaki farkı ayrı ayrı ele alış tarzımızın bütünü hatalıdır. Kısacası, sorunumuz bilimsel değil felsefidir.

(c) Öyleyse belirli sinir uyarımı örüntüsünün bir fikir "üretmesi" ya da hangi sinir hücrelerinin eyleme geçeceğine "bir düşünce karar verir" derken ne kastettiğimizi ele alalım. Bu tür savlama-

ların temellendiği olgular nelerdir? Bu olgular fizyologların yaptığı belirli gözlemlerdir ve bu gözlemler değişik kategorilere girer. Bir tarafta, sinir hücreleri ve elektrik uyarımları hakkında bize anlattığı hikâyeye öncülük eden gözlemeler vardır. Bu da hikâyenin söz konusu gözlemlerin yorumlanması anlamına geliyor. Diğer tarafta, fizyologların deneyin konusunun, belirli bir eylemi icra etmeyi düşündüğü veya bu eylemi icra etmeye karar verdiği veya belirli bir duyum hissettiği veya her ne oluyorsa falanca bir "zihinsel" durum olduğunu söyleyerek yorumladığı gözlemler vardır. Sonrasında bu iki çeşit gözlemin birbirleriyle ilişkilendirilebilir [bağdaşık] olduğu keşfedilir ki bir türden gözlemin yapılabildiği her zaman diğer ikinci türden gözlemin de yapılabileceğini varsaymak için iyi bir neden vardır... Bana öyle geliyor ki bu söz konusu – zihinsel ve fiziksel – iki olayın nedensel olarak ilişkili olduğu, sinir uyarımı örüntülerinin duyum ürettiği veya düşüncenin hangi sinir hücrelerini yöneteceğine "karar verdiği" savlandığında, kast edilen şeyin ya da en azından layıkıyla kastedilebilen şeyin, bu iki gözlem-kümesinin benim betimlediğim şekilde ilişkili olmasından başka bir şey değildir. Eğer durum böyleyse, o zaman zorluk nerede? İki farklı gözlem kümesinin ilişkilendirildiği, uygun koşullar sağlandığında alışıldığı üzerine birbirilerini tamamladıkları gerçeğinde özel olarak gizemli bir şey yoktur. Bu olgunun bir açıklamaya ihtiyaç duyduğunu söyleyebilirsiniz; ama böylesine bir açıklama sadece bu ilişkilenme olgusunun çıkarsandığı bir teori olabilir. Teori de, açıklamayı amaç-

ladığı olguların yeniden bir betimlemesinden ibaret olmadığı ölçüde, bu olguların daha geniş bir bağlama yerleştirilmesinden başka bir şeye yaramayacaktır. Bundan öğreneceğimiz şey, bu gözlemlerin sadece ilişkilenmediği, dahası belirli başka gözlem türlerinin bunlarla ilişkilendirildiğidir. Bir şeyin *neden* gerçekleştiğini sormak, *nasıl* gerçekleştiğini sormayla öylece eşdeğer değildir; aynı zamanda başka hangi şeylerin bununla ilişkilendirildiğini sormaktır. Söz konusu olgular tamamen betimlendiğinde, ortada herhangi bir gizem de kalmayacaktır.

(d) Bu durumda gizemli bir şey görünüyor ise, olguların kendileri tarafından değil de olguları yorumlamakta kullandığımız resimler tarafından, kavramsal dizgemiz tarafından yanıltıldığımız içindir... Bize verilen resim beynimiz boyunca seyahat eden, zihin denen gizemli bir varlığa ulaşan, ondan emirler alan ve sonrasında yoluna devam eden iletilerin resmidir. Ama zihin uzayda bir yere sahip olmadığından – tanımı gereği uzayda bir yere sahip olamayacak bir şeydir – fiziksel iletiler üzerine konuşmak sözcüğün düz anlamıyla hiçbir şey ifade etmez... Kısacası, iki hikâye birbirileriyle karışmayacaktır... Ama iki hikâye birbirine karışmayacaktır demek, bunların ikisinin de lüzumsuz olduğu demek değildir. Her biri kimi görüngülerin bir yorumudur ve çeşitli durumlarda birisi doğru ise diğerinin de doğru olduğu olgusuyla birbirilerine bağlanmıştır.

(e) Öyleyse benim sonucum şudur: Zihin ile beyin, iki ayrık varlık arasında, yapmak veya aramak zorunda olduğumuz bir çeşit yüzergezer köprü

olarak düşünülmemelidir, fakat zihin hakkında konuşmak ve beden hakkında konuşmak, deneyimlerimizi sınıflandırmanın ve yorumlamanın farklı yollarıdır. Bu yöntemin ciddi felsefi sorunlara, örneğin, gözlemlenebilir davranışlar hakkındaki cümleleri nasıl çözümleyeceğimiz konusunda sorunlara yol açmayacağını söylemiyorum. Ama zihinlerimizi maddi olmayan tözler olarak gören Kartezyen yanılgıdan kurtulduğumuz zaman, sırasıyla zihinsel ve fiziksel oluşumlar olarak betimlemeyi tercih edeceğimiz oluşumlar arasında nedensel bağlantıların keşfinin aklımızın karışık olması gereken herhangi bir şey ifade edeceğini düşünmüyorum.

Okur, önceden de belirttiğimiz gibi bunun göz alıcı bir şekilde bir felsefi argüman olduğunu aklında tutarak, devam etmeden önce aşağıdaki soruları yanıtlamayı öğretici bulabilir. Bu sorular ilerleyen bölümde yanıtlanacaktır.

Sorular

(1) Ayer'in ana sonucu nedir?
(2) Bu sonuç için sunduğu akıl yürütme nedir?
(3) Ayer'in başlangıç noktaları – temel öncülleri – nelerdir?
(4) Aşağıdaki durumu ne gösterirdi?
    (i) "sinir uyarımlarının belirli bir örüntüsü fikir üretir" önermesi doğrudur.
    (ii) "hangi sinir hücrelerinin eyleme geçeceğine düşünce karar verir" önermesi doğrudur.
(5) Ayer'in argümanları sonuçlarının doğruluğunu ortaya koyuyor mu?

II Argümanları Ayer'in Metninden Soyutlamak

Argümanları Ayer'in metninden soyutlamak için standart usulümüzü takip edeceğiz. Öncelikle tüm belirgin argüman alametlerini çembere alacağız. Bunlar "çünkü" ((b), satır 2), belki "nedenimiz" ((b), satır 13), "zorunlu olarak şu çıkıyor" ((b), satır 15), "çünkü" ((b), satır 16), "o halde" ((b), satır 17), "ama" ((d), satır 5), "sonucum şudur" ((e), satır 1) olarak görülüyor. (d) paragrafının ilk satırındaki "ise" açıkça bir açıklamaya işaret ediyor (bkz. yukarıda s. 53). "Nedenimiz" ((b), satır 13) argüman alamet olarak kullanılıp kullanılmadığı veya bir açıklamaya işaret edip etmediği çok açık değil, ama iki rolde de oynuyor gibi görünüyor.

Sonraki aşamada, açıkça belirtilmiş nedenleri köşeli paranteze alacağız ve bize yardımcı olması için çıkarsama alametlerini kullanarak açıkça belirtilmiş sonuçların altını çizeceğiz. Tabi ki Ayer "ana" sonucunun ne olduğunu açıkça belirtiyor,

> ... benim sonucum şudur: zihin ile beyin, iki ayrık varlık arasında, yapmak veya aramak zorunda olduğumuz bir çeşit yüzergezer köprü olarak düşünülmemelidir, fakat zihin hakkında konuşmak ve beden hakkında konuşmak deneyimlerimizi sınıflandırmanın ve yorumlamanın farklı yollarıdır.

Ayer belki de ilave bir sonuç çıkarma niyetinde ve bu aşağıdaki gibi akla uygun olarak ifade edilebilir,

> Dahası, zihinlerimizi maddi olmayan tözler olarak gören Kartezyen yanılgıdan kurtulduğumuz zaman, sırasıyla zihinsel ve fiziksel oluşumlar

olarak betimlemeyi tercih edeceğimiz oluşumlar arasında nedensel bağlantıların keşfinin aklımızın karışık olması gereken herhangi bir şey ifade edeceğini düşünmüyorum.

Diğer argüman alametlerinden açıkça görülmektedir ki aşağıdaki argümanlar Ayer'in düşüncesindeki argümanlara oldukça benzerdir,

(R) Eğer zihinlerin ve beyinlerin nasıl nedensel etkileştiklerine dair hakiki bir sorun varsa, beyin hakkında edineceğimiz daha fazla bilgi bu sorunu çözemeyecektir,
çünkü
beynin resmini ne kadar büyültebilirsek büyültelim, hâlâ fiziksel bir nesnenin resmi olarak kalacaktır ve burada ele aldığımız zorluğu oluşturan işte tam olarak fiziksel nesnenin fiziksel olmayan bir şey ile nasıl etkileşime girebildiği sorusudur.

(S) Eğer madde ve zihni iki farklı varlık düzenleri olarak düşünüyorsak – iki ayrı dünyaymış gibi, her olay ya birine ya da ötekine ait olmak zorundadır ama ikisine birden değil.
zorunlu olarak şu çıkıyor
herhangi bir köprü ya da birleşim olamaz
çünkü
farkına vardığınız herhangi bir olayın ya birinin ya da ötekinin tarafına düşmesi gerekir.
O halde, eğer burada bir zorluk var ise, bu olgusal bilgimizin kısıtlı olmasından dolayı değil, mantığımızın kusurlu olmasından kaynaklıdır. Belki de bu zihin ve madde arasındaki farkı ayrı

ayrı ele alış tarzımızın bütünü hatalıdır. Kısacası, sorunumuz bilimsel değil felsefidir.

(T) Zihin uzayda bir yere sahip olmadığından **dolayı** – tanımı gereği uzayda bir yerde olamayacak bir şeydir – fiziksel iletimler üzerine konuşmak sözcüğün düz anlamıyla hiçbir şey ifade etmez.

Zihin ve madde arasındaki ayrım üzerine düşünce biçimimizin hatalı olduğu yönünde akıl yürüttükten sonra, Ayer (c) paragrafında "belirli sinir uyarımı örüntüsünün bir fikir "üretmesi" ya da hangi sinir hücrelerinin eyleme geçeceğine "bir düşünce karar verir" derken "ne kastettiğimizi" araştırır. Bazı iddiaların ne *anlama* geldiğini veya gelebileceğini sormak felsefede oldukça yaygın bir manevradır. Böyle bir soruyu yanıtlamak kafa karışıklığını giderir – ve Ayer de açıkça bunu yapmayı ummaktadır. Fakat birisi bir iddianın veya ifadenin anlamını açığa kavuşturmayı denerken nasıl bir yol izlemelidir? Genel olarak bunu söylemesi zordur, özellikle soru felsefi bir tartışmanın içinde yer alıyorsa. Böyle bir soru genellikle ilgili sözcüklerin sözlüğe bakarak sadece ne anlama geldiğine bakarak yanıtlanamaz – ne var ki ilk bakışta size biraz yardımı dokunabilir. Bu sıklıkla felsefecilerin "analiz" [çözümleme] olarak adlandırdıkları şeyi, diğer bir deyişle bir ifadenin veya iddianın neyi *ifade ettiği* veya *varsaydığı* konusunda daha derinlere inerek çözümlenmesini gerektirir. Bu, ifadeyi veya iddiayı *ilgili* iddiaların bağlamına yerleştirilerek, anlamın özgün halini *benzer* veya *farklı* şekilde açıklayan ifadenin nerelerde uygulanıp nerelerde uygulanamayacağını gösterecek anlaşılır *örnekler* vererek yapılır ve belki ifadenin *kullanımının* tarihini ele almak da gerekebilir –

ve tüm bunlar oldukça karmaşık bir süreç olabilir. Konu hakkında bildiğiniz her bilgiyi göz önünde bulundurmanızı gerektirebilir. Gelgelelim, eğer Savlanabilirlik Sorusu'nu ve sahip olduğunuz anlayış düzeyinizi kullanırsanız, genellikle oldukça fazla yol kat edeceğiniz fikrindeyiz.

Savlanabilirlik İlkesi'ne göre (s. 61) eğer bir iddiayı anlıyorsanız, en azından hangi argümanın veya hangi delilin bu iddianın doğruluğunu veya yanlışlığını göstereceği hakkında belirli bir açıklama sunabilmelisiniz, peki o halde "sinir uyarımlarının belirli bir örüntüsü bir fikir üretir" veya "hangi sinir hücrelerinin harekete geçeceğine düşünce karar verir" ifadelerinin doğruluğunu veya yanlışlığını ne gösterirdi? Bu mesele hakkında neden bahsedildiğini ne kadar az anlarsanız anlayın, ilk ifade hakkında şunu söylemek kulağa doğal gelmektedir: "Sinir uyarımlarının belirli bir örüntüsünü gözlemlerseniz, birisinin onların (aynı zamanda) falanca fikre sahip olduklarını da söylerken bulacaksınız" ve işte bu [ifade] farklı durumlarda ve farklı insanlar için doğrudur. Devam edecek olursak, ikinci ifade de pek tabii ki şunu söylemektedir: "Eğer birisi falanca bir düşünceyi bildiriyorsa, (aynı zamanda) belirli sinir hücrelerinin harekete geçtiğini de gözlemleyebilirsiniz." Bu ifade de farklı durumlarda ve farklı kişiler için doğrudur. İki tür olgu arasında birtakım anlaşılabilir "bağlantı" olması gerektiğini de söylemek isteyebilirsiniz, böylece bir arada gerçekleşmelerinin rastlantıdan ibaret olmayıp nedensel olarak bağlantılı olduklarını görebilirsiniz. Bunu ifade etmenin başka bir yolu da iki türden olayı bağlayan olarak anlayabileceğiniz (aynı çubuğa bağlı tekerlerin birlikte hareket ettiğindeki gibi) belirli türden bir "mekanizmanın" olması gerektiğini ortaya koymaktır.

Mevcut durumda, Ayer "fikir üreten sinir uyarımlar" ve "harekete neden olan düşünceler" hakkındaki iddiaların ne tür olgular üzerine temellendiğini sorarak oldukça düzenli bir "çözümleme" örneği sunuyor. Ayrıca tüm bunların hepsinin tek anlama gelebileceğini ve bunun da şu olduğunu öne sürüyor: İlgili iki türden gözlem – sinir uyarımlarının gözleminin ve fikirlerin gözleminin – "birbirileriyle ilişkilidir" veya "birbirilerine alışkanlıkla eşlik ederler". Ayer'e göre söylenebilecek her şey bu kadar. Fizyologlar, denek kişiler belirli türden düşüncelerini, fikirlerini veya izlenimlerini bildirdiklerinde beyindeki elektriksel uyarımları gözlemler – ve ikisi "alışıldığı üzere birbirilerine eşlik eder." Bundan daha fazlası – anlaşılacak daha fazla şey – yoktur, Ayer'e göre geriye hiçbir gizem kalmamıştır.

Bu size (okura) bir şeylerin hâlâ eksik kaldığı hissini verebilir – bir şekilde *neden* bu iki olgunun birlikte gerçekleştiğini anlama isteğinizi ortada bırakabilir. Örneğin, "idealar/fikirler ve düşüncelerin" ne diye gerçekleştiğini dahi merak edebilirsiniz. Sinir hücrelerimizdeki elektriksel uyarımlar neden "düşüncenin" müdahalesi olmaksızın eylemlerimizi öylece belirlemiyor? Elektriksel uyarımlar ile düşünceler arasındaki "bağlantının" – birinin diğerini etkilediği *mekanizmanın* – ne olduğunu merak ediyor olabilirsiniz.

Ayer'in bakış açısı basit. Söylediği şu: Bir kere "sinir uyarımları düşünceleri üretir" vs. diyerek ifade *edebildiğimiz* tek şeyin bunların "alışıldığı üzere birbirilerine eşlik etmesi" olduğunu anladığınızda, açıklanacak hiçbir şey ve *çözülecek hiçbir gizem kalmayacaktır.* Aslında, bu alışılmış birleşimi açıklamak basitçe bu gözlemleri daha geniş bağlama – hepsinin birlikte beynin ve zihnin nasıl işlediğini ve birbirileriyle nasıl ilişkili olduklarını anlama girişimimize bir bakıma bir anlam veren ve

hepsi de birbirlerine bağlı bir şekilde duran ve böylesi çok daha fazla bağlılaşımından oluşan bir bağlama – yerleştirmeye karşılık geldiğini eklemektedir. Ayer, ilişkili başka bağlılaşımlardan bir kümeden daha fazla bir şey olan bir "bağlantının" veya "bir mekanizmanın" olabileceğini veya olması gerektiğini düşünmemektedir.

Öyleyse Ayer'in argümanı ikinci bölümdeki yönteme göre işaretlendiğinde aşağıdaki gibi görünür:

(a) Bu dizide konuşan bilim insanları, çeşitli zihinsel süreçlerin – düşünmek, hissetmek, algılamak, hatırlamak – beyindeki süreçlere nedensel olarak bağlı olduğunu bütün yanlarıyla ve ikna edici bir şekilde gösterdiler, ama bu bilim insanlarının bazılarına göre bu bağlantının özelliği hâlâ gizemli görünmektedir. Nitekim... Profesör Adrian... şöyle diyor; "beyin resminin her zaman eksik olabilecek parçası kuşkusuz sinir uyarımlarının belirli bir örüntüsünün zihinde nasıl fikir üretebildiği ile ilgili olan parçasıdır: Ya da tam tersine, bir düşüncenin hangi sinir hücrelerinin harekete geçeceğine nasıl karar verebildiğidir."

(b) Eğer bu hakiki bir sorunsa, neden beyin hakkında daha fazla bilginin bu sorunu çözmesi gerektiğini görmek zordur. Çünkü, <beynin resmini ne kadar büyültebilirsek büyültelim, hâlâ fiziksel bir nesnenin resmi olarak kalacaktır ve burada ele aldığımız zorluğu oluşturan işte tam olarak fiziksel nesnenin fiziksel **olmayan** bir şey ile nasıl etkileşime girebildiği sorusudur>... Gerçekten de önceki konuşmacıların beyinde bulmayı umdukları şey zihnin etkinlik yeriymiş gibi görünüyor: Sanki zihin ve beyin uzayda bir

örtüşme noktası olarak betimlenebilir veya bir şekilde biri diğerinin gölgesi olarak tasarlanabilir olduğunu umuyorlar. Ama bana göre bu akla yatkın hipotez bile değil. Bu kesişimin üzerine gelindiğinde ne olacaktır? Hangi belirtiler aracılığıyla bunu bulduğunuzun farkına varabileceksiniz? Descartes de aynı sorunla karşı karşıyaydı. Zihnin ve bedenin, beyin epifizinde bir araya geldiğini önererek bu sorunla karşılaşmıştı: Ama bu kestirimin nasıl akla yatkın bir şekilde sınanabileceğini açıklamamıştı. Descartes ve bizim hâlâ bu soruna sahip olma nedenimiz <madde ve zihnin en başından beri iki farklı varlık düzenleri olarak ele alıyor olmamızdır. İki ayrı dünyaymış gibi, sanki her olay ya birine ya da ötekine, ama ikisine birden değil, ait olmak zorunda.> Ama bu öncüllerden zorunlu olarak şu çıkıyor: Herhangi bir köprü ya da birleşim yeri olamaz, çünkü bu köprü nelerden oluşurdu? <Farkına vardığınız herhangi bir olayın ya birinin ya da ötekinin tarafına düşmesi gerekir.> O halde, <eğer burada bir zorluk var ise, bu olgusal bilgimizin kısıtlı olmasından dolayı değil, mantığımızın kusurlu olmasından kaynaklıdır.> Belki de bu zihin ve madde arasındaki farkı ayrı ayrı ele alış tarzımızın bütünü hatalıdır. Kısacası, sorunumuz bilimsel değil felsefidir.

3 4 5 6

3 ↓ 5 ↓ 4 ↓ 6

(c) Öyleyse belirli sinir uyarımı örüntüsünün bir fikir "üretmesi" ya da hangi sinir hücrelerinin eyleme geçeceğine "bir düşünce karar verir" derken ne kastettiğimizi ele alalım. Bu tür savlamaların temellendiği olgular nelerdir? Bu olgular fizyologların yaptığı belirli gözlemlerdir ve bu gözlemler değişik kategorilere girer. Bir tarafta,

sinir hücreleri ve elektrik uyarımları hakkında bize anlattığı hikâyeye öncülük eden gözlemeler vardır. Bu da hikâyenin bu sorudaki gözlemelerin yorumlanması anlamına geliyor. Diğer tarafta, fizyologların deneyin konusunun, belirli bir eylemi icra etmeyi düşündüğü veya bu eylemi icra etmeye karar verdiği veya belirli bir duyum hissettiği veya her ne olursa falanca bir "zihinsel" durum olduğunu söyleyerek yorumladığı gözlemler vardır. Sonrasında bu iki çeşit gözlemin birinin diğeriyle ilişkilendirilebildiği [bağdaşık] bir vaka keşfedilir ki birinci türden gözlemin yapılabildiği her zaman diğer ikinci türden gözlemin de yapılabileceğini varsaymak için iyi bir neden vardır... Bana öyle geliyor ki bu söz konusu – zihinsel ve fiziksel – iki olayın nedensel olarak ilişkili olduğu, sinir uyarımı örüntülerinin duyum ürettiği veya düşüncenin hangi sinir hücrelerini yöneteceğine "karar verdiğini" savlandığında, kast edilen şeyin ya da en azından layıkıyla kastedilebilen tek şeyin, bu iki gözlem kümesinin benim betimlediğim şekilde ilişkili olmasından başka bir şey değildir. Eğer böyleyse, o zaman zorluk nerede? İki farklı gözlem kümesinin ilişkilendirildiği, uygun koşullar sağlandığında alışıldığı üzerine birbirlerini tamamladıkları gerçeğinde özel olarak gizemli bir şey yoktur. Bu olgunun bir açıklamaya ihtiyaç duyduğunu söyleyebilirsiniz; ama böylesine bir açıklama bu ilişkilenme olgusunun çıkarsanabildiği belirli bir teori olabilir yalnızca. Teori de, açıklamayı amaçladığı olguların yeniden bir betimlemesinden ibaret olmadığı ölçüde, bu olguların daha geniş bir bağlama yerleştirilmesinden

başka bir şeye yaramayacaktır. Bundan öğreneceğimiz şey, bu gözlemlerin sadece ilişkilenmediği, dahası belirli başka gözlem türlerinin bunlarla ilişkilendirildiğidir. Bir şeyin *neden* gerçekleştiğini sormak, *nasıl* gerçekleştiğini sormayla öylece özdeş değildir; aynı zamanda başka hangi şeylerin bununla ilişkilendirildiğini sormaktır. Söz konusu olgular tamamen betimlendiğinde, ortada herhangi bir gizem de kalmayacaktır.

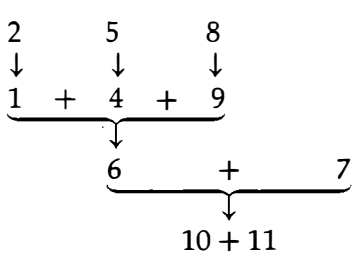
(d) Bu durumda gizemli bir şey görünüyor ise, olguların kendileri tarafından değil de olguları yorumlamakta kullandığımız resimler tarafından, kavramsal dizgemiz tarafından yanıltıldığımız içindir... Bize verilen resim beynimiz boyunca seyahat eden, zihin denen gizemli bir varlığa ulaşan, ondan emirler alan ve sonrasında yoluna devam eden iletilerin resmidir. Ama zihin uzayda bir yere sahip olmadığından – tanımı gereği
8 8 uzayda bir yere sahip olamayacak bir şeydir –
↓
9 9 fiziksel iletimler üzerine konuşmak sözcüğün düz anlamıyla hiçbir şey ifade etmez... Kısacası, iki hikâye birbirileriyle karışmayacaktır... Ama iki hikâye birbirine karışmayacaktır demek, bunların ikisinin de lüzumsuz olduğu demek değildir. Her biri kimi görüngülerin bir yorumudur ve çeşitli durumlarda birisi doğru ise diğerinin de doğru olduğu olgusuyla birbirilerine bağlanmıştır.

(e) Öyleyse benim sonucum şudur: Zihin ile beyin, iki ayrık varlık arasında, yapmak veya aramak
10 zorunda olduğumuz bir çeşit yüzergezer köprü olarak düşünülmemelidir, fakat zihin hakkında konuşmak ve beden hakkında konuşmak de-

neyimlerimizi sınıflandırmanın ve yorumlamanın farklı yollarıdır. Bu yöntemin ciddi felsefi sorunlara, örneğin, gözlemlenebilir davranışları hakkındaki cümleleri nasıl çözümleyeceğimiz konusunda sorunlara yol açmayacağını söylemiyorum. Ama zihinlerimizi maddi olmayan tözler olarak gören Kartezyen yanılgıdan
11 kurtulduğumuz zaman, sırasıyla zihinsel ve fiziksel oluşumlar olarak betimlemeyi tercih edeceğimiz oluşumlar arasında nedensel bağlantıların keşfinin aklımızın karışık olması gereken herhangi bir şey ifade edeceğini düşünmüyorum.

Yukarıdaki numaralandırmayı kullanarak, Ayer'in argümanının genel yapısını aşağıdaki gibi ifade edebiliriz,

3 Zihnin ve beynin farklı tözler olduğunu söyleyen Kartezyen görüşü doğru kabul ederek,

III "İyi Argüman Testinin" Ayer'e Uygulanması

Ayer'in argümanının ne olduğu konusunda makul bir şekilde açık olduğumuza göre, argümanın sonuçlarına ulaşıp ulaşmadığını şimdi sorabiliriz. Eğer argüman bunu yapabiliyor ise, öncülleri *doğru* olmak zorundadır ve argümanın sonucu *uygun ölçütlerle* muhakeme edildi-

ğinde öncülleri *çıkmak* zorundadır. Yukarıda (R), (S) ve (T) olarak tanımladığımız üç argümanda Ayer'in akıl yürütmesine bakalım.

IIIa "Olumsuz" Argümanlar

(R) Ayer, bilim insanlarının tanımladığı "sorunu" ele alırken (aslında) şöyle akıl yürütmektedir,

1 Eğer zihnin ve beynin nedensel olarak nasıl etkileştiklerine dair hakiki bir problem varsa, beyin hakkında edineceğimiz daha fazla bilgi bunu çözemeyecektir,
çünkü
2 beynin resmini ne kadar büyültebilirsek büyültelim, hâlâ fiziksel bir nesnenin resmi olarak kalacaktır ve burada ele aldığımız zorluğu oluşturan işte tam olarak fiziksel nesnenin fiziksel ol**mayan** bir şey ile nasıl etkileşime girebildiği sorusudur.

Öncülü yanlışlamak zor gibi görünüyor. Eğer beyin hakkında daha fazla şey öğrenmeye çalışırsak *ex hypothesi* (daha önce önerilen hipoteze göre) fiziksel olmayan bir âleme ait olan fikirler ve düşüncelerin aksine beyin hücreleri, sinirler, elektriksel uyarımlar, davranışlar ve benzeri görüngüleri araştırırız – ve bu tür şeyler fiziksel olarak tamlanabilir. Ayer'in akıl yürütmesinde herhangi bir zayıflık görmek zordur, eğer bu iki âlemin – zihin ile madde – bu kadar farklı olması gerekiyorsa, bunlardan birisi hakkında daha fazla bilgi nasıl etkileştiklerini açıklamamızda nasıl yardımcı olabilir? (Ve yine, eğer bu iki âlemin bu kadar farklı olması gerekiyorsa, Ayer Descartes'in görüşü olan zihin ve bedenin beyin epifizinde

bir araya gelmelerinin hiçbir anlam ifade etmeyeceğini söylerken tabii ki haklıdır.) Diğer taraftan, beyin aktiviteleri ile bilinçli fikirlerimiz ve düşüncelerimiz arasındaki bağlantıyı anlamamızı sağlayacak olan beyin veya zihin üzerine yapılan çalışmalar sırasında ne keşfedebileceğimizi kim bilebilir? Beyin üzerine çalışırken zihin ve beyin arasındaki etkileşimden anlam çıkarmamıza yardım eden "bilimsel olguları" öğrenmemiz gerektiği kesinlikle kavramlamaz mıdır? Böylesine bilimsel çalışma bizi zihni Kartezyen tarzdan pek uzak (diğer bir deyişle belirgin olarak farklı töz çeşidi olmadığı) bir tarzda görmeye saptıracaktır ve bu bizi, zihin ve beyin etkileşimi hakkında kafamızın daha az karışacağı bir yola yöneltecektir. Gerçekten de, Ayer bunun olanak dahilinde bir şey olduğunu öne sürmektedir ("zihinlerimizi maddi olmayan tözler olarak gören Kartezyen yanılgıdan kurtulduğumuz zaman. . ."). Bunun yerine belki de, beyin ve zihin hakkında Kartezyen anlayıştan farklı olarak, bu kafa karışıklığımızı az ya da çok ortadan kaldıracak şeklide düşünmemiz gerektiği kavramlamaz mıdır? Tabi ki, bugünlerde buna benzer bir şey olmaktadır, bilgisayarlar ve onların beyne ve zihne nasıl benzedikleri ve nasıl farklılaştıkları konusunda gitgide daha fazla şey öğreniyoruz.

Çıkarım şudur: Ayer'in bu parçasındaki akıl yürütmesi argümanda göstermek istediği sonucu ortaya koyamıyor. Daha ziyade şunu ortaya koyuyor,

> Eğer zihinlerin ve beyinlerin nasıl nedensel etkileştiklerine dair hakiki bir sorun varsa, zihni kavrayış biçimimizi oldukça değiştirmedikçe beyin hakkında edineceğimiz daha fazla bilgi bu sorunu çözemeyecektir,

(Gelgelelim, Ayer'in bu yazıyı kaleme aldığı yıllarda, bilim ve felsefenin bütünüyle farklı etkinlikler olduğu fikri yaygındı. Ayer bilimsel keşiflerin zihin hakkında düşünce şeklimizi değiştirebileceğini ya da diğer alanlardaki kavrayışların beyin ve zihin hakkındaki bütün düşünce şeklimizi değiştirebileceğini düşünmemiş olmalı. Bu, özellikle Kuhn, Rorty, Quine ve diğerlerinin çalışmalarının ardından, son 30-40 yılda değişmiştir. Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Everitt ve Fisher, *Modern Epistemology [Modern Epistemoloji]*, McGraw-Hill.)

(S) Ayer'in ana sonucunun parçası ((e) paragrafında) şöyledir,

> zihin ve beyin, iki ayrık varlık arasında, yapmak veya aramak zorunda olduğumuz bir çeşit yüzergezer köprü olarak düşünülmemelidir.

Eğer kendinize böyle bir sonucu (Savlanabilirlik Sorusu'nu aklınızda tutarak) nasıl kurduğunuzu soracak olursanız, bariz yanıt eğer gerçekten bu şekilde düşünüyorsanız bunun saçma sonuçlar doğuracağıdır. Bu da tam olarak Ayer'in (S) argümanında göstermeye çalıştığı şeydir,

Eğer madde ve zihni iki farklı varlık düzenleri
3 olarak düşünüyorsak – iki ayrı dünyayımış gibi, her olay ya birine ya da ötekine ait olmak zorundadır ama ikisine birden değil.

3
↓ **zorunlu olarak şu çıkıyor**

5 4 zihin ve beden herhangi bir köprü ya da birleşim olamaz

↓
4 **çünkü**

5 farkına vardığınız herhangi bir olayın ya birinin ya da ötekinin tarafına düşmesi gerekir.

Eğer zihin iki şey arasında bağlantı kuruyorsa (ya biri ya da diğer olması gerektiğinden, ama ikisi birden değil). Bu muntazam ve nihai mantıktır, eğer böyle bir şey varsa! Bu, felsefecilerin *reductio ad absurdum* yani *olmayana ergi* dedikleri bir argümandır: Bir görüşü varsayar ve "onu olmayana erişmektir." Kitap boyunca bu türden akıl yürütmelere daha fazla şey söyleyeceğiz.

Ancak dikkat edin Ayer sonra şu sonucu çıkarmaktadır,

6 **Yani**, eğer burada bir zorluk var ise, bu olgusal bilgimizin kısıtlı olmasından dolayı değil, mantığımızın kusurlu olmasından kaynaklıdır. Belki de bu zihin ve madde arasındaki farkı ayrı ayrı ele alış tarzımızın bütünü hatalıdır. Kısacası, sorunumuz bilimsel değil felsefidir.

Bu açıklamada, Ayer yine bilim ve felsefe arasında keskin bir ayrım yapıyor. Ama buna karşı (kısaca) akıl yürütmüştüm, dolayısıyla yukarıda Ayer'e karşı söylediklerim burada onun sonucuna da uygulanabilir.

(T) Ayer'in bu bölümdeki ana sonucunu savunan üçüncü argümanı aşağıdadır,

8 ↓ 9 Zihin uzayda bir yere sahip olmadığından **dolayı** – tanımı gereği uzayda bir yere olamayacak bir şeydir – fiziksel iletimler üzerine konuşmak kelimenin tam anlamıyla hiçbir şey ifade etmez.

Burada, Ayer'in öncülü olan zihin "tanım gereği" uzayda yer kaplayabilen bir şey değildir. Eğer fikirler, düşünceler ve zihinler hakkında konuşurken ne kastettiğinizi çözümlemeye çalışırsanız, uzayda bir mekânı olmadığını söyleyen Kartezyen görüşe pekâlâ katılabilirsiniz. Öte taraftan eğer zihninizin kafanızın içinde yer aldığını ve belirli düşüncelerin beyninizde belirli bölgelere ait olarak tamlanabilir olduğunu düşünüyorsanız (çünkü belirli bölgelerdeki beyin hasarlarının insanlarda bazı türden düşünceleri işleyememekle sonuçlandığını okumuş olabilirsiniz), Kartezyen görüşe katılmayabilirsiniz. Fakat bu kısa akıl yürütme parçası sonuçta özgün olarak Descartes tarafından ortaya konmuş olan zihinlerin ve düşüncelerin uzayda bir yer kaplamadığı varsayımıyla öncelenmiştir. Bu, felsefecilerin – Kartezyen görüşe göre – zihnin nasıl bir şey olduğunu karakterize etmeye çalışırken "zihnin" özelliklerinden biri olarak ele aldıkları bir şeydir ki felsefeciler onu maddeden ayırmak için ortaya çıkarırlar. O halde, fiziksel uyarımların zihne ulaşması hakkında konuşmanın bir anlam ifade etmeyeceğini söylemek hakikaten akla yatkın olur.

Sonuç olarak benim bu üç argüman üzerine yorumlarım şunlar olacaktır: *Eğer* zihin ve beyin, Dekartes'in düşündüğü gibi, tamamen farklı töz türleri olarak düşünülecek olursa, Ayer'in akıl yürütmesi oldukça kuvvetlidir ve bu kavramı reddetmekte haklıdır. Ama benim görüşüme göre Ayer bilim ve felsefe arasında oldukça keskin bir ayrım yapıyor ki bu görüşünü bazı noktalarda zayıflatıyor.

IIIb "Olumlu" Seçenek

Şimdi Ayer'in olumlu seçeneğine bakalım. Şöyle söylemesine rağmen,

> zihin hakkında konuşmak ve beden hakkında konuşmak deneyimlerimizi sınıflandırmanın farklı yollarıdır

Ayer bununla ne kastettiği hakkında çok az şey söylemektedir. Dolayısıyla, bunu diğer olumlu iddiası hakkındaki yorumlarımla birleştirerek aşağıda kendi yanıtımı vereceğim.

İki görüngünün düzenli olarak gözlemlendiğinde nasıl bir arada gerçekleştiğini betimledikten sonra, şunu iddia etmektedir,

> <Bana öyle geliyor ki bu söz konusu – zihinsel ve fiziksel – iki olayın nedensel olarak ilişkili olduğu, sinir uyarımı örüntülerinin duyum ürettiği veya düşüncenin hangi sinir hücrelerini yö-
> 7 neteceğine "karar verdiği" savlandığında, kast edilen şeyin ya da en azından layıkıyla kastedilebilen şeyin, bu iki gözlem kümesinin benim betimlediğim şekilde ilişkili olmasından başka bir şey değildir.> [(c) paragrafı "bilim insanları şu ve şu sinir hücreleri şu ve şu elektriksel etki altına giriyorlar şeklinde yorumlayacakları gözlem yaptıklarında, aynı zamanda öznenin belirli türden bir duygu yaşadığı (ve tersi) şeklinde yorumlanabilecek gözlem yapabilirler.] Eğer böyleyse, o zaman zorluk nerede? İki farklı gözlem kümesinin ilişkilendirildiği gerçeği hakkında özel olarak gizemli bir şey yoktur; ki uygun koşullar sağlandığında alışkanlıkla birbirilerine eşlik ederler.

Okur farkında olmasa da, Ayer aslında David Hume'un A olayı B olayına neden olur demenin ne *anlama geldiği*

hakkında görüşünü benimsemektedir. David Hume bir neden ve sonucu arasında bazı "bağlantılar" olması gerektiğini düşünenleri, aslında tek *bilebildiğimizin* A-gibi olayların ve B-gibi olayların sabit olarak birleştirilmiş olduğunu söyleyerek eleştirmiştir. Başka bir değişle, Ayer'in dilini kullanacak olursak, "alışkanlıkla birbirilerine eşlik ederler" ve bundan da daha fazlası söz konusu değildir. Şimdi, Hume'un görüşü çok uzun bir süre yaygın olarak kabul edilmesine rağmen, "birbirine bağlanan" şeyleri bulmanın öneminden bizi mahrum bırakıyor gibi görünüyor – ki bunlar dünyada neler olup bittiğine dair bütün resim veya "model" hakkında bize bir anlam ifade eden şeylerdir.

Savlanabilirlik Sorusu'nun kullanımına geri dönecek olursak, "A, B'ye neden olmuştur" derken zihnimizde bizim için bu ilişkilendirmenin anlamını ifade edecek bazı bağlantıların veya mekanizmaların olduğunu öne sürmüştük. Aralarında herhangi bir nedensel bağlantı olmadan bazı olgu çiftlerinin birlikte gerçekleştiği açıktır, çünkü belki de ikisine de başka bir şey neden olmaktadır. Örneğin, eğer sıcak alev üzerine demir bir çubuk koyarsanız, demir çubuk genleşecek, rengi değişecek ve bu değişimler alışıldığı üzere bir arada gerçekleşecektir. Ancak, genleşme ve renk değişimi birer neden ve sonuç değil, aksine ikisi ortak bir nedenin sonucudur.

Bu hususlar, beni Ayer'in zihin ve maddenin birbirileri üzerine etkileri hakkındaki fikirlerinde bazı önemli şeyleri es geçtiğini/ıskaladığını düşündürtüyor. Belki de bir gün beynimizin nasıl çalıştığı hakkında daha kapsamlı bilgiler edineceğiz ve beyindeki elektriksel uyarımların kişinin hangi düşünce veya fikri aklından geçirdiğini bir anlamda "okuma" olanağına sahip olacağız. Bunun yerine belki de (Kartezyen gelenekten gelen) be-

yin ve zihin etkileşiminin nasıl indirgenebileceği ya da ortadan kaldırılacağı hakkındaki muammayı çözmeye çalışırken, hem beynin hem de zihnin oldukça farklı olduğu sonucuna ulaşacağız.

Kısmen bir benzerlik, tıpkı bilgisayar uzmanları bilgisayardaki hangi fiziksel ve elektriksel düzenlemelerin ekranda gösterilen cümle veya resme karşılık geldiğini söyleyebilmeleri gibi, bilim insanlarının beyin hakkındaki gözlemlerinde – kişinin hangi düşünce veya resmin sahip olduğunu "okumaları" olanaklı hale geldiğinde – benzer bazı şeyler neden biz de bulamayalım? Bundan farklı olarak, bilgisayarları – donanımları, yazılımları ve betimlediğimiz işlem dillerini – kavrayış biçimimizin bizi zihnin ve beynin nasıl etkileştiği konusunda bilinmezliği kaldıracak düşünme biçimlerimiz hakkında bir "paradigma değişikliğine" götürürken bulabiliriz, yani bu bağlantıyı kavramak, bir mıknatısın pusula iğnesini nasıl döndürebildiğini kavramaktan daha fazla zorluk çıkarmaz. Manyetizma söz konusunu olduğunda, hatırı sayılır sayıdaki ilişkili görüngüler ile manyetizmaya neden olan ve manyetizmanın neden olduğu deneyim ve tahminlerin oldukça iyi yerleştiği resim hakkında anlamlı bir resim/model sahibiyiz. Belki beyin üzerine bilimsel çalışmalar, belki bilgisayarların gelişmesi ya da başka bazı yeni kavramlar bize zihin ve beyin etkileşiminin nasıl gerçekleştiğini anlamamıza yardım edecek.

IV Sonuç Olarak

Benim görüşüme göre Ayer'in geleneksel Kartezyen görüşlere karşı argümanları oldukça iyi ortaya konulmuştur, ama kendi alternatif görüşünü savunan argümanları önemli birtakım noktaları teorisinin dışında bırakmaktadır. Ayrıca, bilim ve felsefe arasındaki mutlak ayrım

yine benim görüşme göre bir hatadır. Siz de aynı görüşleri benimseyip benimsemeyeceğinize karar vermelisiniz. Hatırlanacak olursa yöntemimizin amaçlarından birisi de bunları kendi başınıza çözümlemenize sizi teşvik etmektir.

Bu argümandan ayrılmadan önce, argümanları ele almanın genel bir yöntemi hakkında iki şey daha olduğuna değinelim. İlkin, bu bölümde belirli iddiaların ne *anlama geldiklerine* dikkatlice bakmamız gerekti ve aslında bazı durumlarda Savlanabilirlik Sorusu'nun nasıl yanıtlanacağı konusunda burada biraz daha fazla rehberlik ettik. İkinci olarak, (R), (S) ve (T) argümanlarının hepsi gerçekten de zihnin ve beynin tamamen farklı türden şeyler olduğu Katezyen varsayımları üzerine temellendirilmiştir. Her üç argüman da Descartes'in fikrini göstermeyi amaçlayan ve bunu kabul eden bilim insanlarının hatalı olduğunu gösteren esaslı birer gerçek *olmayana ergi* argümanları olduğu dikkati çekmeye değerdir. Eğer (R), (S) ve (T) argümanlarını "varsayım" argümanları olarak değerlendirseydik, yukarıda değindiğimiz noktaların bazılarına temas etmek daha kolay olabilirdi – ki bunlar sonraki iki bölümde ele alınacaktır. Ayer'in bu bölümdeki akıl yürütmesinin yapısını anlamak için sonraki iki bölümde gösterilecek olan teorilerin ve sembolik gösterimin bu bölüme geri dönük olarak uygulandığı takdirde daha kolaylaştırıcı olup olmadığı değerlendirmesini okura bırakıyorum. Bu türden teorilerin ve sembolik gösterimin ortaya konmasının faydalarını görmenin size yardımcı olacağını düşünüyorum, ancak bu sizin takdirinize kalmış.

8. Farz Edelim ki

I "Farz Etmek" (İfadesi) Açıklanıyor: Basit Durumları Nasıl Ele Almak Gerekir

Bu bölümde, kendine özgü bir akıl yürütme tarzını ele alacağız – farazi veya varsayımsal akıl yürütme. İnformel (Biçimsel olmayan) mantık/eleştirel düşünme ile ilgili metinlerin çoğunda, (bazı dikkate değer istisnalar olsa da, örneğin, Stephen Thomas'ın *Practical Reasoning in Natural Language* [*Doğal Dil'de Pratik Akıl Yürütme*]) bu akıl yürütme biçiminden hiç söz edilmemektedir. Bu akıl yürütme türü son üç bölümde göstereceğimiz üzere zarif, güçlü ve son derece yaygın olduğundan bu durum şaşırtıcıdır.

Çoğu metinde gözden geçirilmiş argümanlar, yalnızca *savları* kullanmaktadır: *Nedenlerden* ve *sonuçlardan* söz ederken daima *öne sürülmüş* önermeler hakkında konuşulmaktadır – yazarlarının doğru olarak öne sürdüğü önermeler hakkında (ikinci bölümde sav üzerine düştüğümüz yorumlarla kıyaslayınız). Gelgelelim bazı argümanlar, sonuçlarına, başlangıç noktalarını öne sürerek *değil* sıklıkla betimlendiği üzere "argüman uğruna" bir şeyi *varsayarak* veya *farz ederek* ulaşmaktadırlar.

Şayet birisi, argümanına "diyelim ki oksijen yanmaz" diyerek başlarsa, oksijenin yanmadığını öne sürüyor değildir – *bu önermeyi doğru olarak sunuyor değildir*. Gerçekten de oksijenin pekâlâ yandığını biliyor olabilir ve bunun böyle olduğunu kanıtlamak için bir *reductio ad absurdum* [olmayana ergi] argümanı kuruyor olabilir. O halde, faraziye [supposition] bir sav değildir.

İddiasını öne sürmeye "farz edelim ki Hıristiyanların inandığı türden, her şeyi bilen bir varlık olsun" diyerek başlayan bir ateist, bir Hıristiyan Tanrı'sı olduğunu (öne sürmemektedir) iddia etmemektedir (çünkü öyle bir Tanrı'nın *var olduğuna* inanmaz). Pekâlâ, "Şayet Hıristiyanların inandığı türden, her şeyi bilen bir varlık olsaydı" cümlesini de söyleyebilirdi. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, bu türden koşullu [hipotetik] cümle ifadelerini kullanan kişi, bu ifadelerin önbileşenini öne sürmemektedir.

Sonsuz sayıda asal sayı olduğuna dair standart Öklitçi ispatı sunan bir matematikçi, ispata, *yalnızca sonlu sayıda asal sayı* olduğunu farz ederek başlamaktadır. Yalnızca sonlu sayıda asal sayı *olduğunu* öne sürmeyip (çünkü pekâlâ bunun yanlış olduğunu bilir), aksine bizden söz konusu önermeyi bu önermenin olası sonuçlarını serimleme amacıyla göz önünde bulundurmamızı ister.

Bu kitabın başında bulunan birtakım argümanlar faraziyeleri kullanmıştır: Galileo argümanı, "cismin ağırlığı arttıkça daha hızlı düştüğünü" farz etmiştir; Pascal'ın bahsi kişinin inançları ve eylemlerine dair alternatif faraziyeleri değerlendirmiştir; Hume'ün argümanı "Büyük Britanya'daki tüm paranın beşte dördünün bir gecede yok edildiğini farz edelim" diyerek başlamıştır. John Stuart Mill tarafından beşinci bölümde kullanılan akıl

yürütme bir faraziyeye dayanmaktadır: "Fabrika çalışma saatlerinin, söz gelimi on saatten dokuz saate umumiyetle düşürülmesinin çalışan insanların yararına olacağını farz edelim." Benzer şekilde sekizinci bölümde Ayer'in argümanında da kullanılmaktadır.

Bir faraziye hakkında özsel şey, onun doğru olarak sunulmamış olmasıdır – savlanmamıştır – faraziye, olası sonuçlarını değerlendirebilmemiz için ortaya atılmıştır. Faraziyeleri kullanan argümanlar, teorik bağlamlarda genellikle yeterince bulunur. Bunlardan bariz olanlarının adını vermek gerekirse: Matematikte, fizikte, biyolojide, toplumsal bilimlerde ve felsefede... Dolayısıyla, eğer ciddi bir boşluk bırakmak istemiyorsak, argüman çözümlemesinde faraziyeleri nasıl ele alacağımızı dikkatlice açıklamak zorundayız.

Bu kitapta genel olarak *faraziyeler*den söz edecek olsak da, pek çokları için *varsayımlar*dan söz etmek muhtemelen daha doğal gelecektir. Çoğu bağlamda, sözcükler birbirilerinin yerine kullanılabilir, ne var ki pek çok argüman örtük varsayımları – yazarın doğru olarak kabul ettiği önermeleri – bunları anmakla uğraşmaksızın içermektedir: Her ne kadar yazar, böylesi varsayımları *öne sürmese* de (çünkü onları anmamıştır), şayet yazarın dikkati bunlara çekilirse, bunları öne sürmeye hazır olacaktır veya hazır olmalıdır. Örneğin, nükleer caydırıcılık hakkındaki argümanlar genellikle – edimsel olarak bunu söylemeksizin – sözümona (sözde) düşmanınızın size *saldırmak ve sizin üzerinizde tahakküm kurmak istediğini* varsaymaktadır. Bu örtük varsayım, genellikle kolayca kabul edilir ve belirtik bir şekilde anılması gerekmez. Halihazırda, birinci bölümden itibaren çeşitli varsayımlarla karşılaştık. Gelgelelim, bu bölümde özel olarak bu türden örtük varsayımlarla ilgilenmeyeceğiz. Burada, insanların az önce açıkladığımız

anlamda "argüman uğruna" varsaydıkları veya farz ettikleri durumlarla ilgilenmekteyiz, dolayısıyla dikkatimizi bu özel duruma odaklayabilmek için daha az tanıdık bir terim olan *faraziye* sözcüğünü kullanacağız.

Onuncu bölümde, bilimsel hipotezleri (*koşullu cümleleri*) ele alacağız. Bu cümleler, bariz bir biçimde akıl yürütmede iş görme tarzları itibariyle faraziyelerle yakından ilgilidir. Ancak, o zamana kadar şu aşamada dikkatimizi tekrar "argüman uğruna bir şeyleri farz etmeye" odaklayabilmek için "koşullu cümle" [hypothesis] terimini o zamana kadar erteleyeceğiz.

Faraziyeleri nasıl ele almak gerektiğini, yalın bir örneğe bakarak açıklamaya başlıyoruz. Aşağıdaki akıl yürütme parçasını değerlendiriniz:

> Darwin'in evrim teorisinin doğru olduğunu farz edelim. O halde, türlerin değiştiğini ve evrim geçirdiğini gösteren fosil kanıtları olmalıdır, ne var ki bu kanıt düpedüz yoktur. Dolayısıyla, Darwin'in teorisi yanlış olmak zorundadır.

Şimdi eğer argümanı, ikinci bölümdeki yönergelere uygun bir biçimde soyutlamaya girişecek olursak, "dolayısıyla" ifadesini kutu içerisine almamız ve bariz bir biçimde ana sonuç olan şu ifadenin altını çizmemiz gerektiği açıktır:

S Darwin'in teorisi yanlış olmalıdır.

(Eğer okur, "o halde" ifadesini de kutu içerisine almaya çeliniyorsa, bu bölümün gidişatında, bu akıl çelinmesinin kaynağının ne olduğunu ve bu gibi yalın bir örnekte ikinci bölümdeki yönergeleri gözden geçirmeden buna niçin direnilmesi gerektiğini görecektir.)

"S sonucunu kabul etmek için metinde sunulan dolaysız nedenlerin ne olduğunu" sorduğumuzda, metinde açık bir şekilde bir neden buluruz:

(2) Bu kanıt düpedüz yoktur.

Fakat geri kalanın nasıl işaretlenmesi gerektiğini görmeden önce tereddüt edebiliriz. Kısa süreli bir derinlemesine düşünme, faraziyeyi koşullu bir cümlenin önbileşeni olarak yorumlarsak anlamın doğru bir şekilde yakalandığını gösterecektir, böylece argüman şu hali alır:

(1) Şayet Darwin'in evrim teorisi doğruysa, o halde türlerin değiştiğini ve evrim geçirdiğini gösteren fosil kanıtı olmalıdır
ve (2) Bu kanıt düpedüz yoktur
Bu yüzden
S Darwin'in teorisi yanlış olmak zorundadır

Bu yalın örneği ikinci bölümdeki yönergeye göre işaretleme girişiminin sonucu şu şekilde görünecektir:

(1) ~~Farz edelim ki~~ <Şayet Darwin'in evrim teorisi doğrudur. O halde türlerin değiştiğini ve evrim geçirdiğini gösteren fosil kanıt olmalıdır,> ne var ki — 1 + 2 → S
(2) <Bu kanıt düpedüz yoktur> dolayısıyla Darwin'in teorisi yanlış olmak zorundadır.

Bu örnek, yalın bir durumda bir faraziyenin nasıl ele alınması gerektiğini göstermektedir; fakat, faraziyeyi ele almanın en iyi yolu her zaman böyle değildir. Daha karmaşık vakalarda, faraziyeleri koşullu cümlelerin ön-

bileşenleri olarak ele almanın tuhaf ve zahmetli olabileceği gösterilebilir. Şimdi bunu faraziyeleri ele almanın alternatif bir yolunu göstermeye giriş olarak başka bir örnekle göstereceğiz. Stephen Thomas'ın *Practical Reasoning in Natural Language* [Doğal Dillerde Pratik Akıl Yürütme] (İkinci Basım) adlı kitabından alınmış aşağıdaki akıl yürütme parçasını değerlendiriniz:

> Farz edelim ki yalnızca iyi araştırmacılar etkili yüksek öğrenim öğretmeni olabilirler. Bu durumda, bir öğretim üyesinin *ancak* iyi bir araştırmacıysa etkili bir öğretmen olacağı sonucu çıkar. Buradan hareketle, şayet bir öğretim üyesi etkili bir öğretmense, onun iyi bir araştırmacı olduğu sonucu çıkar. Bu yüzden, etkili her yüksek öğrenim öğretmeni, iyi bir araştırmacı olmalıdır. Dolayısıyla, şayet yalnızca iyi araştırmacılar etkili yüksek öğretim eğitmenleri olabiliyorsa, o halde etkili her yüksek öğretim eğitmeni iyi bir araştırmacı olmalıdır. Öyleyse, bir üniversitenin, kadro kararlarını yalnızca eğitimdeki etkililiğe dayandırarak araştırma faaliyetlerinde başarılı olacağına emin olabiliriz.

Burada faraziyeyi koşullu bir cümlenin parçası olarak ele almaya kalkışırsak, argümanı buna uygun olarak yeniden yorumladığımızda şöyle bir şey elde ederiz:

> Eğer sadece iyi araştırmacılar etkili yüksek öğrenim eğitmeni olabiliyorsa, o halde bir öğretim üyesi ancak iyi bir araştırmacıysa etkili bir eğitmen olacaktır. Şayet bir öğretim üyesi ancak iyi bir araştırmacıysa etkili bir öğretmen olacaksa, o halde şayet bir öğretim üyesi etkili bir eğitmense, iyi bir araştırmacı olmalıdır.

Okunması berbat ve başlangıçta faraziyeyi takip eden hayli basit adımların mantığını hızla karartan bir argüman! Bununla da kalmamakta, eğer hâlâ ikinci bölümdeki yönergeleri takip etmeye çalışıyorsak, tüm "olduğu sonucu çıkar" ifadelerinin her birini *sonuç* alametleri olarak kutu içerisine alırız. Bunun anlamı, bunların işaret ettiği cümleleri *savlanmış* olarak aldığımızdır, oysa bunlar *savlanmamaktadır*; aslında bunlar koşullu cümlelerin artbileşenleridir.

"Farazi bağlamlar" dediğimiz şeyleri ele almada yetersiz olan ikinci bölümdekiler de dahil olmak üzere standart argüman ve çözümleme yöntemlerini betimlemeye devam etmeyeceğiz. Bunun yerine, farazi bağlamların da üstesinden gelmesinin yanı sıra, yöntemimizi sıradan bağlamlara dair yapmak istediğimiz her şeyi de yapacak bir biçimde gözden geçireceğiz. Bu gözden geçirmenin sonucu her iki bağlamdaki düşüncemizi de netleştirecektir.

Akıl yürütmenin faraziyelerin yardımıyla – faraziyelerin "kapsamı" içerisinde – gerçekleştiği ve önerilen herhangi bir argüman çözümleme yönteminin de bununla başa çıkması gerektiği açıktır. Aslına bakılırsa, farazi bağlamlar oldukça önemli ve öğreticidir. Geleneksel mantıkta ve enformel mantık metinlerinin çoğunda farazi bağlamlara çok az odaklanılmaktadır, bunun sonucunda da her ne kadar burası bu tür sorunları ayrıntılandırmanın yeri olmasa da şart/koşul cümleleri [conditionals] yanlış anlaşılmaktadır. Şimdi, gözden geçirilmiş yöntemi aydınlatıcı bir örneğe uygulamadan önce, argüman çözümleme yöntemimizi gözden geçireceğiz.

II Biçimsel Olmayan Argüman Çözümlemesinin Yeniden Düzenlenmiş Yöntemi

Gözden geçirilmiş yöntemin anahtarı, savlanmış bir önerme ile savlanmamış bir önerme arasındaki ayrımdır. Bu ayrımla halihazırda ikinci bölümde ve okumakta olduğunuz bölümün başında karşılaşmıştık. İhtiyacımız olanı tekrarlamak gerekirse, "oksijen yanar" önermesi *doğru olarak sunulabilir* veya "şayet oksijen yanarsa, filojiston teorisi yanlıştır" veya "ya oksijen yanar ya da nitrojen yanar" gibi bileşik bir önermede kullanılabilir. Bu ikincilerde, söz konusu önerme, *doğru olarak sunulmaz*. Eğer bir önerme doğru olarak sunulmuşsa, mantıkçılar (modern mantığın kurucusu Gottlob Frege'nin (1848-1925) izinden giderek) söz konusu önermenin savlandığını söylerler. Eğer doğru olarak sunulmamışsa savlanmamıştır. İhtiyaç duyduğumuz ayrım da işte budur.

Bu ayrım göz önüne alındığında, ikinci bölümün yönteminin fazla bir düzeltmeye ihtiyacı bulunmamaktadır. Neden ve sonuç alametleri listemizi genişletmemiz gerekecek. N→S ilişkisini yeniden yorumlamamız gerekecek. Koşullu cümlelere dair daha önce belirttiklerimizi yeni bağlamımıza yerleştirmemiz gerekecek. Bir argümanın sonucunun doğruluğunu ortaya koymak için öncüllerinin doğru olması zorunludur biçimindeki gerekliliği gözden geçirmek zorunda kalacağız.

Akıl Yürütmenin Dili: Bazı Düzeltmeler

İnformel mantık kitaplarında, akıl yürütmenin veya tartışmanın sonuçlar için nedenler vermeye bağlı olduğunu söylemek olağandır, ne var ki bu kitaplarda genellikle göz önünde tutulan nedenler ve sonuçlar, savlanan-

lardan ibarettir. Faraziyelerden ilerleyen akıl yürütmeyle başa çıkmanın en yalın ve en ekonomik yolu şudur: Faraziyelere *nedenler* (veya öncüller) demek; benzer şekilde onlardan çıkanlara *sonuçlar* (bunlar da *kendi* sonuçları için nedenlerdir) demektir; ve farazi bağlamlarda nedenlerle sonuçların savlanmış olmalarının gerekmediğinin farkında olmaktır – böylece neden ve sonuç alametlerinin belirmesi, zorunlu olarak ilişkili oldukları şeylerin savlandığı anlamına gelmemektedir. (Bu [adlandırmalar] olağan kullanımda – faraziyeye neden (veya öncül) demek – hafif bir bozulmaya yol açabilir. Ne var ki bu bölümde ve bir sonrakinde ortaya çıkan bu yalınlaştırmanın temellendirilip temellendirilmediği göstermesine bırakalım). Eğer bunu yaparsak, neden ve sonuç alametlerimiz daha önceden sunmuş olduklarımızı da içerecektir, fakat listenin aşağıdaki iki bakımdan genişletilmesi gerekmektedir.

İlkin, bir "faraziye alametleri" listesini, neden alametleri listemizi eklememiz gerekmektedir. Bunlar aşağıdaki ifadeler olacaktır:

Faraziye Alametleri
Farz edelim ki...
Diyelim ki...
(Argüman uğruna) kabul edelim ki...
...'nu düşününüz
Şu tezi/teoriyi/hipotezi göz önünde bulundurunuz
...'nu koyutlayalım (ispatsız olarak varsayalım)

Alışıldık neden ve sonuç alametleri listemizde olduğu gibi, bu ifadelerin *her kullanımında* bir faraziye mevcut olduğunda kullanıldığını söylemiyoruz. Bunlar, faraziyenin ne olduğuna dair açıklamalarımız ve ilgimiz ışığında akıllıca kullanılması gereken işaretlerdir.

İkinci olarak, faraziye, olası sonuçlarını değerlendirebilelim diye sunulmaktadır ve faraziyenin sonrasında "bundan şu çıkar" veya "o halde" yazmak eşit ölçüde doğaldır (daha önceki örneklerimizden bazılarıyla karşılaştırınız). Dolayısıyla, şimdi, sonuç alametlerimiz arasından "o halde" ifadesini de eklememiz gerekmektedir – bu, daha önce sözünü etmiş olduğumuz çeldiriciliği[1] açıklamaktadır. Dahası, faraziyeden sonucun çıkarıldığına işaret etmek için farazi bir bağlamda belirdiğinde bu ifadenin kutu içerisine alınması gerekmektedir. Hiç kuşkusuz, şayet bu özel bağlamın koşullu cümlelerle ele alabilmek için basit olduğuna karar verecek olursak, "o halde" ifadesini kutu içerisine almayız.

Argüman alametlerini kullanmaya dair ikinci bölümde belirtmiş olduğumuz tüm çekinceler, bu genişletilmiş listeye de eşit ölçüde uygulanmaktadır.

Akıl Yürütmenin Yapısı: Bazı Düzeltmeler

Bazı uzlaşımlar ve terminoloji

Artık, savlanmış önermelerle savlanmamış önermeler arasındaki ayrımı işaretleyebilir hale gelmemiz gerekmektedir. Bir neden veya bir sonuç işlevini gören savlanmamış bir önermenin kullanımını, bu kullanımın hemen öncesinde üstüne koyacağımız küçük bir "u" (savlanmamışın İngilizce karşılığı olan "unasserted" sözcüğünün ilk harfi nedeniyle) harfi ile etiketleyeceğiz. Dolayısıyla, örneğimiz şu şekilde işaretlenmiş olacaktır:

> Farz edelim ki "u"<yalnızca iyi araştırmacılar etkili yüksek öğretim eğitmenleri olabilirler.> Bu

[1] Darwin'le ilgili örnekteki akıl çeldirici "o halde" ifadesine göndermede bulunulmaktadır (ç.n.).

durumdan, ^{u}<bir öğretim üyesinin ancak iyi bir araştırmacıysa etkili bir eğitmen olacağı> sonucu çıkar.

İkinci bölümde "→" işaretine dair söylediklerimizi gözden geçirmenin en kolay yolu şöyledir: "→" [ok] işaretini, artık, bu işaretin kullanıldığı bağlamda bir N nedeni ile bu nedenin sonucu olan S sonucu arasında var olduğu kabul edilen mantıksal ilişkiye karşılık düşecek biçimde yorumlayacağız. Şayet bir konuşmacı N'yi öne sürüp ve aynı zamanda da S'nin N'den *çıktığını* veya özdeş bir biçimde N'nin S'yi imlediğine inanıyorsa, o halde, "bu yüzden S" demeyi temellendirmek için N ile S arasında kabul edilen mantıksal ilişkiye dayanarak doğal olarak "N, bu yüzden S" demektedir. Böyle bir durumu "N→S" ile temsil etmeye devam edeceğiz ve bu işareti "N, bu yüzden S" diye veya ifade tarzına uygun olarak buna uygun bir eşdeğer ifadeyle dillendireceğiz. Bu ifadeyi, farazi bir bağlamdan ayırmak için "kategorik" bağlam olarak adlandıracağız.

Şayet, öte yandan, konuşan "Farz edelim ki N. O halde S doğru olacaktır" dediğinde, konuşan ne N'yi ne de S'yi savlamaktadır. Bunu da koşullu "Şayet N, o halde S" önermesiyle veya aşağıdaki önermeyle temsil edeceğiz:

(Farz edelim ki) ^{u}N
↓
^{u}S

Buradaki "(Farz edelim ki)" ifadesi, bunun, farazi bir argümanın başlangıcı olduğunu bize hatırlatması içindir. Burada, ok işareti, konuşan tarafından N ile S arasında var olarak sunulan mantıksal ilişkiye karşılık gel-

mektedir ve "o halde" veya "şu sonuç çıkar" ifadeleriyle ya da ifade tarzına uygun olarak görünen ne varsa o şekilde okunmalıdır: Uzun bir farazi argüman şu şekilde olacaktır:

$$\text{(Farz edelim ki) } {}^{u}N \rightarrow {}^{u}S_1 \ldots \rightarrow {}^{u}S_n$$

Bu ifade de, "Farz edelim ki N. O halde S_1 sonucu çıkar. Dolayısıyla S_2. Bu yüzden S_3. Bu durumda S_4 sonucu çıkar. (Benzer şekilde, n. sonuç olan S_n'ye kadar)"

"Şayet N, o halde S" demek ile "Farz edelim ki N. O halde S" demek arasında açık bir şekilde çok yakın bir bağ olduğunu dikkat ediniz. Amaçlarımıza uygun olarak, bu ikisini özdeş olarak alacağız. Böylelikle doğal dildeki bir akıl yürütme parçasını yorumlamak, bütünüyle en yalın ve en doğal görünen bir yola dayanmaktadır.

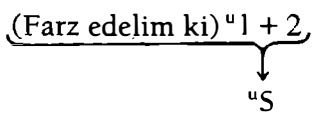
Bu düzeltmeler dışında, nedenler ve sonuçlara dair yöntemimizi anlattığımız ilk bölümde "Bazı uzlaşımlar ve terminoloji" başlığı altında söylenen her şey hâlâ geçerlidir: Nedenler hâlâ *bağımsız* veya *bağlı* olabilir ve sonuçlar hâlâ *ara* veya *nihai* olabilir vb. Fakat argüman diyagramlarına eklenecek iki önemli ekleme bulunmaktadır. (Tekrar söylemek gerekirse, sembollerden ve diyagramlardan nefret edenlerin, altta yatan fikirleri kavramaları gerekmektedir.)

Faraziyelerin, bir argümanda savlarla birleştirilebileceği açıktır. Aşağıdaki örnek, yalın bir örnektir, doğru bir şekilde işaretlendiğinde şöyle görünmektedir:

(1) Farz edelim ki ^{u}<Hükümet banka faiz oranlarını yükseltmek istemektedir.>
(2) <Hükümet ipotek faizlerini düşük tutmayı istediği>'nden,

S "Hükümet'in inşaat şirketlerine talimatlar bildirmek zorunda olduğu açıktır.

Bu argümanı, argüman diyagramında aşağıdaki gibi yazarız:

(Net bir çizgisel biçim tasarlamak, özellikle diyagramları sevmeyen okur için şimdilik bir alıştırma olarak bırakılmıştır.)

Genel olarak, şayet bir N nedeni belirli bir akıl yürütme parçasında savlanmamışsa, bu savlanmamış olma vasfı, bu nedenden çıkıyor olarak alınan her P önermesine, deyim yerindeyse "bulaşacaktır", (P'nin doğruluğu ile savlanabilirliğinin N'nin doğruluğu ve savlanabilirliğine koşullu olması anlamında bulaşacaktır.) – şimdi açıklamamız gereken *önemli bir durum haricinde*. Bu çıkarım, "koşullandırma" ile yapılan çıkarımdır.

Koşullandırma

Belirli bir N faraziyesinden S sonucuna *mantıksal açıdan sağlam* adımlarla (diğer bir deyişle, sonuç, her bir adımda onun için verilen nedenlerden çıkacak şekilde) ilerleyen bir argümanımız olduğunu farz edelim. Bu durumda, argümanın sağlamlığı, *şart cümlesini* çıkarmamıza olanak tanımaktadır:

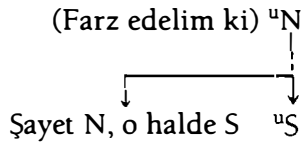
Şayet N, o halde S.

Halihazırda koşullandırma ile yapılan böylesi bir çıkarım örneğini görmüştük. Burada tekrar, şu anki amacımıza uygun olarak işaretlenmiş hali aşağıdadır:

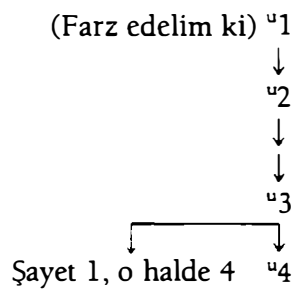
(1) Farz edelim ki [u]<yalnızca iyi araştırmacılar etkili yüksek öğretim eğitmenleri olabilirler.>
(2) Bu durumdan, [u]<bir öğretim üyesinin ancak iyi bir araştırmacıysa etkili bir eğitmen olacağı> sonucu çıkar.
(3) Buradan hareketle, [u]<şayet bir öğretim üyesi etkili bir eğitmense, onun iyi bir araştırmacı olduğu> sonucu çıkar.
(4) Bu yüzden, [u]<etkili her yüksek öğretim eğitmeni, iyi bir araştırmacı olmalıdır.>
S Dolayısıyla, şayet yalnızca iyi araştırmacılar etkili yüksek öğretim eğitmenleri olabiliyorsa, o halde etkili her yüksek öğretim eğitmeni iyi bir araştırmacı olmalıdır.

Bu argüman, (1) faraziyesi ile başlamaktadır; yalnızca bu temelden mantıksal açıdan sağlam adımlar takip edildiğinde (4) sonucuna ulaşmaktadır; bunun ardından, şart cümlesi yapısında, diğer bir deyişle "Şayet (1) ise, o halde (4)" biçimindeki S sonucunu çıkarmaktadır. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, (1)'in savlanmamış olma vasfının, kendisinden doğan tüm sonuçlara, *"şayet (1), o halde (4) biçimindeki S sonucu hariç*, bulaştığına dikkat ediniz. Eğer (1)'den (4) argümanın adımları sağlam ise, (1) *doğru olsun veya olmasın*, "Şayet (1) ise, o halde (4)" sonucu doğru olmalıdır ve bu sonucu akıl yürütmenin sağlamlığı güvence altına aldığı için öylece *savlayabiliriz*.

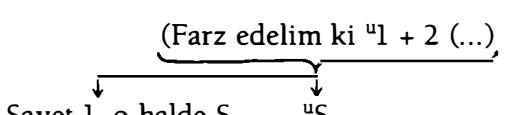
Genel olarak, eğer bir argüman, N faraziyesinden S sonucuna ilerliyor ve sonra "Şayet N ise, o halde S" ile sonuçlanıyorsa, bu koşullandırma sürecini aşağıdaki gibi bir argüman diyagramında temsil edebiliriz:

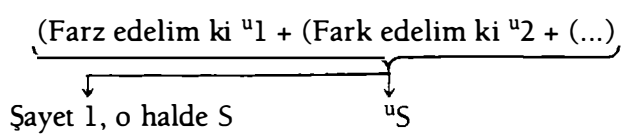
Okun yan tarafından S'ye çizilen ok, "Şayet N ise, o halde S" önermesinin temellendirmesinin S'ye *argüman* olduğunu (S'nin kendisi olmadığını) hatırlatması içindir. Böylece, önceki örneğimizin diyagramı aşağıdadır:

Anmamız gereken iki son örnek daha vardır. Argüman, yalnızca birinin savlanmamış olduğu iki (veya daha fazla) *bağlı* nedenle ilerleyebilir ve bu durumda savlanmamış öncül üzerine koşullandırılabilir. Böyle bir argümanın diyagramı şu şekildedir:

Alternatif bir şekilde, bağlı temel nedenleri arasında iki (veya daha çok) savlanmamış neden içeren ve yalnızca bunlardan bir tanesi üzerinde koşullandırılmış bir argümanımız olabilir. Bu argümanın diyagramı da şu şekildedir:

Ve bu durumda, "şayet (1), o halde S" sonucu, daha henüz savlanmamıştır, çünkü bu sonuç savlanmamış (2)'ye dayanmaktadır. Bu temsil etme biçiminin teknik özelliklerini burada daha fazla ayrıntılandırmamıza gerek yoktur.

Yeniden Düzenlenmiş Haliyle Argüman Soyutlama Yöntemi

İkinci bölümde ana hatları çizilmiş yöntemin, farazi bağlamlarla başa çıkabilmesi için yalnızca ufak bir yeniden düzenlemeye ihtiyacı vardır. Çıkarım alametleri tıpkı daha önceki gibi kutu içerisine alınmıştır, tek farkla: Artık faraziye alametlerini de (onlar da neden alametleri olduğundan) kutu içerisine almalıyız. Sonuçların altını çizmek ve nedenleri köşeli parantez içerisine almak söz konusu olduğunda, şimdi açık bir biçimde savlanmamışları "u<...>" biçiminde işaretlememiz gerekmektedir. Aksi takdirde, diğer her şey eskisi gibi olmalıdır. (Savlanabilirlik Sorusu'nun kullanımıyla bağlantılı olarak "Şayet N ise, o halde S" önermesine inanmamda beni haklı kılacak argüman veya kanıtın ne olduğu" sorusuna verilecek yanıtın çoğu kez "N'den S'ye *sağlam* bir argüman" olacağını belirtmek yerinde olacaktır.)

Nedenlerle sonuçların mantıksal açıdan karmaşıklığı doğruluğunu korumaktadır. Örneğin, "Farz edelim ki ya A ya da B" veya "Farz edelim ki A, B'yi imlesin" önermeleriyle karşı karşıya olabiliriz. Mantıksal açıdan karmaşık nedenlerin veya sonuçların ayrılıp ayrılmama-

sı artık en yalın hangisiyse onun tarafından belirlenmektedir: Tek yapılması gereken, neyin savlanmış ve neyin savlanmamış olduğunda net (açık) olmaktır.

Yeniden Düzenlenmiş İyi Argüman Testi

İkinci bölümde "iyi argüman testi" başlığı altında söylenen her şey, daha geniş argümanlar kümesi için de doğrudur, *şunlar hariç:*

(A) Sonuçlarının doğru olduğunu ortaya koymak için *doğru* olması gerekmeyen faraziyeler olan öncüller, ya da başka bir şekilde söylemek gerekirse,

(B) Şayet N faraziyesinden S sonucuna ilerleyen ve ardından "şayet N, o halde S" sonucuna koşullandıran bir argümanla karşı karşıyaysak, bu şartlı sonucun doğruluğunun ortaya koyulup koyulmadığı, N'nin doğruluğuna *dayanmamaktadır*. Şayet diğer temel nedenler doğruysa ve argüman sağlamsa, "Şayet N, o halde S" önermesinin doğruluğu, *N ister doğru olsun isterse yanlış* sağlanmıştır.

Şimdi, yeniden düzenlenmiş yöntemi "ayrıntılandırıp" bu yöntemin nasıl işlediğini onu öğretici bir örneğe uygulayarak göstereceğiz.

III Yeniden Düzenlenmiş Yöntemin Bir Uygulaması: Galileo'dan Bir Örnek

Söylemiş olduğumuz şeyin testi, gerçek argümanlarda – gerçekten de kullanılmış olan argümanlarda – işleyip işlemediğidir, dolayısıyla, şimdi yöntemi, Galileo'dan ün-

lü bir akıl yürütme parçasına uygulayacağız. Kitabın başında Galileo'nun argümanının modern bir versiyonunu vermiştik, fakat şimdi Galileo'nun özgün argümanına bakacağız. Söz konusu argüman, Galileo'nun *Dialogues Concerning Two New Sciences* adlı çalışmasından alınmıştır ve argüman bütün bağlamı içerisinde 10. alıştırmada verilmiştir.

On yedinci yüzyılın başlarında, ağır cisimlerin yeryüzüne zayıf olanlardan *daha hızlı* düştüğüne dair Aristoteles'ten gelen (ve bu yüzden genellikle inanılan) bir gelenek [geleneksel bir düşünce] vardı. Galileo'nun örneğimizde (aynı biçime sahip cisimlerden söz ederek) açıkladığı gibi:

> Aristoteles, aynı ortamdaki farklı ağırlıklardan cisimler (hareketleri yer çekimine bağlı olduğu ölçüde) ağırlıklarıyla orantılı hızlarla hareket ettiklerini açıklamaktadır.

Bu iddia, Galileo'nun *çürütmek* için serimlediği bir iddiadır ve Galileo bunu çürütmeyi *farklı ağırlıklardan cisimleri deneyerek* değil Aristoteles'in iddiasını bir faraziye olarak ele alan ve sonrasında bu faraziyenin olası sonuçlarını açığa çıkaran harikulade bir akıl yürütme parçasıyla yapmaya kalkışmaktadır. Galileo, argümanının başlangıç noktası olarak "düşen her cismin doğa gereği belirli bir sabit hız kazandığını" kabul eder ve bu hıza "doğal hız" adını verir. Ardından argüman şu şekilde ilerler:

> O halde, şayet doğal hızları farklı olan iki cismi göz önüne alırsak, bu ikisini birleştirerek, daha hızlı olanın daha yavaş olan tarafından hızının kesileceği ve yavaş olanın ise daha süratli olan tarafından bir miktar hızlandırılacağı açıktır...

> ... Ne var ki şayet bu doğru ise ve şayet büyük bir taş, daha yavaş olan dörtle giderken örneğin sekiz hızla giderse, o halde bu ikisi birleştirildiğinde, söz konusu sistem sekizden daha düşük bir hızla gidecektir. Ne var ki birbirlerine bağlandıklarında bu iki taş, daha öncesinde sekiz hızla giden taştan daha büyük bir taş olacaktır. Dolayısıyla, daha ağır olan cisim, daha hafif olandan daha düşük hızla hareket etmektedir ki bu, faraziyemize karşı bir sonuçtur. Dolayısıyla, daha ağır olan cismin daha hafif olandan daha hızlı hareket edeceği biçimindeki varsayımınızdan, daha ağır olan cismin daha yavaş gittiğini çıkardığımı görüyorsunuz.

Bu parça, aldatıcı ölçüde zor bir akıl yürütme parçasıdır. Okur, ilerlemeden önce aşağıdaki soruları yanıtlamaya çalışırsa bunu en iyi şekilde görecektir.

Sorular

(1) Galileo'nun argümanının ana sonucu nedir?
(2) Bu sonuç için akıl yürütme nedir?
(3) Aşağıdakinin *doğruluğunu* ne gösterir?

> "O halde, şayet doğal hızları farklı olan iki cismi göz önüne alırsak, bu ikisini birleştirerek, daha hızlı olanın daha yavaş olan tarafından hızının kesileceği ve yavaş olanın ise daha süratli olan tarafından bir miktar hızlandırılacağı açıktır."
> Ve bunun *yanlışlığını* ne gösterir?

(4) Galileo'nun argümanı sonucunun doğruluğunu ortaya koyuyor mu?

Galileo'nun metninden akıl yürütmeyi düzenlenmiş yöntemimizle soyutlayabilmek için, ilk olarak tüm belirtik argüman alametlerini kutu içerisine alacağız. Üçüncü cümlede, bunlardan bariz bir tanesi bulunmaktadır: "Dolayısıyla". Son cümlede yer alan "dolayısıyla" ve "çıkardığımı" [çıkarım yaptığımı] ifadeleri de neredeyse barizdir. Muhtemelen daha az bariz olanı, ilk cümlenin başlarına yakın olan "o halde" ifadesidir: Bu aşamada bu noktayı es geçen okur, argümanın yapısına bir ipucunu âdeta kaçırmıştır, ne var ki bu, yöntemin uygulanmasını etkilemeyecektir. Bu satırların ardından dikkatimiz, ilk okumada üstünden atlanan argüman alametlerini pekâlâ açığa çıkarabilir.

Ardından bize yardımcı olması için çıkarım alametlerinden yararlanarak, açıkça belirtilmiş nedenleri köşeli parantez içerisine alacağız ve açıkça belirtilmiş sonuçların altını çizeceğiz. En bariz görünen sonuç şudur:

> Daha ağır olan cisim, daha hafif olandan daha yavaş hareket etmektedir.

Galileo'nun son cümlesinin nasıl yorumlanması gerektiği o kadar bariz değildir. Galileo şunu söylüyor olabilir: Size faraziyenize karşı olan bir sonucu nasıl çıkardığımı gösterdim veya şunu söyleyerek koşullandırıyor olabilir; "Böylelikle, daha ağır olan cismin daha hızlı düştüğü faraziyesinden hareketle, daha ağır olan cismin daha yavaş düştüğü sonucu çıkmaktadır." Hangi alternatifi seçeceğimize – şayet bu önemliyse – sonradan karar verebiliriz. Gelgelelim, Galileo'nun son iki cümlesinden argümanının bir faraziyeden ilerlediği açıktır, dolayısıyla bunu yazmamız gerekmektedir (Birinci cümledeki "o

halde" ifadesinin bir çıkarım alameti olduğu hemen açık hale gelmektedir).

Geriye kalan ayrıntıları okura bırakıyoruz. Galileo' nun sonucu için akıl yürütmesine bakarsak,

> Daha ağır olan cisim, hafif olandan daha düşük hızla hareket etmektedir,

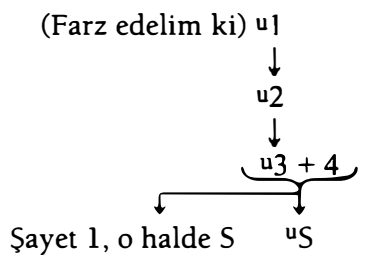
Parçayı yorumlamanın ve işaretlemenin birbirilerine özdeş çeşitli yollar bulunmaktadır ne var ki aşağıdaki, bunların arasında en dolambaçsız olanı gibi görünmektedir:

(1) [Farz edelim ki ᵘ<Daha ağır olan cisim, hafif olandan daha hızlı hareket etmektedir>]
(2) ᵘ< O halde şayet doğal hızları farklı olan iki cismi göz önüne alırsak, bu ikisini birleştirerek, daha hızlı olanın daha yavaş olan tarafından hızının kesileceği ve yavaş olanın ise daha süratli olan tarafından bir miktar hızlandırılacağı açıktır.>...
(3) ... Ne var ki şayet bu doğru ise ve ᵘ<şayet büyük bir taş, daha yavaş olan dörtle giderken örneğin sekiz hızla giderse, o halde bu ikisi birleştirildiğinde, söz konusu sistem sekizden daha düşük bir hızla gidecektir.>
(4) Ne var ki <birbirlerine bağlandıklarında bu iki taş, daha öncesinde sekiz hızla giden taştan daha büyük bir taş olacaktır.>

S Dolayısıyla, ᵘdaha ağır olan cisim, daha hafif olandan daha düşük hızla hareket etmektedir ki bu, faraziyemize karşı bir sonuçtur. Dolayısıyla, daha ağır olan cismin daha hafif olandan daha hızlı hareket edeceği biçimindeki varsayımı-

nızdan, daha ağır olan cismin daha yavaş gittiğini çıkardığımı görüyorsunuz.

Galileo'nun son cümlesini şayet koşullandırma olarak yorumlarsak, son cümlenin altını çizeceğiz ve bu durumda diyagram şu hali alacaktır:

Diyagramlardan nefret edenler, aşağıdaki sıralı biçimi yeğleyebilir:

Farz edelim ki

u(1) Daha ağır olan cisim, hafif olandan daha hızlı hareket etmektedir

Bundan şu çıkar

u(2) şayet doğal hızları farklı olan iki cismi göz önüne alırsak, bu ikisini birleştirerek, daha hızlı olanın daha yavaş olan tarafından hızı kesilecek ve yavaş olan ise daha süratli olan tarafından bir miktar hızlandırılacaktır.

Bundan şu çıkar

u(3) şayet büyük bir taş, daha yavaş olan dörtle giderken örneğin sekiz hızla giderse, o halde bu ikisi birleştirildiğinde, söz konusu sistem sekizden daha düşük bir hızla gidecektir.

fakat (4) birbirlerine bağlandıklarında bu iki taş, daha öncesinde sekiz hızla giden taştan daha büyük bir taş olacaktır.

Bu yüzden (3) ve (4)'ten şu sonuç çıkar

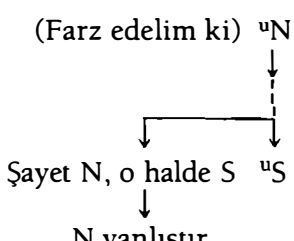
^{u}S daha ağır olan cisim, daha hafif olandan daha düşük hızla hareket etmektedir.

Koşullandırma dolayısıyla

Şayet daha ağır olan cisim, hafif olandan daha hızlı hareket ediyorsa, daha ağır olan daha yavaş hareket eder.

"Reductio ad absurdum" [Olmayana Ergi]: Teknik Bir Özellik

"Reductio ad absurdum" argümanı, belirli bir başlangıç faraziyesinden saçma [absürt adını da buradan alır] veya çelişkili bir sonuca akıl yürütülür, böylelikle başlangıç faraziyesinin *yanlış olması gerektiği* ile sonuçlanır. Galileo argümanı tam da bu tür bir olmayana ergi argümanıdır. Böyle bir argümanı amaçlarımıza uygun bir biçimde yorumlamanın ve diyagramda göstermenin en kolay yolu aşağıdaki gibidir. Şayet bir ^{u}N faraziyesi, *doğru olması da mümkün olmayan* bir ^{u}S sonucuna götürüyorsa, bunu şu şekilde diyagramla gösteririz:

Ardından, adımları, "uygun standartlarla" değerlendireceğiz.

V "İyi Argüman Testini" Galileo'ya Uygulamak

Artık Galileo'nun argümanının ne olduğu konusunda kafamız net olduğuna göre, bunun iyi bir argüman olup olmadığını sorabiliriz – sonucunun doğruluğunu ortaya koyup koymadığını sorabiliriz. Ele aldığımız önceki örneklerde, eğer bir argüman sonucunun doğruluğunu ortaya koyuyorsa, *doğru öncüllere sahip olması gerektiğini* ve bunlardan sağlam çıkarımlar yapmış olması gerektiğini hatırlayınız. Ne var ki bir faraziyeden ilerleyen bir argümanda, sonucunun doğruluğunu ortaya koyabilmek için faraziyenin doğru olması gerekmemektedir. Farazi olmayan argümanlarda, eğer bir öncül yanlış çıkarsa, bu genellikle söz konusu argüman için ölümcüldür (bağımsız öncüllerin olması durumu hariç). Fakat bir faraziye söz konusu olduğunda – her ne kadar başlangıçta hem argüman uğruna hem de çözümleme amacımız uğruna faraziyeyi doğru kabul etsek de – eğer faraziye yanlış çıkarsa, bunun argümanı zayıflatması hiçbir şekilde gerekmez. Gerçekten de bir *reductio ad absurdum* argümanında, Galileo'nunki gibi, akıl yürütme tam da başlangıçtaki faraziyenin/öncülün yanlış olduğunu ispatlamayı *amaçlamaktadır*. Bunu, faraziyeyi doğru kabul ederek ve bu kabulden saçma olası sonuçlar çıkartarak yapar.

Bu örnekte, savlanan tek öncül şudur ve bariz bir biçimde doğrudur:

(4) birbirlerine bağlandıklarında bu iki taş, daha öncesinde sekiz hızla giden taştan daha büyük bir taş olacaktır.

Bu bir yana, argümanın, sonucunun doğruluğunu ortaya koyup koymadığına karar verebilmemiz için yalnızca

birbirini takip eden her bir çıkarımın sağlamlığını dikkate almamız gerekmektedir. Dolayısıyla, önümüzdeki soru, "(1)'den (2)'ye, (2)'den (3)'e vb. çıkarımları kabul etmek için *iyi nedenlerimiz* var mı?" sorusudur.

Aslında, argümandaki tek zor taraf, (1)'den (2)'ye başlangıçtaki akıl yürütmedir, diğer bir deyişle:

Farz edelim ki

ᵘ(1) Daha ağır olan cisim, hafif olandan daha hızlı hareket etmektedir

Bundan şu çıkar

ᵘ(2) şayet doğal hızları farklı olan iki cismi göz önüne alırsak, bu ikisini birleştirerek, daha hızlı olanın daha yavaş olan tarafından hızı kesilecek ve yavaş olan ise daha süratli olan tarafından bir miktar hızlandırılacaktır.

Bizim için soru, bunun sağlam bir çıkarım olup olmadığıdır, uygun standartlarla (ve benzeri ile), öncüllerin doğru olup da sonucun yanlış olduğuna hüküm verip veremeyeceğimizdir. Çoğu filozof, (2)'nin (1)'den çıkmayacağını söyleyecektir, çünkü şayet Galileo ile birlikte

(1) Daha ağır olan cisim, hafif olandan daha hızlı hareket etmektedir

önermesini doğru kabul edersek, buradan *ikisi birbirlerine bağlandığında* bu cisimlerin davranışlarına dair hiçbir şey çıkmaz: Şayet birbirlerine bağlandıklarında daha ağır bir cisim oluşturuyorlarsa, o halde (1) bize daha hızlı düşeceklerini söylemektedir fakat iki cisim birbirlerine bağlandığında birbirlerine nasıl etki edecekleri hakkında hiçbir şey söylememektedir. (Bu tür bir Ortodoks yanıtın hayli açık bir beyanı için bu bölüm sonun-

daki ek nota bakınız.) Bu yanıtın uygun olmadığını öne süreceğiz, fakat bu Ortodoks yanıt olduğundan, kendi görüşümüzü sunmadan önce ilkin savunmalarımızı otoriteye başvurarak destekleyeceğiz!

Sir Karl Popper, *The Logic of Scientific Discovery* [*Bilimsel Araştırmanın Mantığı*] adlı eserinde Galileo'nun argümanını aşağıdaki gibi betimlemektedir:

> Doğa felsefesi tarihindeki en önemli düşünsel deneylerden birisi ve evren hakkındaki akli düşünce tarihindeki en yalın ve ustalıklı argümanlardan biri, Galileo'nun Aristoteles'in hareket teorisine dair eleştirisinde içerilmektedir. Bu argüman, ağır bir cismin doğal hızının hafif bir cisminkinden daha hızlı olduğuna dair Aristotelesçi faraziyeyi çürütmektedir.

Popper, argümanı gözden geçirip devam eder:

> Aristotelesçi faraziye, argümanın başladığı faraziye olduğundan, artık çürütülmüştür: Saçma olduğu gösterilmiştir.
>
> Galileo'nun düşünsel deneyinde düşünsel deneylerin en iyi kullanımının mükemmel bir modelini görüyorum.

Ardından, Popper, "düşünsel deneylerin en iyi kullanımının" koşullarını tartışmaktadır ve amaçlarımız için, Popper'ın saptadığı can alıcı önemdeki gereksinme, argümanın, eleştirilen yazarın doğru kabul ettiği veya eğer dikkati bu noktaya çekilirse kabul etmek zorunda kalacağı şeyi kabul etmesi gerektiğidir. O halde, bu durumda, Galileo'nun argümanı, Aristoteles'in hareket teorisinin meşru bir eleştirisi olabilmek için Aristoteles'in doğ-

ru kabul edeceği (veya doğru kabul etmek zorunda kalacağı) şeyi kabul etmelidir.

Galileo'nun argümanı lehine Popper'ın görüşüyle güçlendirilmiş olarak, şimdi bunun iyi bir argüman olduğunu düşünmenin bize ait nedenlerini açıklamaya dönelim. Görüşümüze göre, neyin mümkün olduğuna dair veya kanıta dair uygun standartlarla hükmederek" (1) doğru olup (2)'nin yanlış olup olmadığını hükme bağlamak zorunda olduğumuzu anımsayınız. Peki, o halde, bu durumda uygun standartlar nelerdir?

Bu sorunun yanıtını belirleyen şey, şu an uygulamakta olduğumuz *model* – gördüğümüz arkasında duran "resim" – ve bu model veya resim içerisine gömülmüş *varsayımlar*dır. Bu modelin ve bu varsayımların, belirtik bir biçimde ortaya konmuş şeyin *anlamının* parçası olup olmadığı tartışmalı olabilir fakat amaçlarımız açısından fark etmemektedir. Görüşümüze göre, bir önermenin anlamını bilmek bir derece sorunudur – bir şeyin eksik veya kapsamlı bir anlayışına sahip olunabilir – ve söylenmiş olanın ardındaki resmi veya varsayımları bilmek de kısmi veya tam olabilecek bir şeydir ve bunlar söylenmiş olanın parçası olarak sayılabilecekleri gibi sayılmayabilirler de.

Aristoteles mekaniği Galileo mekaniğinden oldukça farklı fikirlere dayanmaktadır fakat Aristoteles'in daha az ağırlığın ağır olan üzerinde bir "fren" etkisi yapacağım,

> daha hızlı olanın daha yavaş olan tarafından hızının kesileceği ve yavaş olanın ise daha süratli olan tarafından bir miktar hızlandırılacağını

kabul edeceği oldukça kesindir. Aristoteles'in yürüttüğü tartışmalar sıklıkla pratik şeyler hakkındadır: Suda bir

gemiyi çeken adamlar veya bir taşı çeken at gibi. Aristoteles, bunu, hızlı koşabilecek bir adamın, bir botu sudan çekmekle yavaşlatılacağım (vb.) "gözlemlenmiş bir olgu" olarak kabul ederdi ve esasen Aristoteles Galileo'nun akıl yürütmesindeki anahtar hamleyi kabul edeceğinden, Popper bu akıl yürütmeyi Aristoteles'e karşı bir model argüman olarak görmektedir.

Hiç kuşkusuz, Galileo'nun çizdiği resim oldukça farklıydı. Onun çizdiği resimde, birbirlerine bağlı iki cisim, *bir* cisim olarak *veya iki* cisim olarak (veya n herhangi bir sayı olacak şekilde n tane cisim olarak da) düşünülebilir ve bu resimde, birleşmiş cismin davranışı bileşen cisimler üzerinde etkiyen kuvvetlerden (ve tam zıt yönde) geliştirilebilir veya çıkarılabilirdir. Bu kabuller altında, Galileo'nun argümanı mantıksal açıdan sapasağlamdır. Bu kabullerden hareketle, ağır cisimlerin hafif olanlarla aynı ivmeyle düşmesi gerektiği sonucu çıkar, aksi takdirde (n adet daha hafif cisimden oluşuyor olarak düşünülebilecek) herhangi bir cisim eş zamanlı olarak sonsuz çeşitlilikte hızlarla düşecektir!

Galileo'nun kabulleri aynı zamanda Newton'un da kabulleriydi. Galileo'nun sonucu, hiç kuşkusuz, Newtoncu mekanikte ispat edilebilirdir: Bu sonuç, başlangıç tanımlarından ve Newton'un üç hareket yasasından hayli kolay bir şekilde çıkmaktadır (Bkz. Newton'un *Mathematical Principles of Natural Philosophy* [*Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri*], Tanımlara Şerhler, Üçüncü gerekçe). Çoğumuz Newtoncu mekaniği (bu adla olmasa bile) okullarda öğrendiğimizden ve bu resim artık evrensel bilgi olduğundan, çoğu insanın onunla iş gördüğü bu resim – Galileo ve Newton'dan kaynaklanan resim – Galileo'nun argümanını sağlam kılan tam da o kabulleri kullanmaktadır. Dolayısıyla, Galileo'nun argü-

manının, sonucunun doğruluğunu ortaya koyduğunu kabul etmekte son derece haklıyız.

Galileo'nun argümanıyla düşen nesnelere *aslında* ne olduğu arasındaki ilişkiye dair hâlâ bir soru bulunmaktadır: Bu, temel olarak, modelimizin, resmimizin, teorimizin *doğru* olduğunu nasıl bildiğimiz sorusudur. Bu tür durumlarda teori ile olgu arasındaki ilişkiyi onuncu bölümde "Bilimsel argümanları değerlendirmek" başlığı altında hatırı sayılır bir genişlikte tartışacağız. Fakat bu notları Galileo'nunki gibi bir argümanın kendisine özgü bağlamının dışında, belirli bir teoriye veya söylem alana ait Toulmin'in "teminatları" ve "arka planı" adını verdiği şeyler tarafından sağlanmış bağlamın dışında değerlendirilemeyeceğini belirterek bitiriyoruz. (Bkz. Stephen Toulmin, *The Uses of Argument* [*Argümanın Kullanımları*].)

Ek Not: Galileo Argümanına Dair Alternatif Bir Görüş

(Bu not, University of East Anglia'dan N. Everitt tarafından yazılmış ve onun izniyle yayımlanmıştır.)

Galileo'nun argümanı, çelişkiyi götürdüğünü gösterebilmek için bizden aşağıdaki ilkeyi kabul etmemizi ister:

Daha ağır cisim, daha hızlı düşer.

Bu ilkeye, I ilkesi diyelim. I, bize, düşerken *bir cisme* ne olduğunu söyler. *Bir cisimler topluluğuna* ne olduğunu söylemez (bir topluluğa olan, topluluğun üyelerine olanlardan çıkarılabilirdir demesi dışında) ve *cismin parçalarına* ne olduğunu söylemez (parçalara olan (etki eden) şey, bütüne olan (etki eden) şeyden çıkarılabilirdir demesi dışında).

Bu yüzden üzerinde karar vermemiz gereken şey, Galileo'nun ispatındaki M + m'nin (büyük cisim ile küçük cisim) *bir cisim* olup olmadığıdır. Şayet öyleyse, kesinlikle M'nin kendisinden daha ağırdır ve bu yüzden İ ilkesi bunun daha hızlı düşeceğini öngörür. Şayet bu bir cisim değilse (fakat söz gelimi iki cisimden oluşan bir topluluksa), o halde İ bunun hakkında herhangi bir öngörüde bulunmaya kalkışamaz.

Fakat İ'nin hem M + m'nin M'den hem daha hızlı düşeceğini hem de daha yavaş düşeceğini imleyen Galileo'nun ispatı bu noktada lafı dolandırmaktadır. M + m'nin daha hızlı düşeceği ispatı, M + m'yi *bir cisim* olarak görmemizi gerektirir: M + m'nin daha yavaş düşeceği ispatı, M + m'yi, her ne kadar ağırlıksız bir tutkalla birleşmiş olsalar da, iki cisim olarak ele almamızı gerektirir. Şayet M + m bir cisim *ise*, o halde İ bize M + m'nin *parçalarının* M + m'nin davranışı üzerindeki etkisine dair herhangi bir şey söylememektedir. İ, bize, bu parçaların, şayet M + m'den ayrılmış olurlarsa, diğer bir deyişle, her biri kendi payına bir cisim haline gelirse ve böylelikle M + m'nin parçası olmaya son verirlerse, nasıl davran*acaklarını* söylemektedir yalnızca. Dolayısıyla, M + m olan bir cisimde, m parçasının M parçası üzerine fren etkisinde bulunacağı çıkarımında bulunamayız. Şayet ayrı cisimler olsaydılar m parçasının M parçasından daha yavaş düşeceğini biliyoruz. Ne var ki, bu bizim *bir cisim oluşturmak için birbirlerine bağlandıklarında* m parçasının M parçası üzerinde fren etkisinde bulunacağını çıkarmamızı haklı kılmaz. Dolayısıyla, İ ilkesi bizi M + m'nin düşme hızı hakkında birbiriyle bağdaşmaz öngörülerde bulunmamıza yol açmaz ve bu yüzden Galileo'nun argümanı çöker.

9. Karl Marx'tan Bir Örnek

Şimdiye kadar özetlediğimiz yöntemi bu bölümde Karl Marx'a ait gerçek ve son derece karmaşık bir örneğe uygulayacağız. Okur öncelikle parçayı dikkatlice okumalı ve sonrasında parçanın hemen ardındaki soruları yanıtlamaya çalışmalıdır. Bu yapılmazsa, Marx'ın argümanındaki güçlükler kolaylıkla hafife alınabilir.

Sorulara, özetlediğimiz yönteme başvurmadan yanıt verebilen okurların daha sonrasını okumalarına gerek yoktur, ama diğerlerinin yöntemin bu sorulara yanıt vermelerini sağladığını göreceklerini umuyoruz. Aksi takdirde bu onları hüsrana uğratacaktır.

Karl Marx: *Ücret, Fiyat ve Kâr*

Bir avukatın oğlu olan Karl Marx 1818 yılında doğdu. Yazarlık ve siyasi eylemcilik hayatına atılmadan önce Bonn ve Berlin üniversitelerinde öğrenim gördü. 1849 yılında krala karşı ihanet suçundan aklandı fakat Prusya'dan sürüldü. Hayatının kalanını gerçek bir yoksulluk içinde geçireceği Londra'ya yerleşti. 1883 yılında hayatını kaybetti ve Kuzey Londra'daki Highgate Mezarlığına defnedildi.

En önemli eseri olan *Das Kapital* [Kapital] oldukça zorlu bir okumadır, ama bizim parçamız olan *Value, Price and Profit* [*Ücret, Fiyat ve Kâr*] adlı kitabında yer almaktadır. Marx'ın bu eseri, onun fikirlerinin daha yalın bir ifadesini sunmaktadır. İlk olarak 1865 yılında Uluslararası Emekçiler Birliği Kongresi'ne sunulmak üzere yazıldı. O yıllarda, Marx'ın deyişiyle, "kıtada esaslı bir grev salgını ve ücret artışı için genel bir feryat" vardı ve mesele emekçi sınıfın böyle bir eylemle ücretlerini artırıp artıramayacağıydı. Marx'ın eleştirilerinin hedefi olan Yurttaş Weston emekçi sınıfın reel ücretlerini artıra*may*acağını savunuyordu. Weston'ın argümanı üzerinden yüz yıl geçmesine rağmen, günümüzde halen buna oldukça benzeyen argümanlar kullanılmaktadır, yani Marx'm haklı mı yoksa haksız mı olduğunu görmek oldukça ilgi çekici olacaktır. Marx aşağıdaki parçada Weston'ı çürütmeye çalışmıştır.

I Karl Marx'ın *Ücret, Fiyat ve Kâr* Eserinden Bir Parça

I. Üretim ve Ücretler

(a) Yurttaş Weston'ın argümanı, esas olarak, iki öncüle dayanmaktadır: İlk olarak, *ulusal üretim miktarı değişmeyen bir şeydir,* matematikçilerin deyişiyle *sabit* bir nicelik ya da büyüklüktür; ikinci olarak, *reel ücret miktarları,* diğer bir deyişle satın alabileceği metaların miktarıyla ölçülen ücret *değişmeyen* bir miktar, *sabit* bir büyüklüktür.

(b) Şimdi, birinci sav açıkça yanlıştır. Yıllar geçtikçe göreceksiniz ki, üretimin değeri ve hacmi

artar, ulusal emeğin üretici güçleri çoğalır ve bu artan üretimin dolaşımı için gerekli olan para tutarı da sürekli olarak değişir. Yıl sonunda ve birbirleriyle kıyaslanan farklı yıllar için geçerli olan şey, yılın her ortalama günü için de geçerlidir. Ulusal üretim miktarı ya da büyüklüğü sürekli olarak değişir. Bu, *sabit* bir büyüklük olmayıp *değişken* bir büyüklüktür ve nüfustaki değişimler dışında, *sermaye birikiminin* ve *emeğin üretici gücünün* durmadan değişmesi nedeniyle başka türlü de olamaz. Şurası kesinlikle doğrudur ki, eğer *ücretlerin genel oranında* bugün *bir yükselme* olsaydı, bu yükselme *tek başına*, sonraki etkileri ne olursa olsun, üretimin miktarını *hemen* değiştirmeyecekti. İlk kertede, bu yükselme, var olan durumdan ilerleyecekti. Ama eğer ulusal üretim, ücretler yükselmeden *önce sabit* olmayıp, *değişken*diyse, ücretlerin yükselmesinden *sonra* da sabit değil, değişken olmaya devam edecektir.

(c) Ancak varsayalım ki, ulusal üretim miktarı *değişken* değil de *sabit* olsun. O zaman bile, dostumuz Weston'ın, mantıksal bir sonuç olarak baktığı şey hâlâ dayanıksız bir iddia olarak kalırdı. Elimde belirli bir sayı, diyelim ki 8 sayısı varsa, bu sayının mutlak sınırları, bu sayıyı oluşturan parçaların kendi *göreli* sınırlarını değiştirmelerine engel değildir. Kârlar 6 ve ücretler de 2 olursa, ücretler 6'ya yükselebilir, kârlar da 2'ye düşebilir, yine toplam miktar 8 olarak kalır. O halde, üretimin sabit miktarı, hiçbir şekilde, ücret miktarının da sabit olduğunu kanıtlamaz. O halde, dostumuz Weston bu değişmezliği nasıl kanıtlıyor? Sadece iddia ederek.

(d) Ama onun savını kabul etsek bile, bu, iki taraf lehine de işleyecektir, oysa Weston onu yalnızca tek bir yönde işletiyor. Eğer ücret miktarı değişmeyen bir büyüklükse, bu büyüklük ne artırılabilir, ne de azaltılabilir. Bu durumda işçilerin geçici bir ücret artışını dayatmaları aptallıksa, bu durumda, kapitalistlerin de geçici bir ücret düşüşünü kabul ettirmeye kalkışmaları daha az aptalca değildir. Weston dostumuz bazı durumlarda işçilerin ücret artışları *koparabildiklerini* reddetmiyor, ama ücret miktarı doğal olarak sabit olduğundan, buna bir karşı-tepki olacaktır. Öte yandan, Weston, kapitalistlerin, ücretleri *düşürebildiklerini* ve fiilen bu yolda durmadan çaba harcadıklarını da biliyor. Ücretlerin değişmezliği ilkesine göre, birinci durumda olduğu kadar bu ikinci durumda da, bir karşı-tepki olması gerekirdi. O halde emekçiler, ücretleri düşürme girişimine ya da bunun uygulamasına karşı tepki göstermekte haklı olurlardı. O halde, *ücret artışları* elde etmeye çalışırlarken haklıdırlar, çünkü *ücretlerin indirilmesine karşı her tepki* onların artırılması için bir *etkidir.* Öyleyse, yurttaş Weston'ın kendi ilkesi olan *ücretlerin değişmezliği* ilkesine göre de, emekçiler, belirli durumlarda, ücretlerin artırılması için birleşmeli ve mücadele etmelidirler.

(e) Eğer bu sonucu reddederse, bu sonucun dayandığı öncülden de vazgeçmesi gerekir. O, ücretlerin miktarı *sabit* bir *büyüklüktür* diyeceğine, ücretler, her ne kadar *yükselemezler* ve *yükselmemeleri* gerekirse de, sermaye, ücretleri indirmek istediği zaman, *düşebilirler* ve *düşmelidirler de,* demeliydi. Eğer kapitalist, sizden, et

yerine patatesle, buğday yerine yulaf ile beslenmenizi isterse, sizin onun bu isteğine bir politik iktisadın bir yasası gibi kabul etmeniz ve ona boyun eğmeniz gerekir. Eğer bir ülkede, örneğin, Birleşik Devletler'de, ücret oranları İngiltere'de olduğundan daha yüksekse, ücret oranlarındaki bu farklılığı, yalnız iktisadi olguların değil, bütün öteki olguların da incelenmesini çok basitleştirecek bir yöntemle, [diğer bir deyişle] Amerikan kapitalistleri ile İngiliz kapitalistlerinin iradeleri arasındaki farklılıkla açıklamak zorundasınız.

(f) Ama o zaman bile, Amerikan kapitalistlerinin iradesi, İngiliz kapitalistlerininkinden *neden* farklıdır diye sorabilirdik. Dahası, bu soruyu yanıtlamak için, *irade* alanının ötesine gitmemiz gerekir. Birisi bana, Tanrı'nın Fransa'daki iradesinin İngiltere'dekinden farklı olduğunu söyleyebilir. Eğer onu bu irade ikiliğini açıklaması için sıkıştırırsam, belki de, çekinmeden, Fransa'da başka, İngiltere'de başka bir iradesi olmasının Tanrı'nın kendi iradesi olduğu yanıtını yerecektir. Ama dostumuz Weston akıl yürütmenin her türlüsünü böylesine tamamen yadsımayı savunacak kesinlikle en son kişidir.

(g) Kapitalistin *iradesi,* kesinlikle, mümkün olanın en fazlasını almak yönündedir. Bizim yapacağımız şey, onun *iradesi* üzerine konuşmak değil, onun *gücünü*, bu *gücün* sınırlarını ve *bu sınırların niteliğini* incelemektir.

Sorular:

(1) Marx'ın Yurttaş Weston'a atfettiği argüman nedir?

(2) Aşağıdaki durum neyi göstermektedir?
   (i) "ulusal üretim miktarı değişmeyen bir şeydir" önermesi yanlış,
   (ii) "reel ücret miktarı...sabittir" önermesi yanlış, ve
   (iii) "emekçiler, belirli durumlarda, ücretlerin artırılması için birleşmemeli ve mücadele etmemelidirler" önermesi doğru.

(3) Marx şunu iddia ediyor,

Yurttaş Weston'ın kendi ilkesi olan ücretlerin değişmezliği ilkesine göre de, emekçiler, bazı belirli durumlarda, ücretlerin artırılması için birleşmeli ve mücadele etmelidirler.

Marx'ın bu sonucu kabul etmesine yol açan akıl yürütme nedir?

(4) Marx Weston'ın argümanını nasıl eleştiriyor? Marx'ın argümanı Weston'ı başarılı bir şekilde çürütebiliyor mu?

(5) Marx'ın argümanını günümüzün diline dökünüz.

II Argümanı Marx'ın Metninden Soyutlamak

Bütün parça, Marx'ın Yurttaş Weston'a atfettiği argümanın bir eleştirisidir. Paragraf (c)'de ela alınan argümanın şu olduğu ifade ediliyor (Yurttaş Weston'ın sonucu için S^W kısaltmasını kullandık),

1 ↓ 2 ↓ S^w

1) ulusal üretim miktarı değişmeyen bir şeydir, sabit bir nicelik ya da büyüklüktür

öyleyse

2) reel ücret miktarları, diğer bir deyişle satın alabileceği metaların miktarıyla ölçülen ücret değişmeyen bir miktar, sabit bir büyüklüktür.

öyleyse

S^W: emekçiler, belirli durumlarda, ücretlerin artırılması için birleşmemeli ve mücadele etmemelidirler

Marx'ın Weston'ın "iki öncülüne" başlangıç göndermesi aklındakinin ((1) ve 2)) öyleyse S^W'dir izlenimi verebilir. Bu seçenekler arasında önemli mantıksal bir fark yoktur. Her iki türlü de Weston'ın argümanındaki yanlışlığı göstermek için aynı şeyi yapıyor: (1) ve (2)'nin yanlışlığını (ve/veya (1)'de çıkarılamayacağını), ve (2) doğru dahi olsa S^W'nin yine de çıkarılamayacağını göstermeye çalışıyor. "İyi argüman testi" hakkında daha önce söylediğimiz açık olduğu için Marx'ın eleştirisinin yapısı mantıksal olarak kusursuzdur. Şimdi Marx'ın argümanının ne olduğunu ve başarılı olup olmadığını görmek zorundayız.

Argümanı Marx'ın metninden soyutlamak için metni tekrar okuyarak belirgin çıkarım alametlerini çember içine alacağız. Dikkat edilirse (c) paragrafındaki "varsayalım" ve (d) paragrafındaki "öyleyse" ifadelerini çember içine alırız. Diğer belirgin ifadeler şunlardır: (a)'da "ilk olarak" ve "ikinci olarak", (b)'de "çünkü", (c)'de "şu halde", (d)'de "öyleyse" (iki kere), "o halde" ve "çünkü".

Sonraki aşamada sonuçların altını çizeceğiz ve çıkarım alametlerinin yardımıyla nedenleri köşeli paranteze alacağız.

Ardından neyin ana sonuç olarak kabul edileceğini belirleyeceğiz. Marx, Weston'ın hem öncüllerini hem de argümanının mantığını çürütmek amacında, bu nedenle

Marx birtakım önemli sonuçlara ulaşıyor ama ana sonuç olarak eleştirdiği argümanın şu olduğunu unutmayalım,

S Yurttaş Weston'm kendi ilkesi olan ücretlerin değişmezliği ilkesine göre de, emekçiler, bazı belirli durumlarda, ücretlerin artırılması için birleşmeli ve mücadele etmelidirler.

Şimdi, bu sonuç için akıl yürütmenin izlerini bulmaya çalışmalıyız. Eğer okur koşullandırma sürecini açıkça kavrayamazsa, Marx'ın akıl yürütmesini takip etmesi zor olacaktır; ama böyle bir anlayışla yaklaşıldığında S'nin koşullandırma ile elde edilmediğini görmek zor değildir ve (d) paragrafındaki *bütün* argüman bu sonucu kanıtlanmak için ele alınmıştır. Paragraf pekâlâ şunu demekle de yetinebilirdi: "Weston'ın söylediğinin doğru olduğunu varsayalım, yani ücretlerin sabit olduğunu. Bu her iki taraf lehine de olabilir." Sonrasında *bu varsayıma göre*, belirli durumlarda, emekçiler "ücret artışları elde etmeye çalışırlarken haklıdırlar" sonucuna devam edebilir: Bu durumda koşullandırma yine S ana sonucunu elde eder. Yani eğer S için bir akıl yürütme bulmaya çalışacaksak, bu argümanının bütününü takip etmek zorundayız. (Şu durumu belirtmek önemlidir: Eğer bazıları S sonucunu desteklemek için Marx'ın sunduğu akıl yürütmenin ne olduğunu görmekte ve şu ana kadarki yöntemimizi takip ederek "S'nin doğru olduğunu ne gösterirdi?" Savlanabilirlik Sorusu'nu sormakta zorlanıyorsa, doğal yanıt kesinlikle "Ücretlerin sabit olduğu varsayımından gelen sağlam bir argüman" olacaktır.) Eğer argüman alametlerini ipuçları olarak aşağıdaki sonuçtan "geriye doğru" kullanarak gözden geçirilmiş yöntemimizi takip edersek,

ücret artışları elde etmeye çalışırlarken haklıdırlar

metinde her adımı kabul ederken ve gerekiyorsa Savlanabilirlik Sorusu'nu kullanırken hangi doğrudan nedenlerin sunulduğunu sorarken, Marx'ın metninden takip eden akıl yürütme çizgisini soyutlamak çok zor değildir:

'arsayım) *(Varsayım)*

u_2 u_3 u_4 $u(2)$ ücret miktarı sabit bir büyüklüktür,

yani

$u(3)$ ne artırılabilir ne de azaltılabilir,

öyleyse

$u(4)$ eğer kapitalistler ücretleri düşürmeyi dayatırsa, oluşacak tepki şu olacaktır
[miktarları doğal olarak sabittir]

u_4 u_5 *öyleyse*

$u(5)$ Emekçiler buna [bu girişimlerine karşı] veya ücretlerin düşürülmesi yasasına karşı, tepki vermekte haklıdırlar.

Dahası

$u_5 + u_6$ (6) Ücretlerin düşürülmesine karşı her tepki ücretleri artırmak için bir eylemdir

u_7

o halde

$u(7)$ Onlar [emekçiler] ücretlerinin artırılmasını dayatmakta haklıdırlar

öyleyse

2 ise 7) S Yurttaş Weston'm kendi ilkesi olan ücretlerin değişmezliği ilkesine göre de, emekçiler, [kapitalistlerin ücretlerin düşüşünü zorladığı ya da zorlamaya teşebbüs ettiği] bazı belirli durumlarda, ücretlerin artırılması için birleşmeli ve mücadele etmelidirler

Bu paragrafta başka argümanlar da vardır. Örneğin şu çıkarım:

> Eğer ücret miktarı değişmeyen bir büyüklükse, bu büyüklük ne artırılabilir, ne de azaltılabilir.
>
> *öyleyse*
>
> (8) ...işçilerin geçici bir ücret artışını dayatmaları aptallıksa, kapitalistlerin de geçici bir ücret düşüşünü kabul ettirmeye kalkışmaları daha az aptalca değildir.

Daha başka argümanlarla, Marx'ın amaçlarını ifade etmenin yolları vardır, fakat metinden olabilecek en iyi akıl yürütmeyi soyutlamayı denemeliyiz ve şu ana kadar yaptığımız da buydu.

Daha önce değindiğimiz gibi, Marx ayrıca Weston'm birinci öncülünün (1) yanlış olduğunu ve ikinci öncülünün (2) birinci öncülden çıkarılamayacağını göstermeye çalışmaktadır. Bu argümanları bulmak kolaydır. Marx'ın (1) çürütmek için temel argümanı şudur,

> (9) Yıllar geçtikçe göreceksiniz ki, üretimin değeri ve hacmi artar, ulusal emeğin üretici güçleri çoğalır ve bu artan üretimin dolaşımı için gerekli olan para tutarı da sürekli olarak değişir.
>
> 9 + 10 → 11 (1 yanlıştır)
>
> *ve*
>
> (10) Yıl sonunda ve birbirleriyle kıyaslanan farklı yıllar için geçerli olan şey yılın her ortalama günü için de geçerlidir.
>
> *öyleyse*
>
> (11) Ulusal üretim miktarı ya da büyüklüğü sürekli olarak değişir. Bu, *sabit* bir büyüklük değil değişken bir büyüklüktür.

Ulusal üretim miktarının sürekli olarak değişmek *zorunda* olduğunu açıklayan *bağımsız* bir argüman da vardır.

(12) *sermaye birikiminin* ve *emeğin üretici gücünün* durmadan değişmesi

Marx'm (2)'nin (1)'den çıkarılamayacağını düşünmesi için olan argümanın özü şudur,

(13) Elimde belirli bir sayı, diyelim ki 8 sayısı varsa, bu sayının mutlak sınırları, bu sayıyı oluşturan parçaların kendi *göreli* sınırlarını değiştirmelerine engel değildir.

13 ↓ *öyleyse* 14 ↓ 15

(14) Kârlar 6 ve ücretler de 2 olursa, ücretler 6'ya yükselebilir, kârlar da 2'ye düşebilir, yine toplam miktar 8 olarak kalır.

O halde

(15) Üretim miktarının sabit olması, hiçbir şekilde, ücret miktarının da sabit olduğunu kanıtlamaz (yani. (1)'den (2) çıkarılamaz).

Önceki açıklamalarımız ışığında Marx'ın metni o halde şu şekilde görünür:

I. Üretim ve Ücret

Yurttaş Weston'ın argümanı, esas olarak, iki öncüle dayanmaktadır:

(1) ilk olarak, <*ulusal üretim miktarı değişmeyen bir şeydir*>, matematikçilerin deyişiyle *sabit* bir nicelik ya da büyüklüktür; ikinci olarak, <*reel ücret miktarları,* diğer bir deyişle satın alabile-

(2) ceği metaların miktarıyla ölçülen ücret *değişmeyen* bir miktar, *sabit* bir büyüklüktür.>

Şimdi, birinci sav açıkça yanlıştır. <Yıllar geçtikçe göreceksiniz ki, üretimin değeri ve
(9) hacmi artar, ulusal emeğin üretici güçleri çoğalır ve bu artan üretimin dolaşımı için gerekli olan para tutarı da sürekli olarak değişir.> <Yıl
9 + 10
(10) sonunda ve birbirleriyle kıyaslanan farklı yıllar
11 (1 yanlıştır) için geçerli olan şey yılın her ortalama günü
(11) için de geçerlidir.> Ulusal üretim miktarı ya da büyüklüğü sürekli olarak değişir. Bu, *sabit* bir
12 → 11 büyüklük değil *değişken* bir büyüklüktür ve <nüfustaki değişimler dışında, *sermaye birikiminin* ve *emeğin üretici gücünün* durmadan
(12) değişmesi> nedeniyle başka türlü de olamaz. Şurası kesinlikle doğrudur ki, eğer *ücretlerin genel oranında* bugün ani *bir yükselme* olsaydı, bu yükselme, sonraki etkileri ne olursa olsun, *kendiliğinden* üretimin miktarını *hemen* değiştirmeyecekti. İlk olarak, var olan durum ve koşullardan ilerleyecekti. Ama eğer ulusal üretim, ücretler yükselmeden *önce sabit* olmayıp, *değişken*diyse, ücretlerin yükselmesinden *sonra* da sabit değil, değişken olmaya devam edecektir.

(1) Ancak varsayalım ki, <ulusal üretim miktarı *değişken* değil de *sabit* olsun.> O zaman bile,
(13) dostumuz Weston'm, mantıksal bir sonuç olarak baktığı şey hâlâ dayanıksız basit bir iddia olarak kalırdı. <Elimde belirli bir sayı, diyelim ki 8 sayısı varsa, bu sayının mutlak sınırları, bu sayıyı oluşturan parçaların kendi *göreli* sınırlarını değiştirmelerine engel değildir.>
(14) O halde <Kârlar 6 ve ücretler de 2 olursa, üç-

13 ↓ 14 ↓ 15 (15) retler 6'ya yükselebilir, kârlar da 2'ye düşebilir, yine toplam miktar 8 olarak kalır. > O halde, üretim miktarının sabit olması, hiç bir şekilde, ücret miktarının da sabit olduğunu kanıtlamaz. Şu halde, dostumuz Weston bu değişmezliği nasıl kanıtlıyor? Sadece iddia ederek.

Ama onun savını kabul etsek bile, bu, iki ayrı yönde işleyecektir; oysa Weston onu yalnızca

(2) tek bir yönde işletiyor. Eğer Varsayalım ki <ücret miktarı değişmeyen bir büyüklükse>,

(3) <bu büyüklük ne artırılabilir, ne de azaltılabilir.> Bu durumda işçilerin geçici bir ücret artı-

(8) şını dayatmaları aptallıksa, bu durumda, kapitalistlerin de geçici bir ücret düşüşünü kabul ettirmeye kalkışmaları daha az aptalca değildir. Weston dostumuz bazı durumlarda işçilerin ücret artışları *koparabildiklerini* reddetmiyor, ama ücret miktarı doğal olarak sabit olduğundan, buna bir karşı-tepki olacaktır. Öte yandan, Weston, kapitalistlerin, ücretleri *düşürebildiklerini* ve fiilen bu yolda durmadan çaba harcadıklarını da biliyor. Ücretlerin değişmezliği ilkesine göre, birinci durumda olduğu ka-

(4) dar bu ikinci durumda da, <bir karşı-tepki ol-

(5) ması gerekirdi.> O halde emekçiler, ücretleri düşürme girişimine ya da bunun uygulamasına

(7) karşı tepki göstermekte haklı olurlardı. O halde, *ücret artışları* elde etmeye çalışırlarken hak-

(6) lıdırlar, çünkü <*ücretlerin indirilmesine karşı her tepki* onların artırılması için bir *etkidir*.> Öyleyse, yurttaş Weston'ın kendi ilkesi olan

S ücretlerin değişmezliği ilkesine göre de, emekçiler, belirli durumlarda, ücretlerin artırılması için birleşmeli ve mücadele etmelidirler.

Eğer bu sonucu reddederse, bu sonucun dayandığı öncülden de vazgeçmesi gerekir. O, ücretlerin miktarı *sabit* bir *büyüklüktür* diyeceğine, ücretler, her ne kadar *yükselemezler* ve *yükselmemeleri* gerekirse de, sermaye, ücretleri indirmek istediği zaman, *düşebilirler* ve *düşmelidirler de,* demeliydi. Eğer kapitalist, sizden, et yerine patatesle, buğday yerine yulaf ile beslenmenizi isterse, sizin onun bu isteğine bir politik iktisadın bir yasası gibi kabul etmeniz ve ona boyun eğmeniz gerekir. Eğer bir ülkede, örneğin, Birleşik Devletler'de, ücret oranları İngiltere'de olduğundan daha yüksekse, ücret oranlarındaki bu farklılığı, yalnız iktisadi olguların değil, bütün öteki olguların da incelenmesini çok basitleştirecek bir yöntemle Amerikan kapitalistleri ile İngiliz kapitalistlerinin iradeleri arasındaki farklılıkla açıklamak zorundasınız.

Ama o zaman bile, Amerikan kapitalistlerinin iradesi, İngiliz kapitalistlerininkinden *neden* farklıdır diye sorabilirdik. Ve bu soruyu yanıtlamak için, *irade* alanının ötesine gitmemiz gerekir. Birisi bana, Tanrı'mn Fransa'daki iradesinin İngiltere'dekinden farklı olduğunu söyleyebilir. Eğer onu bu irade ikiliğini açıklaması için sıkıştırırsam, belki de, çekinmeden, Fransa'da başka, İngiltere'de başka bir iradesi olmasının Tanrı'mn kendi iradesi olduğu yanıtını yerecektir. Ama dostumuz Weston her türlü akıl yürütmeyi böylesine tamamen yadsımayı savunacak kesinlikle en son kişidir.

Kapitalistin *iradesi,* kesinlikle, mümkün olanın en fazlasını almak yolundadır. Bizim

yapacağımız şey, onun *iradesi* üzerine konuşmak değil, onun *gücünü*, bu *gücün* sınırlarını ve *bu sınırların niteliğini* incelemektir.

III "İyi Argüman Testinin" Marx'a Uygulanması

Marx'ın akıl yürütmesi hakkında olabildiğimizce açık olduğumuza göre, şimdi Marx'ın akıl yürütmesinin Weston'ın argümanının aksini göstermede başarılı olup olmadığını sorabiliriz. Eğer Marx bunda başarılı olmuşsa, ya Weston'ın argümanının yanlış bir öncül üzerine kurulu olduğunu ya da çıkarımlarının sağlam olmadığını göstermek zorunda. Aslında, yukarıda gördüğümüz üzere her ikisini de göstermiştir.

Bugünlerde ulusal üretim sürekli değiştiğine ve sabit bir şey olmadığına inanmak bizim için güç değildir. Ulusal veri çıktılarındaki artış ve düşüş hakkında haberler duymaya o kadar alıştık ki Weston'ın kendi birinci öncülüne nasıl inanabildiğini anlamakta zorlanırız. Birisi "ulusal üretim miktarı sabittir" ifadesinin doğru veya yanlış olup olmadığına karar vermesi için tek yapılması gereken tarihsel kayıtlara bakmaktır ve (9) ve (10)'da Marx'ın bunu yaptığı görülüyor. Diğer argümanında, altında yatan iktisadi kuramı/varsayımları bilmeden ulusal üretim miktarının değişmek zorunda olmasının "*sermaye birikiminin* ve *emeğin üretici gücünün* durmadan değişmesi" nedeniyle gerçekleştiği iddiasının doğru olup olmadığına dair bir muhakemede bulunamayız.

Bunu düşünmesi için,

(15) üretim miktarının sabit olması, hiçbir biçimde, ücret miktarının da sabit olduğunu kanıtlamaz

İfadesi hakkında hüküm vermek de yine güçtür. Ulusal üretim miktarının sabit olduğu olgusundan, Marx'ın açıkça belirttiği gibi oranlar değişebildiği için ücretlerin sabit olduğu çıkarılamaz, ama diğer başka içkin ve su götürmez temeller olabilir. (Yukarıda, Marx karşısındakileri kesinlikle yanlış yorumlamamıştır). Weston şu şekilde bir tablo gösteriyor olabilirdi: Toplam çıktı, iş gücü verisi L ve anapara girdisi C ile üretilir. Eğer anaparanın yarısı bir yıl içerisinde kullanılırsa, çıktıyı muhafaza etmek için yerine yenisi konulmalıdır, yani toplam ücretler toplam çıktının yarısında sabittir. Eğer ücretler daha fazla tutarsa, anapara yerine yenisi konulamaz ve toplam çıktı azalır ve bu da ücretlerde düşüşle sonuçlanır. Eğer ücretler daha az tutar, anapara artırılır ve toplam çıktı yükselebilirse, o halde bu ücretlerde artışla sonuçlanır. Bu ücretlerin toplam üretim tarafından belirlenebilme biçimi hakkında bir tablodur – elbette son derece basit bir tablo. Bazı doğru, iyi temellendirilmiş kuramlar üretim sabit olduğunda, ücretlerin sabit olduğunu pekâlâ gösterebilir ancak biz bunu salt derinlemesine bir düşünmeyle söyleyemeyiz.

Şimdi Marx'a atfettiğimiz ana argümana dönelim. Bu, Weston'ın konumunun çok zarif bir eleştirisidir: Weston'ın aşağıdaki öncülünü varsayarak başlar,

ücret miktarı sabit bir büyüklüktür

ve Weston'ınkine zıt bir sonuca ulaşır. Soru Marx'ın argümanının geçerli olup olmadığıdır.

Görünüşe bakılırsa Marx'ın argümanı ilgi uyandırıcıdır. Marx'ın dilinin halihazırda akla gelen herhangi bir yorumlamasında Marx'ın sonucu şunu söylüyor: Eğer ücretler "sabit" ise, ama hâlâ kapitalistler "ücretleri düşürmeyi" dayatıyorsa, emekçilerin "haklı olarak ha-

reket edebilecekleri" (diğer bir deyişle iktisadi kuvvetlere uygun olarak?) çıkarılabiliyor, eğer emekçiler ücretlerini "uygun" seviyeye çıkarmak için birleşir ve mücadele edelerse. (Benzer şekilde eğer emekçiler ücret artışı talebinin dayatıyorsa, kapitalistler "haklı olarak hareket edebileceklerdir", ardından ücretlerin düşmesini zorlayacaklardır.)

Bu parçadaki akıl yürütmenin dili farklı yorumlamalara tabi ki açıktır. Örneğin, "haklı olmak" bizim belirttiğimiz gibi "iktisadi etkilerde hak sahibi olmak" anlamına mı gelmektedir? Daha da önemlisi, ücretlerin "sabit" olduğu önermesi sadece (reel olarak) ücretlerin (toplamının mı?) aynı (az ya da çok?) olduğu (orta vadede?) anlamına geliyor gibi durmuyor; ayrıca bu sabit ücret seviyeleri işçilerin veya kapitalistlerin iradesinden en azından kısmen bağımsız, iktisadi baskılar tarafından belirlenir diye bir düşünce de vardır. (Açıklayıcı kuramların arkasında yatan ifadeler üzerine açıklayıcı bir düşünce vardır.)

"Ücret miktarlarının sabit bir büyüklük olduğunu ne gösterirdi?" Savlanabilirlik Sorusu'nu sorduğunuzu varsayalım. Az önce belirttiğimiz anlam sorularını açıklığa kavuşturduktan sonra, tarihsel kayıtlara bakıp ve iktisadi etkinlikleri diğer pek çok açıdan açıklayacak bir iktisadi kuramın içine alarak açıklamalıdır: Daha önce de ortaya koyduğumuz gibi "birbirine bağlı" olmalıdır. Ardından, hiç kuşkusuz sendikaların ücret artışı için etkili eylemlerinin kapsamı – ve kısıtları – görülecektir.

Weston'ın ve Marx'ın ifadelerini gerekçelendirmek zorunda olduğumuz, ciddi tarihsel bir çalışma yapmıyoruz. Ya da Weston'ı destekleyecek veya Marx'ı aklayabilecek iktisadi teoriler hakkında spekülasyonda bulunmuyoruz. Emekçilerin ve kapitalistlerin (ücretlerin "artamayacağı ve artmaması gerektiği", ama "kapitalistlerin

lütfettiği her zaman düşebileceği ve düşmek zorunda olduğu" üzerine) karşılaştırılamaz olduğunu tamamlayıcı argümanların eksikliğinde göstermek, Marx'ın akıl yürütmesinin hatalı olduğunu söylemek, onu nasıl ifade edersek edelim, zordur ve bu Marx'ın argümanını kısmen büyüleyici bir akıl yürütme külçesi yapan şeydir.

10. "Bilimsel" Argümanları Değerlendirmek. Tanıtıcı Bazı Örnekler

Faraziyelerle genel olarak nasıl başa çıkmak gerektiğini söylemiş, argümanları bağlamlarından nasıl soyutlayabileceğimizi açıklamış ve uygulamamızın üçüncü parçasını – argümanın sağlamlığını değerlendirmeyi – büyük bir çeşitlilikteki önemli argümanlar için daha derinden araştırabilmemiz için argümanların yapısını yeterli ölçüde ayrıntıyla nasıl temsil edeceğimizi açıklamış bulunuyoruz.

Argümanın sağlam olup olmadığını test etmek için şunu sormamız gerektiğini anımsayınız:

> Uygun kanıt standartları ile veya neyin olanaklı olduğunun uygun standartlarıyla muhakeme yapılarak öncüller doğru olup sonuç yanlış olabilir mi?

Uygun standartları belirlemek için de Savlanabilirlik Sorusu'nu sorduğumuzu anımsayınız:

> Sonucu savlamamı temellendirecek (veya gerekçelendirecek) olan argüman veya kanıtlar nelerdir? (Sonucu kabul etmekte haklı çıkmam için neyi bilmem veya neye inanmam gerekirdi?)

Dahası, başından beri durduğumuz üzere, herkesin "bu oyunu oynayabileceğini" unutmayınız: Bu yalnızca "uzmanlara" özgü bir konu *değildir*.

İki Tanıtıcı Örnek

"Aynı kutuplar daima birbirini iter" (M) iddiasıyla karşılaştığımızı farz edelim. Bunun doğru olduğunu veya yanlış olduğunu ne gösterirdi (bu soruyu Savlanabilirlik Sorusu'nun farklı bir ifadesi olarak alalım)? Şayet M iddiasının anlamını anlıyorsanız, bu soruya bir tür yanıt verebilmelisiniz. Dahası, şayet sonucu olarak M'ye sahip bir argümanı değerlendirebilmeniz için, – argümanla karşılaşmadan önce – neyin iyi bir argüman *olacağını* söyleyebilmelisiniz. Devam etmeden önce, okur, yukarıdaki soruya cevap vermeye çalışmalıdır. (Yanıtınızı, ileride dönüp bakmak için yazınız.)

Biri M'yi anladığına dair bizi ikna etmeye çalışır. Farz edelim ki sorumuza yanıtı şöyle bir şey olsun:

> Şayet iki mıknatıs çubuğunu alır onların kutuplarını bulup sonrasında da bu kutupları bir araya getirirsek, kutuplar birbirini "tersi yönde itecektir". Benzer durumlarda daima olan işte budur ve işte bu M'nin doğru olduğunu gösterir. Şayet bu hiçbir zaman olmasaydı, M'nin yanlış olduğu gösterilmiş olurdu.

Karşımızdaki soru şudur: "Bu kişinin yanıtı doğru mudur ve M sonucu için olan bir argümanı doğru bir şekilde değerlendirecek midir?"

"Farklı kütlelerdeki cisimlerin aynı ivmeyle düşeceği" (B) iddiasını düşünelim. Ne bunun doğru olduğunu veya yanlış olduğunu gösterirdi? Çoğu insan Galileo'nun

ispatı hakkında hiçbir şey bilmemektedir ve B iddiasını anlayan birisinin tipik bir yanıtı muhtemelen şöyle bir şey olacaktır:

> Şayet farklı kütlelerden cisimler alır ve onları aynı yükseklikten aşağıya bırakırsanız, bu cisimler birlikte yere çarpacaktır. Benzer durumlarda daima olan işte budur (vb.).

Okullarda yere düşen cisimlere dair öğrenme biçimimiz işte budur ve yanıtımızı da belirleyen budur. Farklı olabilirdi. Örneğin, Galileo'nun yanıtı bize öğretilmiş olabilirdi. Bu durumda sorumuz yine, bu yanıtın doğru olup olmadığı ve bu yanıtı veren kişinin B sonucu için olan bir argümanı doğru bir şekilde değerlendirip değerlendirmeyeceği sorusudur. Gelgelelim, bu örnekte, şayet yukarıda verilen yanıtı doğru olarak alırsak, Galileo argümanının nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair fazladan bir sorunumuz bulunurdu.

Kimi zaman insanlar M'nin veya B'nin yanlış olduğunu neyin göstereceği kendilerine sorulduğunda afallarlar. Bunun nedeni, onların bu iddiaları, Malthus'un "besinin insanın varoluşu için zorunlu olduğu" iddiası gibi *bariz bir şekilde doğru* olarak almaları olabilir. Dahası, bunun nedeni, bu iddiaların bir bakıma "teorik" olduğunu düşünmelerinden kaynaklanıyor olabilir: Dolayısıyla, örneğin, B'nin yanlış olduğu yere farklı zamanlarda çarpan farklı kütleden cisimlerle kolaylıkla gösterilemez , çünkü başka etmenler de resme dahil olabilir. İlk örneği daha önce tartışmıştır ve ikinci örneğe yanıtımız aşağıda görülecektir.

İkinci bölümde söylemiş olduğumuz üzere, gerçek argümanların sağlamlığını değerlendirmek istiyorsanız epistemolojik sorulardan kaçış bulunmamaktadır ve

şimdi ilk iki örneğimizden doğan sorulara yanıt vermemiz gerekiyorsa, bir nebze olsun felsefi arkaplandan kaçınmamız mümkün değildir.

David Hume: Gözlem ve Tümevarım

İngilizce deneyimci David Hume'un (1711-1776) tartışmakta olduğumuz iddialara dair hayli yalın bir görüşü bulunmaktadır ve bu görüş öylesine muazzam bir tarihsel öneme sahip ki onu görmezden gelmemiz mümkün değildir.

Hume, bildiğimiz her şeyi iki türe ayırmaktadır. İlk olarak, onlara dair yalnızca düşünerek bilebildiğimiz şeyler vardır: Örneğin, Pisagor Teoremi gibi geometrik doğrular. Bunlar a priori olarak bilinebilirler ve Hume bunlara *İdeaların Bağıntısı* [*Relations of Ideas*] adını verir. İkinci olarak, deneyimden, dünyayı gözlemleyerek öğrendiğimiz şeyler vardır. Hume bunlara *Olgu Sorunları* [*Matters of Fact*] adını verir. Hume, "olgu sorunlarına dair tüm akıl yürütmelerin *neden-sonucun* ilişkisinde temellenir göründüğü" görüşünü (*An Enquiry Concerning Human Understanding* [*İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*], §22) ve "bu ilişkinin bilgisinin, hiçbir durumda, a priori akıl yürütmeyle erişilir olmadığı fakat bütünüyle deneyimden, herhangi tikel nesneleri birbiriyle sıralanmış bulduğumuzda doğduğu" (§23) görüşünü savunmaktadır. "İlkine benzer tüm nesnelerin ikincisine benzer nesneler tarafından izlenmesi" (§60) kaydıyla, ilkinin ikincisine *neden* olduğunu biliriz.

Hume'un örneğini kullanmak gerekirse, geçmişte ekmek (veya ona benzeyen bir şeyi) yediğimiz ve ekmeğin bizi beslediği tüm durumlar nedeniyle ekmeğin bizi beslediğine inanırız. Benzer şekilde, "aynı manyetik ku-

tupların birbirini ittiğini" ve "farklı kütleli cisimlerin aynı ivmeyle düştüğünü" görünüşe göre benzer durumlar hep aynı sonucu verdiği için kabul ederiz. Ne var ki bu örnekler bariz bir soruyu doğurur: "Bu deneyim niçin gelecek zamanlara ve bildiğimiz kadarıyla yalnızca görünüşte benzer olan diğer nesnelere genişletilsin ki?" (§29). Bunun yanıtı, Hume'a göre, "deneyimden gelen tüm çıkarımların teamüllerin etkileri olmalarıdır, akıl yürütmenin değil" (§36). Şayet geçmişte ekmek tarafından beslendiysek, aynı manyetik kutuları birbirlerini itiyor olarak veya farklı kütleli cisimlerin aynı ivmeyle düşüyor olarak bulduysak, o zaman *benzer* olaylar olarak *görünen* [zamanlarda] bu türden şeylerin devam etmesini bekleriz. Bunu *alışkanlıktan* veya *teamülden* böyle yaparız, yoksa bu tür genellemeler için *yeter nedenimiz* olduğundan değil: Hume'un görüşü işte budur.

O halde, Hume'un yaklaşımına göre, bariz bir biçimde *Olgu Sorunları* olan M ve B gibi iddialara dair akıl yürütmelerimiz "neden ile etkinin ilişkisinde temelleniyor gibi görünür". Bu ilişkiyi ise yalnızca "tikel nesneler birbiriyle sıralanmıştır" ifadesini bularak biliriz. Dahası, Hume'un yaklaşımına göre, M ve B gibi iddialar, yapılmaları kesin bir surette haklı olmayan *evrensel genellemelerdir*. Çeşitli durumlarda aynı manyetik kutuplar gibi görünen şeyleri gözlemlemişizdir ve bunlar birbirlerini daima – istisnasız – itmiştir, dolayısıyla, M'ye ulaşmak için, bu görünür bir şekilde benzer *geçmişten*, *gözlemlenmiş* olaylardan görünür bir şekilde benzer tüm *gelecekteki* ve *gözlenmemiş* olgulara da pekâlâ genelleştiririz: Benzer şekilde B için de aynısını yaparız. Argümanları temsil etmekteki uylaşımlarımızı göz önüne aldığımızda, Hume'un bu türden "akıl yürütmeye" dair çizdiği resim az çok aşağıdaki diyagram gibi olmalıdır:

$$\underbrace{G_1 + G_2 + \ldots + G_n + \text{Hiçbir istisna gözlemlenmemiştir}}_{\downarrow}$$
$$\text{Gen}$$

Bu diyagramda, $G_1 \ldots G_n$ gerçekten yapılmış olan *sonlu* sayıdaki gözlemlerdir ve Gen ise dünya hakkında onlar üzerinden erişilen genellemedir. Söylemiş olduğumuz gibi, Hume'un görüşüne göre, bu çıkarımı yapmaya sıkı sıkıya bağlı değiliz, sonucumuz için *yeter nedene* sahip değiliz. Ne var ki bu, sahip olabileceğimiz en iyi kanıttır ve bu gibi durumlarda, bilinenden görünüşte benzer bilinmeyene *alışkanlıkla* genellemede bulunuruz çünkü bunu böyle yapmadan yaşayamayız.

Hume'un yazıları, felsefe tarihinde muazzam bir öneme sahip olmuştur. Pek çok kayda değer mantıklı düşünme ve zarif argüman modeli sunmuşlardır, fakat bazı zorlu sorunlara da yol açmışlardır. Bunlardan ikisi bizim bağlamımızda ortaya çıkmaktadır. İlki, bilginin birbirini dışlayan ve geniş kapsamlı iki kategoriye ayrılması, bitmek tükenmez bir sorun haline gelmiştir. İkincisi, Hume, geçmiş deneyimden genellemelerden hangilerinin güvenilir hangilerinin güvenilmez olduğuna karar vermenin hiçbir yolunu vermemiştir – bu soruna, *tümevarım sorunu* denilmektedir. Bir çiftçi tarafından her gün beslenen bir tavuk, Noel yaklaştıkça besleneceğini ummaya devam etmeli mi yoksa kesilip Noel'de yenilmeyi mi beklemeli? (Bertrand Russell'ın *The Problems of Philosophy* [*Felsefe Sorunları*] adlı eserinden bir örnek) "Caydırıcılığın işe yaradığına", *daha önce işe yaramış olduğu için* mi inanmalıyız veya hayatta kalışımız yıllar geçtikçe istikrarsız bir hal almakta mıdır? (Dördüncü bölümle karşılaştırınız.) Benzer şekilde, aynı manyetik kutupların, geçmişte olduğu gibi birbirlerini itmeye devam edeceklerini beklemeli miyiz ve farklı

kütleli cisimlerin geçmişte olduğu gibi aynı ivmeyle düşeceklerini de beklemeli miyiz?

Filozoflar, *bilinen* tüm durumlara dair kanıttan *tüm benzer durumlara dair* bir genellemeyi çıkarsayan bir argümana, tümevarımsal bir argüman veya tümevarımsal bir çıkarım demişlerdir. Böylesi bir argüman, *gözlemlenmemiş* durumlar hakkında da iddialarda bulunabilmek için gözlemlenmiş durumların *ötesine* gitmektedir. Tümevarımsal argümanlar, net bir biçimde *tümdengelimsel geçersizdir* (Ek Bölümüne bkz.): "*Gözlemlenmiş tüm* durumların X olmasından", "*tüm* durumların X olduğu" çıkmaz – öncül doğru iken sonuç yanlış olabilir. Bu tür argümanlardan hangilerinin sağlam olduğunu söylemek genel olarak zordur. İyi tümevarımsal argümanları kötülerinden ayırmak için bir ilke, bu tür durumlarda "kanıt için uygun standartları" ortaya koymanın genel bir yolunu bulmak güçtür. (Bu tartışmayla ilgili bir alıştırma için, Alıştırmalar bölümündeki Reichenbach parçasına bakınız.) Şimdilik bu güçlükleri bir yana bırakıp bunlara farklı bir yönden yaklaşmaya çalışalım, Sir Karl Popper tarafından gösterilen bir yönden.

Karl Popper: Kestirimler ve Çürütmeler

Sir Karl Popper, sağlam bir tümevarım çıkarımı diye bir şeyi reddetmiştir. Dahası, görünüşteki düzenlilikleri gözlemledikten sonra teamül veya alışkanlıktan M ve B gibi genellemelere ulaştığımızı da reddetmiştir. Gerçekten de kısmen Hume'un argümanlarındaki zayıflıklar üzerine düşünerek kısmense dünya hakkında çeşitli *teoriler* üzerine düşünerek bu tür durumlardaki akıl yürütmemizin yapısına dair hayli farklı bir izaha ulaşmıştır.

Genç bir adam olarak (1919 itibarıyla) Popper'ın rahatını kaçıran teoriler, Marx'ın tarih teorisi, Freud'un

psikanalizi ve Alfred Adler'in "bireysel psikolojisi"dir. Popper'ı etkilemiş en önemli teori, Einstein'ın görelilik teorisidir.

İlk üç teoride onun rahatını kaçıran şey, tam da bu teorilerin yandaşlarının çoğunu *etkilemiş* olan şeydir. Bu şey, söz konusu teorilerin, en ayrıksı insan davranışlarıyla uyumlu görünmesi, atıfta bulundukları alan bünyesinde olan biten ne varsa pratik açıdan onları açıklayabiliyor olmalarıydı. *Çürütülemez* görünüyorlardı. Her ne olursa olsun, bu teorilere inananlar, söz konusu teori açısından olan biteni açıklayabiliyor, teorilerine uydurabiliyorlar ve her olayda teorinin ve teorinin gücünün doğrulanmasını bulabiliyorlardı. "Bir Marksistin, her sayfasında tarih yorumunu doğrulayan kanıt bulmaksızın bir gazeteyi açması mümkün değildi" (*Conjectures and Refutations*, s. 35).

Bunun aksine, Popper'ı Einstein'ın teorisinde etkileyen şey, teorinin öndeyilerinde yer alan *risk*'ti. "Şayet gözlem, öndeyide bulunulmuş etkinin [sonucun] kesinkes olmadığını gösteriyorsa, o halde, teori düpedüz çürütülmüştür. Teori, *gözlemin belirli mümkün sonuçlarıyla bağdaşmazdır* – aslında Einstein'dan önce herkesin bekleyebileceği sonuçlarla" (s. 36).

Tüm bu teorilerin "bilimsel" olduğu iddia edilmekteydi, bu nedenle Popper şu soruya yanıt vermekle işe girişti: "Bir teori ne zaman bilimsel sayılmalıdır?" Popper, (esasen Hume'dan türeyen) baskın görüşün, bilimin, "gözlem ve deneyle ilerleyen ve özsel olarak tümevarımsal olan *ampirik yöntemi ile*" (s. 34) sahte-bilimden ve metafizikten ayırt edildiğini – ve şimdi geniş çaplı öneminden ötürü toplumsal bilimlerde ideolojiden de ayırt edildiğini ekleyebiliriz – biliyordu. Bu yaklaşım, Popper'ı etkilememişti. Ne de olsa, astroloji de böyle bir

yöntemi kullanıyordu ve böylesi bir yaklaşım Popper'm Marx, Freud ve Adler'e dair kaygılarını dindirmiyordu.

Bu teorileri göz önüne alması Popper'ı bazı ünlü sonuçlara götürdü:

(1) Hemen her teori için onaylamalar veya doğrulamaları bulmak kolaydır – şayet doğrulamalara bakıyorsak.
(2) Doğrulamalar, ancak *riskli öndeyilerin sonucuysa* satılmalıdır; bunun anlamı şudur: Söz konusu teoriyle yobazlaşmamışsak, teoriyle bağdaşmaz olan bir olayı beklemiş olmalıyız – teoriyi çürütmüş olabilecek bir olay.
(3) Her "iyi" bilimsel teori bir yasaklamadır: Belirli bazı şeylerin olmasını men eder. Bir teori daha çok şeyi yasakladığı ölçüde, daha iyidir.
(4) Herhangi bir akla yakın olay tarafından çürütülebilir olmayan bir teori bilimsel değildir. Çürütülemezlik (insanların sıklıkla düşündüğü gibi) bir teorinin erdemi olmayıp, ayıbıdır.
(5) Bir teori için yapılan her bir *hakiki* test, teoriyi yanlışlamak veya çürütmek için bir girişimdir. Test edilebilirlik, yanlışlanabilirliktir. Fakat, test edilebilirliğin dereceleri vardır. Bazı teoriler diğerlerine göre daha test edilebilir, çürütülmeye daha açıktır, âdeta daha büyük riskler alırlar.
(6) Doğrulayan kanıt [delil] *teorinin hakiki bir testinin sonucu olmadıkça* (geçerli?) sayılmamalıdır. Bunun anlamı, söz konusu testin, teorinin yanlışlanması için ciddi fakat başarısız bir girişim olarak sunulabileceğidir. (Artık, bu türden "güçlendirici kanıt" örneklerinden bahsediyorum.)
(7) Bazı hakikaten test edilebilir teoriler, yanlış bulundukları zaman, teorinin hayranları tarafından

savunulmaya devam edilir – örneğin, *ad hoc* olan belirli bir yardımcı varsayımla veya *ad hoc* teoriyi çürütmeden kaçabilecek bir şekilde yeniden yorumlanarak. Bu türden bir usul daima olanaklıdır, fakat teoriyi yalnızca onu yok etmek veya en azından bilimsel konumunu düşürmek pahasına çürütülmesinden kurtarır. (Böylesi bir kurtarma işlemini ileride *"görenekçi dönüş"* veya *"görenekçi strateji"* adıyla betimleyeceğim.)

Popper, "*bir teorinin bilimsel konumunun ölçütü teorinin yanlışlanabilirliği veya çürütülebilirliği veya test edilebilirliğidir*" (s. 37) diyerek tüm bu maddeleri özetlemektedir. Net bir biçimde görülüyor ki, astroloji bu testi geçemez. Çünkü astrologlar yorumlarını ve kehanetlerini yeterince muğlak bir şekilde yapmaktadırlar, her ne olursa onu açıklayabilmektedirler – ve hiçbir şey teorilerini çürütmez. "Öndeyilerin başarısız olamayacağı denli muğlak bir şekilde öndeyide bulunmak falcıların tipik bir numarasıdır." Fakat teori çürütülemez olduğundan bilimsel de değildir. Aynısı Marx'ın tarih teorisi için de geçerlidir.

> Marksist tarih teorisi, kurucularının ve takipçilerinin kimi ciddi çabalarına karşın, nihayetinde bu falcı pratiğine ayak uydurmuştur. Teorinin erken dönem ifadelerinin bazılarında (örneğin Marx'ın "gelmekte olan toplumsal devrim"in karakterine dair çözümlemesinde), öndeyileri test edilebilirdi ve aslında yanlışlanmıştı. Fakat yine de çürütülmeleri kabul etmek yerine, Marx'ın takipçileri hem teoriyi hem de delilleri birbirlerine uyumlu kılmak için yeniden yorumladılar. Bu sayede, teoriyi çürütülmekten kur-

> tardılar; fakat bunu teoriyi çürütülmez kılan bir aygıtı benimseme pahasına yaptılar. Böylelikle, teoriyi "görenekçi bir bükülmeye" uğrattılar ve bu stratejiyle, teorinin çokça tanıtılan bilimsel konum iddiasını yok ettiler.

Toplum bilimciler teorilere bu tür şeylerin olmasına pek alışmışlardır. Bilimsel olmayan teoriler, hiç kuşkusuz, bünyelerinde bilimsel bir teori potansiyeli (çürütülebilir kılınırlarsa – bu, astrolojiye yapılabilir) veya bir dogma potansiyeli (çürütülemez kılınırlarsa – bazı siyaset ve ekonomi teorilerinin başına gelen budur kesinlikle) barındırabilirler.

Teoriler – ve özellikle bilimsel teorileri nasıl sınıflandırması – üzerine düşünmenin yanı sıra, Popper, Hume'un argümanının zayıflıkları üzerine de dikkatlice düşünmüştür. *Conjectures and Refutations* adlı eserinde Hume'un *görünür bir şekilde* benzer durumların düzenli bir şekilde sıralandığını ve alışkanlıkla bunlardan çıkarımda bulunduğumuzu gözlemlediğimiz yönündeki fikrinin (s. 44-45; argüman çözümlemesinin kendisi için iyi bir örnek sağlamaktadır) harikulade bir eleştirisini sunar ve bu onu Hume'un bilimsel bağlamlardaki akıl yürütmemizin yapısına dair görüşünü artık şimdi hayli geniş kabul gören bir görüşün lehine reddetmeye götürür (s. 46).

> Psikolojik tümevarım teorisini aşağıdaki görüşle değiştirmek için [görünür benzerliğe dair] tamamıyla mantıksal düşüncelerle ilerledim. Tekrarlamaların bizim üzerimizde düzenlilikleri aklımıza sokması veya dayatması için edilgen bir şekilde beklemeksizin, düzenlilikleri etkin bir şekilde dünyaya dayatıyoruz. Dünyadaki ben-

> zerlikleri keşfetmeye ve bizim tarafımızca icat edilmiş yasalar cinsinden onları yorumlamaya çalışıyoruz. Öncüller için beklemeksizin sonuçlara sıçrıyoruz. Bunlar sonraları atılabilir, gözlemler onların yanlışlığını gösterebilir... İşte bu kestirimlere ve çürütmelere dair bir teoridir.

Yine konumunu özetlerken 53. sayfada aşağıdaki gibi ortaya koyuyor:

> (1) Tümevarım, diğer bir deyişle pek çok gözleme dayanan çıkarım bir mittir. Ne psikolojik bir olgudur, ne gündelik yaşamın bir olgusudur, ne de bilimsel usulün bir olgusudur.
> (2) Bilimin edimsel usulü, kestirimlerle iş görmektir: Sonuçlara sıçramaktır – sıklıkla tek bir gözlemden hareketle...
> (3) Tekrarlanan gözlemler ve deneyler bilimde kestirimlerimizin veya hipotezlerin *testleri* olarak, diğer bir deyişle çürütme girişimleri olarak iş görmektedir.

Popper, böylelikle, Hume'un şeylere dair görüşlerini ters çevirmektedir. Popper'ın yaklaşımına göre, dünyaya dair genellemeler – ekmeğin bizi beslediği, aynı manyetik kutupların birbirlerini ittikleri, farklı kütlelerden cisimlerin aynı ivmeyle düştükleri, artan para arzının enflasyona neden olduğu, siyasal partilerin kaçınılmaz olarak oligarşiye dönüştüğü (vb.) – görünür olarak benzer *gözlemlenmiş* vakalardan (dayanıksız bir şekilde) yaptığımız çıkarımlarla ulaştığımız sonuçlar olmayıp, *tahminler, kestirimler, hipotezler*'dir (veya hipotezler sistemidir – *teorilerdir*). Hipotezler, (en azından başlangıçta) *doğru* olarak ileri sürülmezler; *üzerine düşünül-*

mesi için öne sürülmüş faraziyeler gibidirler. Böylelikle, onların imlediklerini görüp deneyim karşısında onları *test* edebiliriz. Popper'a göre, gerçekte olan şey, dünyadaki bir düzenliliği fark etmemiz ve ardından da bu gözlemlenmiş düzenlilikten sonucumuza tümevarımdan yararlanarak genellememiz *değildir* (ve bunun niçin gerçek *olamayacağına* dair mantıksal nedenler bulunmaktadır): Gerçekte olan şey, şeylerin nasıl olduğuna dair bir *tahminde/ kestirim bulunmamız /hipotez kurmamız* ve ardından bunun doğru olup olmadığını gözlem ve deney ile test etmeye koyulmamızdır. Hiç kuşkusuz, kestirimimiz, konunun tarihine dair bilgimizden ve ilgili gözlemlerden beslenmiştir, ne var ki hâlâ bir sonuç olarak ortaya *konmamış* olup, çekinerek, kritik değerlendirme için (diğer bir deyişle, test için) ortaya konmuştur. Hipotezimizi test edebilmek için, hipotezimizin *imlediği hangi gözlemlerin yapılabileceğini* çıkarmamız gerekmektedir.

> Mantıksal argümanın, tümdengelimsel [çıkarımsal] mantıksal akıl yürütmenin rolü, eleştirel [bilimsel] yaklaşım için tüm önemini korumaktadır... çünkü teorimizin neleri imlediğini keşfedebilmemiz ve ardından bunları etkin bir biçimde eleştirebilmemiz [test edebilmemiz] ancak tamamıyla çıkarımsal akıl yürütmeyle mümkündür (s. 51).

Hipotezimizin "aynı manyetik kutuplar birbirlerini iter" olduğunu farz edelim. Bu, iyi ve bilimsel bir hipotezdir. Pek çok riskli öndeyide bulunur; aynı manyetik kutupların her tür durumda birbirini iteceğini imler – hatta su altındayken, uzayda, hareket halindeyken, çok küçükken (vb.) bile. Şayet aynı manyetik kutupların

tüm bu durumlarda gözlemlersek ve daima birbirlerini iterlerse, o halde hipotezimiz kendisine uygulanan testlere dayanır, Popper'ın deyişiyle "gücünü ispatlar". Eğer hipotez tarafından imlenmiş/öndeyide bulunulmuş gözlemlerden birisinin yanlış olduğu ortaya çıkarsa, o halde hipotez yanlıştır denir: Örneğin şayet manyetik kutuplar birbirilerini Ay üzerinde itmiyorlarsa, o halde birbirilerini "daima itmezler". Popper'a göre her ne kadar bir hipotezin yanlış olduğu gösterilebilse de hiçbir şeyin doğru olduğunun gösterilemediğine – *doğrulanamadığına* – dikkat ediniz. Eğer bir hipotez testlerine dayanabilirse, yine de yanlışlanabilir, dolayısıyla hipotezin doğru olduğunu söyleyemeyiz. Öte yandan, eğer hipotez doğru olduğu ortaya çıkan "riskli" öndeyilerde bulunursa, Popper bu hipotezin doğrulanmamış olsa da "kuvvetlendirilmiş" olduğunu söyler. Dahası, Popper'a göre iyi-kuvvetlendirilmiş bilimsel teorilerin pratik amaçlarla, günlük hayatımızı yaşama amaçlarımız için, bu inançlara karşı "ilkelerini değiştirmeye hazır, kuşkuyu içine alan ve test talebinde bulunan" (s. 49) "eleştirel bir tavır" benimsememiz koşuluyla ama sahte-bilimle (bizim durumumuzda ideolojiyle) ilişkilenen "dogmatik tavır" olmaksızın kabul etmek tamamıyla aklidir.

> Şayet... "inanç" terimi bilimsel teorileri eleştirel kabul edişimizi – şayet geçemeyeceği bir testi tasarlamakta başarılı olursak teoriyi yeniden düzenlemeye dönük bir şevkle birleşmiş *deneysel* bir kabul – içine alacak şekilde alınırsa... Teorilerin bu şekilde kabulünde akla aykırı hiçbir şey yoktur (s. 51).

Dolayısıyla, bilimsel akıl yürütmenin temelini oluşturan özsel yapı, Popper'a göre, Hume'un düşündüğü

gibi görünür olarak sonlu sayıdaki görünüşte benzer gözlemlerden tümevarımsal genelleştirme olmayıp, hipotez ve çürütme demesidir. Argümanları temsil etmek için ortaya koyduğumuz uzlaşımlarımız göz önüne alındığında, Popper'ın bu türden akıl yürütmeye dair çizdiği resim aşağıdaki gibi diyagrama dökülebilir:

Hipotez şu gözlemleri yapabileceğimizi imlemektedir: O_1, O_2, O_3, ... (vb.) + Öndeyide bulunulmuş gözlemler hiç de gerçeklenmemiştir.

↓

Hipotez yanlıştır

Gerçek bilimsel argümanları ele alırken, faraziyeler için kullandığımız temsili kullanmak, varsayımsal önermeleri [hipotetik önermeleri] baştan sona kullanmaktan sıklıkla daha kolay olacaktır.

Popper'ın yaklaşımına göre, o halde, hipotezler çürütülebilirler – güzel bir teori çirkin bir olguyla yok edilebilir! – fakat *doğrulanamazlar*. Gelgelelim, doğru olduğu ortaya çıkan riskli öndeyilerde bulunması söz konusu olduğunda, hipotez "kuvvetlendirilir" ve hipoteze olan güvenimiz artmış olur.

Popper'ın çalışmasının bilime, bilimsel yönteme ve bilimsel argümana dair güncel düşüncedeki önemine olduğundan fazla değer biçmek güçtür. Gelgelelim, bu kitapta birtakım farklı vurgu noktaları ekleyeceğimizden, şimdilik nispeten farklı bir yaklaşıma arka plan olarak bazı genel yorumlar getireceğiz.

İlk olarak, Hume ile Popper arasında kanıt ve ampirik [deneyimsel] genelleme arasındaki ilişkiye dair herhangi bir özsel ayrım olup olmadığı merak edilebilir. Popper'ın görüşüne göre, hipoteze uyan (öndeyisinde bulunulmuş riskli) her gözlem hipotezi çürütmede başarısız olur ve onu "kuvvetlendirir" – veya insanın hipoteze olan güvenini artırır. Ne var ki, bu Hume'un görü-

şüyle tıpa tıp aynıdır. Popper'a göre tek bir karşı örnek hipotezi çürütür. Ne var ki Hume'a göre de benzer şekilde genelleştirmeyi çürütür. Dolayısıyla ikisi arasındaki ayrım burada değildir. (Hilary Putnam da "The Corroboration of Theories" [Teorilerin Kuvvetlendirilmesi] adlı çalışmasında benzer bir noktaya parmak basmaktadır.) Ayrımı betimlemenin en kısa yolu, muhtemelen, Popper'ın dünyayı keşfetmek için belirli bir *yöntem*'in üzerinde durmuş olmasıdır: Kestirimler ve çürütmeler yöntemi, kendi kestirimlerinize *karşı* delilleri aradığınız "eleştirel" yöntem.

İkinci olarak, "çirkin bir olgunun" güzel bir teoriyi yok etmek için alınıp alınmaması duruma bağlıdır. Kısaca söylemek gerekirse, güncel inanç sistemimizin söz konusu teoriye ne kadar derinden işlendiğine bağlıdır. İnanç sistemimiz örümcek ağı gibi bir şeydir; bazı inançlar şeylerin bütün kavranışı için hayli merkezi iken – örneğin, Newton'un göksel cisimler için hareket yasaları – bazıları daha dışsaldır – örneğin, enflasyona neyin neden olduğuna dair inançlarımız. Bazı karşıt gözlemlerin Newton'un teorisine ciddi bir tehlike oluşturduğunu zihnimizde canlandırmak güçtür, fakat karşıt delil karşısında enflasyona dair inançlarımızı terk ettiğimizi canlandırmak o denli güç değildir. Şimdi, inandığımız şeyin tutarlı olması, "birlikte durması" gerektiğini söylemek yeterlidir; bir delil, şayet bilip inandığımıza büyük ölçüde "uyuyor" ise kuvvetlenmiştir, öyle değilse zayıflamıştır (Bu resmin klasik bir örneği için bkz. W. V. Quine ve J. S. Ullian, *The Web of Belief* [İnancın Ağı]).

Üçüncü olarak, bilimsel fikirlerin bir tarihi olduğunu unutmamalıyız. Genelleştirmelerin ve teorilerin bilgisini yalnızca önceki gözlem ve deneyimlerimizden edinmeyiz, konu hakkında önceki teorilerden de bilgile-

rini ediniriz. Popper, bilimsel fikirlerin tarihine ve güncel fikirlerin layıkıyla anlaşılması için bu tarihin bir bilgisinin ne kadar önemli olduğuna dair pek az şey söylemektedir. Oysa bunun önemi artık geniş ölçüde tanınmaktadır, özellikle de Thomas Kuhn'un dikkate şayan eserinden beri. Bu incelemeye, Kuhn'un bilimsel akıl yürütmeye dair güncel düşünüşümüze yaptığı katkının kısa bir izahıyla son vereceğiz.

Thomas Kuhn: Paradigmalar, Normal Bilim ve Bilimsel Devrimler

Bilimsel teorilerin yapısına ve bilimsel akıl yürütmenin doğasına ilişkin hayli etkili ve güncel bir bakış, Thomas Kuhn'un *The Structure of Scientific Revolutions* [*Bilimsel Devrimlerin Yapısı*] adlı eserinde harikulade bir şekilde ifade edilmiştir. Kuhn, bilim tarihiyle ilgilenen bir fizikçiydi ve bilimin *edimsel olarak* gelişme tarzına bakarak, bilimsel etkinliğin, akıl yürütmenin rolünün ve bu etkinlik çerçevesindeki gözlemin doğasına dair devrimci fikirlere varmıştır.

Kuhn'un eserindeki can alıcı fikir, "paradigma" fikridir:

> Paradigma, bilimsel bir topluluğun üyelerinin ortaklaştığı şeydir *ve* diğer taraftan söylersek, bilimsel bir topluluk, bir paydada ortaklaşan insanlardan oluşur (s. 176).

Paradigma, şeylerin belirli bir sahada/alanda olma tarzının bir "resmi" veya bir "modelidir" (Kuhn genellikle "teori" sözcüğünü kullanmaktan kaçınmayı yeğlemektedir). Örneğin, cisimlerin hareket etme tarzına dair Aristotelesçi resim vardı; şimdiyse, Newtoncu resme/pa-

radigmaya sahibiz; Einstein bize başka bir resim/paradigma sunmuştur. Darwin bize, bir paradigma oluşturan bütün bir evrim resmi sunmuştur. Galen Avrupa'ya vücudun nasıl işlediğinin bir modelini sağlamıştır yüzyıllar boyu; çoğumuz onun görüşlerine dair hiçbir şey bilmiyoruz artık ve hayli farklı bir resmi/modeli/paradigmayı kullanıyoruz.

Paradigma bünyesinde pek çok şeyi barındırır. Şeylerin var olma tarzına dair bir resimdir ve *bazı* temel genellemelerden/doğal yasalardan (bunlar sıklıkla belirli bir paradigma bünyesindeki tanımların karakterine sahiptir, örneğin, Newton'un İkinci Hareket Yasası, Kuvvet= Kütle x İvme, kıyaslayınız Kuhn, s. 183), *belirli bir* ontolojik veya bulgusal modelinden ("gaz molekülleri rastgele hareket halindeki ufak elastik bilardo topları gibi davranır", s. 184), bir takım yeğlenen yöntem ve amaçlardan (örneğin, hassasiyet, yalınlık, bereketlilik vb.) ve birtakım can alıcı çözülmüş sorun örneklerinden (Kuhn bunlara "timsal" adını verir) oluşur (bkz. s. 187 dipnot).

> Diğer çoğu alanda eşi benzeri olmayan ölçüde, [bir bilimsel topluluğun üyeleri] benzer eğitimlerden ve mesleki yollardan geçmişlerdir... Bir bilimsel topluluğun üyeleri kendilerini, ardılarının eğitilmesi de dahil olmak üzere bir dizi ortak hedefin peşinden gitmekle sorumlu biricik insanlar olarak görürler ve başkaları tarafından da böyle görülürler. Böyle grupların bünyesinde, iletişim görece yoğun ve profesyonel yargı görece bağlaşıktır (s. 177)

> Paradigmalar, böylesi grupların üyelerince paylaşılan şeylerdir (s. 178).

Verili bir paradigma, her soruya yanıt vermez. Aslında, pek çok soru, sorun ve kendi "bulmacalarını" üretir. Bilimsel topluluğun üyeleri tarafından bu soruların yanıtlanma ve bu sorunların çözülme girişimi, Kuhn'un "normal bilim" dediği şeydir.

> "Normal bilim", bir veya daha fazla geçmiş bilimsel başarılarda, belirli bir bilimsel topluluğun daha ileri pratikleri için belirli bir süreliğine temel sağladığı kabul edilen başarılarda sıkıca temellenen araştırma anlamına gelmektedir. Günümüzde bu türden başarılar giriş niteliğindeki ve ileri düzey bilim ders kitaplarında, özgün biçimlerinde nadiren olsa da, yeniden anlatılmaktadır. Bu ders kitapları, kabul görmüş teorinin mevzuatını açıklar, teorinin başarılı uygulamalarının çoğunu veya hepsini örneklerle açıklar ve bu uygulamaları örnek niteliğindeki gözlem ve deneyimlerle karşılaştırır. 19. yüzyılın başlarında bu tür kitaplar yaygınlaşmadan önce... Pek çok ünlü bilim klasiği benzer bir işlevini yerine getirmişti. Aristoteles'in *Physica* [*Fizik*], Batlamyus'un *Almagest*, Newton'un *Principia* ve *Opticks*, Franklin'in *Electricity*, Lavoisier'in *Chemistry* [*Kimya*] ve Lyell'ın *Geology* – bunlar ve başka pek çok kitap, bir süreliğine, ardından gelen uygulayıcı nesiller için bir araştırma alanının geçerli sorunlarını ve yöntemlerini örtük olarak tanımlama hizmetini yerine getirdiler. Bunu yapabildiler çünkü iki özsel niteliği paylaşıyorlardı. Başarıları, bilimsel etkinliğin rekabet eden tarzlarından uzak dayanıklı bir grup taraftarı çekmekte yeterince emsalsizdi. Aynı anda, her tür sorunu yeniden tanımlanmış uygulayıcı-

> lar grubuna çözmeleri için bırakmakta yeterince açık uçluydular (s. 10).

O halde, paradigma, şeylerin olma tarzına dair bir "resimdir". Birçok soruyu yanıtlanmamış olarak bırakan, bu soruları kurallarla saptanmış bir tarzda yanıtlama çabası olan "normal bilimi" üreten bir resimdir. Normal bilim, resmi genişletmeye yönelik, resmi daha tam olarak çizmeye ve onu uygulamaya yönelik çabadır. Ne var ki paradigmalar uzun süre yaşamıyor. Onları genişletmeye girişen normal bilim, zorluklarla, uyum hatalarıyla, çürütücü delillerle veya Kuhn'un genellikle "anormal deneyimler" dediği şeyle karşılaşmaktadır. Kuhn, bunların bilimde Popper'ın düşündüğü gibi işlediğini düşünmüyor.

> [Anormal deneyimler] krizleri davet ederek, yeni bir teori için yolu hazırlayan deneyimlerdir. Bununla beraber, anormal deneyimler, yanlışlayan deneyimlerle özdeşleştirilemezler. Aslında, ikincilerin olduğundan kuşkuluyum. Daha önce defaatle vurgulandığı üzere, hiçbir teori, verili bir zamanda yüzleştiği tüm bulmacaları çözmez asla; ne de halihazırda erişilmiş olan çözümler sıklıkla mükemmeldir. Aksine, normal bilime karakterini veren pek çok bulmacayı her an tanımlayan şey, mevcut veri-teori uyumunun eksikliğinden ve kusurluluğundan başkası değildir. Şayet her bir uyum başarısızlığı teorinin reddinin zemini olsaydı, tüm teoriler daima reddedilmelidir (s. 146).

Doğrusu, Kuhn'un yaklaşımına göre olan şey, Popper'ın söylediği gibi teorilerin düpedüz çürütülmesi olmayıp,

paradigmanın, teorinin bilimsel topluluğunun elinden gelen en iyi şekilde birlikte yaşadığı fakat bu nedenle bilimsel bir devrimdeki yeni bir paradigmaya yol açan "anormal deneyimlerle" giderek daha fazla karşılaşmasıdır. Eskisiyle kısmen veya tamamen bağdaşmaz olan yeni bir resim belirir ve sürecin bütünü tekrar tetiklenir.

Kuhn'un bilimsel etkinliğe dair görüşü muazzam ölçüde zengin ve tarihsel açıdan iyi belgelendirilmiştir. Bilimsel argümanları değerlendirirken bunu aklımızda iyice tutmamız gerekmektedir. Şimdilik, bunun hakkında yalnızca iki genel noktayı anacağız. İlk olarak, bilimin *otoriterleri* olduğunu kayda geçirmek önemlidir (çünkü mantıkçılar "otoriteye başvurma safsatasından" çabucak söz etmeye meyillidirler). *Uzmanların* bize öyle olduklarını söyledikleri için pek çok şeyi kabul ederiz ve paradigmaların doğası göz önüne alındığında bu şaşırtıcı olmamalıdır. Dahası, sınanmış paradigmalar, neticede (eğitim süreci üzerinden) paradigmanın bilimsel topluluğundan geri kalanlarımıza sinmektedir, bunların daha güncel olanlar mevcut dünya görüşümüz nedeniyle hayli erişilmez olabilir. Örneğin, Einstein'm söylediklerinin pek çoğu "sağ duyuyla" çelişmektedir: Örneğin, "bir ışık demetinin hızı, herhangi gözlem noktasından aynıdır; hareketli gözlem noktası, ışık demetini takip ederken, bağıl hızı azaltamaz" (Bkz. Quine ve Ullian). İkinci olarak, eğer bilimsel argümanları tüm karmaşıklıkları içinde değerlendireceksiniz, bu argümanların tarihini ve güncel uzman görüşlerini bilmeniz gerekmektedir – deyim yerindeyse, oyunun kurallarını bilmeniz gerekmektedir. Bunun anlamı, bu kitap boyunca iddia ettiklerimizi inkâr etmek değildir. Diğer bir deyişle, P'yi anlayan herkesin, "P'yi öne sürmemde hangi delil veya argüman beni haklı kılar?" sorusuna en azından kısmi bir yanıt verebilmesinin gerektiğini inkâr etmek anla-

mına gelmez. P'yi anlamak, bu tür bir şeyi bilme sorunudur ve bu ise bir derece sorunudur. P'yi daha fazla anladıkça, bu soruyu yanıtlarken daha çok şey söyleyebileceksiniz, P'ye dair kullanımı daha fazla bileceksiniz, fakat burada açıklamaya ve öğretmeye çalıştığımız oyun, herhangi bir anlama düzeyinde oynanabilir.

İki Nihai Örnek: Darwin ve Harvey

Bu bölümü, iki bilimsel akıl yürütme örneğiyle sonlandırıyoruz. Her bir örnekte, bilimsel argümanları değerlendirmede bazı genel dersleri sergilemeye çalışacağız. Darwin'in ünlü bir argümanıyla başlıyoruz.

Charles Darwin, Yeryüzünün Dengesizliğine/Düzensizliğine Dair

Darwin, kara kütlesinin milyonlarca yıl içerisinde deniz seviyesine göre kimi zaman yükseldiğini veya düştüğünü ortaya koymuştur (veya bunu ortaya koyduğuna kesinlikle *inanmıştır*). Bunun deliline bakmadan önce, kendinize neyin bu iki iddianın doğru olduğunu göstereceğini sorun. Şu an deniz seviyesinin üstünde olan karanın bir zamanlar su altında olduğunu ne gösterirdi? Farz edelim ki ancak su altında yaşayabilecek yaratıkların çok uzun zaman önce gerçekten de orada – deniz seviyesinin çok üstünde – yaşadığına dair delil buldunuz. Şayet söz konusu karalar daima deniz seviyesinin üstünde olmuş olsaydı, böylesi delili bulmayı *beklemezdiniz* ve şayet bunu bulduysanız, bunun bir açıklaması olmalıdır (çünkü bu şaşırtıcı ve beklenmedik olurdu). İşte bu kesinlikle Popper'ın "riskli" bir öndeyi diyeceği ve hiç kuşkusuz tam da Darwin'in bulduğu şeydir.

Darwin, 1834'te And Dağları'nda seyahat ederken 12.000 fitte deniz kabukluları fosili yatağı ve 7.000 fitte deniz kayaç çökeltisiyle birlikte küçük bir taşlaşmış çam ağacı ormanı keşfetti! Bu şeyler başka nasıl And Dağları'na çıkmış olabilirdi? Bir zamanlar, karalar gerçekten de deniz seviyesinin altında kalmış olmalıydı ve And Dağları yukarı itildikçe muhtemelen ilkin bir ağaçlıklı adalar dizi haline ve ardından da soğuk iklimleri ağaçları öldüren ve onu taşlaştıran sıra dağlar haline geldiler.

Şimdi, elbette, bu delil *nihai* değildir, fakat onun gücü Darwin'in keşfini bilmemizden önceki durum düşünülerek en iyi şekilde anlaşılabilir. Darwin'in delilini öğrendiğimiz an, kuşkucu şunu söyler: "Eh, fakat başka bir açıklama da olabilir: Delil, Darwin'in betimlediği gibi olabilir fakat yine de çıkarımda bulunduğu sonuç yanlış olabilir." Kuşkucuya verilecek doğru yanıt şudur: "Doğru, peki o halde, şu an deniz seviyesinin üstünde olan karanın bir zamanlar su altında olduğunu *size* neyin göstereceğini söyle?" Ardından ya bizimki ve Darwin'inki gibi, fakat yanıtımızın belki de *daha çok* delil ve aynı türden *daha ayrıntılı* delil gerektirdiğine dair bir yanıt verecektir ya da hiçbir yanıtı olmayacaktır. İlk durumda, yeterince ileri gitmediğimiz, daha fazla delilin gerekli olduğu, bu teorinin şu an inşa etme sürecinde olduğumuz bir bütün resme tutarlı bir biçimde uyması gerektiği ve gerçek dünyaya dair böylesi hiçbir argümanın asla tümdengelimsel anlamda nihai olamayacağı konusunda onunla anlaşabiliriz. Fakat bu durumda özsel hiçbir anlaşmazlık bulunmaz. İkinci durumda ise, kuşkucu hile yapıyor gibi görünmektedir: Oyunu oynamamaktadır: Elimizden geldiğinin en iyisiyle dünyayı keşfetmemizle ciddiyetle ilgilenmemektedir.

Burada can alıcı önemde olan şey şudur: Şayet Darwin'in iddiasını anlıyorsanız, bu teorinin doğru olup

olmadığına nasıl karar verebileceğinize dair, hangi delil veya argümanın teorinin doğru olduğunu veya yanlış olduğunu göstereceğine dair en azından belirli bir açıklama sunabilmelisiniz. Neyin delil *sayılacağı*, söz konusu delilin var olup olmadığı bilinmeden *önce* bilinmelidir.

Alıştırma: Az önce söylenmiş olan şeyin kuvvetini anlayabilmek için, okur şimdi ne tür bir delilin, şu an deniz seviyesinin altına batmış olan karanın çok uzun zaman önce, bir zamanlar deniz seviyesinin üstünde olduğunu göstereceğini söylemelidir. Darwin'in özgün yanıtı ileride [Alıştırmalar bölümündeki 17 numaralı alıştırmada] verilmiştir.

William Harvey, Kan Dolaşımına Dair

Kendinizi 1600'lerin başında William Harvey'in yerine koyunuz – kariyerinizin erken bir aşamasında ve kalbin nasıl çalıştığının bulunmasıyla ilgilendiğinizi düşününüz. Ne yapmalısınız? Hiç kuşkusuz konuya dair güncel kanaate dair halihazırda belirli bir fikriniz vardır, fakat muhtemelen yapılacak ilk bariz şey, konuya dair mevcut yazını okumak veya konuyu tanınmış uzmanlarla tartışmak olacaktır. İlkini yapabilmek için Galen'in (MÖ. 130-200) yazılarını çalışmış olmalıydınız! Galen, pek çok tıp kitabı yazdı ve fikirleri Avrupa tıbbına 1.300 yıl boyunca hâkim oldu!

Galen, bugün artık toplardamar ve atardamar dediğimiz şeylerin iki büyük *bağımsız* sistem olduğunu düşünmüştü: "Doğal" kanı taşıyan toplardamalar ve "yaşamsal" kanı (çoğunlukla *hava* olan!) taşıyan atardamarlar. Bu iki sistemin bünyesinde, kanın gelgit gibi hareket ettiğine inanılıyordu. Galen, aynı zamanda, kanın sindirim organlarında üretildiğini, kanın oradan *doğal*

ruhları kalbin sol karıncığına taşıdığını ve azıcığının kalp duvarının (septum) *içinden* sol karıncıktan akciğerlerden havayla buluştuğu ve *yaşamsal ruhlara* dönüştürüldüğü sağ karıncığa geçtiğini düşünüyordu.

Bugün bu tür fikirlerin, hekimlerin hastalarını tedavi etmesinde onlara yardımcı olduğuna inanmak güçtür, ne var ki o gün için mevcut en iyi fikirler bunlardı, 17. yüzyıla dek bunlar öğretilmiş ve bunlara inanılmıştı. Bunlar, bugün inandığımız her şeyden hayli uzak bir fikirler sisteminin ve kökleşmiş önyargılar sistemin – bir paradigmanın – parçasıydılar.

Galen, 13 yüzyıl boyunca tıp konusunda *biricik* otoriteydi: Fikirleri öğretiliyordu *çünkü* onlar "Galen"indi. Harvey'in zamanında, öğrencilere yaygın olarak, örneğin, kalp ve kan hakkında kendileri diseksiyon yaparak değil ama eğitmen Galen'den ilgili parçaları okurken diseksiyon yapan bir asistanı izleyerek öğretiliyordu. Şayet işler Galen'in söylediği gibi çıkarsa, asistanlar kendileriyle fazlasıyla gurur duyuyorlardı, fakat Galen'in söylediği gibi olmazsa, Galen'e hâlâ inanılırdı (Bkz. Herbert Butterfield, *The Origins of Modern Science 1300-1800* [Modern Bilimin Kökenleri]).

Gelgelelim, Galen'in otoritesi, Harvey'in zamanına kadar kendisine meydan okunmadan sürdü. 1543'te Andreas Vesalius (1514-1564) *On the Fabric of the Human Body* [İnsan Bedeninin Dokusu Üzerine] adlı çalışmasını yayımladı. Bu çalışma, günümüzde genellikle modern anatominin kuruluşu olarak görülmektedir. Vesalius, Galen'in otoritesinden kuşkulanmıştı; örneğin, kanın septumun içinden hareketine dair kuşkucuydu, çünkü dediğine göre septum katı gibi görünüyordu. Galen'in otoritesi öylesine muazzamdı ki bu yayın, âdeta, kurulu tıbbi düzenden hiddetli itirazları ateşlemişti ve hatta Vesalius bizzat kendi gözlerine inanamadığını söy-

ler. Başka bir eleştirmen, Servetus (1509-1553) kanın sağ karıncıktan sol karıncığa günümüzde oksijen olarak saptadığımız şeyle birleştiği akciğerler *üzerinden* gittiğini öne sürdü. Benzer fikirler, denek havyan üzerindeki deneylerde kalbi gözlemleyen Colombo'dan da geliyordu. 1603'te Fabricius (1537-1619), toplardamarlarda kanın *yalnızca* kalbe *doğru* akmasına izin verir görünen kapakçıklar olduğunu göstermiştir. Vesailus, Colombo ve Fabricius'un hepsi de Padua Üniversitesinde, İtalya'da çalıştılar. Harvey, Padua'ya çalışmaya gitmişti, dolayısıyla bu gelişmeleri bildiği kesindir – gerçekten de Fabricius onun öğretmeniydi.

Kendinizi tekrar Harvey'in yerine koyunuz. Konuya dair yazını okundunuz ve uzmanlarınızı buldunuz. Kalbin ve kanın nasıl işlediğini keşfetmek için daha fazla ne yapmalısınız? (Galen'ın çizdiği resim meydan okumayla karşı karşıya olduğundan, konunun çözüldüğünü hissedemezsiniz.) Muhtemelen kanın ve kalbin edimini *gözlemlemenin* yollarını bulmalısınız ve onlar üzerine *deney* yapmalısınız. Günümüzde bunu söyleme gereği fazlasıyla bariz görünse de Harvey'in zamanında pek bariz değildi. O halde, şeyler hakkında bir şeyler keşfetmenin *biricik* bariz yolu, kadim otoritelere başvurmaktı. Her ne kadar günümüzde genel olarak bilimsel bir yaklaşım olarak gördüğümüz şey uygulanmaya başlanmış olsa da – örneğin Francis Bacon anladığı haliyle bilimsel bir yöntemin üstünlüklerini savunuyordu – daha hâlâ devrim niteliğinde bir değişimdi ve evrensel ölçüde benimsenmiş ve anlaşılmış bir şey değildi. Butterfield'in bize aktardığına göre, sözünü ettiğimiz günlerden pek çok yazar "şeyleri kişinin kendi gözüyle görmesinin öneminden söz ediyordu... [ne var ki] klasik yazarların kendilerine bakmaları için öğrettikleri şeyleri fark etmenin dışında doğada bir ağacı veya manzarayı daha hâ-

lâ gözlemleyemiyorlardı". Gözlerinizin önündekini görmek kolay bir şey değil, özellikle de kafanız orada olması gereken şeylere dair fikirlerle doluysa – ki çoğunlukla da durum buydu. Harvey sayısız güçlükle karşı karşıya kaldı. Şeylerin Harvey'e ne kadar bulanık göründüğünü kavramak bugün bizim için güçtür. Harvey, klasik paradigmayla hayli haşır neşirdi fakat bu paradigmanın hasarlı olduğunu da biliyordu – pek çok "anormal deneyim" bulunduğunu biliyordu. Gelgelelim, net bir alternatif resme de sahip değildi. Alternatif bir resmi keşfetmesinin kesin bir yolu ve geliştirdiği herhangi bir alternatif resmi güvenilir bir şekilde test etmek veya doğrulamak için kullanabileceği kurulu bir metodolojisi de yoktu. *An Anatomical Disquisition on the Motion of the Heart and Blood in Animals* adlı eserinin birinci bölümünde şunu söylüyor:

> Kendimi, kalbin hareketlerini ve kullanımını keşfetmenin bir yolu olarak viviseksiyona[1] ilk kez verdiğimde ve başkalarının yazdıklarından değil de edimsel muayeneyle keşfetmeye çalıştığımda, bu işi öylesine gerçek anlamda çetin ve zorluklarla dolu buldum ki... kalbin hareketinin ancak Tanrı tarafından kavranabileceğini düşünmeye çekiliyordum neredeyse.

Harvey'in kullandığı temel yöntem, viviseksiyondu. Canlı hayvanların içini açıp kalplerinin hareketini izledi ve bunu, geniş bir hayvan çeşitliliği için yaptı (gerçi insanlarla böyle bir deney *yapmadı*).

> Sık sık viviseksiyona başvurarak, bu amaç için bir çeşitlilik için hayvanları kullanarak ve sayı-

[1] Hayvanları canlı olarak keserek deney amaçlı olarak inceleme (ç.n.).

> sız gözlemi dizip karşılaştırarak, doğruya ulaştığımı düşündüm (Birinci bölüm).
>
> Bu şeyler şu soğuk kanlı hayvanlarda daha aşikârdır: Karakurbağaları, kurbağalar, yılanlar, küçük balıklar, yengeçler, karidesler, salyangozlar ve deniz kabukluları vb. (İkinci bölüm).

Bu, Harvey'in kalbin gerçekte hareket etme tarzının özenli bir betimlemesini vermesini sağlamış ve yaygın kanaatle çelişmiştir:

> Böylece, genel kabul gören kanaatlerin tersi doğru görünüyor; çünkü genel olarak inanıldığına göre kalp göğüse vurduğunda ve dışarıda nabız hissedildiğinde, kalp karıncıklarında kabarır ve kanla dolar; oysa gerçek bunun aksidir: kalp, kasıldığında [ve şok verildiğinde] kalp boşalmaktadır. (İkinci Bölüm)

Harvey'in can alıcı keşfi, kalp tarafından pompalanan kan miktarıydı: Harvey, insan kalbinin bir saatte pompaladığı kanın ağırlığının, insanın toplam ağırlığından daha büyük olduğunu bulmuştu.

> Kan bir şekilde atardamarlardan toplardamarlara ve oradan da kalbin sağ tarafına dönmedikçe, [pompalanan kanın miktarının] içeri alınan besinlerin suları tarafından sağlanmış olmasının bir yanda toplardamarların kanı çekilmeksizin ve öte yandan atardamarlar aşırı kan yüklemesi nedeniyle yırtılmaksızm olanaksız bularak, öylece bir çember içerisinde bir hareket olmayabileceğini düşünmeye başladım. Sonrasında işte

> bunun doğru olduğunu buldum ve nihayet, sol karıncığın vuruşuyla kanın kalpten dışarı itildiğini ve atardamarlar üzerinde genel olarak bedene ve bedenin çeşitli bölümlerine iletildiğini gördüm. Aynı şekilde, sağ karıncığın vuruşuyla kan [akciğer atardamarıyla] akciğerlere gönderilmekte ve toplardamarlar üzerinden *vena cava*'ya[2] ve tıpkı akciğerlerden [akciğer toplardamarı] üzerinden sol karıncığa geldiği gibi oradan da sağ karıncığa döndüğünü gördüm. (Sekizinci Bölüm)

Harvey, hiç kuşkusuz, kanın *dolaşıyor* olması fikrini (Popper'ın deyişiyle *hipotezini*) edinerek, onu geliştirmesi, ayrıntılarını ortaya çıkartması ve onları test etmesi gerekiyordu. Harvey bunu çok çeşitli yollarda yapmıştır. Harvey'in kendi teorisinin doğruluğunu ortaya koymak için yaptıklarını betimlemeyeceğiz fakat buna okurun Savlanabilirlik Sorusu'nu yanıtlaması için bir alıştırma olarak bırakacağız:

"Hangi argüman veya kanıt şunu öne sürmemi temellendirir:

(a) Kan, "bedenin geneline atardamarlar boyunca yalnızca sol karıncık*tan*" akar (ve Galen'in dediği gibi gelgit *yapmaz*)
(b) Kan, toplardamarlarda yalnızca kalbe *doğru* akar (ve Galen'in söylediği gibi gelgit yapmaz)
(c) Kollardaki atardamarlar boyunca akan *aynı* kan kollardaki toplardamarlar üzerinden kalbe dö-

[2] Alt (superior) *vena cava* ve üst (inferior) *vena cava* üzerinden vücudun genelinden toplanan kirli kan bu yolla temizlenmesi için önce kalbin sağ kulakçığına oradan sağ karıncığa, oradan da akciğere gönderilmektedir. *Vena Cava*, en büyük toplardamarın Latince adına karşılık gelmektedir (ç.n.).

ner (Galen'in yaklaşımında bu farklıdır, çünkü iki sistem birbirinden bağımsızdır)?"

Harvey'in (b)'ye verdiği yanıt Ek Alıştırmalar bölümünde 18 numaralı parçada verilmiştir. Okur, ilkin (b)'yi yanıtlamaya çalışmış olacağı için bu yanıtı daha da çok ikna edici bulacaktır. Harvey'in kan dolaşımı için argümanının çekirdeği, *On the Motion of the Heart and Blood* adlı eserinin dokuzuncu ve on üçüncü bölümleri arasında sunulmuştur – yukarıda (a)'dan (c)'ye olan soruları yanıtlamaya kalkıştıktan sonra okunmaya daha çok değer bölümlerdir bunlar. (Harvey'in çalışmasına ve bu çalışmanın önemine ilişkin iyi bir yaklaşım için bkz. A. C. Crombie, *Augustine to Galileo.*)

Tüm yeni paradigmalar gibi, Harvey'in *On the Motion of the Heart and Blood* adlı eseri de bazı sorunları çözülmemiş olarak bırakmaktadır. Harvey'in yaklaşımında en çok dikkat çeken boşluk, atardamarlarla toplardamarların vücudun uç noktalarındaki (örneğin, el ve ayak parmaklarındaki) "bağlantılarını" meydana çıkaramamış olmasıdır: Bu kılcal damarların gözlemi, Harvey'in sahip olduğundan daha iyi bir mikroskopu gerektirmektedir. Gelgelelim, Malpighi böyle bir mikroskobu Harvey'in ölümünden sonra yapmıştı.

Harvey'in çalışması, Kuhncu anlamda yeni bir "paradigma"nın ortaya çıkışını harikulade bir biçimde sergilemektedir. Harvey (kendisinden önceki başkaları gibi) Galen'in kanın hareketine dair yaklaşımının çeşitli tanıdık olgularla öylece uyumlu olmadığını görebildi fakat Galenci bakış açısından ayrılmayı hayli zor buldu. Galen'in teorisini düpedüz çürütülmüş olarak ele almadı kesinlikle. Şeylere bakmanın yeni bir yolunu bulmak, geniş bir yaratıcılığı gerekli kılıyordu ve her ne kadar Popper Harvey'in çalışmasını kuvvetlendirilmiş bir hi-

potez olarak görmemizi istiyorduysa da Harvey'in niçin bu teoriye *doğru* ve *gösterildi* dediğini ve *bizim* de öyle görmemiz gerektiğini görmek kolaydır. Okura önceden, Harvey'in resminin çeşitli parçalarını "ileri sürmekte sizi hangi argümanın veya delilin haklılaştıracağını" sormuştuk. Genel olarak, bu tür sorulara yanıt verebildiğimizde, *gereğine uygun bir biçimde* belirlediğimiz *standartlarla* doğruluğu ortaya konmuş şeye inanmakta haklı*yızdır*. Bunu *görmek*, şayet kendinizi Harvey'in yerine (ve örneğimizde Darwin'in yerine) koyarsanız kolaydır fakat filozoflar arasında çok yaygın olarak kuşkucu konumu benimserseniz *imkânsızdır*.

Harvey'in kan dolaşımının doğruluğunu sergilemesi takibi kolay ve ikna edici bir bilimsel kanıt sunmaktadır. Bu teoriye, yalnızca çekinceli ve eleştirel bir şekilde inanmamız gereken, yalnızca kuvvetlendirilmiş bir hipotezmiş gibi yapmak o zaman abesti şimdi ise hepten abestir. Söz konusu teori, doğrudur, doğrulanmıştır ve gayet iyi bilinmektedir.

William Harvey, Galileo, Kopernik ve pek çok başkaları gibi kendi çağının düşünsel ikliminin bir ürünüyse de, ortaçağ otoriterliğinin çöküşüne katkıda bulunmuştur. Şimdi felsefeyi Kartezyen kuşkuculuğun felç edici etkisinden kurtarmak için eşit ölçüde devrimci bir şeylere ihtiyaç vardır (Bkz. On birinci bölüm, özellikle de s. 309-311 arası).

11. Felsefi Varsayımlar

Bu kitapta geliştirilen argüman çözümleme yöntemi, Savlanabilirlik Sorusu'nun kullanımıyla diğerlerinden ayrılır. Bu soruyu ikinci bölümde tanıtmış, nasıl kullanılacağını açıklamış ve nasıl işlediğini birtakım örnekler üzerinden sergilemiştik. Ne var ki bu soru bizim bütün yaklaşımımızın temelini oluşturduğundan, söz konusu soruya ilişkin yönelebilecek kimi sorulara şimdi yanıt vermeye girişmeliyiz. İlkin, hedeflerimizi ve Savlanabilirlik Sorusu'nun bu hedefleri gerçekleştirmeye çalışırken nasıl iş gördüğünü hatırlatacağız. Ardından, kuşkuculuğun genel meydan okumasına karşı kısa bir yanıt sunacağız ve nihayet tüm bu uygulama içerisinde tümdengelimsel [çıkarımsal] geçerlilik kavramının önemine niçin görece az önem atfettiğimizi açıklayacağız.

Hedefler

Hedefimiz şudur: Bir argümanı içerisinde yazılı olduğu bağlamdan soyutlamak ve değerlendirmek için sistematik bir yöntemi betimlemek ve göstermektir. İstediğimiz şey, hem günlük hem de teorik argümanlardan oluşan geniş bir yelpazeye uygulanacak ve doğal dilde ifade edilmiş (ve genellikle mantıkçıların ele aldığı uydurma

örnekler için olmakla sınırlı kalmayan) gündelik akıl yürütmenin hizmetinde iş görecek bir yöntemdir. Aynı zamanda, klasik mantığın içgörülerinden ve derslerinden, bunların yardımcı olduğu yerlerde, yararlanan fakat biçimsel olmayan ve mantık çerçevesinde etkili bir yöntem istiyoruz. (Bu gereksinimlerin ikisi de gerçek argümanları klasik mantığın sembolizmine çevirmeyi gerektiren bir yöntemi dışarıda bırakmaktadır.) Tüm bunların yanı sıra, öğretilebilir ve uzmanlara bel bağlama eğilimiyle – uygun olduğu ölçüde – çarpışan bir yöntem istiyoruz: daha önce (21. sayfada) belirtmiş olduğumuz gibi:

> Uzmanlara çok fazla bel bağlamak da mümkündür. Gelgelelim, bilgiye ve öğrenmeye bu şekilde yaklaşıldığında, yaratıcılık ve hayal gücünün yerine edilgenlik ve verileni kabullenme beslenir.

Yöntemimizle *nesneler üzerine kendi başına derinlemesine düşünerek* kişinin nereye/ne kadar ileri gidebileceğini vurgulamak istiyoruz, bu hedefe "güven-inşası" hedefi diyebiliriz.

Savlanabilirlik Sorusu, bu hedeflere ulaşmamızı sağladığı ölçüde gerekçelenmiş /haklılaştırılmış olacaktır.

Argümanı Soyutlamak

"Çıkarım alametlerini", bir başka ifadeyle, nedenlerin ve sonuçların bulunduğuna işaret eden anahtar sözcükleri kullanmak, biçimsel olmayan [*informal*] mantık geleneğinde son yirmi yılda ortaya çıkan, artık standart bir uygulamadır. Bu gelenekle tanışık olmayanlar, yazılı bir doğal dil metninden yazarın kastettiği argümanı soyut-

lamanın ne kadar zor olabileceğini anlamakta sıklıkla başarısız olurlar. Çıkarım alametleri, bunu yapmakta gerçek ve pratik bir çaredir ve yöntemimiz, başlangıçtan itibaren onları standart bir tarzda kullanmaktadır. Fakat yazarlar etkileyici konuşma ve başka nedenlerle bu alametleri sıklıkla kaldırdıklarından, gerçek argümanları ele alırken daha başka bir rehbere de ihtiyaç duyulmaktadır. Savlanabilirlik Sorusu'nun devreye girdiği ilk yer işte burasıdır.

Argümanları bağlamlarından bizim yöntemimizle soyutlamada, çıkarım alametlerinin yerini saptayıp, ana sonucu buluyor ve oradan da aşağıdaki gibi ilerliyoruz (bkz. İkinci Bölüm, s. 59):

> S'den başlayarak, "S'nin kabulü için hangi dolaysız nedenler sunulmuş?" diye veya "Neden (bu metinde) S'ye inanmam bekleniyor?" diye sorunuz. Bu soruları yanıtlamak için çıkarsama alametlerini kullanınız. Eğer yazarın kastı saydam olmadığından (diğer bir deyişle, yazarın kastı çıkarsama alametleriyle açıkça gösterilmediğinden veyahut bağlamdan açıkça çıkarılamadığından) soruyu yanıtlamak zor oluyorsa, Savlanabilirlik Sorusu'nu sorunuz,
>
> Savlanabilirlik Sorusu (SS): S sonucunu savlamamı temellendirecek argüman veya kanıt nedir? (S sonucunu kabul etmemi haklılaştıracak neyi bilmem veya neye inanmam gerekiyor?)

İşte bu noktada, deyim yerindeyse "gözler metinden çevrilip" S'nin anlamına dair düşünmek gerekmektedir. "Şeyleri derinlemesine düşünme", derin düşünceli ve yaratıcı olma anı, "bunu ne kanıtlardı?" veya "bunun

lehinde nasıl akıl yürütmeliyim?" sorularını sorma anı işte burasıdır. Çoğu insan bu noktada ne kadar ileri gidebileceklerini keşfettiklerinde şaşkına dönmektedir. S sonucunu desteklemek için ve S'ye ikna olmanız için hangi nedenlerin sunulması gerektiğine karar verdiğinizde,

> Yazarın bu aynı iddiaları (nedenleri) öne sürüp sürmediğini veya açıkça kabul edip etmediğini görüyorsunuz. Eğer yazar bunu yapıyorsa, yazarı aynı argümanı amaçlamış olarak yorumlamak akla uygundur (ve Hayırseverlik İlkesi'yle uyumludur). Eğer yazar bunu yapmıyorsa, yazarın argümanını (yalnızca söz konusu metni baz alarak) yeniden inşa etmenizde akli bir yola sahip değilsiniz demektir.

Kabaca söylersek, Savlanabilirlik Sorusu argümanları bağlamından soyutlamada işte böyle iş görmektedir.

İki noktayı – açıklığa kavuşturma ve gerekçelendirme – daha belirtmek yararlı olacaktır. İkinci Bölümde, 59. sayfada söylemiş olduğumuz gibi

> (b) çıkarsama alametleri yazarın kastına tümüyle açık (oldukça kesin) bir biçimde işaret edebilir. Bağlam da aynı şeyi yapabilir. Ancak durum böyle değilse, yazarın kastettiklerini (yalnızca eldeki metin söz konusuysa) tahmin etmenin tek yolu kurabileceğiniz *en iyi* argümanı ortaya çıkaracak şekilde kurmak ve yazarın bu şekilde yorumlanıp yorumlanamayacağını kendinize sormaktır.

Şayet uygun dil kullanılmışsa – diğer bir deyişle belirtik çıkarım alametleri kullanılmışsa – bu, hangi argümanın

kastedildiğini hayli *belirsiz olmayacak şekilde* göstereceğini belirtmek vurgulamaya değer. Söz konusu argümanın iyi bir argüman olup olmadığı, "hangi argüman sunulmuştur?" sorusuyla ilgisizdir ve yazarın özel [kişisel] düşünceleri de konuyla ilgisizdir. Birinci bölümdeki (s. 30-39 arası) birinci örnekten dördüncü örneğe kadar olan örnekler tam da bu türden örneklerdir: Bu örneklerde, hangi argümanın sunulmuş olduğuna dair kuşkuya yer yoktur.

Gelgelelim, konunun bu denli açık olmadığı pek çok başka örnek vardır ve bu tür örneklerde yazarın niyetini sezebilmek için Savlanabilirlik Sorusu'nu kullanırız. (Kitap boyunca bunun sayısız örneği bulunmaktadır, fakat özellikle dördüncü bölümde bulunmaktadırlar.) Kısaca söylemek gerekirse, bunu yapmak için gerekçelendirme aşağıdaki gibidir. Yazar bir argümanı sunarken, başkalarıyla iletişim kurmaya ve onları belirli bir bakış açısına ikna etmeye çalışmaktadır. Söz konusu yazarın dili geri kalanımızın kullandığı gibi kullandığını kabul etmek, söylediklerivle ve argümanı sunma tarzıyla az çok aynı şeyi kastettiğini, söylediklerini anladığını ve bu yüzden de argümanı neyin doğruladığı ve yanlışladığı konusunda geri kalanımızın da düşündüğü şeyi hesaba kattığını kabul etmek akla yatkındır: Dili kullanmayı hepimiz hemen hemen aynı şekilde öğreniriz.

Yazarın kastettiği argümanı soyutlamak için Savlanabilirlik Sorusu'nun kullanımı da hiç kuşkusuz kuşkucu meydana okumaya açıktır: Her şey daima bu meydana okumaya açıktır. Ne var ki, başka insanları anlama olanağımız konusunda *normal bir şekilde* kuşkucu olmadığımız gibi böyle olmak *uygun* da değildir. Eğer kuşkucu, çok fazla şeyi kabul ettiğimizi hissediyorsa, onun, dili gerçekte kullanma tarzımıza dair pek az şeyi kabul etmeye lütfettiği yanıtını verebiliriz yalnızca. Çok geçmeden bu doğrultuda daha fazla şey söyleyeceğiz.

Savlanabilirlik Sorusu'nu yalnızca metinden argüman soyutlamada değil ama aynı zamanda argümanları değerlendirmede de kullanıyoruz. Daha önce söylediklerimizi özetlemek gerekirse, şayet bir argüman kendi sonucunun doğruluğunu ortaya koyacaksa:

(I) Öncülleri doğru olmalıdır (şunlar hariç: şayet bağımsız öncüller varsa, yalnızca birisinin doğru olması gerekmektedir veya sonuçlarının doğruluğunu ortaya koymak için faraziyelerin de doğru olması gerekmez) ve
(II) Argümanın sonucu, öncüllerinden *çıkmalıdır*.

Elimizdeki büyük soru, (II)'nin ele alman örnekte olup olmadığına nasıl karar verileceğidir – sonucun öncüllerden *çıkıp çıkmadığı*dır. Buna dair standart sınama esas olarak şudur:

> Öncüllerin doğru olup sonucun yanlış olması mümkün müdür?

Ne var ki ikinci bölümde (67. sayfada) bu testin pek çok alanda – bilimde, tarihte, diğer zihinlere dair bilgimizde, vb. – kuşkuculuğa götürdüğünü ve şunu öne sürmüştük:

> Bu türden kuşkuculuk argümanın *normal* – ve *uygun* – standartlarından hayli uzaktır.

Bu nedenle, testimiz bu türden standartlara belirtik bir bir şekilde göndermede bulunabilsin diye standart testi yeniden düzenledik. Kullandığımız test şudur:

> Uygun kanıt standartlarıyla veya neyin mümkün olduğuna dair uygun standartlarla hükümde bulunulduğunda öncüllerin doğru olup sonucun yanlış olması mümkün müdür?

İşte burası Savlanabilirlik Sorusu'nun ikinci kez devreye girdiği yerdir. Tek farkla: Bu kez, bu soruyu "uygun standartların" ne olduğuna karar verebilmek için kullanıyoruz; diğer bir deyişle, belirli bir S sonucunun "verili bir nedenler zincirinden çıkıp çıkmadığına" karar verebilmekte kullanıyoruz:

> Savlanabilirlik Sorusu (SS): S sonucunu öne sürmemde beni hangi argüman veya delil gerekçelendirirdi? (vb.)

Okur, bu sürecin, "S'nin verilen nedenler çıkıp çıkmadığına karar verebilmek için öncelikle bu sonucun çıkıp çıkmadığına karar vermemiz gerekiyor" diyormuş gibi neredeyse döngüsel olma tehlikesi içerisinde olduğunu düşünebilir. Fakat aslında, Popper'ın anladığı haliyle bilimsel yöntemden daha fazla döngüsel değildir. Popper'm yaklaşımında, bilim insanı hipotezi hangi delilin çürüteceğini söyleyip, bu delilin olup olmadığını ve şayet varsa, hipotezin çürütüldüğünü sonucuna varır.

Buradaki daha genel bir nokta ise şudur: Savlanabilirlik Sorusu'nun ifadesi hayli ihtiyatlıdır ve onu başka sözcüklerle anlatmak – önceki paragrafta olduğu gibi – bu sorunun kastedildiği biçimiyle anlaşılmadıkça yanıltıcıdır. Soruyu bu şekilde ifade etmenin, bu noktada belirtmemiz gereken üç yönü vardır.

Bunlardan ilki ve en önemlisi, Savlanabilirlik Sorusu'nun *gerekçelendirilmiş öne sürümlerden* söz ettiği-

dir, yoksa *doğruluk koşullarından* değil. Savlanabilirlik Sorusu şunu sorar:

> S'yi *ileri sürmemi* ne *gerekçelendirirdi*?

veya

> S'yi *kabul etmemi temellendirmem* için neyi *bilmem* veya neye *inanmam* gerekirdi?

Savlanabilirlik Sorusu şunu sormamaktadır:

> S'nin doğru veya yanlış olması için neyin/nelerin *doğru* veya *yanlış* olması gerekirdi?

veya

> Hangi koşullar altında S doğru/yanlış olacaktır?

Bu nokta, takip eden alt bölümde ayrıntılandırılacaktır.

Savlanabilirlik Sorusu'nun ifadesinin önemli olduğu ikinci yön, şuna göndermede bulunmasında yatmaktadır:

> Delilin *uygun standartları* veya neyin mümkün olduğunun *uygun standartları*

İkinci bölümde, 68. sayfada açıklamış olduğumuz üzere,

> Geçmiş veya gelecek veya nedensel bağlar veya diğer insanların niyetleri veya matematik vb. hakkındaki iddialarımız... tüm bunların farklı *ispat standartları* bulunmaktadır.

Kimi filozoflar, tek bir ispat standardı – söz gelimi, tümdengelimsel geçerlilik – olduğunda ısrar etmeye eğilimdedirler, fakat bu bize yardımcı olmaz.

Aşağıdaki rastgele seçilmiş örnek üzerine düşünelim. Bir resim keşfedilmiş ve birisi bunun Vermeer tarafından yapıldığını ileri sürmüş olsun. Tartışmayı bitirmeye çalışmak için uygulanabilecek testler bulunmaktadır: Uzmanlar resmi, Vermeer'in kendine has tekniği sergileyip sergilemediğini görmek için ve bir sahtekârlık izi olup olmadığını görmek için inceleyecektir; resmin varlığına dair bir delil bulmak için çağdaş kayıtları inceleyecektir vb. Bu tür bir soruyu çözüme kavuşturmanın standart yöntemleri bulunmaktadır ve bunlar sıklıkla kesin sonuca ulaştırmaktadır, sıklıkla sorunu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde çözerler. Kimi zaman, elbette, net bir sonuca ulaşamayacaklar ve bazı durumlarda hatalar yapılacaktır, fakat genellikle, bunlar sağlam yöntemlerdir – hatalar da ancak tam da bu yöntemlerin ölçütleriyle saptanabilir. Bu elbette, normalde belirli bir alanda kullanılan ispat ölçütlerin, uygun standartlara sahip olmaları gerektiği ve bunların eleştiriye karşı bağışık olduğu anlamına gelmez. Sanat uzmanları, matematikçiler, astrologlar – veya her kimse – kendi işleri için uygun ispat standartlarını kullanabilirler de kullanmayabilirler de. Bu, meselenin ne olduğuna bağlıdır. Buradaki ana fikir, bu farklı standartların tüm iyi argümanlarda ortak olan belirli bir formüle veya standarda – söz gelimi tümdengelimsel geçerliliğe – indirgenmediğidir. Bu noktaya – standart olarak tümdengelimsel geçerlilikle ilgili olarak – yakında tekrar döneceğiz.

Savlanabilirlik Sorusu'nun ifadesinin ihtiyatlı olduğu üçüncü yön, önceki ikisinden ayrılmaktadır. Öncekiler esas olarak felsefi değerlendirmelere dayanmaktayken, şu an ele aldığımız yön, yaklaşımımızın "psikolojisine" dair bir sorundur. Kısaca söylemek gerekirse, birinci kişiye göndermede bulunan zamirler ve eklerin

kullanımı yönelimseldir. Savlanabilirlik Sorusu'nu soran herhangi biri şunu sorar:

> S'yi öne sürme*m*de *beni* ne haklı kılardı?

veya

> Neyi bilme*m* gerekirdi?

Bunun yerine, şöyle bir şey sorulursa:

> Ne S'nin doğruluğunu ispatlardı?

Bu, insanların *doğru* yanıtı – öğretmen veya uzman tarafından bilinen bir yanıtı – bulmak zorunda olduklarını hissetmelerine yol açabilirdi ve bu onları kendi başlarına gidebilecekleri kadar uzağa gitmekten alıkoymaktadır. Bizim sorumuzun amacı, soruyu kullananların *kendi* yanıtları üzerine düşünmesini sağlamaktır; soruyu kullananların derin düşünceli, yaratıcı ve özgüvenli (çünkü insanlar şaşırtıcı derecede mesafe kat edebildiklerini keşfeder) olması için yüreklendirmektir. Pek tabii ki, her bir bireyin kendi yanıtlarını hepten keyfi bir şekilde vermelerini imlemeyi kastetmiyoruz. İkinci bölümde belirtmiş olduğumuz gibi yöntemimizi kullanmakla,

> "uygun standartlara" ilişkin bir yargıda bulunmalısınız. Bu yargı *size ait* bir yargı olacaktır. Yargınızın eleştiriye açık ve temellendirilmiş olması gerekmektedir. Standardı çok katı seçerseniz, her şey kesin bir şekilde bilinemez gözükür. Çok gevşek bir standardı seçerseniz, kolaylıkla hataya sürüklenirsiniz (bkz. 69. sayfa).

Bu sırada, Savlanabilirlik Sorusu'nun sözcüklerin anlamlarını dilediğiniz gibi seçtiğinizde o anlama geleme-

yeceğinden keyfi bir şekilde yanıtlanmaması gerektiğini belirtmiş olalım; fakat bu sorunun kullanımının altında yatan anlama dair bazı fikirlerin ayrıntılarına girmek için şimdi Savlanabilirlik Sorusu'nun ifadesine dair bu noktaların ilk ve en önemlisine, geri döneceğiz.

Savlanabilirlik Sorusu ve Anlam

Savlanabilirlik Sorusu üzerine bu kitap boyunca yerleştirilmiş ve ortaya konduğu şeyin kullanımını kısmen haklılaştıran yorum, anlama dair belirli bir görüşe, bereketliliği nedeniyle dayanmaktadır. İkinci bölümde söylemiş olduğumuz üzere, Savlanabilirlik Sorusu'nun kullanımı için felsefi temellendirme şu kabule dayanmaktadır:

> * Şayet bir önermeyi anlıyorsanız, önermenin doğru olup olmadığına nasıl karar verebileceğinize, bu önermenin doğru veya yanlış olduğunu hangi argümanın veya delilin göstereceğine dair en azından bir açıklama sunabilmelisiniz (aksi takdirde, önermeyi hiçbir şekilde anlamamışsınız demektir).

Kabaca söylendiğinde, bu ilke, bariz bir biçimde farklı yorumlara açıktır. Bir yanda bir tür *anlama dair doğruluk koşulu teorisini*, öte yandaysa bir tür *doğrulamacılığı* akla getirebilir. Bu ilke, her iki bakış açısından yanlış anlaşılmaya açık olduğundan, * ilkesi ile kastedileni Gottlob Frege'nin anlama dair doğruluk-koşulu teorisiyle ve A. J. Ayer'in doğrulamacılığıyla karşılaştırarak, neyin kastedildiğini açık kılmaya ve Savlanabilirlik Sorusu'nu ve kullanımını savunmamızın üzerinde durmaya çalışalım şimdi.

Frege'ye göre (benzer şekilde Russell ve erken dönem Wittgenstein için de) bir önermenin anlamı, önermenin doğruluğu için tek tek zorunlu ve birlikte yeterli olan koşullar belirtilerek verilir. Bugün elbette, herhangi birisinin bakış açısından, neyin doğru *olduğu*nun *bilinmesi* gerekmez, fakat Frege'ye göre, doğru olan şeyin insani açıdan *bilinebilir* olması da gerekmez ve bunu *biz* insanların nasıl bilebileceğinden bağımsızdır. O halde bu görüşe göre, bir P önermesinin anlamı, bizi ona inanmakta neyin (şayet böyle bir şey varsa) gerekçelendireceğini bilmekten bağımsız olarak bilinebilir: P'nin anlamı, önermenin doğru veya yanlış olduğunu neyin *göstereceğine* dair, bizim için neyin kesin sonuca ulaştıran nedenler veya deliller olarak sayılacağına dair herhangi bir fikri olmayan birisi tarafından bilinebilir.

Her ne kadar Frege'nin doğruluk-koşulu teorisine dair söylenebilecek çok şey olsa da, doğruluğa dair bu sözde "gerçekçi" kavrama biçimi doğru olamaz. Dummett, söz konusu teoriye dair ünlü eleştirisi olan "Truth" adlı eserinde şöyle söylüyor:

> Doğru cümleler [önermeler] kurmayı amaçlamamız doğruluk kavramının parçasıdır; ve Frege'nin doğruluk ve yanlışlık teorisi... doğruluk kavramının bu özelliğini izahın hayli dışında bırakmaktadır. Frege gerçekten de bunu daha sonra savlama teorisine sokmaya çalışmıştır – fakat çok geç; çünkü bir cümlenin anlamı (manası) [sense] savlama etkinliğine katılımımız öncesinde verilmemektedir.

Ve ardından şunu söylüyor:

> Eğer "Jones cesurdu" türünden bir önerme doğru ise, bunu savlamamızda bizi gerekçelendirdi-

> ğini düşündüğümüz türden bir olgu sayesinde doğru olmalıdır. Doğrudan bilgimiz olmadığı türden hayli farklı türden bir şeye dair bir olgu sayesinde doğru olamaz, çünkü aksi takdirde söz konusu önerme... *bizim* sahip olduğumuz anlama sahip olmayacaktır.

Kısaca söylemek gerekirse, bir önermenin anlamı, *bizim bilebileceğimiz* türden şeyler cinsinden açıklanabilmelidir, çünkü biz dili bu şekilde öğreniyoruz.

Hiç kuşkusuz, ne tür şeyleri bilebileceğimize dair bir soru havada kalmaktadır. Bu soruya (ortaya çıktığı üzere olumsuz bir şekilde), başka bir bakış açısından, * ilkemizin yanlış anlaşılmasının az önce sözünü ettiğimiz bir kaynağından yaklaşacağız – doğrulamacılığın bakış açısından yaklaşacağız.

Mantıksal pozitivistler bir cümlenin anlamının cümlenin doğru veya yanlış olduğunu gösterecek şeyin cinsinden – cümleyi *doğrulayacak* ve *yanlışlayacak* şeyin cinsinden – açıklanması gerektiği görüşünü savunmuştur. Görünürde anlamlı bir cümleyi (ne bir totoloji ne de bir çelişki olan cümleyi) hiçbir şey doğrulamıyor veya yanlışlamıyorsa, cümlenin *anlamsız* olduğu görüşünü de savunmuşlardır. A. J. Ayer'in *Language, Truth and Logic* [*Dil, Doğruluk ve Mantık*] adlı çalışması, anlamlılığın bir ölçütü olarak mantıksal pozitivist doğrulanabilirlik kavrayışının klasik bir ifadesini içermektedir:

> Görünürde olgu cümlelerinin gerçekliğini test etmek için kullandığımız ölçüt, doğrulanabilirlik ölçütüdür. Bir cümlenin olgusal olarak herhangi bir kişi için ancak ve ancak kişi söz konusu cümlenin ifade ediyor göründüğü önermeyi nasıl doğrulayacağını biliyorsa anlamlı olduğu-

> nu söylüyoruz – diğer bir deyişle, şayet bu kişi bazı belirli koşullar altında hangi gözlemlerin onu söz konusu önermeyi doğru olarak kabul edeceğini veya yanlış bularak reddedeceğini biliyorsa. Öte yandan, varsayımsal önerme öylesine bir karaktere sahiptir ki doğruluğunun veya yanlışlığının kabulü kişinin gelecek deneyimlerinin doğasına dair herhangi bir kabulle tutarlıysa, o kişinin anladığı kadarıyla, şayet bu önerme bir totoloji değilse, bir sahte-önermeden başka bir şey değildir (s. 35).

Ayer, bu ölçütü kitabının kalanı boyunca "metafiziğe" karşı ünlü ve hiddetli bir saldırıda kullanmak için ortaya koymaktadır. Aşağıda, Ayer'in koyduğu kullanımın tipik bir örneği yer almaktadır (argüman çözümlemesi için kendi başına harikulade bir örnektir):

> Ölçütümüz tarafından yanlış bile olmaması nedeniyle mahkûm edilen ifade türüne iyi bir örnek, duyu-deneyimleri dünyasının topyekûn gerçek dışı olduğu savıdır. Duyularımızın bizi kısmen aldattığı, elbette ki kabul edilmelidir. Belirli bazı duyumlarımız olmasının sonucu olarak, gerçekte elde edilebilir olmayan bazı başka duyumların da elde edilebilir olduğunu bekleyebiliriz. Ne var ki, böylesi tüm durumlarda, duyu-deneyiminden doğan yanlışlara dair bizi bilgilendiren bir başka duyu deneyimidir. Sırf duyu-deneyimlerimizden doğan beklentilerimizin her zaman akabinde deneyimlediklerimizle uyum içerisinde olmadığı için, duyuların bizi kimi zaman yanıltabilir olduğunu söylüyoruz. Diğer bir deyişle, duyuma dayanan yargıları doğrulamak

> veya çürütmek için duyularımıza yaslanıyoruz. Bu yüzden, algılara dayanan yargılarımızın kimi zaman hatalı olmaları gerçeği, duyu-deneyimi dünyasının gerçek dışı olmadığını göstermekte en ufak bir yönelime sahip değildir. Dahası, gerçekten de, kavranabilir hiçbir gözlemin veya gözlemler dizisinin, duyu-deneyimleriyle bize görünen dünyanın gerçek dışı olduğunu göstermeye bir yönelimi olamayacağı son derece açıktır. Bu nedenle, algılanabilir dünyanın [duyumsanabilir dünyanın] gerçekliğe karşıt olarak yalnızca görünüşler dünyası olarak mahküm eden biri, bizim anlam ölçütümüze göre sözcüğün tam anlamıyla anlamsız bir şey söylemektedir (s. 37).

Bu zarif argüman, anlamlılığın bir ölçütü olarak doğrulanabilirliği kullanmakla kalmayıp aynı zamanda, önermeleri doğrulayan veya yanlışlayan olarak *sayılan* şeylerin yalnızca "gözlemler veya gözlemler dizisi" olduğunu açık bir şekilde söylediğinden pozitivist oyunu da açık etmektedir. Mantıksal pozitivistler, yalnızca doğrulamacı olmayıp, aynı zamanda neyin bir önermenin lehinde ve aleyhinde *sayılabileceğine* dair bir hayli kısıtlı ampirisist [deneyimci] bir görüşü benimsiyorlardı. Dummett, *Frege: Philosophy of Language [Frege: Dil Felsefesi]* adlı kitabında bu noktanın üzerinde adamakıllı durmaktadır:

> [Pozitivistler] duyuyu, bir cümlenin doğrulanması için koşullar tarafından belirlenmiş olarak gördükleri halde, bu koşulları duyularla iletiliyor olarak, cümleleri doğrulanmış olarak fark etmemizi sağlayan herhangi bir etkinliğimizden soyutlama içerisinde yalnızca dışsal dünyanın

> üzerimizdeki çıplak etkisine dayanıyor olarak görmekte ayak diremişlerdir. Bunun sonucu, bir cümlenin doğruluk değerini belirlerken gerçekte kullandığımız herhangi bir usulle [işlemle] pek az bir benzerlik taşıyan bir doğrulama kavramıdır... Doğrulamacı bir teori bünyesindeki anlam kavramı [göndermeler üzerindeki kavrayışımızı ve dolayısıyla sözcüklerin kullanımlarını açıklamalıdır] fakat doğrulamacılık pozitivistlerin yorumladığı tuhaf biçimde yorumlandığında, bunu yapamamaktadır ve dolayısıyla maksadını hepten yitirmektedir.

Kısaca söylemek gerekirse, doğrulamacılık, mantıksal pozitivistlerin hatalı epistemolojisiyle ilişkisi nedeniyle hedefinden şaşmıştır. İşin aslı, inançlarımızın pek azı, yalnızca gözlemler tarafından ispatlanmış veya çürütülmüştür. İnançlarımız, çoğunlukla (Quine'ın imgesini kullanmak gerekirse) "uç noktalarındaki" gözlemlerle test edilmiş ve çeşitli bakımlardan "bir arada durması" gereken (yalnızca bir çıkarımsal/tümdengelimsel tutarlılık meselesi olmayan bir bir arada durma söz konusu) daha büyük bir resmin veya teorinin parçasıdırlar, dolayısıyla, genel olarak, doğrulama veya yanlışlama bir yanda gözlem ve delil öte yanda ise çıkarım ve argümanın bulunduğu karmaşık bir karışımdır. Örneğin, "Herbert ile Anthony'nin kardeş oldukları" doğruluğunun nasıl ortaya konacağını düşününüz (Karşılaştırınız, Dummett, *Frege: Philosophy of Language*, s. 591).

Ayer'in duyularımızın bizi daima kandırma olanağına karşı harikulade argümanını kaybetmek acıdır, ne var ki layıkıyla yeniden inşa edilmiş bir doğrulamacılık bu argümanı kurtaracaktır (Karşılaştırınız, P. M. S. Hacker, *Insight and Illusion [İçgörü ve Yanlısama]*).

Bu alt bölümü toparlamak gerekirse: Eğer Savlanabilirlik Sorusu'nu kullanışımızın altında yatan felsefi fikirleri, özel olarak da * ilkesini, anlayacaksak, doğruluk-koşulu teorisini Frege'nin gerçekçiliğinden ayırmalı ve doğrulamacılıkla pozitivist, epistemolojinin arasını açmalıyız. * İlkesinin işaret etmeye niyetlendiği yol işte budur. Pek tabii ki, Savlanabilirlik Sorusu için hangi türden yanıtların uygun olduğu sorusunun ucu hâlâ açık kalmaktadır fakat amaçlarımız uğruna olması gereken de budur. Genel olarak, doğru yanıtlar dili nasıl öğrendiğimiz ve nasıl kullandığımız tarafından belirlenmektedir ve dili anlayan herkesin bildiği de işte budur.

Kuşkuculuğun Meydan Okuması

Kesinliğin kuşkunun olanaksız olduğu yönünde, özellikle Descartes'tan ilham alan geniş kabul gören bir felsefi inanç vardır. Bu görüşe göre, nedenlerin doğru olup sonucun yanlış olduğu *herhangi* bir durumu hayal edebilirseniz, bu durumda sonuç nedenler *çıkmıyordur*, sonucun doğruluğu nedenler tarafından *kati olarak* ortaya konmaz veya genel olarak söylersek, sonucun doğruluğu *kesin* değildir. Bu görüş, bilebildiklerimiz hakkında aşırı kuşkuculuğa götürür ve ikinci bölümde söylemiş olduğumuz gibi,

> Bu türden kuşkuculuk, argümanın *normal* – ve uygun – standartlarının hayli uzağındadır.

Kartezyen kuşkucuya şunu sorduğumuzu farz edelim: "Hitler'in 1945'te Berlin'de öldüğünü ne kanıtlardı?" (Karşılaştırınız, Alıştırmalar s. 350). Hitler'i tanıyan çoğu kişinin Hitler'in bedeni olduğuna tanıklık ettiği bir beden olduğunu farz edelim (ve bu kişiler arasında yalan söylemek için hiçbir saiki olmayan bağımsız tanıkla-

rı da bulunuyor olsun) ve diyelim ki tıbbi kayıtlar da bunu doğrulasın. Kuşkucu bundan etkilenmeyecektir. Çünkü "kuşkucunun daima gizemli bir kaçış yapma olanağı vardır, söz konusu beden bir dublörle değiştirilmiş olabilir, tıbbi delil sahte olabilir, tanıklar aldanmış olabilir vb." Evet, bu olanaklıdır, fakat bu bizim Hitler'in 1945'te Berlin'de öldüğünü *bildiğimizi* iddia etmemizi engeller mi? Bu "olanağın" doğru veya yanlış olduğunu ne gösterirdi? Farz edelim ki şimdi Brezilya'da ölmekte olan "gerçek" Hitler'den iddiasını doğrulayan belgeler, tanıklar ve başka delillerle birlikte bir haber aldığımızı farz edelim. Kartezyen kuşkucu yine "peki ama tüm bunlara niçin inanalım ki? Belki de tekrar aldanıyoruz? ("Hitler günlüklerini" anımsayın!)" Bu şekilde sonsuza dek [*ad infinitum*] gidebiliriz. Çünkü kuşkucunun yolunda, kesinlik *yoktur*, bilgi *yoktur*.

Ne var ki, *normalde* bu şekilde konuşup akıl yürütmüyoruz. Hangi delilin birisinin belirli bir zaman ve belirli bir yerde öldüğüne inanmamızı veya bunu öne sürmemizi haklı kılmak için yeterli olduğuna karar vermekte bir sorun *vardır*. Fakat bu, her gün pek çok kereler herhangi bir kuşkuya kapılınmaksızın *çözülmüş* bir sorundur (ve hayli sorunsuz bir biçimde de çözülmektedir). Pek tabii ki, kuşkucu, her türden kuşkunun her durumda olanaklı olduğuna inanır fakat bu saçmadır. Kuşkular, yalnızca *bazı* durumlarda ve kesinliğin norm olduğu bir arka plan söz konusu olduğunda olanaklıdır. Yalnızca P'nin doğruluğunu neyin ortaya koyacağını bildiğimiz bir durumda, kuşkulanma fikrine anlam verebiliriz. Başka bir örneği ele alalım: Yürüyüşe çıkar ve her yerin – zemin, ağaçlar ve binalar, bunların hepsi ıslaktır – ıslak olduğunu görürüz ve dolayısıyla, "yağmur yağıyordu" sonucunu çıkarırız. Kuşkucu şunu söyler: "Olmayabilir de. Belki de askeriye her tarafa su püskürt-

müştür veya bir film şirketi yapmıştır." Kuşkucu için, her iddia, masum olduğu ispatlanmadığı sürece suçludur. Ne var ki dili onlar gibi *öğrenmeyiz* ve dili bu şekilde *kullanmayız* ve bu şekilde *kullanamazdık*. Kuşkulanmak, özsel olarak asalak bir etkinliktir, *bilmeye*, emin olmaya bağımlıdır. Eğer kuşkucu P'nin doğru olduğunu gerçekten bilip bilmediğimiz üzerine kuşku düşürecek olursa, P'nin ne anlama geldiğini anlamalıdır, fakat bizim yaklaşımımızda (önceki alt bölüme bakınız) bunun anlamı, bu önermenin doğru (veya yanlış) olduğunu neyin ortaya koyacağını, P'yi öne sürmemizi (veya reddetmemizi) neyin haklılaştıracağını, P'yi bildiğimizi söylemimizde bizi neyin haklı kılacağını söyleyebilmesi demektir. Aksi takdirde, kuşkucu, dili bizim kullandığımız ve kullanmamız gerektiği gibi kullanmamaktadır. (Karşılaştırınız Hacker.)

Hiçbir kesinliğin ve hiçbir bilginin olmadığı bir dünyaya doğru Kartezyen kuşkucunun peşinden gitmiyor olsak da, herhangi bir bilgi iddiasına eleştirel bir gözle (ve hatta kuşkuyla) yaklaşmak doğrudur. Fakat bu türden bir iddiaya, suçlu olduğu ispatlanana dek masum olarak yaklaşılmalıdır ve bu iddiaya karşı bir şey *söyleyebilecek* olan bir şey, ancak *iddiayı doğru olarak bilebileceksek* bir olanak olarak *sayılmalıdır*. Doğruluk-koşulu teorisine dair eleştirimizle birlikte, bir kez daha neyi *bilebilecek* olduğumuzun önemini vurguluyoruz.

Sonuçlandırmak gerekirse: Normal koşullarda (felsefe seminerinin dışında) argümanları soyutlayıp değerlendirmede Kartezyen kuşkucunun standartlarını kullanmayız. Kullanmamamız da gerekir zaten. Eğer bir argümanın sağlamlığına karşı gerçek bir kuşku doğarsa, doğru olduğunu bilebileceğimiz bir şey cinsinden ve sonucun da doğruluğunu gerçek anlamda ortaya koyabileceğimiz bir standartın arka planında olmalıdır.

Tümdengelimsel ve tümevarımsal argümanlar arasındaki geleneksel felsefi ayrım yöntemimizde neredeyse hiçbir rol oynamamaktadır. Bazı okurlar, bir sonucun öncüllerinden *çıkıp çıkmadığına* dair [yeniden düzenlenmiş] testimizin fazlasıyla "ucu açık" veya fazlasıyla muğlak olduğunu ve argümanları tümdengelimsel geçerliliğin "iyi tanımlanmış" ölçütleriyle veya tümevarımsal geçerliliği iyi çalışılmış standardıyla değerlendirmenin daha iyi olabileceğini hissedebilirler. Ne var ki bu bir hata olacaktır.

Her ne kadar tümdengelimsel geçerlilik kimi zaman önemli olsa da, sıradan, doğal dil argümanlarında görece daha nadirdir. Böylesi bir tümdengelimsel olmayan argümanı, diyelim ki "uygun standartları" veya başka bazı örtük öncüller eklemek, öncüller olarak özelleştirerek tümdengelimsel açıdan geçerli bir argümana çevirmeye kalkışmak, genellikle tümdengelimsel açıdan geçerli bir argümanla sonuçlanmaz. Bu iddiadan kuşkuya düşen okur, kitapta sunulmuş bazı örnekleri bu yolla tümdengelimsel açıdan geçerli argümanlara çevirmeye çalışmalıdır. Genel olarak, bu işlemeyecektir çünkü birlikte iş gördüğümüz "resimler" / "modeller" / "teoriler" pek çok şeyi söylenmemiş olarak bırakırlar, tamamlanmamış bir şekildedirler ve hiçbir yolla özelleştirilemezlerdir. Pek tabii ki, herhangi bir argüman, sağlam olmasa bile, yalnızca şu varsayımsal [hipotetik] öncülün eklenmesiyle tümdengelimsel açıdan geçerli bir argümana dönüştürülebilir: "Eğer nedenlerin hepsi doğru ise, sonuç doğrudur." Ne var ki, bu argümanları değerlendirmede hiçbir şekilde işe yaramaz çünkü bu kez de eklenen öncülün doğru olup olmadığına karar verilmelidir.

Tümevarımsal geçerlilik de yanıt değildir. Tümevarımsal geçerliliğin hiçbir *genel* standardı yoktur. Uygun standartlar her tür durumda değişir ve bu farklılıkları tanıma ihtiyacından kaçış yoktur. Daha da önemlisi, bu konuda genellikle yalnızca tümdengelimsel açıdan geçerli bir argümanın sonucunun doğruluğunu *kesinlikle* ortaya koyabileceği – *kati* olabileceği – ve tümevarımsal argümanların ancak olasılıkla sonuçlanacağı söylenir. Önceki tartışmamızdan bu görüşü reddettiğimiz ve tümdengelimsel açıdan kati bir değerlendirmemiz olmayan pek çok şeyi bilebileceğimizi ve bunlardan emin olabileceğimizi iddia ettiğimiz açıktır: Kanın bedende dolaştığından, aynı kutupların birbirini ittiğinden, farklı kütlelerden cisimlerin aynı ivmeyle düştüğünden ve her birimizin öleceğinden eminiz.

Sonuç

Bir önceki altbölümü yaklaşımımızın ardındaki felsefi varsayımları netleştirmeye ve açıklamaya ayırdık. İnşa etmeye çalıştığımız felsefi savunmalar farklı yönlerde geliştirilebilirdi. Dewey'in "güvenceli savlanabilirlik" kavramını kullanabilirdik. Alternatif bir şekilde Wittgenstein'ın "ölçütler" kavramını kullanabilirdik. Her ikisi de aşikâr olasılıklardır. Fakat burada daha fazlasını söylememize gerek yoktur. Şurası açık ki yaklaşımımızın temel gerekçelendirmesi – özel olarak Savlanabilirlik Sorusu'nun kullanımı – felsefi bir gerekçelendirme değildir, söz konusu gerekçelendirme, bu yaklaşımın *iş görmesidir*. Argümanları soyutlayıp değerlendirmek için onu kullananların ya işine yarayacaktır ya da yaramayacaktır ve işte bu test edilmesi gereken bir şeydir. Sınamak, basit bir sorun değildir. Çünkü neyin elverişli bir sınama sayılması gerektiğine karar verilmelidir. Her ne

kadar söz konusu yöntem birkaç yüz öğrencide denenmiş olsa da – onlardan gelen olumlu yanıtlarla birlikte – kullanışlılığına dair henüz hiçbir sistematik sınama yapılmamıştır. Elverişli sınamaların tasarlanması, şimdilik, bir alıştırma olarak okura bırakılmıştır.

EK. Biçimsel (Formel) Mantığa Giriş

> "*Eksiksiz* bir mantıksal argüman için" diye söze başladı Arthur takdire şayan bir ciddiyetle "iki ön güle ihtiyacımız var." Tabi ki diye sözünü kesti hanımefendi "O sözcüğü şimdi hatırladım ve nasıl sonuçlanıyordu?", "Bir yanılgıyla!" dedi Arthur.
> "E-evet?" dedi hanımefendi kuşkuyla, "Çok iyi hatırlıyor gibi görünmüyorum. Peki, *bütün* argümana ne deniyordu?"
> "Bir saçmaloji."
>
> Lewis Carroll, *Sylvie and Bruno*

Kitabı bu bölüme kadar okuyan okurun argümanların ortaya çıkartılmasında ve değerlendirilmesine yardımcı olan biçimsel (formel) mantık hakkında kapsamlı bir şekilde ilgileniyor olması oldukça olasıdır. Kuşkusuz geleneksel biçimsel mantık, argümanları anlamak ve değerlendirmek için pek çok fikir ve içgörü içerir. Öte yandan, bunu *gerçek* argümanlara – örneğin, gazetelerde, popüler ve akademik dergilerde bulunan türden argümanlara – *uygulamak* açıkçası zordur.

Başlangıç düzeyinde klasik mantık çok net ve anlaşılması oldukça kolay bir teoriyi dile getirir. Bu Ek bölüm, biçimsel mantığı çok az bilen ya da hiç bilmeyen

okura hitap etmektedir ama konu üzerine temel düzeyde kısa bir giriş yapmak isteyen okurlar da argüman çözümlemesinde mantığın ne türden bir yardımı olduğu üzerine düşünmeye başlayabilirler. Bu Ek bölümde *hayli* kısa bir tekrarını yapacağımız konu hakkında dikkatlice ve açıkça değinen çok sayıda giriş düzeyinde mantık metinleri mevcuttur.

Argüman Nedir?

Akıl yürütmek veya bir durum lehine argüman sunmak belirli bir *sonuç* için *nedenler/gerekçeler* sunmaktan oluşur: Nedenler bir sonucu *kurmak, desteklemek, haklı çıkarmak, kanıtlamak* veya *göstermek* amacıyla ortaya konur. Geleneksel mantık, çalışma alanını nedenlerin ve sonuçların ya doğru ya da yanlış olduğu argümanlarla (geleneksel mantık ahlaki argümanları göz önünde bulundurmaz) sınırlandırarak *başlar,* dolayısıyla bu ek bölümde geleneksel mantığa bağlı kalarak biz de aynısı yapacağız.

Öyleyse, her argüman nedenlerden ve sonuçlardan oluşur: Bir sonuç için sunulan nedenler genellikle argümanın *öncülleri* olarak adlandırılır. Mantıkçıların ilgilendiği soru bunların sonuç için *iyi* birer neden olup olmadığıdır; eğer öylelerse öncüller sonucu *gerektirirler* veya *imlerler* denir ve sonuç, öncüllerden *çıkarılabilir* veya öncüller tarafından *imlenmiştir* denir. İlerleyen sayfalarda klasik mantıkta bu terimlerin nasıl anlaşıldığını açıklayacağız.

Önermeler

"Oksijen yanar" gibi bir örnek cümle bir durumda sonucu ifade etmek için kullanılabileceği gibi diğer bir du-

rumda bir öncülü ifade etmek için de kullanılabilir veya örneğin "Eğer oksijen yanarsa, filojiston teorisi yanlıştır" gibi daha uzun bir cümlenin parçasını ifade etmek için kullanılabilir. Cümlenin kullanımının ortak olduğu durumları ifade etmenin bir yolunu bulmalıyız ve açıkça cümlenin kendisiyle değil cümlenin ne anlama geldiği – ne ifade ettiği – ile ilgilenmeliyiz. Mantıkçılar *önerme* sözcüğünü genellikle belirli bir durumda bir cümlenin kullanımı ile ifade edilen bir düşünceye gönderme yapmak için kullanırlar ve biz de burada aynısını yapacağız.

Dikkat edilirse *aynı* cümle, örneğin "başım ağrıyor", ya aynı kişi tarafından farklı durumlar için ya da farklı kişiler tarafından *farklı* bir önermeyi ifade etmek için kullanılır. Yine dikkat edilirse, *farklı* cümleler *aynı* önermeyi ifade edebilir. Örneğin, "Mary, John'u seviyor" ve "John, Mary tarafından seviliyor" aynı önermeyi ifade etmek için kullanılabilir.

Bu önerme kavramını şu anda daha fazla açıklama yapmadan kullanacağız. İlgilendiğimiz şey, bir cümlenin belirli bir durumdaki kullanımında ne *anlama geldiğidir*. Bu önerme olarak adlandırdığımız şeydir.

Sav

"Oksijen yanar" önermesi doğru olarak ele aldığı bir şeyi söylemek için kullanılabilir veya "Eğer oksijen yanarsa, filojiston kuramı yanlıştır" gibi birleşik bir önerme içerisinde kullanılabilir. Her iki durumda da aynı önermenin ifade edilmiş olmasına karşın, ilk örnekte *doğru olarak sunulmuştur*, fakat ikinci örnekte durum böyle değildir. İkinci durumda farazi olarak konuşmacı şunu demektedir: "*Eğer* oksijen yanar *ise*..." ancak konuşmacı oksijenin *yandığını* söylememektedir. Eğer bir öner-

me doğru olarak *sunuluyor* ise mantıkçılar buna önerme *iddia edilmiştir/savlanmıştır* derler. Aksi takdirde, önerme iddia edilmemiştir/savlanmamıştır. Bir argümanın öncülü olarak "ya oksijen yanar ya da azot yanar" cümlesinin söylendiğini farz edelim. Bu yapılırken bütün önerme *iddia edilmektedir* fakat ne "oksijen yanar" önermesi ne de "azot yanar" önermesi iddia edilmektedir.

Eğer birisi argümana "Farz edelim ki oksijen yanmaz" cümlesiyle başlarsa, oksijen yanmaz" cümlesini iddia etmemektedir – bu cümleyi *doğru olarak sunmamaktadır*. Aslında oksijenin yandığını gayet iyi bilebilir ve oksijenin yandığını kanıtlamak için *olmayana ergi yöntemi* ile bir argüman kuruyor olabilir. O halde faraziyeler birer iddia değildir.

Birisi "Oksijen yanar mı?" sorusunu sorduğunda, "oksijen yanar" önermesinin doğru olup olmadığını *soruyordur* – ancak herhangi bir iddiada bulunmaz. O halde, soru cümleleri de oldukça farklılık gösterir.

Bir argümanın öncülleri ve sonucu, doğru olarak sunulduklarında birer *savdır*.

Bir Argümanın "Geçerliliği"

O halde, bir argüman, bazıları öncül ve bir tanesi sonuç olmak üzere önermelerden oluşur. Mantık, sonucun öncüllerden *çıkartılıp çıkartılmadığı* ile ilgilenir. Diğer bir deyişle, mantıkçıların meselesi soru bir argümanın öncüllerini kabul ettiğimizde, argümanın sonucunu kabul etmenin *zorunlu* olup olmadığıdır. Başka bir ifadeyle söylersek, söz konusu mesele öncüllerin doğru sonucun ise yanlış olup olamayacağıdır. Eğer verili bir argümanda sonuç öncüllerden çıkartılıyorsa, argüman tümdengelimsel olarak *geçerlidir* denir; eğer çıkartılamıyorsa

argüman geçersizdir denir. Mantık genellikle geçerli akıl yürütmenin araştırılması veya bilimi olarak tanımlanır.

Geçerliliğe dair klasik sınamayı özetlemek oldukça kolaydır. Ancak, okurun dikkatini çekmemiz gereken şey geçerliliğin kendine özgü ayırt edici bir özelliği olduğudur. Bu da şudur: Verili bir argümanın geçerli olup olmadığını sınamak için, argümanı sadece özel ilgi konusu ile tek başına *değerlendirmememiz* gerekir. Bunun yerine, argümanın içeriğinden soyutlayarak argümanın yapısını veya "mantıksal biçimini" ele alarak değerlendirmemiz gerekir. Argümanın mantıksal biçimi, diğer pek çok – birbirinden çok farklı konulara sahip olan – argümanla ortak olduğu bir şeydir. Sonraki sayfalarda mantıksal biçim kavramını açıklığa kavuşturacağız, fakat ilk olarak geçerliliğin klasik sınamasının tanımını veriyoruz:

Bir argüman ancak geçerli bir mantıksal biçime sahipse geçerli olarak adlandırılır ve eğer doğru öncüller ve yanlış bir sonuç içeren hiçbir biçimi yoksa mantıksal biçim geçerlidir denir.

Argümanın Mantıksal Biçimi

Geçerlilik kavramı, tamamıyla mantıksal biçim kavramına bağlıdır. Dolayısıyla biz de şimdi bunu açıklayacağız. Mantıksal biçim kavramının ardındaki fikir şudur: Argümanın "yapısı" ile argümanın konusu arasında – ya da argümanın *biçimi* ile *içeriği* arasında – bir ayrım yapılmalıdır. Argümanın içeriği, argümanın ne *hakkında* olduğu ile ilgilidir (hayvanlar, atomlar vb.). Argümanın biçimi, argümanın konusu hakkında akıl yürütmede yer alan bu sözcüklerin anlamı aracılığıyla ifade edilir. Eğer bu sözcükleri "mantıksal" olarak adlandıracak olursak, bunlar şu örnekleri içerir: "her", "tüm", "çoğu", "bazı",

"pek azı", "hiçbiri", "eğer...ise...", "belirtir", "sonucu çıkar", "çünkü", "o halde", "öyleyse", "ve", "ama", "veya", "değil", "bir...dır" vb. Pek çok farklı konuyla alakalı bir argüman derlemesini kolaylıkla hayal edebiliriz – hayvanlar veya atomlar hakkında, fareler veya insanlar, müzik veya insanlar hakkında – bunların hepsi, her bir konuya özgün bağımsız birer harfle (A, B, C gibi) yer değiştirildiği zaman aynı biçimsel yapıyı sergilerler. Sonuçta elimizde kalan şey sadece mantıksal sözcüklerdir. Örneğin, aşağıdaki gibi bir biçim sergileyebilirler:

> Hiçbir A bir C değildir, çünkü tüm A'lar birer B'dir.
> ve hiçbir B, bir C değildir.

Bir kez daha, şu biçimi sergileyebilirler:

> Eğer A ise B'dir ama B değilse, A da değildir.

O halde argümanın mantıksal biçimi belirli içeriğinden soyutlayarak bulunur. Ancak bunu söylemek biçim ve içerik arasındaki ayrım hakkındaki açıklamayı hâlâ belirsiz bırakmak demek oluyor. Açıkçası, eğer geçerliliği sınamak için klasik sınama yöntemini kullanabiliyorsak, mantıksal biçim üzerinde kesin bir tanımımız olmak zorundadır. Dahası, argümanların mantıksal biçimini gösterebilmek zorundayız. Bu duruma klasik yaklaşım, mantıksal sözcükleri ve belirli mantıksal kategorileri belirlemek, ardından bunlara karşılık gelen biçimsel sembolleştirmeyi uygulamaktır. Yani bu ifadeler biçimsel ve çokanlamlı olmayan bir gösterimde açıkça ifade edilebilirler. Bu yöntemle ifade edildikten sonra, bu biçimleri değerlendirmek için bir yöntem, eğer mümkünse, verilir. Alışıla gelmiş yöntemi takip ederek eksiksiz önerme-

leri bağlayabilen mantıksal sözcüklerin bazılarıyla başlayarak bu bölüme devam edeceğiz.

Önermeler ve Onlara Uygulanabilen Bazı Mantıksal Kelimeler

Açıkçası, verilen P ve Q gibi önermelerinden, daha fazla mantıksal sözcük içermesi bakımından bileşik önermeler kurmak mümkündür. Bunun bazı örnekleri şunlardır: "P ve Q", "P veya Q", "eğer P ise Q", "P ama değil Q" ve "P değil". Şimdi bu tür bileşik önermelerin mantıksal biçimine bakabiliriz. Bunları ifade etmek için semboller ve argümanları değerlendirmek için bir yöntem sunacağız. Bu "önermeler mantığı" olarak bilinen klasik mantık teorisinin bir parçasıdır.

i) "*değil*" *ve değilleme:* P gibi bir önermemiz olduğunu varsayalım. "Ay yeşil peynirden yapılmıştır." P'yi çeşitli şekilde olumsuzlayabiliriz: "Ay yeşil peynirden yapıl*ma*mıştır" ya da "Ay'ın yeşil peynirden yapıldığı yanlıştır" ya da "Ay'ın yeşil peynirden yapılmış olduğu doğru değildir" vb. Türkçede bir önermeyi değillemenin pek çok yolu vardır ve argümanın mantıksal biçimini aktarırken bütün bunlara dikkat etmemiz gerekir. Ama biz değillemeyi tek bir sembol "¬" ile sembolleştireceğiz. ¬P önermesi eğer P doğru ise yanlış, P yanlış ise doğru olan ve P'nin *değillemesi /olumsuzlaması* olarak okunan önermeyi sembolleştirir.

ii) "*ve*" *ve kesişim:* Diyelim ki P ve Q gibi iki ayrı önermemiz olsun. Yine diyelim ki P "Sir Walter Scott, *Waverley* romanını yazmıştır" ve Q "Sokrates, Platon'un hocasıdır." önermelerini sembolleştirsin. Açıktır ki, bu iki önermeyi "ve" bağlacı ile birbirine bağlayarak "Sir Walter Scott, *Waverley* romanını yazmıştır ve Sokrates, Platon'un hocasıdır" tekil önermesini oluştururuz. Bu

önermeye P ve Q önermelerinin *kesişimi* denir ve "ve" yerine "&" bağlacını kullanarak "P & Q" olarak sembolleştiririz. Eğer her bir önerme doğru ise (*kesişimler* olarak adlandırılır) ve *sadece* her ikisinin de doğru olduğu durumda doğru ise, bu iki önermenin kesişimi doğrudur denir. Yine, argümanın mantıksal biçimini aktarırken Türkçede kesişimi ifade etmenin başka yolları olduğuna dikkat etmemiz gerekir.

iii) "*veya*" *ve ayrışım:* Yine diyelim ki P ve Q gibi iki ayrı önermemiz olsun. Değişik bir örnek olması açısından P için "Depo boştur" ve Q için "Pil bitiktir" önermelerimizin olduğunu varsayalım. Açıktır ki, bu iki önermeyi "veya" veya "...ya da..." bağlacı ile birbirine bağlayarak "depo boştur ya da pil bitiktir." tekil önermesini oluşturabiliriz. Bazen gündelik dilde "P veya Q", "P veya Q *ama ikisi birlikte değil"* anlamına gelir (tıpkı ebeveynlerin çocuklarına "Pizza yiyebilirsin veya hamburger yiyebilirsin" dedikleri gibi). Bu "veya" bağlacının *dışlamsal anlamda* kullanımı olarak adlandırılır. "P veya Q" bazen de "P veya Q ve muhtemelen ikisi de" anlamına gelir. Bu da "veya" bağlacının *dışlamsal olmayan* veya *içlemsel* kullanım olarak adlandırılır. Latince'de her iki durum için farklı kelimeler kullanılmaktadır: Sırasıyla "aut" ve "vel". Klasik mantıkta, "v" işleci "vel" olarak adlandırılır ve "P veya Q" ifadesinin *dışlamayan olmayan veya içlemsel* kullanımı için oraya koyar. Eğer her iki önermeden en az biri doğru ise iki önermenin *dışlamsal olmayan veya içlemsel ayrışım* doğrudur. Diğer durumlarda önerme yanlıştır. "veya" bağlacının *dışlamsal* kullanımı olan "P veya Q *ama ikisi birlikte değil*" önermesi "v" işlecini kullanarak şu şekilde sembolleştirilerek ifade edilir: (P v Q) & (P & Q).

iv) "*eğer . . . ise . . .*" *ve maddi koşul:* Tekrar varsayalım ki P ve Q gibi iki ayrı önermemiz olsun. Örnek

olarak, P için "Bütün haşlanmış kırmızı ıstakozlar ölüdür" ve Q için "Bütün ölü kırmızı ıstakozlar haşlanmıştır" önermelerini ele alalım. Açıktır ki bu iki önermeyi "eğer...ise..." bağlacı ile birbirine bağlayarak "Eğer bütün haşlanmış kırmızı ıstakozlar ölü ise bütün ölü kırmızı ıstakozlar haşlanmıştır" tekil önermesini oluşturabiliriz. "Eğer P ise Q" biçimindeki önermeye *varsayımsal, koşullu, çıkarımsal* veya *(mantıksal) gereksel önerme* denir ("eğer" ifadesinden sonra gelen P önermesi koşullu cümlenin *ilksavı*, "ise" bağlacından sonra gelen Q önermesi koşullu cümlenin *sonucu* olarak adlandırılır.) "Eğer P ise Q" ifadesinin doğru veya yanlış olduğu koşulları söylerken, "eğer...ise..." ifadesinin hangi şartlar altında doğru veya yanlış olduğunu söylemek, "değil", "ve", "veya" ifadelerine göre daha zordur. Klasik mantık, "eğer...ise..." ifadesinin "gerçek" anlamı hakkında karmaşık meselelerden yakından ilişkili bir kavram olan *maddi koşullu* kavramını kullanarak kaçınır. Bu kavram "$\supset$" işleci ile sembolleştirilir ve "eğer...ise..." şeklinde okunur. Eğer P önermesi doğru ve Q önermesi yanlış ise özdeksel koşul $P \supset Q$ yanlış olarak tanımlanır, diğer durumlarda doğru olarak *tanımlanır.*

Maddi koşulun, gündelik dilde "eğer...ise..." kullanımına karşılık gelip gelmediği felsefeciler arasında sonu gelmez bir tartışmanın konusu olmuştur. Kısacası "eğer P ise Q" yanlıştır, eğer P doğru ve Q yanlış ise demek oldukça akla yatkın gözükmektedir, fakat bunun diğer bütün durumlarda doğru olarak adlandırmak daha az akla yatkın gibi gözükmektedir. Eğer P ve Q önermelerinin ikisi birden doğru ama birbirileri ile *ilişkili* değilse (yukarıdaki kesişim örneğimizde olduğu gibi) onları "eğer P ise Q" ifadesine doğrudur diye ifade etmek yanıltıcı olmayacak mıdır? Dahası "Eğer P ise Q" ifadesini sadece P'nin yanlış olduğu veya Q'nun doğru oldu-

ğu zeminde doğru olarak adlandırmak yanıltıcı olmayacak mıdır? "Eğer P ise Q" ifadesini maddi koşul olarak kurmak yanlış bir önermenin *herhangi bir* önermeyi kapsadığı (ifade ettiği) ve doğru bir önermenin de *herhangi bir* önerme tarafından kapsandığı (ifade edildiği) gibi paradoksal sonuçlara yol açacaktır. Klasik gelenek bu eleştirileri kabul etmektedir ancak bunların ciddi birer eleştiri olmadığını belirtir. "eğer...ise..." ifadelerinin gündelik kullanımlarını yorumlarken maddi koşul argümanlarının geçerliliğini değerlendirmede bir yanlışa yol açmayacağı konusunda ısrarcıdır. Bu, klasik geleneğin temel gerekçelendirmesidir: *işe yarıyor*. Özgün biçiminde Frege ve Russell tarafından matematiksel argümanları sembolleştirmek amacıyla ortaya konulmuştur ve kuşkusuz bahsi geçen bu bağlamlarda kendine hayran bırakacak derecede iyi işler. Burada konumuz gereği pek çok farklı bağlamlarda da işlediğini ve argümanlarda "eğer...ise..." oluşumlarının mantıksal biçimi ifade ederken " . . . ⊃ . . ." biçiminde sembolleştirileceğini varsayacağız.

v) "*ancak ve ancak*" *ve maddi eşitlik (denklik):* P ve Q maddi eşitlik önermeleri olsun. Bu önermeler, "...ancak ve ancak..." bağlacı kullanılarak tekil önerme haline getirebiliriz: "Bütün haşlanmış kırmızı ıstakozlar ölüdür ancak ve ancak bütün ölü kırmızı ıstakozlar haşlanmış ise" [Bütün haşlanmış kırmızı ıstakozlar ancak ve ancak bütün ölü kırmızı ıstakozların haşlandığı durumda ölüdür]. "P ancak ve ancak Q" biçimindeki bir önerme *çiftkoşullu* veya *özdeş* olarak adlandırılır. "Eğer...ise..." ile bağlantısında ortaya çıkan sorunlar "...ancak ve ancak..." bağlacı ile tekrar ortaya çıkar, fakat yine klasik mantıkla ilgili bir kavram olan "≡" işleci ile gösterilen *maddi eşitlik* tanımını yapar. Eğer P ve Q önermelerinin *ikisi birden* doğru ya da *ikisi birden* yan-

lış olduğu durumda, P ≡ Q *maddi eşitliği* doğru olarak tanımlanır, diğer durumlarda yanlıştır denir.

Argümanları Mantıksal Sembollere Çevirme

Önceki bölümdeki (i)-(v) maddelerinde çeşitli mantıksal sözcükleri inceledik ve bu sözcüklere karşılık gelen semboller kullandık. Halihazırda belirttiğimiz gibi, Türkçede "değil" kelimesini ifade eden pek çok eşdeğer veya eşanlamlı sözcük bulunmaktadır. Aynı durum "ve" (örneğin "dahası", "ama", "de/da", "ayrıca"); "ve ya" (örneğin "ya...ya da...", "bunun yerine"); "eğer...ise..." (örneğin; "... sağlandığı koşulda", "... varsayımı altında", "... koşulu altında", "imler" "beraberinde getirir / gerektirir") sözcükleri için geçerlidir. Genel olarak eğer bir akıl yürütme parçasının mantıksal bir biçim sergilemesi için Türkçeden mantık diline çevirmek istiyorsak, hangi uygun yorumlamanın seçileceği konusunda dikkatli bir muhakeme gerektirecektir. Bunun nedeni kısmen Türkçe kullanımındaki çeşitlilik ve kısmen de yukarıda belirtilen (i)–(v) bölümlerindeki "¬", "&", "v", "⊃" ve "≡" ifadelerinin tanımlarından kaynaklanmaktadır. Genel olarak, bu sembollerin anlamlarının, bu kelimelerin Türkçedeki anlamlarına – Türkçenin bu sembollere uygun olarak aktarılıp aktarılmayacağı konusunda – yeterli derecede karşılık gelip gelmediğine karar vermemiz gerecektir. Örneğin, klasik mantıkta "P ama Q", "P ek olarak Q" ve "P buna rağmen Q" ifadelerinin hepsi, her ne kadar açıkça bir şeyleri dışarıda bıraksa da, "P & Q" olarak sembolleştirilir. "Eğer P, ise Q" ve "P ⊃ Q" ifadeleri arasındaki farktan ortaya çıkan problemlere daha önce değinmiştik. Buna benzer diğer başka sorunlar da vardır (daha kapsamlı bir tartışma için bkz. P. F. Strawson, *Introduction to Logical Theory*) ancak

şu an için – klasik mantık bağlamında – bu türden sorunları atlayabileceğimizi ve bazı gündelik dil akıl yürütmelerini bu semboller aracılığıyla yapabileceğimizi, böylelikle, kısmen de olsa en azından gündelik dilin mantıksal biçimini sergileyebileceğimizi kabul edeceğiz.

Kalan bir noktaya değinilmesi gerekir. Açıktır ki,

Peter koştu ve Ralph zıpladı veya Sarah düştü

cümlesi çokanlamlıdır. Açık gösterimi kullanarak, P & R v S ifadesi çokanlamlı olmayan mantıksal biçime sahiptir: (P & R) v S cümlesini mi ifade etmektedir yoksa P & (R v S) cümlesini mi? Çokanlamlılık parantez kullanımı ile kolaylıkla ortadan kaldırılabilir, öyleyse yalnızca önermelere karşılık gelen P, Q, R vb. harfleri ve "¬", "&", "v", "⊃" ve "≡" sembolleri değil, aynı zamanda önermeler mantığının mantıksal biçimini sergilemesi amacıyla parantezleri de kullanmamız gerekir (Daha önce de gördüğümüz gibi bu örnekte dışlamsal kullanımı vardır).

Önermeler Mantığı Biçimlerini Sınamak

Bu bölümde bir önermenin *doğruluk değerleri* üzerine konuşmayı uygun görüyoruz; bir önerme eğer bu önerme doğru ise doğrudur ve eğer bu önerme yanlış ise yanlıştır (ve bu önermenin iddia edilip edilmediğinden bağımsızdır). Bunlardan başka bir doğruluk değeri yoktur ve klasik mantıkta her önerme yalnızca ya doğru ya da yanlış olarak ele alınır.

"Değil", "ve", "veya", "eğer...ise...", "...ancak ve ancak..." mantıksal sözcükleri ve bunların ilişkili sembolleri "¬", "&", "v", "⊃", "≡" *mantıksal bağlaçlar* veya *önerme bağlaçları* veya *işleçler* olarak adlandırılırlar.

Mantıksal bağlaçlarla ilgili en önemli şey yukarıdaki bölümde (i)–(v) maddelerinde belirtilmişti. "¬", "&", "v", "⊃" ve "≡" sembollerinin hepsi *doğruluk fonksiyonu* işleçleridir. Bu şu anlama gelir: Eğer önceki önermelere, diyelim ki P ve Q, uygulanmaları sonucunda ortaya çıkan önermelerin hepsi, P, P & Q, P v Q, P ⊃ Q veya P ≡ Q, *yalnızca bu önermelerin içerdikleri P ve Q ifadelerinin doğruluk değeri ile belirlenir.*

Bunun ne anlama geldiğini (i)–(v) bölümlerinde tarif ettiğimiz *doğruluk koşullarını* kullanarak kurduğumuz *doğruluk tablosu* (D ve Y ifadelerini doğruluk değerleri Doğru ve Yanlışı göstermek için yazarak) ile gösterebiliriz. Bu tablolar doğruluk değerlerinin her bileşik önerme için bu bileşik önermeyi oluşturan P ve Q önermelerinin doğruluk değerleri aracılığıyla nasıl belirlendiğini gösterir (P ve Q önermelerinin doğruluk değerlerinin bütün olanaklı kombinasyonları için).

(¬: olumsuzlama/değilleme)	¬ P	Bu şu unsuru tablolaştırır
	D Y	eğer P doğru ise, ¬ P yanlıştır
	Y D	eğer P yanlış ise, ¬ P doğrudur
(&: ve bağlacı)	P & Q	Bu şu unsuru tablolaştırır
kesişim	D D D	eğer P ve Q (ikisi birden) doğru ise,
	D Y Y	P ve Q doğrudur
	Y Y D	diğer tüm durumlarda
	Y Y Y	P & Q yanlıştır.
(v: veya bağlacı)	P v Q	Bu şu unsuru tablolaştırır
aytışım	D D D	eğer P veya Q önermelerinin
	D D Y	en az birisi doğru ise,
	Y D D	P veya Q doğrudur
	Y Y Y	eğer P ve Q önermelerinin ikisi birden de yanlış ise, P v Q yanlıştır.

(⊃: çıkarım)

P ⊃ Q	Bu şu unsuru tablolaştırır
D D D	eğer P önermesi doğru ve
D Y Y	Q önermesi yanlış ise,
Y D D	en az birisi doğru ise,
Y D Y	P ⊃ Q yanlıştır
	diğer tüm durumlarda P ⊃ Q doğrudur.

(≡: mantıksal eşitlik

P ≡ Q	Bu şu unsuru tablolaştırır
D D D	eğer P ve Q aynı doğruluk
D Y Y	değerine sahipse,
Y Y D	P ≡ Q önermesi doğrudur,
Y D Y	diğer tüm durumlarda P ≡ Q yanlıştır.

Yukarıda değindiğimiz üzere, Türkçe akıl yürütme parçasını klasik sembolleştirmeye çevirirken karşılaşılan zorluk esas olarak "¬", "&", "v", "⊃" ve "≡" bağlaçlarının doğruluk-işlevi özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu doğruluk-işlevi özelliği, argümanları sembolleştirirken bir zorluk iken önerme biçimlerinin geçerliliğini sınamak için çok kolay ve düzenli yöntem olarak oldukça faydalıdır. Şimdi yöntemi kolay bir örnekle açıklayacağız. Farz edelim ki (P & (¬ P v Q)) ⊃ Q önermesi biçimimiz var. Bu biçim için yukarıda verili temel doğruluk-tablosundan başlayarak oldukça mekanik bir şekilde doğruluk-tablosunu kolaylıkla kurabiliriz. Bunu nasıl yapacağımızı aşağıda tarif edelim:

	P	Q	¬ P	¬ P v Q	P & (¬ P v Q)	(P & (¬ P v Q)) ⊃ Q
(i)	D	D	Y	D	D	D
(ii)	D	Y	Y	Y	Y	D
(iii)	Y	D	D	D	Y	D
(iv)	Y	Y	D	D	Y	D
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)

P ve Q'nun olası doğruluk-değerlerinin bütün kombinasyonlarını belirlemeliyiz. Yani bu örnekte (i) – (iv)

ile sıralanmış dört satıra ihtiyacımız var ve P ve Q'nun olası kombinasyonları (1) ve (2) numaralı sütunlarda gösterilmiştir. (3) sütunu (1) sütunundan "¬" için; (4) sütunu (2) ve (3) sütunlarından v için; (5) sütunu (1) ve (4) sütunlarından & için; ve (6) sütunu (5) ve (2) sütunlarından ⊃ için doğruluk-tablosu kullanılarak hesaplanmıştır. İşlem adımlarının yürütüldüğü sıra, önerme harflerinin yinelenme sayısı ile belirlenir. Bağlacın *kapsamı* uygulandığı biçimin parçalarından oluşur ve genellikle parantezlerle belirtilir. O halde örneğimizde, ¬ kapsamı P; v kapsamı ¬ P ve Q; & kapsamı P ve (¬ P v Q); ⊃ kapsamı ise (P & (¬ P v Q)) ve sonuncu Q'dur. Doğruluk-tablosu oluşturulurken takip edilen işlem adımlarının sırası şöyledir: ilk olarak en küçük kapsama sahip bağlaç(lar)la başlayarak *ana* bağlaç olarak adlandırılan, kapsamı bütün ifade olan bağlaca kadar işlem sürdürülür.

Örneğimizdeki tamamlanmış doğruluk tablosu aşağıdaki gibidir (numaralandırılmış adımlarıyla birlikte):

	(P	&	(¬	P	v	Q))	⊃	Q
(i)	D	D	Y	D	D	D	D	D
(ii)	D	Y	Y	D	Y	Y	D	Y
(iii)	Y	Y	D	Y	D	D	D	D
(iv)	Y	Y	D	Y	D	Y	D	Y
	(1)	(5)	(3)	(1)	(4)	(2)	(6)	(2)

Dikkat edilecek olursa ana bağlacımız ⊃ altında, *bütün* satırda D (Doğru) değeri vardır. Bu şu anlama gelir: P ve Q'ya olası hangi önerme/doğru-değeri verilirse verilsin, bütün biçimi yanlış yapacak hiçbir değer yoktur. Bu, elbette, P ve (¬P v Q) öncüllerinden ve Q sonucundan oluşan, diğer bir deyişle *doğru öncüllerden ve yanlış bir sonuçtan oluşan bir argümanın olmadığını* gösterir. Dolayısıyla, bu *geçerli* bir mantıksal biçimdir. Ana

bağlacının doğruluk değeri yalnızca D'lerden oluşan mantıksal önerme biçimine *totoloji*; ana bağlacının doğruluk değeri yalnızca Y'lerden oluşan mantıksal önerme biçimine *çelişki*; ve ana bağlacının doğruluk değeri D'ler ve Y'lerden oluşan mantıksal önerme biçimine *olumsal* denir. Sadece totolojiler geçerli bir önerme biçimidir.

Bir Örnek

Şimdi, klasik yaklaşımın bir argümanın değerlendirilmesine nasıl uygulanacağını basit bir örnek ile göstereceğiz. Aşağıdaki örneği ele alalım:

a) Eğer Black Ice kazanırsa, Jim dereceye girecek ya da Dual Forecast dereceye girecek. Eğer Jim dereceye girerse, Black Ice kazanamaz. Eğer Saucy Kit dereceye girerse, Dual Forecast dereceye giremez. Öyleyse, eğer Black Ice kazanırsa, Saucy Kit dereceye giremez.

Bu argümanın yazarı her dört cümleyi de doğru olarak sunmaktadır (savlamaktadır). Açıktır ki ilk üç cümleyi öncül olarak sunmak niyetindedir ve üçünü de sonucunu çıkartacak şekilde ele almaktadır. İfade ettiği varsayımsal yapıyı mantıksal biçim için uygun olan gösterimi kullanarak o halde şöyle gösterebiliriz:

$$F(a) \quad [(B \supset (J \vee F)) \,\&\, ((J \supset \neg B) \,\&\, (S \supset \neg F))] \supset (B \supset \neg S).$$

(a) argümanın geçerliliğini (savlanan öncülleri ve sonucu ile) F(a) ile ilişkili teorik biçimleri için doğruluk-değerli tablosu çizerek sınarız. Burada dört önerme harfi olduğundan dolayı doğruluk tablosu on altı ($= 2^4$) satırdan oluşacaktır! Daha kısa bir yöntem, öncüllerin

doğru, sonucun ise yanlış olduğunu varsaymak ve ardından eğer mümkün ise doğruluk-tablosunu çizmektir. Numaralandırılmış adımlar bu işlemin bizi bir çelişkiye nasıl götüreceğini gösterir

B	⊃	(J	v	F)	J	⊃	¬	B	S	⊃	¬	F	B	⊃	¬	S
D	D	Y	D	Y	Y	D	Y	D	D	D	D	Y	D	Y	Y	D
4	1	11	6	12	8	1	7	4	5	1	9	10	2	1	2	3

(11, 6 ve 12 kombinasyonları imkânsızdır) ki bu da öncüllerin doğru ve sonucun yanlış olmasının imkânsız olduğunu gösterir.

Mantıkçılar önerme biçimlerinin geçerliliğini sınayacak ve şimdiye kadar açıklamış olduğumuz iki yönteme özdeş başka yöntemler geliştirmişlerdir. Bu yöntemlerden biri anlam-bilimsel (semantik) tablo (veya doğruluk-ağacı) yöntemidir. Şimdi kısaca bu yönteme değineceğiz. Bunun sebebi bu kitapta açıklanmış olan yöntemin kısmen anlam-bilimsel (semantik) tablo yöntemi ile birlikte geliştirilmiş olmasıdır. Doğruluk tabloları hakkındaki açıklamalarımız ışığında, anlam-bilimsel tablo yöntemini anlamak oldukça kolaydır ve eğer yöntemimizin genellemesi olarak algılanırsa, okurun sonraki yaklaşımımızı anlaması için yardımcı olacaktır.

Anlamsal Tablo Yöntemi

Doğruluk tablosunu tamamen yazma süreci bir önerme argümanın geçerli olup olmadığına her zaman karar verir, fakat bazen çok uzun ve kullanışsız bir yöntem olabilir. Kısa olan doğruluk-tablosu yöntemimiz ise öncüllerin doğru ve sonucun yanlış olduğu varsayarak başlar; ardından eğer varsayım doğru ise, içeriğini oluşturan önermelerin doğruluk değerlerini belirlemek için doğ-

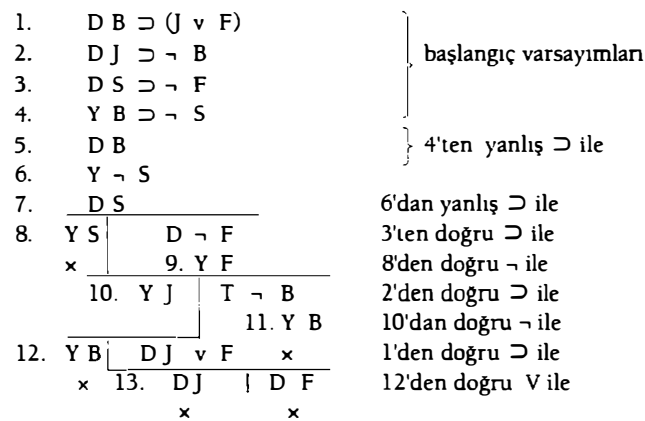
ruluk tablosuna uygulanır. Bu yöntem *ya* öncüller doğru olabiliyorken sonucun yanlış olduğu *ya da* bunun imkânsız olduğu sonuca ulaşır.

Anlamsal tablo yöntemi, kısa olan doğruluk-tablosu yöntemindeki aynı başlangıç varsayımı ile ilerler ve aynı seçeneklere ulaşır. Bununla birlikte, bu kez belirli (klasik gelenekte doğruluk-tablosundan türetilen) kurallar yardımıyla ilerleyebilir ve işlemi doğruluk-ağacı veya anlamsal [semantik] tablo olarak gösterebiliriz. Klasik kurallar şunlardır:

Ad	*Kural*	*Kuralın Nasıl Okuduğu*
D ¬	D ¬ P Y P	Eğer ¬ P doğru ise, P yanlış
Y	Y ¬ P D P	Eğer ¬ P yanlış ise, P doğru
D &	D P & Q D P D Q	Eğer P&Q doğru ise, P doğru ve Q doğru
Y &	Y P & Q Y P | Y Q	Eğer P&Q yanlış ise, P yanlış veya Q yanlış
D v	D P v Q D P | D Q	Eğer P v Q doğru ise, P doğru veya Q doğru
Y v	Y P v Q Y P Y Q	Eğer P v Q yanlış ise, P yanlış ve Q yanlış
D ⊃	D P ⊃ Q Y P | D Q	Eğer P ⊃ Q doğru ise, P yanlış veya Q doğru
Y ⊃	D P ⊃ Q D P Y Q	Eğer P ⊃ Q yanlış ise, P doğru ve Q yanlış

Bu kurallar tıpkı doğruluk-tablosundaki gibi tamamen aynı "bilgileri" içerir. Önermelerden oluşan bir argümanda geçerliliği sınamak için, öncüllerin doğru ve sonucun yanlış olduğu durumun *sağlanabildiği* koşulla-

rın sağlanmak zorunda *olup olmadığını* göstermek için bu kuralları arka arkaya uygularız. Bu süreci, önceki örneğimiz için (s. 329) anlamsal [semantik] tabloyu oluşturarak gösterebiliriz:

Oluşturulan tablo şöyle okunur: (1)'den (4)'e kadar olan satırlar öncüllerin doğru ve sonucun yanlış olduğu varsayımı gösterir. Tablonun kalanı eğer başlangıç varsayımı doğru ise hangi durumun çıkmak zorunda olduğunu gösterir. Yani, (5) ve (6) satıları eğer (4) satırı sağlanıyorsa sağlanır; eğer B ⊃ ¬ S yanlış ise B doğru olmak zorundadır ve ¬ S yanlış olmak zorundadır. Eğer ¬ S yanlış ise, S doğrudur, yani satır (7). (8) numaralı satırda iki seçenek vardır; eğer S ⊃ ¬ F doğru ise (satır (3)) ya S yanlıştır ya da ¬ F doğrudur. Ama S yanlış olamaz çünkü (7) satırında hangi koşulların sağlanmak zorunda olduğunu seçerken, eğer ilk varsayımımız doğru olacaksa, S'nin doğru olmak zorunda olduğunu zaten satır (7)'de bulmuştuk. Satır (8)'deki Y'lerin altındaki × işareti olası seçeneklerin tükendiğini belirtir. Ne var ki F'nin hâlâ doğru olma imkânı vardır, öyleyse tablomuzun (veya doğruluk-ağacının) bu "dalı" üzerinden devam edeceğiz. Satır (9) oldukça açıktır. Satır (10) da yine bir

seçim vardır; eğer J ⊃ B doğru ise, J yanlıştır veya B doğrudur. Benzer şekilde satır (10) oldukça açıktır, ama B yanlış olmaz çünkü doğru olan ilk varsayımımız olan B doğrudur (satır (5)); o halde bu seçenek imkânsızdır ve bu durum B Y altına × ile işaretlenmiştir. Y J satırına giden bu dal henüz kapanmamıştır, öyleyse işlemimize buradan devam edeceğiz. Tekrar satır (12) de iki seçeneğimiz var. Yine Y B, (5) satırından dolayı imkânsızdır, o halde geriye sadece D J v F kalır. Eğer J v F doğru olacaksa, J doğru olmak zorundadır veya F doğru olmak zorundadır. Ama her ikisinin de sırasıyla (10) ve (9) satırlarından dolayı doğru olması imkânsızdır. O halde, doğruluk-değerleri atarken öncüllerin doğru ve sonucun yanlış olduğu bir seçenek bulmak imkânsızdır, yani argüman geçerlidir.

Sonuç olarak semantik tabloyu oluşturmak için kullandığımız kuralların "aşağı" doğru okunabileceği gibi "yukarı" doğru da okunabileceğini belirtelim; örneğin şu ifade

$$\begin{array}{ll} D \supset & \underline{D \quad P \supset Q} \\ & Y \quad P \mid D\,Q \end{array}$$

Sadece "eğer P ⊃ Q doğru ise P yanlıştır veya Q yanlıştır" olarak değil, ayrıca "eğer P doğru veya Q yanlış ise P ⊃ Q doğrudur" olarak da okunabilir. Eğer yukarıda yer alan satır doğru ise aşağısında yer alan satır da doğrudur *ve tersi de geçerlidir*. Diğer bir deyişle, kural P ⊃ Q ifadesinin doğru olması için *gerek ve yeter koşulları* belirtmektedir. (İkinci bölümdeki Savlanabilirlik Sorusu, SS, kısmen bu fikri genellemektedir.)

Bazı Geçerli Önerme Biçimleri

Bazı argümanlar, önerme biçimleri gereği geçerlidir. O halde biz de en yaygın ve en önemli geçerli önerme biçimlerini daha sonra kullanmak üzere referans kaynağı olarak işimizi kolaylaştırması için sıralayalım. Okur yukarıdaki yöntemleri kullanarak kolaylıkla kontrol edebilir (sağlamasını yapabilir).

(i) Eğer P ise Q, ve P doğrudur, (*Modus ponens*)
o halde Q doğrudur

(ii) Eğer P ise Q, ve Q yanlıştır, (*Modus tollens*)
o halde P yanlıştır

(iii) Eğer P ise Q, ve Q ise P, (*Çıkarımın geçişkenliği kuralı*)
o halde P ise R

(iv) Eğer P ise Q, ve P ise değil Q, (*Olmayana ergi*)
o halde P yanlıştır

(v) P ve ya Q, ve Q yanlıştır,
o halde P doğrudur

Önermeler Mantığı Üzerine Son Sözler

Şimdi ulaştığımız noktaları özetleyelim.

Bir argüman sonucu için *nedenler* verir. Mantık, sebeplerin sonucunu *gerektirdiğinin* veya *belirttiğinin* veya özdeş olarak, sonucun verili sebeplerden *çıkarsanıp çıkarsanamayacağının* çalışmasıdır. Halihazırda açıkladığımız klasik görüşe göre, bir sonucun nedenlerinden çıkarılıp çıkartılamayacağı argümanın mantıksal biçimine bağlıdır. Sonuç, sebeplerden *ancak ve ancak argüman geçerli bir mantıksal biçimde ise* çıkarsanabilir, başka bir deyişle, *ancak ve ancak doğru öncüllerden ve yanlış sonuçtan oluşan hiçbir argüman yoksa.* O halde, argümanımızı değerlendirmek için ilk olarak uygun bir sembolleştirmede mantıksal biçimini göstermek zorun-

dayız. Ardından, bazı uygun ölçütlere göre mantıksal biçimlere smamalıyız.

329. sayfadaki örneğimizde argümanı sembolik dile çevirirken herhangi bir zorluk yoktu (çünkü bu bir mantıkçının örneğiydi – amaca yönelik olarak verilmişti) ve halihazırdaki üç yöntem ile argümanın biçiminin geçerliliğine oldukça mekanik bir şekilde karar verebiliyorduk.

Fakat şimdi (mantıkçının) başka bir örneğine bakacak olursak, daha kat edeceğimiz uzun bir yol olduğunu görürüz. Aşağıdaki argümanı ele alalım:

> Hiçbir müşavir nitelikli değildir, çünkü her müşavir bir vergi mükellefidir ve hiçbir vergi mükellefi nitelikli değildir.

Bu argümanın sonucu açıkça "hiçbir müşavir nitelikli değildir" (R diyelim) ve öncüller "çünkü" ifadesinden sonra gelen cümlelerin birleşiminden oluşan önermedir ((P & Q) diyelim). Eğer bu sembolleştirmeyi, yani "(P & Q) öyleyse R", argümanın mantıksal biçimi olarak alırsak, bu argümanda doğru öncüllerin ve yanlış bir sonucun var olduğu biçimi görmek kolay olacaktır, dolayısıyla argüman geçerli mantıksal biçimde olmayacaktır. Ne var ki, Türkçeyi anlayan birisi için eşit derecede açıktır ki argüman oldukça iyidir ve eğer (P & Q) öncülü doğru ise R sonucu da doğru olmak zorundadır.

Bu gibi örnekleri ele alabilmemiz için mantıksal yapının içine daha da derinlemesine girmeliyiz ve bunu yapmak için P, Q ve R önermelerinin mantıksal biçimini soyutlamamız ve açık bir şekilde sergilememiz gerekiyor. Bu da bizi genellikle *yüklemler* veya *niceleyiciler* mantığı olarak bilinen mantığa götürür.

Eğer örneğimize geri dönersek ve argümanlar hakkında "biçim" ve "içerik" giriş açıklamalarım hatırlarsak (s. 319) açıktır ki bu argüman müşavirler, vergi mükellefleri ve uygunluk hakkındadır. Bu terimleri, "müşavirler" için A, "vergi mükellefleri" için B, "uygunluk" için C harflerini kullanarak kısaltarak (bkz. s. 319) (seçebileceğimiz) herhangi bir konu üzerine akıl yürütmede bulunabiliriz:

> Hiçbir A, C değildir çünkü her A, B'dir ve hiçbir B, C değildir.

Bunun gibi bir örneği ele alırken, klasik mantıkta olduğu gibi önermelerin diğer önermeler üzerinden kurulmadığını görürüz. Öte yandan, önermelerin adlar, niceleyiciler ve yüklemler gibi mantıksal kavramlar üzerinden kurulduğunu görürüz (yukarıdaki önermede olduğu gibi).

Adlar, Niceleyiciler ve Yüklemler

Klasik mantıkta *ad* olarak kabul ettiğimiz kelimeler tıpkı dilbilimcilerin özel ad olarak kabul ettiği sözcüklerdir; örneğin Platon, Atina, Yunanistan vb. Ancak, bu duruma çeşitli kısıtlamalar vardır. Kısacası, bir şeyin mantıksal ad olması için, bu dünyada yalnızca *tek bir* şeye göndermede bulunması gerekir (*tek bir* kişi, yer, zaman, sayı ya da olabilecek herhangi bir şey) ve göndermede bulunduğu bazı nesnelerin var olması *zorunludur*. İkinci kısıtlamanın anlamı kurgusal kişilerin veya yerlerin özel adlarının mantıksal ad olarak kabul edilmediğidir. İlk kısıtlamanın anlamı sıradan bir özel adın

birden fazla kişi tarafından kullanılıyor olması durumunda – "John Smith" gibi – mantıksal bir ad olarak kabul edilemeyeceği anlamına gelir. Bu gibi özel adların mantıksal bir ad olarak kullanılabilmesi (işlevi olacağı durumlar) ancak ve ancak bağlam veya başka diğer araçların göstereceği şekilde, adın kullanıldığı durumda bir ve yalnızca bir kişiyi seçeceği duruma bağlıdır. Kısacası, klasik mantıkta, bir terim dünyada yalnızca bir nesneye göndermede bulunabilir.

Niceleyiciler, nicelemenin sözcükleridir: Bize üzerine konuştuğumuz bir türün kaç tane nesnesi olduğunu söylerler – *tamamı, hiçbiri, birçoğu, tam olarak iki tane, en az beş tane* vb. Bu kısa açıklamada, niceleyicilerin sadece bazılarıyla ilgileneceğiz, "tüm", "her", "bazı", "hiçbir" ve "hiç".

Yüklemin ne olduğunu aşağıdaki örnekteki gibi yalın cümlelerle kısaca açıklayacak olursak:

(1) Platon bir filozoftu
(2) Atina bir şehirdir
(3) Yunanistan petrol ihraç eder

Eğer örnekte "Platon", "Atina" ve "Yunanistan" adlarını kaldırırsak, elimizde kalanlara mantıkçıların deyimiyle "(açık) eksik cümleler" ya da yüklem ifadeleri deriz.

... bir filozoftu
... bir şehirdir
... petrol ihraç eder

Yukarı üç yüklem ifadesinin her biri, içindeki adların çıkarılmasıyla kalan birer "boşluk" içerir. Eğer adlar aşağıdaki gibi basit önermelerden çıkarılırsa, yüklem ifadelerini iki, üç veya daha çok "boşluk" içerecek şekilde kolaylıkla düşünebiliriz. Örneğin,

... , ... 'dan daha büyüktür
... , ... ile ... arasında yer almaktadır.

Yüklem ifadeleri bu örneklerdeki gibi söz öbeği şeklindedir: En az bir "boşluk" içerirler ve eğer bu boşluk bir ad tarafından doldurulursa elde edilen cümle doğru veya yanlış bir önerme ifade eder.

Yüklemler Mantığının Önermeler Mantığı ile Karşılaştırılması

Önermeler ve bağlaçlar için biçimsel bir sembolleştirmeye ihtiyaç duyuyorsak, benzer şekilde adlar, yüklemler ve niceleyiciler için de biçimsel bir sembolleştirmeye ihtiyaç duyarız. Bu kategoriler için uygun bir sembolleştirme kullanan ve yüklemler mantığı biçimlerinin nasıl ifade edileceğini gösteren pek çok ders kitabı vardır. Burada bu sembolleştirmeyi göstermeyeceğiz, çünkü bu görece zordur ve şu an için buna ihtiyacımız yok. Basitçe, yüklemler mantığı biçimlerinin ifade edilmesi ve değerlendirilmesi, biraz da karmaşık olmakla beraber, pek çok açıdan önermeler mantığına benzemektedir. Örneğin, doğruluk tablosu yöntemini veya anlamsal tablo yöntemini pek çok yüklemler mantığı biçimlerinin geçerli olup olmadığına karar vermekte kullanmak için genelleştirebiliriz. Yüklemler mantığının önermeler mantığından iki temel farkı şunlardır:

1) Doğruluk tablosu yöntemi gibi mekanik yollar kullanarak yüklemler mantığı biçimlerinin geçerli olup olmadığına her zaman karar veremeyebiliriz (bu Church Teorem'i olarak bilinir).
2) Yüklemler düzeyinde bir çözümlemede tanımlanan biçimler, az çok önermeler mantığındaki

özgün cümle gibi gözükebilir, örneğin, "hiçbir müşavir nitelikli değildir" ifadesi biçimi "durum öyle değildir ki bir şey vardır ve bu şey bir müşavirdir ve nitelikli değildir" ifadesiyle aynıdır. Benzer şekilde, "her müşavir bir vergi mükellefidir" ifadesinin biçimi "her şey öyledir ki eğer bir müşavir varsa o bir vergi mükellefidir" ifadesiyle aynıdır.

Bu iki nokta şu anlama gelir: Bir argümanın yüklemler mantığı sembolleştirmesine açılımı oldukça zor olabilir. Bu başarıyla tamamlansa bile, argümanın geçerliliğine karar vermek için mekanik bir yol olmayabilir. Öte yandan, yüklemler mantığı bize geçerliliği bu argümanların yüklemler mantığı biçimine bağlı olan aşırı miktarda çok argümanı ele alabilmemizi sağlar. Özel olarak, matematik ve fen bilimlerinin pek çok alanında oldukça iyi sonuçlar verir. Kalan bölümde, ortaya koyduğumuz çözümlememizin derinliği hakkında iki sonuç noktasına değinelim.

Mantıksal Biçim Üzerine Son Açıklamalar

İlk olarak, yüklemler mantığı, mantıksal biçimi görece yüzeysel bir seviyede çözümler. Aşağıdaki üç örneği ele alırsak:

1) Mary Tom'dan uzundur ve Tom, Jill'den uzundur, öyleyse Mary Jill'den uzundur.
2) İnsanların Ay üzerinde yürüdüğü doğru olduğunda, Ay üzerinde yürümek mümkün (olanaklı) olmak zorundadır.
3) IV. George, Scott'un Waverley romanının yazarı olup olmadığını bilmek istiyordur ve Scott'un

Waverley romanının yazarı olduğu için, IV. George Scott'un Scott olup olmadığını bilmek istiyordur.

Klasik görüşe göre bu argümanlar ancak ve ancak geçerli bir mantıksal biçim sergilediğinde (ortaya koyduğunda) geçerlidir. (1) in geçerliği olduğunu göstermek için geçerlilik fikrine dayanağı olmasından ötürü öncelikle " ..., ...'dan uzundur" ilişkisini incelememiz gerekir. (2) nin geçerli olduğunu göstermek için, kipsel [modal] mantık içerisinde değerlendirilen "zorunluluk" ve "olanaklılık" ifadelerinin mantıksal biçimini incelememiz gerekir. (3) ve benzeri örnekler için, "bilmek" ve "bilmek istemek" gibi "içlem/içerim" fiillerinin mantığını incelememiz/araştırmamız gerekir. Yani, eğer klasik mantığın genel yaklaşımı, bu tür oldukça yalın örnekler üzerine uygulandığında bile klasik mantık geleneği çok daha derinlemesine gitmek zorundadır. Klasik mantıkta bu konularda pek çok farklı yönde çalışıldı ama hâlâ daha yapılacak çok fazla şey var.

Son nokta daha ziyade bir meydan okumadır. Bir argümanı değerlendirmenin en iyi yolunun onun mantıksal biçimiyle olduğuna inananlar, mantıkçıların ortaya attığı örnekler üzerinden değil, tıpkı bu kitapta örneklendirilen türden gerçek argümanlar üzerinde bu tür bir yaklaşımın nasıl işe yaradığını göstermelidir.

Alıştırmalar

Bu bölümdeki metinler, okurun bu kitabın yaklaşımının yararlı olup olmadığını test etmesi için seçilmiştir. Her örnekteki alıştırma aynıdır: Argümanı metinden soyutlamak ve onu önceki sayfalarda açıklanan yöntemleri ve ilkeleri kullanarak değerlendirmektir. Yazarın deneyimine göre benzer (teorik ve eleştirel) metinlerde öğrenciler akıl yürütürken zorlanmakta fakat önceden açıklanan yöntemler gerçekten yardımcı olmaktadır. Öğretmenler hiç kuşkusuz kendi öğrencilerine özellikle uygun daha ileri örnekler sunmak isteyebilirler. Aşağıdaki örnekler yalnızca başlangıç noktası olarak verilmiştir.

1

Bu alıştırmayla ilgili bir argüman (bkz. s. 42) birinci bölümde ele alınmıştı. *The Campaign for Nuclear Disarmament* (CND) [Nükleer Silahsızlanma] Britanya'nın tek taraflı nükleer silahsızlanması için mücadele etmektedir. Bunu farklı gerekçelere dayanarak yapmaktadır ve "nükleer kış" delili (öncülü) kampanyalarını desteklemek için CND tarafında bolca kullanılmıştır. Öte yandan, *Eastern Daily Press* gazetesinde Ekim 1984'te aşa-

ğıdaki paragraf yayımlanmış ve benzer bir duruş bazı önde gelen politikacılar tarafından da benimsenmiştir.

> "Nükleer kış" sonuçları Britanya'daki tek taraflı nükleer silahsızlanma konusunu zayıflatmaktadır. Eğer bilim insanları haklıysa bizim topraklarımızda hiç nükleer silah bulanmasa bile süper güçler arasındaki bir nükleer savaşta bu ülkenin nüfusu âdeta yok olacaktır. Doğrudan bir nükleer saldırıdan kaçabiliriz fakat radyoaktif serpintiye ek olarak, nükleer kışın karanlığına, dondurucu soğuklara ve açlıktan kırılmaya maruz kalacağız.

2

Gazetelerin mektup sütunları üzerine düşünülmeyi ve çözümlenmeyi hak eden özlü argümanlar için güzel kaynaklardır. Caspar Weinberger'in mektubu yayımlandıktan bir kaç gün sonra (bkz. Dördüncü Bölüm), *Guardian* gazetesi ona gelen okuyucu yanıtlarından bir kaç mektubu yayımladı. Onlardan bir tanesi de şöyleydi,

> Efendim, – Caspar Weinberger son zamanlarda, ABD'nin nükleer savaş politikasını artan eleştirilere karşı savunmaya çalışmaktadır. Ancak, tıpkı Reagan'ın Beyaz Saray'ının tipik özelliğine dönüştüğü gibi Savunma Bakanı da kendi sözleri tarafından mahkûm ediliyor.
>
> ABD yönetiminin uzun süreli nükleer savaş veya nükleer muharebe fikrine onay vermediğini iddia etmektedir; sözleri dikkatlice okunduğunda ABD yönetimi onun iddiasını çürütüyor.

Bay Weinberger'in NATO ülkelerindeki gazetelerin editörlerine yazdığı mektubunda şöyle diyor: "(Sovyetler Birliği) niyetlerinin ne olduğunu konusunda ne söylerse söylesinler, silahlarını bir nükleer savaş başlatabilecek ve kazanabileceklerini düşündüklerini bize gösterecek şekilde ve yeterli sayıda tasarlıyorlar."

Weinberger, bunun bir ABD politikası olmadığını iddia ediyor. Ne var ki, sonraki paragrafta şöyle yazıyor: "Sovyetler Birliği'nin çok gelişmiş nükleer gücüyle boy ölçüşmek için gerekli adımları atmalıyız."

Kısacası, Bay Weinberger ABD yönetiminin nükleer "muharebe" için tasarladığına inandığı – doğru ya da yanlış – bir güç ile boy ölçüşmeyi amaçladığını söylüyor. Yönetimin politikasının savunması şimdilik için bu kadarı yeter.

Ama bir konuda Bay Weinberger hakikaten haklı ve o konu da, yeni önerinin amacının, caydırıcılığı arttırmak olduğunu söylemesidir. ABD yönetiminin yaptığı ("karşılıklı güvenceli imha" ile karşılaştırıldığında) ciddi bir "muharebe tehdidini" temel alan ve uzun zamandır eleştirilen Sovyet nükleer caydırıcılık doktrini ile aynı noktaya yönelmektir.

Soru şu: Sonuç olarak, daha mı güçsüzüz? Yanıt, hemen hemen kesinlikle evet! Bir "muharebe" doktrini caydırıcılıktan bile daha fazla olarak şu soruya tatmin edici hiç bir yamt bulamıyor: "Ne kadarı yeterli?" Silahlanma yarışı her zamankinden daha fazla ucu açık olacak. Yeni doktrini öğretecek düşünce tarzlarına yapacağı gibi, ortaklaşacak güçler nükleer/konvansiyonel ayrımını da aşındıracak.

Özetle, nükleer savaşa karşı olan eski tabu gücünü kaybedecek. Ek olarak, Sovyet savunma planını yapanlar kaçınılmaz bir suretle kışkırtılacak: Siyaset süreçlerindeki her ılımlı şey kesilip atılacak.

Bütün bu meselelerin ironik yanı ise mevcut ABD nükleer stratejisinin "çılgın" teorisyenlerin ürünü olmamasıdır. Karşılıklı sivil imhası üzerine temellenmiş caydırıcılığı reddeden bu nükleer stratejistler için mantıklı bir sonuçtur. MAD'ın kabul edilmemesi, Amerikan Dışişleri Bakanlığı danışmanı Colin Gray tarafından "bir zafer teorisi" olarak adlandırılan hatasız bir stratejik mantığa yol açmıştı. Bu stratejik mantık siyasal bilgeliğin karşılığında kazanılmıştı.

Farklı bir bağlamda Samuel Butler bir keresinde şöyle yazmıştı: "Mantık kılıç gibidir – onu kullananlar, onunla can vermelidir." Sözlerinin, nükleer stratejinin evrimindeki bu yeni dönüşle birlikte ürkütücü bir ahengi var.

Ken Booth
Uluslararası Politika Bölümü
College of Wales Üniversitesi
Aberystwyth, Dyfed, Wales

3

Aşağıdaki alıntı "Atom Bombası Hakkında Kuşkulu olarak Nasıl Düşünürüz" adlı makaleden alınmıştır. *King's College* Cambridge mütevefa felsefe profesörü Bernard Williams tarafından yazıldı ve *New Society* dergisinde yayımlandı. Makalenin tamamı özenli bir ilgiyi hak ediyor, ama aşağıdaki alıntı da kendi başına değerlendirilebilir.

Caydırıcılık "Gayri Ahlaki" midir?

Bazı ahlak otoriteleri, – özellikle – Londra piskoposu dahil olmak üzere, nükleer silahların fiili olarak kullanımının meşru olabileceği bazı durumlar olduğunu düşünüyor. Belki bazı durumlar olabilir, fakat bu durumların bizim karşılaşma ihtimalimiz olan durumlar olduğundan kuşkuluyum. Ancak ben nükleer argümanın başka bir kısmıyla, caydırıcılığın ahlaki boyutuyla ilgileniyorum. Batı savunma politikası ve bizim silahlara sahip olmamızın, caydırıcılığa dayanarak gerekçelendirilmiş olması gerekir. Ama eğer bu tür silahların *kullanımını* gerekçelendiremiyorken, caydırıcılık adına onlara *sahip olma*yı ve siyasetini, yapılması gerekçelendirilmemiş bir şeyi yapmakla tehdit etmek üzerine kurmak meşru olabilir mi? Bazı insanların böyle bir siyasetin ahlaki olarak meşru olamayacağını gösterdiğini düşündüğü bir argüman var.

Bu muhtemelen yakın zaman içinde caydırıcılığın gayri ahlaki olduğunu söyleyen İngiliz Kilisesi grubunu etkiledi. Bunun niyetler etiği hakkında tamamen genel bir prensip argümanı olması gerekir.

Diyelim ki biri belirli durumlar ortaya çıkarsa belirli bir şeyi yapmaya niyeti oluşunu gerekçelendirdi. Örneğin, bu kişi silah taşımasını ve haydutlar tarafından saldırıya uğrarsa kullanma niyetini gerekçelendirdi. Şimdi, eğer durum buysa, –argüman böyle demektedir – şöyle devam etmelidir, eğer saldırıya uğrarsa silahı kullanması meşru olur. Nükleer caydırıcılık da aynen böyledir.

Caydırıcılık ilkesi belli bir niyete sahip olmak üzerine temellendirilmiştir: Eğer saldırıya uğrarsak, nükleer silahlarla karşı saldırı yaparız. Bu durum biz Batılıların bu politikayı ilan ederken duyurduğumuz niyettir.

Ama şimdi niyetle ilgili aynı argümanın uygulanması gerekir. Eğer saldırı durumunda nükleer silahları ateşleme niyetimiz gerekçelendirilmiş ise, – argüman böyle devam etmektedir – o zaman durum şöyle olmalıdır, eğer saldırıya uğrarsak, nükleer silahları gerçekten ateşlemek gerekçelendirilmiş olur. Ama eğer nükleer silahları ateşlemek kimse için gerekçelendirilmemişse, durum da böyle olamaz. Bu tarz tehditler üzerine kurulu stratejinin kendisinin gayri ahlaki olması gerekir. Basit etik argümanı budur.

Buraya kadar katılıyorum – eğer caydırıcılık güvenilirse, arkasında bir hakiki bir niyet olmak zorundadır. Strateji, eğer tehdit şartları gerçekleşirse, nükleer silahları gerçekten ateşleme niyeti olan insanların var olmasını içerir.

Basit etik argümanının olgusal temellerini kabul ediyorum. Ama meselenin argümanın gösterdiği kadar basit olduğuna katılmıyorum. Bu, sonuç olarak, bir tarafta caydırıcılık stratejisi sürdürmek ve diğer tarafta – aslında gereksiz yere – bir nükleer savaş başlatmak arasında hiçbir ahlaki farklılık bulunmadığını ima ediyor, böylece ilk durum en az ikincisi kadar kötüdür. Dahası, neyi caydırmaya çalıştığımızı veya içinde bütün bunları yaptığımız dünya hakkındaki diğer gerçeklere hiçbir gönderme olmadan bunu teorik olarak görmemiz gerekirdi.

Buna kolayca inanamam; yalnızca kavramsal olarak argümanın geçerli olmadığının görülebileceğini düşünüyorum. Peki ya olasılık hakkında, mesela? Dehşet verici şeylerle tehdit etmenin bazı büyük suçları ve acıları engelleyeceği kesin ise, tehdit etmek, gerçekleştirmemem gereken dehşet verici edimlerden daha ahlaki olmuyor mu? Nükleer caydırıcılık konusunda böyle bir kesinliğin varlığını iddia etmiyorum. Mesele basitçe, teorik olarak argümanın çalışıp çalışmadığıdır.

Aslında, bu argümanı kullanan insanlar kuramsal olarak onun çalıştığını düşünüyor gibi görünmüyorlar. Daha ziyade, Rusların niyeti hakkında, Amerikan suçları hakkında, komünizm altındaki koşulların ne kadar kabul edilebilir olduğu hakkında vb. değerlendirmeleri işin içine sokmaya başladılar ki bu diğer değerlendirmelerin bir fark yarattığını gösteriyor. Eğer diğer değerlendirmeler bir fark yaratıyorsa, caydırıcılığın ahlaklılığı hakkındaki çok kısa argüman göründüğü kadar iyi olamaz. Bu argüman, sorunu ya çabucak çözer ya da hiç çözemez. Bence hiç çözemez.

4

Sıradaki parça Aziz Augustin'in *İtiraflar* adlı kitabında yer almaktadır.[1] R. J. Fogelin'in *Understanding Arguments* [*Argümanları Anlamak*] adlı kitabında tartışılmaktadır.

[1] Türkçede St. Augustinus, *İtiraflar*, Latinceden çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, 1. Basım, Kasım 2014.

Dikkatimi, genellikle kısa bir zaman dilimi içinde birbiri ardına doğan ikizlerin durumuna çevirdim. Astrologlar bu zaman aralıklarının doğa düzenini etkileyecek derecede önemli sonuçlar doğurabileceği kanısındalar, insan gözlemleriyle takdir edilemeyecek kadar kısa olan bu anları haritalara dökmek ancak sonra da bir astroloğun bunlara bakıp doğru bir kehanette bulunmasını beklemek imkân dahilinde değil. O halde, astroloğun tahminleri gerçeği yansıtmaz, çünkü hem Esav hem de Yakub için aynı haritalara baktıklarında ikisi için de aynı kehanette bulunması gerekir, ne var ki ikisinin de başlarından aynı olaylar geçmedi. Öyleyse, astroloğun ya bu durumda kehanetlerinde hatalı olacak ya da eğer tahminler doğruysa, o zaman ikisi için de aynı geleceği söylememiş olacak. Ne var ki, her durumda aynı haritaya bakmış olacaktı. Bu da şunu kanıtlar: Eğer astrolog hakikati tahmin edebilseydi, bu astrolojik marifetine değil, şansa bağlı olacaktı.

5

Aşağıdaki bölüm M. C. Beardsley'in *Practical Logic* [*Pratik Mantık*] kitabından bir alıntıdır. Orada özetlenmiş olan kanıt Hugh Trevor-Roper'ın *The Last Day of Hitler* [*Hitlerin Son Günleri*] adlı kitabından alınmıştır.[2]

Hitler'in Ölümü

Hitler'in son günleri hakkındaki efsaneler ne kadar artarsa artsın ya da ne kadar olağandışı

[2] Hugh Trevor-Roper, *Hitler'in Son Günleri*, çev. Bahadır Dülger, Millet Yayınevi, 1947.

koşullara dayalı olursa olsun kendi yeraltı sığınağında öldüğü hakkında hiçbir kuşku yoktur; eski Berlin yüksek mahkemesinin 15 metre altında, 30 Nisan 1945 günü öğleden sonra saat üç buçukta Rus topları şehrin üzerine yağarken.

İlk olarak, Hitler'in Berlin'deki bütün askeri birliklere gönderdiği, hiçbir işe yaramayan ("Steiner Saldırısı" olarak adlandırılan) topyekûn karşı-saldırı emrinden sonra sığınağında verdiği 22 Nisan konferansının pek çok tanığı vardı. Orada olan herkesin üzerinde uzlaştığı en azından bir konu vardı: Hitler herkesi hainlik ve savaştan kaçmakla suçlamış, kendi görevinin sonuna geldiğini ve Rus askeri birlikleri Berlin'i düşürdüğünde sığınağında kalıp ölmeye kararlı olduğunu söylemişti.

Hitler'in emirleri uyarınca, bu karar Berlin'in vatandaşlarına sonraki gün açıklandı. Sığınağın telefon bağlantısı devam ettiği sürece, izleyen günlerde pek çok takipçisi ve devlet adamları ona kararını tekrar gözden geçirmesi ve güneye uçarak savaşmaya Bavyera Alplerinde devam etmesi için yalvardılar. Bilindiği kadarıyla her arayana aynı yanıtı vermişti ve doğrusu Hitler'in bir kez karar verdikten sonra fikrini değiştirmesi görülmemiş bir olaydı.

Son haftasında, Hitler ile birlikte Hitler'in daveti üzerine karısı ve altı çocuğuyla birlikte gelen Goebels de dahil birçok insan vardı. Sığınağın çevresinde yaşayan birçok kişi de Hitler'in yanına gitti.

29 Nisan, sabah erken saatlerde Hitler Eva Braun ile evlendi. Politik ve kişisel vasiyetini yazdı. Üç kopyası sığınağın dışına kaçırıldı ve

sonradan bulundu. Bu belgelerde Hitler evlendiğini açıklıyor, eşinin de eğer isterse onunla birlikte sığınakta ölebileceğini söylüyor, cesetlerinin Rusların eline geçmesin diye ölümlerinden hemen sonra yakılması gerektiğini belirtiyordu.

O öğleden sonra, Hitler en sevdiği Alman kurdunu öldürttü ve akşam ona en yakın olanların dışındakilerle vedalaştı. Sonraki sabah 180 litre benzin temin edildi. O gün, öğlen üçten kısa bir süre sonra, Hitler ve Eva Braun sığınaktakilerle vedalaştı. Odanın dışındakiler tek el silah sesi duydular. İçeri girdiklerinde Hitler'i kanepede kanlar içinde yatarken buldular. Kendini silahı ağzına dayayarak vurmuştu ve Eva Braun da zehir içmişti.

Sığınağı 1 Mayıs'ta terk eden ve öldürülmeden yakalanan, son olayların en önemli görgü tanıkları belli olayları kabul ettiler. Hitler Gençliği lideri Artur Axman, Hitler'in odasında yerde yatan iki ceset gördüğüne tanıklık etti. Hitler'in şoförü Kenipka, iki cesedin (Hitler'in cesedinin battaniyeye sarılmış olduğuna ama siyah pantolonundan teşhis edilebileceğine) bahçeye konulup yakıldığına tanıklık etti. Başka bir koruma, Karnau, iki cesedi fark ettiğini ve alevlerin içinde yandıklarına tanıklık etti. Sonrasında Mansfield besbelli cesetleri yakmak için kazılmış dikdörtgen şeklinde bir çukur buldu. Kemikleri asla bulunamadı ama muhtemelen kırılmıştı ve Rusların sonrasında yüksek mahkemenin bahçesinden çıkardıkları diğer cesetlere (Alman askerlerine) ait kemiklerle karışmıştı.

Olayların görgü tanığı olmayan fakat o sırada sığınakta olup sonradan kaçanlar, herkesin o

gün öğleden sonra sigara içmeye başladığını görünce Hitler'in ölümüne inanmışlar. Hitler buna hiç zaman izin vermemiş.

6

Aşağıdaki seçki, *The Times Higher Education Supplement* ekinde yayımlanan "Kamu Tercihinin Bilmeceleri" adlı makaleden alınmıştır. Makalenin yazarları Martin Hollis, Robert Sudgen ve Albert Weale'dır. Makalenin geri kalanında olası çözümleri değerlendirmektedir. (Yazarların problemleri açıkca J. S. Mill'in beşinci bölümde ele alınan argümanıyla ilgilidir.)

Kamusal Tercihin Bilmeceleri

Gürültüsüne tahammül edilemeyecek kadar kalabalık bir partiyi ele alalım. Hepimiz duymak ve duyulmak isteyeceğiz. Bu yüzden her birimiz çevremizdekilerden biraz daha yüksek sesle konuşacağız. Fakat çevremizdekiler de hâlâ aynı arzuya sahip olduğundan biraz daha yüksek sesle konuşacaklar. Sonuçta hepimizin sesi kısılacak ve anlaşamayacağız.

Benzer bir hikâye de diğer durumlar için geçerlidir. Kişisel çıkarlarımız, çöplerimizi eve taşımanın zahmetindense, onları sahilde bırakmamızı söyler. Seçimlerimizin toplamı, hiçbirimizin bulaşmak istemediği bir düzensizliktir. Hepimiz seminere hazırlık için gereken işleri başkalarına bırakarak geliriz ve seminer başarısız olur. Hepimiz tutumluluğun faydalarını görürüz ve kolektif olarak ekonomiyi darboğazlara sevk ederiz, sonunda hepimiz kaybederiz.

Aydınlanmış kişisel çıkarlar "Harca", "Normal konuş", "Hazırlan", "Çöplerini eve götür" demekte midir? Hayır, elzem bir şekilde bu hiçbirimiz için akılcı bir alternatif değildir. Normal sesle konuşun, duyulmayacaksınız. Çöpleriniz sahildeki eğlencenizde herhangi bir değişim yaratmayacak. Siz sadece diğerleri ıslah olursa bundan faydalanacaksınız ve eğer onlar bunu yaparsa siz hâlâ kendinizinkini değiştirmeyerek daha iyi olacaksınız. Daha kesin ve biçimsel olarak, aydınlanmış kişisel çıkar bile kendi kendini engeller, bu çıktılara göre tercih sıranız şu şekildedir:

1) Siz X'i yaparsınız, diğerleri Y'yi yapar.
2) Siz Y'yi yaparsınız, diğerleri Y'yi yapar.
3) Siz X'i yaparsınız, diğerleri X'i yapar.
4) Siz Y'yi yaparsınız, diğerleri X'i yapar.

X veya Y ne olursa olsun (yüksek sesle veya kısık sesle konuşmak; hazırlanmak veya hazırlanmamak) kişisel çıkarlar X'e rağbet eder. Çünkü eğer diğerleri Y'yi yapacaklarsa, X'i seçmelisiniz, birinci seçiminizi tercih etmek istediğinizden dolayı, diğerleri X'i yaparsa, siz dördüncü seçenekten kaçınmak için yine X'i seçmelisiniz. Bu yüzden diğerlerinin ne yapacağı sizinkinde hiçbir fark yaratmıyor: X baskın tercihtir. Eğer hepimiz buna benzer bir akıl yürütürsek, hepimiz ikinci seçeneği tercih edeceğimiz halde, sonunda üçüncü seçeneğe varacağız.

Bu klasik "kolektif eylem sorunu" birden çok disiplinde ortaya çıkmaktadır. Bu, özellikle iktisatçıların aşina olduğu "kamu malları sorunu-

dur". Kamu malları, bir grubun bir üyesine sağlandığı durumda, zorunlu olarak grubun geri kalan üyelerine de sağlanması zorunlu olan mallardır. Sokak lambalarını ele alalım, komşularınız ışıklandırmadan yararlanmadığı sürece, evinizin çevresindeki sokakların aydınlanmasından faydalanamazsınız. Bulaşıcı hastalıkların kontrolü ve kırsal alanların korunmasını da benzer biçimde ele alabiliriz.

Kamu malı bir kez tedarik edildiğinde, herhangi biri karşılığını ödeyip ödemediğinden bağımsız olarak ondan faydalanabilir. Peki, o zaman neden birisi ödesin? Bu X'in ödeme yapmak, Y'nin de ödeme yapmamaya denk düştüğü bir kolektif eylem sorunudur. Herhangi bir birey için her zaman daha iyi olan ödeme yapmamaktır. Sonuç hiç kimsenin istemediği – kamu mallarının temin edilmemesi – olabilir.

7

Aşağıdaki pasaj C. S. Lewis'in *Miracles* [Mucizeler] adlı çalışmasından alınmıştır. Her zamanki gibi okur argümanı soyutlamaya ve değerlendirmeye çalışmalıdır. 2'inci bölümde, Lewis "Doğalcı" (Natüralist) diyerek ne demeye çalıştığını açıklamaktadır: "Bazıları Doğa dışında herhangi bir şeyin var olmadığına inanırlar; bunları Doğalcı olarak adlandırıyorum. Diğerleri, doğanın yanı sıra başka şeylerin de var olduğuna inanıyorlar; bunları ise Süperdoğalcı olarak adlandırıyorum." Lewis "Toplam Sistem" diyerek tüm doğal düzeni kastediyor görünmektedir.

Doğrusu bir kural olarak şunu sunabiliriz: *Hiçbir düşünce eğer tamamen mantıksız sebeplerin sonucu olarak açıklanıyorsa geçerli değildir.* Bu kitabın okurları bu kuralı otomatik olarak her gün uygulamaktadır. Ayık bir adam size şu evin fareler veya yılanlarla dolu olduğunu söylüyorsa, ona katılırsınız: Eğer onun fareler ve yılanlar hakkındaki görüşünün *delirium tremens*'den[3] kaynaklandığını biliyorsanız ona bakmaya bile zahmet etmezsiniz. Eğer mantıksız bir sebepten *kuşkulandıysanız* bile bir insanın görüşlerine daha az dikkat etmeye başlarsınız; arkadaşınızın Avrupa'da yaşanan durumlara dair karamsar duruşu onun karaciğeri ile ilgili sıkıntıları yüzünden acı çektiğini keşfettiğinizde sizi daha az telaşa düşürür. Aksine, bir düşüncenin yanlış olduğunu fark ettiğimizde öncelikle mantıksız nedenleri aramaya başlarız ("Yorgundum." – "Acelem vardı." – "Öyle inanmak istedim.") ... Böyle nedenlerden gelen bütün düşünceler değersizdir. Gündelik düşüncemizde, bu kuralda herhangi bir istisnaya hiçbir zaman izin vermeyiz.

Şimdi bu kuralı karşılaştığımız her tekil düşünceye uygulayıp, kolektif alınan bütün düşüncelere, yani bir bütün olarak insan aklına, uygulamamak açıkça akıldışı olurdu. Her bir tekil düşünce eğer mantıksız nedenlerin sonucu ise değersizdir. Açıkçası, akıl olarak adlandırdığımız, insan düşüncesinin bütün süreci de, akıl dışı nedenlerin sonucu ise eşit olarak değersizdir. Dolayısıyla insan zihnini akıl dışı nedenle-

[3] Alkol zehirlenmesi (ç.n.).

rin sonucu olarak kılan bütün evren teorileri de kabul edilemezdir, çünkü delil diye bir şeyin olmaması bir delil olur ki bu anlamsızdır.

Fakat Doğalcılık, genel bir kabul olarak, tam olarak bu tür bir teoridir. Aklın, diğer bütün tekil şeyler ve olaylar gibi, basitçe Toplam Sistemin bir ürünü olması gereklidir. Akıl sadece budur ve başka hiçbir şey olamaz, kendi isteğiyle olan hiçbir şey üzerinde gücü olmamalı. Toplam Sistemin akılcı olması gerekmiyor. Ne olduklarından bağımsız olarak bütün düşünceler, öyleyse, akıldışı nedenlerin sonuçlarından daha fazla bir şey olmuyorlar.

8

Galileo'nun *İki Yeni Bilim Üzerine Diyalogları* [*Dialogues Concerning Two New Sciences*] bu kitaptaki amacımız için mükemmel ve öğretici alıştırmalar sunan açık ve düzenli argümanlarla doludur. İşte, *Birinci Gün*'den kısa bir parça.

> Aristoteles, aynı ortamda farklı ağırlıklardaki cisimlerin (devinimleri yerçekimine bağlı olduğu ölçüde) ağırlıkları ile orantılı hızlarla yol alacaklarını bildirir, [aynı şekle sahip olduklarını varsayarak]; ... [fakat] eğer farklı yoğunluğa ve farklı sürtünme direncine sahip (örneğin su ve hava gibi) ortamlarda suyun özgül ağırlığı havanmkinden daha büyük olması oranında aynı cismin suya göre havada daha hızlı ilerlediği doğru olsaydı, havada serbest düşüş yapan bir cismin suyun içinde de aynısını yapması gerekirdi. Ama bu sonuç yanlıştır.

Aristoteles'in tezi bu argüman tarafından çürütülmüş müdür? (Okur, metnin özgün bağlamının bu argümandan pek çok ders çıkardığını görecektir.)

9

Sekizinci bölümde Galileo'nun *İki Yeni Bilim Üzerine Diyalogları* adlı eserinden alınmış muhteşem bir argümanı ele almıştık. Şayet hafif bir cismin daha hızlı düşeceğini varsayarsak benzer bir çelişki elde ediyorduk, öyleyse farklı kütlelere sahip cisimlerin *aynı* ivme ile düşmesi zorunludur sonucunu çıkarmıştık. Burada argümanı ele alıyoruz, bu sefer Üçüncü Günde yer alan ve düşen bir cismin süratinin *düştüğü mesafeyle orantı olamayacağını* – eğer başarılıysa – gösteren diğer bir argümanı ele alıyoruz.

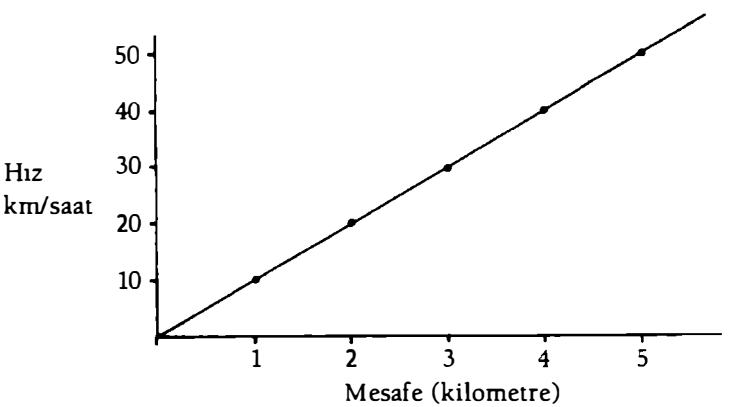
> Eğer hızlar, kat edilen veya kat edilecek mesafelerle orantılıysa, o halde bu mesafeler eşit zamanlı aralıklarla kat edilirler: Bu yüzden, eğer düşmekte olan cismin sekiz adımlık [feet] bir mesafeyi kat ettiği hız, aynı mesafeyi ilk dört adımlık yolu alırkenki sürede alacak şekilde iki katına çıkartılmış olsaydı, o halde bu yolculuklar için gereken zaman aralıkları eşit olurdu. Fakat, bir ve aynı cisim için sekiz adımlık ve dört adımlık bir yükseklikten aynı zamanda düşmesi yalnızca anlık hareket durumunda mümkündür; fakat gözlem bize göstermektedir ki düşen bir cismin hareketi zaman gerektirir ve sekiz adımlık mesafenin dört adımı bu zamanın daha azını alır; bu yüzden, bu cismin hızının mesafeyle orantılı olarak arttığı doğru değildir.

Bu argümanın başka bir biçimi aşağıdaki gibidir:

> Yerçekimi altında düşmekte olan bir cismin hızının, cismin düşmüş olduğu mesafeyle orantılı olduğunu farz edelim. Dahası, 16 metre düştükten sonra, (kesin rakamlar önemli olmasa da) saniyede 32 metrelik bir hızla mesafe katettiğini farz edelim. Bu durumda, cismin son sekiz metreyi saniyenin dörtte birinden daha fazla sürede düşmüş olması gerekirdi (çünkü son sekiz metredeki ortalama hız, saniyede 32 metreden daha yavaştır). Benzer bir argümanı izlersek, söz konusu cismin önceki dört metreyi saniyenin dörtte birinden fazla sürede katetmesi gerekirdi. Benzer bir argümanı izlersek, önceki iki metreyi de saniyenin dörtte birinden daha fazla sürede katetmesi gerekirdi. Benzer şekilde önceki bir metreyi de, önceki yarım metreyi de... ve bu şekilde sonsuza dek devam eder. Dolayısıyla, söz konusu cisim, düşmeye asla başlayamayacaktır ki bu saçmadır. Dolayısıyla, yerçekimi altında düşen cisimlerin düşmüş oldukları mesafeyle orantılı bir hızla düşmeleri imkânsızdır.

İki argüman da zekice işlenmiş, şaşırtıcı ve yanlışlanması zor birer argümandır. Şayet yanlışlayamasanız da, argümanlarda yanlış bir şeyin *olması gerektiğini* hissedebilirsiniz çünkü her ikisi de ancak dünyada ne olduğunu gerçekten *gözlemleyerek* bilebileceğimiz bir şeyi *kanıtlar* gibi görünür. Tabi ki cisimlerin *gerçekten* nasıl düştüğünü veya cisimler hakkında düşünerek nasıl düşmesinin *mümkün olmadığını* bilemeyiz – tabi ki dışarı çıkıp bakmamız gerekmez mi? Tabi ki, hareket/düşüş *zaman alır (belirli bir sürede gerçekleşir)* şeklinde

gözlemlenen olgudan, düşen bir cismin hızı düşüş mesafesiyle orantılı olamaz sonucu çıkmıyor değil mi? Görünüşe bakılırsa, hareketsiz haldeki bir arabanın uzaklaşmaması ve hızının yol aldığı mesafe ile orantılı olarak artmaması gerektiğine dair herhangi bir neden görünmüyor. Arabanın hareketinin grafiği aşağıdaki grafik gibi doğrusal bir çizgi olacaktır.

Her zamanki gibi alıştırma, argümanların açıkça ortaya konulması ve sonucunu kanıtlayıp kanıtlamadığının gösterilmesi olacaktır. Buradaki argümanları Galileo'nun sekizinci bölümde yer alan argümanıyla karşılaştırmak ilginç olacaktır.

10

Sekizinci bölümde sunulan Galileo'nun argümanını halihazırda çalışmış olan okur, argümanı özgün bağlamında ele almayı oldukça eğitici bulacaktır. Aşağıdaki parça özgün haliyle *Dialogues Concerning Two New Sciences* [*İki Yeni Bilim Üzerine Diyaloglar*] eserinde sunulmuştur.

SALVATIO. Biri ötekinden on kat ağır olan iki taş, diyelim ki 100 kübit yükseklikten, aynı anda düşürülseydi, ağır olan taş yere ulaştığında ötekinin 10 kübitten daha büyük hızla düşmemiş olacağı bir hız farkı göstereceklerinin doğru olup olmadığını Aristoteles'in deney yoluyla test etmiş olduğundan oldukça kuşkuluyum.

SIMPLICIO. Kullandığı dil, deneyi yapmış olduğunu düşündürtüyor; çünkü şöyle söylüyor: "Ağır olanı görüyoruz"; yani buradaki "görmek" sözcüğü deney yapmış olduğunu gösteriyor.

SAGREDO. Ama Simplicio, sınamayı yapmış olan ben bizzat seni temin edebilirim ki yüz veya iki yüz paund hatta daha ağır bir top güllesi, yalnızca yarım paund ağırlığındaki bir misket mermisinden, ikisi birden 200 kübitlik bir yükseklikten bırakılmış olmaları koşuluyla, yere bir karış bile daha önce ulaşmayacaktır.

SALV. Ama başka bir deney yapmadan da ağır bir cismin hafif bir cisimden, iki cismin de aynı malzemeden yapılmış ve kısacası Aristoteles tarafından belirtilen şekilde olmaları koşuluyla, daha hızlı hareket etmediğini, kısa ve inandırıcı bir uslamlama yardımıyla, açıkça kanıtlamak olanaklıdır. Ama Simplicio, düşmekte olan her bir cismin doğa tarafından saptanmış ve kuvvet (*violenza*) veya direnç kullanmadıkça hızının artırılamayacak ya da azaltılamayacak belirli bir hız kazandığını kabul edip etmediğini söyle bana.

SIMP. Tekil bir ortamda hareket eden aynı cismin doğa tarafından belirlenen ve momentinin (*impeto*) artırılması dışında artırılamayan ya

da onu yavaşlatan bir direnç yolu dışında azaltılamayan sabit bir hızının olduğundan hiçbir şüphe duyulamaz.

SALV. Öyleyse, eğer doğal hızları farklı iki cisim alırsak, ikisini birleştirmemiz üzerine daha hızlı olan daha yavaş olan tarafından bir parça yavaşlatılacağı, daha yavaş olansa daha çevik olan tarafından bir parça hızlandırılacağı açıktır. Bu görüşte bana katılmıyor musun?

SIMP. Sorgulanamayacak derecede haklısın.

SALV. Ama eğer bu doğruysa ve eğer büyük bir taş söz gelimi sekiz birimlik bir hızla hareket ederken daha küçük olan dört birimlik bir hızla hareket ederse birleştirildiklerinde o zaman sistem sekizden daha az bir hızla hareket edecektir; ama iki taş bir araya bağlandıklarında daha önce sekizlik bir hızla hareket edenden daha büyük bir taş olurlar. Bu da demektir ki daha ağır olan cisim, daha hafif olandan daha hızlı hareket eder ki senin varsayımına aykırı bir etki olur. Öyleyse, daha ağır cismin daha hafif olandan daha yavaş hareket ettiğini nasıl çıkarsadığımı görüyorsun.

SIMP. Bundan emin olamıyorum; çünkü bana öyle geliyor ki küçük taş büyüğe eklendiğinde onun ağırlığını artırır ve ağırlığın eklenerek, onun hızını artırmayı veya hiç değilse azaltmamayı nasıl başaramayacağını göremedim.

SAV. Bu noktada yine hatalısın Simplicio; çünkü küçük taşın büyük olana ağırlık eklediği doğru değildir.

SIMP. Bu benim kavrayışımın gerçekten çok ötesinde.

SALV. Seni engelleyen hatayı bir kez gösterdiğimde artık kavrayışının ötesinde olmayacak. Hareket halindeki ağır cisimler ile dinginlikteki aynı cisimler arasında fark gözetmenin zorunluluğuna dikkat et. Bir teraziye koyulan büyük bir taşın ek ağırlık kazanması yalnızca üzerine bir başka taşın yerleştirilmesiyle olmaz; ama bir avuç kendirin eklenmesiyle bile ağırlığı kendirin miktarına bağlı olarak altı ile on ons arasında artar. Ama eğer kendiri taşa bağlar ve belli bir yükseklikten serbest düşmelerine izin verirsen, kendirin taş üzerinde aşağıya doğru basınç uygulayacağına ve böylelikle onun hareketini hızlandıracağına mı inanırsın, yoksa hareketin yukarıya doğru kısmi bir basınç tarafından yavaşlatılacağım mı düşünürsün? Bir kimse, üzerine aldığı bir yükün hareket etmesini önlediğinde her zaman omuzlarında basınç duyar; fakat eğer yükün düşecek olduğu hıza eşit ya da hatta daha büyük bir hızla senden uzağa koşuyorken onu bir mızrakla vurmaya çalışman ile aynı şey olduğunu görmüyor musun? Öyleyse, serbest ve doğal düşme sırasında, küçük taş büyük olanın üzerinde baskı uygulamadığı sonucunu çıkarmalısın ve dolayısıyla, dinginlikte olduğu zaman yaptığı gibi, ağırlığını artırmaz.

SIMP. Ama şayet daha büyük taşı küçüğünün üzerine yerleştirseydik?

SALV. Şayet daha ağır olan taş daha hızlı hareket etseydi, küçük olanın ağırlığı artardı; ama az önce şu vargıda bulunduk ki taş daha yavaş hareket ettiği zaman büyük olanın hızını belli bir ölçüde yavaşlatır, büyük taştan daha ağır bir cisim eden iki taşın bileşimi de böylece daha az

hızla hareket edecektir ki bu sonuç senin hipotezine aykırıdır. Öyleyse büyük ve küçük cisimlerin, aynı özgül ağırlıkta olmaları koşuluyla, aynı hızda hareket ettikleri sonucunu çıkarırız.

SIMP. Tartışman gerçekten hayranlık verici; lakin bir saçmanın bir top güllesi kadar hızlı düşeceğine inanmayı hiç de kolay kabul edilir bulmuyorum.

SALV. Niye bir bileği taşı kadar hızlı bir kum tanesi demiyorsun? Ama Simplicio, ben senin tartışmayı ana amacından saptıran ve gerçekliğe kıl payı kadar yakın bir ifademi kullanıp bu kılın altında bir başkasının gemi halatı büyüklüğündeki yanlışını gizleyen birçokları gibi yapmayacağına güveniyorum. Aristoteles "yüz kübitlik bir yükseklikten düşmekte olan yüz paund ağırlığındaki bir demir gülle, bir paundluk bir güllenin tek bir kübitten düşmesinden önce yere ulaşır" diyor. Ben onların yere aynı zamanda ulaşacaklarını söylüyorum. Deneyi yaparsan, büyük olanın küçük olanı iki parmak kadar geçtiğini bulursun, yani büyük olan yere ulaştığında ötekinin yere varmasına iki parmak kalır. Şimdi ne bu iki parmağın arkasına Aristotles'in doksan dokuz kübitliğini gizlerdin, ne de küçük yanlışımdan söz ederken onun koskoca yanlışının üzerinden sessizce geçerdin. Aristoteles aynı ortamda, değişik ağırlıklardaki cisimlerin (hareketleri yerçekimine bağlı olduğu ölçüde) ağırlıkları ile orantılı hızlarla yol aldıklarını bildirir; örnek olarak arı ve katışıksız yerçekimi etkisini algılamayı olanaklı kılan cisimler kullanır ve bunu yaparken söz gelimi küçük bir önemi (*minimi momenti*) olduğundan başka yanları göz

önüne almaz ki bu büyük ölçüde etkilidir. Kullandığı cisimler yerçekiminin tek başına yarattığı tekil etkide değişiklikler yapan ortama bağlıdırlar. Nitekim tüm tözlerin en yoğunu olan altının, çok ince bir yaprak olana dek dövüldüğünde havada uçuştuğunu gözlemleriz; aynı şey çok ince bir toz halinde ufalandığında taşa da olur. Ama şayet genel önermeyi sürdürmek istiyorsan, hızların aynı oranının tüm ağır cisimler durumunda korunduğunu ve yirmi paundluk bir taşın iki paundluktan on kez daha hızlı hareket ettiğini göstermek zorunda kalacaksın; ama bunun yanlış olduğunu ve eğer elli ya da yüz kübitlik bir yükseklikten düşerlerse yere aynı anda ulaşacaklarını iddia ediyorum.

11

Sıradaki, David Hume'un *Dialogues Concerning Natural Religion* [*Din Üzerine Diyaloglar*] adlı kitabında ele aldığı çok ünlü bir argümandır.[4]

> Dünyaya şöyle bir bakın, tümünü de, her bir parçasını da düşünün: Onun tek bir büyük makineden başka bir şey olmadığını anlayacaksınız, bu makine sonsuz sayıda daha küçük makinelere bölünmüştür, bunların her birinin de daha küçük makinelere bölünmesi gide gide insan duyu ve yetilerinin izleyebileceği ve açıklayabileceği ölçünün de ötesine varır. Bütün bu çeşitli makineler ve hatta en küçük parçaları bile, bir kez olsun onları derin derin düşünen bütün in-

[4] Bkz. David Hume, *Din Üstüne*, Çev. Mete Tunçay, İmge Kitabevi Yayınları, 2016, s. 166-167 kitabından doğrudan alınmıştır.

> sanları hayranlığa salan bir dakiklikle birbirlerine uyarlanmıştır. Doğanın tümünde, araçların amaçlara pek ilginç bir biçimde uygun olması, insan aklının, insan tasarımının, düşüncesinin, bilgeliğinin ve zekâsının ürünlerine – onları çok aşmakla birlikte – tıpkısı tıpkısına benzemektedir. Onun için, etkiler birbirlerine benzediğine göre, andırışmanın bütün kuralları uyarınca, bu bizi, nedenlerin de birbirlerine benzediği ve Doğayı Yaradanın – yaptığı işin görkemiyle orantılı olarak çok daha büyük yetilere sahip bulunmakla birlikte- insanların zihnine oldukça benzediği çıkarımını yapmaya götürür. Bu *a posteriori* kanıtlamayla ve yalnızca bununla, hem Tanrısal bir varlığın olduğunu hem de onun insan zihin ve zekâsına benzediğini bir çırpıda göstermiş oluyoruz.

Okur nedenleri ve sonuçları belirtebilmeli ve bu akıl yürütmenin bir eleştirisini yapabilmelidir. Şeyler ya *a priori* ya da *a posteriori* olarak *bilinir*: *a priori*[5] olarak *bilinen* şeyler dünyaya dair deney veya gözleme dayanarak değil, salt düşünmekle (ve derinlemesine düşünmeyle) *bilinir*, örneğin matematik; öte yandan, *a posteriori*[6] olarak *bilinen* şeyler dünyaya dair deney ve gözleme dayanarak *bilinir*, örneğin bilimsel bilgi.

Öğretmenler, Hume'un neden ve etki arasındaki ilişki üzerine görüşlerini açıklayarak alıştırmayı/tartışmayı genişletebilir, örneğin bu şey nasıl *a posteriori* olarak bilinir ve birini ötekinden nasıl çıkarsarız.

---

[5] Kelime olarak *deneyimden önce* anlamına gelir (ç.n.).

[6] Sözcük olarak *deneyimden sonra* anlamına gelir (ç.n.).

12

Hume ayrıca Tanrı'nın varlığı hakkında "basit ve yüce bir *a priori* argüman" ele alır.[7]

> Herhangi bir şeyin kendi kendisini meydana getirmesi ya da kendi varoluşunun nedeni olması kesinlikle olanaksız bulunduğuna göre, var olan her şeyin varoluşunun bir nedeni ya da sebebi olması gerekir. Onun için, etkilerden nedenlere doğru tırmanırken, ya herhangi bir sonul nedene rastlamadan sonsuz bir ardı ardına geliş çizgisini izleyip duracağız ya da nihayet bir yerde, *zorunlu olarak* var olması gereken bir sonul nedene başvuracağız. Şimdi, bu ilk varsayımın saçma olduğu şöylece kanıtlanabilir. Nedenler ve etkilerin sonsuz zinciri ya da ardı ardına gelişi içinde, her bir etkinin var olması, ondan hemen önce gelen nedenin güzü ve etkilemesiyle belirlenmektedir; fakat bütün bu başsız sonsuz zincir ya da ardı ardına geliş, hep birden ele alınınca, onu belirleyen ya da onun nedeni olan hiçbir şey yoktur: Oysa zaman içinde başlayan herhangi bir belirli nesne gibi onun da bir neden ya da sebebi gereksediği besbellidir. Şu soru yine akla yakın olarak, sorulabilir: Niçin zamanın en başından (ezelden) beri nedenlerin bu belirli art arda gelişi var olmuştur da, başka herhangi bir art arda geliş var olmamıştır, ya da niçin (hiç olmayabileceği halde) bir art arda geliş var olmuştur? Varoluşu zorunlu herhangi bir varlık yoksa, düşünebilecek herhangi bir varsayım da

[7] Bkz. David Hume, *Din Üstüne*, Çev. Mete Tunçay, İmge Kitabevi Yayınları, 2016, s. 218-219 kitabından doğrudan alınmıştır.

> bir o kadar olanaklıdır; bunun gibi hiçbir şeyin ezelden beri var olmadığı düşüncesinde de, evreni oluşturan nedenlerin o belirli art arda gelişinde görülebilecek saçmalıktan daha büyük bir saçmalık yoktur. O zaman hiçbir şey yerine bir şeylerin var olmasını belirleyen ve ötekileri bir yana atarak belirli bir olanağa varlık sağlayan neydi? *Dış Nedenler* desek, hiç olmadıkları varsayılıyor. *Rastlantı*, anlamsız bir sözcüktür. Bu, yoksa hiçbir şey miydi? Fakat hiçbir şey hiçbir zaman herhangi bir şey meydana getiremez. Dolayısıyla, varoluşunun sebebini kendi içinde taşıyan ve açık bir çelişkiye düşmeksizin var olmadığı varsayılamayacak, zorunlu olarak var olan bir varlığa başvurmamız gerekir. Öyleyse, böyle bir varlık, yani Tanrısal bir varlık vardır.

Alışıldığı üzere okur akıl yürütmeyi göstermeli ve onu değerlendirmeye çalışmalıdır. Eğer bir şeyin değillemesi, kendisi ile çelişiyorsa (Hume burada "bir çelişki ifade ediyorsa diyor) o şeye *zorunludur* denir, örneğin 2+2=4. Eğer bir şey kendisi ile çelişiyorsa, o şeye *saçma* (*absürd*) denir. Bu seçme parçayı çevreleyen metin, öğretmene bu alıştırmayı/tartışmayı genişletmesi için pek çok öneri sunacaktır.

13

İşte David Hume'un *Dialogues Concerning Natural Religion* [*Din Üzerine Diyaloglar*] adlı kitabından son bir örnek[8]:

[8] Bkz. David Hume, *Din Üstüne*, Çev. Mete Tunçay, İmge Kitabevi Yayınları, 2016, s. 230-231 kitabından doğrudan alınmıştır.

Philo, peki ya Cleanthes, dedi, bütün bu düşüncelerden ve daha önerilebilecek sonsuz benzerlerinden sonra, sizin hâlâ insanbiçimcilikte diretmeniz ve Tanrısal varlığın manevi sıfatlarının, adaletinin, iyicilliğinin, merhametinin, dürüstlüğünün, insan yaratıklarındaki bu erdemlerle aynı doğal yapıda olduğunu ileri sürmeniz mümkün mü? Erkinin sonsuzluğunu kabul ediyoruz: O ne isterse o olur: Fakat ne insanoğlu, ne de başka bir hayvan: Öyleyse onların mutluluklarını istemiyor. Bilgeliği sonsuzdur: Herhangi bir amaca varacak aracı seçmekte hiç yanılmaz: Fakat doğanın akışı insanların ya da hayvanların mutluluğuna yönelmemekte; öyleyse, doğa bu amaçla kurulmamış. İnsan bilgisinin tüm kapsamı içinde bunlardan daha kesin ve daha sarsılmaz hiçbir çıkarım yoktur. Öyleyse, onun iyicilliği ve yargılayıcılığı hangi bakımdan insanların iyicilliğine ve yargılayıcılığına benziyor?

Epikür'ün eski soruları hâlâ yanıtlanmamıştır.

Kötülüğü önlemek istiyor da, gücü mü yetmiyor? O halde erksizdir. Gücü yetiyor da istemiyor mu? O halde kötücüldür. Hem gücü yetiyor, hem canı istiyor mu? O halde kötülük nereden geliyor?

Bu bağlamda "insanbiçimcilik" basitçe insan vasıflarına benzeyen özelliklerin Tanrı vasıflarına atfedilmesi anlamına gelir.

14

Karl Marx'ın *Ücret, Fiyat ve Kâr* adlı eserinde yer alan sıradaki parça oldukça uzun.[9] Tek başına bir alıştırma olarak veya tercihe bağlı olarak, iki daha kısa alıştırma için arka plan ve bağlam sağlayacak şekilde kullanılabilir. Birinci alıştırma parçası "Onun bütün akıl yürütmesi şu sonuca varıyor" cümlesiyle başlayan paragraftaki argümanı soyutlamak ve değerlendirmek olacaktır. Bu paragraf dokuzuncu bölümde incelenen argümanın bir özetidir. Bu alıştırma dokuzuncu bölümü okumadan önce veya sonra denenebilir. İkinci alıştırma parçası "Öyleyse, kendinizi şu ikilemle karşı karşıya buluyorsunuz" cümlesiyle başlayan paragraftaki argümanı soyutlamak ve değerlendirmek olacaktır. (Hatırlanacak olursa Marx ücretlerdeki artışın genel bir etkisini ele alıyor.) Burada verilen parça, Marx'ın özgün metninde kapsamlı ve genişletilmiş argümanla sürdürülmektedir – özellikle ücretlerdeki, fiyatlardaki ve kârlardaki değişimler hakkında birçok *deneysel* ve tarihsel kanıtı tartışıyor – ve bu, ilgilenen öğretmen veya öğrenciler için çok sayıda ileri alıştırma ve örnek sağlayabilir. Gerçekten de *Ücret, Fiyat ve Kâr* bir bütün olarak siyasal iktisatla ilgilenenler için harikulade örneklerde doludur.

II Üretim, Ücret, Kâr

Yurttaş Weston'ın bize verdiği söylev bir ceviz kabuğuna doldurulabilir.

Onun bütün akıl yürütmesi şu sonuca varıyor: Eğer işçi sınıfı, kapitalist sınıfını, parasal ücret olarak kendisine dört şilin yerine beş şilin

[9] Karl Marx, *Ücret, Fiyat ve* Kâr, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Birinci Baskı 1975, s. 99-103 kitabından doğrudan alınmıştır.

vermeye zorlayacak olursa, buna karşılık kapitalist de onlara meta cinsinden beş şilinlik değer yerine dört şilinlik değer verecektir. İşçi sınıfı ücret artışından önce dört şilin ile satın aldığı şeye şimdi beş şilin ödemek zorunda kalacaktır. Ama bu neden böyledir? Neden kapitalist beş şilin karşılığında ancak dört şilinlik bir değer verir? Çünkü ücretlerin miktarı sabittir. Ama neden dört şilinli meta değerine sabitlenmiştir? Neden üç, ya da iki, ya da herhangi bir başka miktar değildir? Eğer ücret miktarının sınırı, kapitalistlerin iradesinden olduğu kadar işçilerin iradesinden de bağımsız bir iktisat yasası ile saptanıyorsa, yurttaş Weston, her şeyden önce, bu yasayı ortaya koymalı ve kanıtlamak zorundadır. Ayrıca, belirli her anda asıl ödenen ücret miktarının, her zaman, gerekli ücret miktarının tamamına tekabül ettiğini ve ondan hiçbir zaman sapmadığını kanıtlamalıydı. Öte yandan, ücret miktarının verili olan bu sınırı, sadece kapitalistin *iradesine* ya da onun açgözlülüğünün sınırlarına bağlı ise, bu keyfi bir sınırdır. Bu sınırda zorunlu olan hiçbir şey yoktur. Bu, kapitalistlerin iradesi ile değiştirilebilir ve dolayısıyla, onların iradesine *karşı* da değiştirilebilir...

Kapitalist hangi hile sayesinde beş şilin karşılığında dört şilinlik değer verebilecek durumdadır? Sattığı emtianın fiyatının yükselmesi sayesinde. Şimdi, emtia fiyatlarının yükselmesi, ya da daha genel bir ifadeyle, fiyatlarının değişmesi, tek başına emtia fiyatları, yalnızca kapitalistlerin iradesine mi bağlıdır? Yoksa tersine, bu iradenin işin içine karışması için belirli bazı koşullar gerekli değil midir? Yok değilse, o zaman

pazar fiyatlarının yükselmesi ve alçalması, yani boyuna değişmesi, çözülmez bir bilmece haline gelir.

Ne emeğin üretici güçlerinde, ne sermayenin ve kullanılan emeğin niceliğinde, ne de ürünlerin değerinin ifadesi olan paranın değerinde kesin olarak hiçbir değişim olmadığını *yalnızca ücret oranlarında bir değişim olduğunu v*arsayıyoruz, öyleyse, ücretlerdeki bu yükselme, meta fiyatlarını nasıl etkileyebildi? Sadece bu emtiaya ilişkin arz ve talep arasındaki mevcut oran üzerinde etki yaparak.

İşçi sınıfı, bir bütün olarak düşünüldüğünde, gelirinin tümünü *geçim araçlarına* harcar ve harcamak zorundadır. Ücret oranındaki genel bir yükseliş *geçim araçları* talebinde bir artmaya ve dolayısıyla da geçim araçlarının *pazardaki fiyatlarında* bir yükselmeye yol açar. Bunları üreten kapitalistler, ücretlerdeki artışın zararını, pazar emtia fiyatlarının artışıyla kapatacaklardır. Peki, geçim araçları üretmeyen kapitalistlere ne olur? Ve onların sayılarının öyle pek az olduğunu sanmamalısınız. Eğer ulusal ürünün üçte-ikisinin nüfusun beşte-biri tarafından tüketildiğini düşünürseniz – bir Avam Kamarası üyesi, bu yakınlarda, bunun nüfusun yedide-biri olduğunu söyledi –, ulusal ürünün ne kadar büyük bir bölümünün lüks nesneler olarak üretilmesi ya da lüks nesneler karşılığı *değişilmesi* gerektiğini ve geçim araçlarının ne kadar büyük bir miktarının uşaklar, atlar, kediler vb. için çarçur edilmesi gerektiğini anlarsınız, deneyimlerimizden biliyoruz ki bu çarçur, geçim araçlarının fiyatlarının artmasıyla her zaman epey kısılır.

Peki, geçim araçları üretmeyen kapitalistlerin durumu ne olacak? Ücretlerdeki genel yükselme sonucu *düşen kâr oranlarını, kendi emtia fiyatlarının yükselmesiyle* kapatamazlar, çünkü emtia talebi artmamıştır. Gelirleri azalacak ve bu azalmış gelirle, fiyatları artmış olan geçim araçlarının aynı miktarı için daha fazla para ödemek zorunda kalacaklardır. Ama iş bununla bitmiyor. Kazançları azaldığı için lüks nesnelere daha az para harcamak zorunda kalacaklar ve böylelikle, kendi emtia talebinde de bir azalma olacaktır. Talepteki bu azalma sonucu, kendi emtia fiyatları da düşecektir. O halde, sanayinin bu dallarında kâr *oranı düşecektir,* ama yalnızca ücret oranındaki genel artışın basit oranında değil, ücretlerdeki genel artışın, geçim araçlarının fiyatlarındaki artışın ve lüks nesnelerin fiyatlarındaki düşüşün bileşik oranında.

Sanayinin çeşitli dallarına yatırılmış olan sermayelerin *kâr oranları arasındaki bu fark* nasıl bir sonuç doğuracaktır? Herhangi bir nedenle, üretimin çeşitli alanlarında *ortalama kâr oranında* beklenmedik bir şekilde ortaya çıkıveren değişikliklerde her seferinde ne oluyorsa, yine aynı şey olacaktır. Sermaye ve emek daha az kârlı dallardan daha çok kârlı dallara aktarılacak ve bu aktarma süreci, sanayinin her dalında, arzı, artmış olan talep oranında artmcaya kadar ve öteki sanayi dallarında, arzı, düşmüş olan talep oranında düşünceye kadar sürecektir. Bu değişiklik bir kez gerçekleşti mi, genel kâr oranı, sanayinin çeşitli dallarında yeniden *eşitlenecektir.* Başlangıçta, bütün bu yer değiştirme, yalnızca çeşitli emtia arz ve talepleri arasındaki ilişkiler-

deki bir değişiklikten ileri geldiğinden, neden ortadan kalkınca sonuç da ortadan kalkacak ve *fiyatlar* eski düzeylerine ve dengelerine döneceklerdir. Ücretlerin artması sonucu kâr *oranındaki düşüş,* sanayinin birkaç dalı ile sınırlı kalacağı yerde, genelleşmiştir. Varsayımımıza uygun olarak, emeğin üretici güçlerinde ve üretimin toplam miktarında hiçbir değişiklik meydana gelmemiş ama *üretimin* bu *belli niceliği biçim değiştirmiştir.* Ürünlerin daha büyük bir kısmı geçim araçları biçiminde, daha küçük bir kısım lüks nesneler biçiminde var olmuş, ya da aynı şey demek olan, daha küçük bir kısmı yabancı ülkelerden gelen lüks nesneler karşılığında değişilmiş ve ilk biçimleriyle tüketilmiş, ya da gene aynı şey demek olan, yerli ürünlerin daha büyük bir kısmı lüks nesneler yerine, dışarıdan gelen geçim araçları karşılığında değişilmiştir. Dolayısıyla ücret oranlarındaki genel yükselme, pazar fiyatlarında bir anlık geçici düzensizlikten sonra, meta fiyatlarında sürekli herhangi bir değişiklik yapmaksızın, ancak kâr oranlarında genel bir düşüşe yol açacaktır.

Önceki argümanda, bütün ücret artışının geçim araçlarına harcandığını varsaydığım şeklinde bir itirazda bulunulacak olursa, yurttaş Weston'ın görüşüne en uygun varsayımda bulunduğumu söyleyeceğim. Eğer ücretlerdeki artış daha önce işçilerin tüketimlerinde yer almayan nesnelere harcansaydı, satın alma güçlerindeki gerçek artışı kanıtlamak gerekli olmazdı. Ama işçilerin satın alma güçlerindeki bu artış, yalnızca onların ücretlerinin yükselmesinin sonucu olduğundan, bu artışın kapitalistlerin satın alma güç-

lerindeki azalmaya tamamen tekabül etmesi gerekir. Dolayısıyla, emtiaya olan *toplam talep artmayacak,* bu talebi oluşturan öğeler *değişecektir*. Bir taraftaki talep artışı, öte taraftaki talep azalışıyla dengelenecektir. Böylece, toplam talep sabit kaldığından, pazar emtia fiyatlarında hiç bir değişiklik meydana gelemeyecektir.

Marx burada ücretlerdeki genel bir artışın etkilerini ele alıyor. Argümanını şu şekilde özetliyor:

> Öyleyse, kendinizi şu ikilemle karşı karşıya buluyorsunuz: Ücret artışı ya bütün tüketim nesnelerine eşit bir biçimde harcanacaktır – ki, bu durumda, işçi sınıfı talebindeki artış, kapitalist sınıfın talebindeki azalmayla dengelenmek zorundadır – ya da ücret artışı, yalnızca pazar fiyatları geçici olarak yükselen birkaç nesneye harcanacaktır. O zaman kâr oranlarının bunun sonucu olarak bazı sanayi dallarında düşmesi, ötekilerinde ise yükselmesi, arz, bir sanayi dalındaki artan talebe ve öteki sanayi dallarında ise azalan talebe eşit hale gelinceye kadar sermaye ve emek dağılımında bir değişiklik yaratacaktır. Bir varsayımda, meta fiyatlarında değişiklik olmayacaktır. Öteki varsayımda ise, emtianın değişim-değerleri, pazar fiyatlarındaki birkaç dalgalanmadan sonra, eski düzeylerine döneceklerdir. Her iki varsayımda da, ücret oranındaki genel yükselme, eninde sonunda, kâr oranlarında genel bir düşmeden başka bir sonuç vermeyecektir.

15

Özel dil diye bir şeyin, yani yalnızca tek bir kişinin *bilebileceği* bir dilin, olamayacağını kanıtlamak amacıyla Wittgenstein tarafından ortaya konulan ünlü bir argüman vardır. Özgün argüman Wittgenstein'ın *Felsefi Soruşturmalar* [Philosophical Investigations] kitabında özellikle akıl yürütmesini kavrayabilmenin zor olduğu §§243–74 bölümünde ifade edilmiştir. Biz argümanın James W. Cornman, Keith Lehrer ve George S. Pappas tarafından yazılan *Philosophical Problems and Argument: An Introduction* [Felsefi Sorunlar ve Argüman: Giriş] kitabında yer alan oldukça düzenli bir halini aşağıda veriyoruz. Cornman ve diğerleri, akıl yürütmeyi bizim soyutlamamızda gösteriyorlar ve ardından uzunca bir değerlendirmesini yapıyor. Özel zihinsel olayların bildirilemeyeceğini gösteren benzer bir argüman işlenmişti. Her iki argümanı da değerlendirmek oldukça zordur, ama öğretmenler Cornman'ın metnini kullanarak bu argümanları ele almak için ileri seviyedeki öğrencilere rehberlik edebilir. Bu kitapta açıklanan yöntemlerin ve ilkelerin bu tür zor argümanları ele alırken bile oldukça faydalı olduğu fikrindeyiz. Örneğin, kısaca "bir şeyin (X'in) doğru ya da yanlış olduğunu ne gösterirdi?" diye soran Savlanabilirlik Sorusu, "eğer en fazla bir A kişi 'E' kullanımı ile ilgili bütün kuralları bilebiliyorsa, A dâhil hiç kimse kurallara uymak ile kurallara uyduğunu salt düşünmenin arasındaki farkı bilemez," öncülü hakkında ne sorması gerektiğini görmesi için öğrenciye yardımcı olacaktır. Açıkçası, A kişisinin bu ayrımı yapabileceği betimleme biçimi bu iddianın yanlış olduğunu gösterir (hafızası buna bariz bir adaydır): Bunun imkânsız olduğunun kanıtı (bir tek A'nın kuralları bileceği hipotezi gereği) bunun doğru olduğunu gösterir. Tabi ki,

bu tür bir argüman tam olarak ne kastedildiğine dair pek çok soru ortaya atar (ki bu tipik bir felsefe örneğidir) ama hâlâ ilkelerimiz uygulanabilir – sadece bu çözümleme çalışmasının çoğu çeşitli olası anlamları ele almayı içerir. Bu oldukça açık bir şekilde Cornman ve diğerlerinin kaleme aldığı çok dikkatli bir felsefi analiz olan kitaplarında gösterilmiştir.

> Varsayalım ki "E" bir "A" kişisinin özel diline ait bir ifade olsun. Yani, "E"nin doğru kullanımıyla ilgili kuralları bir tek A bilebilir. Ama eğer böyle kuralları en fazla bir kişi bilebiliyorsa, A dahil hiç kimse kurallara uymak ile kurallara uyduğunu salt düşünmenin arasındaki farkı bilemez. Dahası, eğer hiç kimse böyle bir ayrımı yapamazsa, hiç kimse kurallara uyup uymadığını bilemez. Çünkü eğer [A] bir ifadenin doğru kullanımı için kurallara uyabiliyorsa, başkaları da kuralları bu ifadeye doğru olarak uygulayabilir. Buradan şu sonuç çıkar: Özel dile ait hiçbir anlamlı ifade yoktur, yani özel dil diye bir şey yoktur.

16

Aşağıdaki parça, seçkin bir felsefi argümanın örneğidir. Pasaj Wesley C. Salmon'un *Bilimsel Çıkarımın Temelleri*'nden alınmıştır ve Salmon burada, Hans Reichenbach'ın Hume'un tümevarım problemine getirdiği çözümü açıklamaktadır (s. 267). Her zamanki gibi alıştırma, argümanı tanımlayıp onu değerlendirmektir. Bir istisna olarak bu argüman daha önce ayrıntılı olarak Stephen Thomas tarafından *Practical Reasoning in Natural Language* [*Doğal Dilde Pratik Akıl Yürütme*] adlı

kitabında tartışılmıştır; okur bu kitapta Thomas'ın yanıtları ile kendi yanıtlarını karşılaştırabilir.

> Hume'un tümevarım sorununa getirilen tüm yanıtlar ve karşı yanıtların içerisinde, Hans Reichenbach'ın giriştiği pragmatik bir ispatlama denemesi bana en yararlı ve ümit vadedenmiş gibi geliyor. Bu yaklaşım Hume'un tümevarımsal ya da tümdengelimsel olarak herhangi bir tümevarımsal çıkarımın doğru sonuçları olamayacağı noktasına kadar kabul ediyor. Buna karşın, Reichenbach standart tümevarımsal genelleme yönteminin doğrulanabileceğini savunuyor. Tümevarımın bir öngörü yöntemi olarak *başarısı* önceden kurulamamasına rağmen, herhangi bir alternatif öngörü yönteminden daha üstün olduğu kanıtlanabilir.
>
> Bu argüman oldukça basit bir şekilde ortaya konulabilir. Doğa, bizlerin gözlemlenebilirden gözlemlenemeyene doğru başarılı tümevarımsal çıkarımlar yapmamız açısından yeterince muntazam olabilir. Diğer bir yandan, şunu da biliyoruz ki, olamayabilir de. Hume hangi durumun olacağını önceden ispatlayamayacağımızı göstermişti. Bizim bununla ilgili olarak söyleyebileceğimiz tek şey doğanın düzenli olabileceği veya düzenli olamayacağıdır – eğer doğa düzenli ise, tümevarım işe yarar; değilse işe yaramayacaktır. Doğanın düzenliliğine dair bütün cehaletimizle bile radikal olarak farklı bir çıkarım yöntemini uyguladığımızda ne olacağını sorgulayabiliriz. Örnek olarak kristal küre yöntemini ele alalım. Doğanın düzenli olup olmadığını bilmediğimizden dolayı iki ihtimali de ele almalıyız. Eğer doğa düzenli ise, kristal küresi başarılı olarak çalı-

şabilir, eğer değil ise başarısız olacaktır. A priori olarak bunun işe yaramayacağını kanıtlayamayız. Aynı zamanda, eğer doğa yüksek derecede düzenlilik sergiliyorsa bile, a priori olarak bunun çalışabileceğini kanıtlayamayız. Nitekim doğanın makul surette düzenli olduğu durumda, standardımız tümevarım yöntemimiz zorunlu olarak iş görürken, alternatif yöntemimiz olan kristal küre falı *çalışabilir* de *çalışmayabilir* de. Bu durumda standart tümevarımsal yöntemin üstünlüğü açıktır. Şimdi, doğanın standart tümevarımsal yöntemimizi tümden işe yaramaz hale getirecek kadar düzenlilikten yoksun olduğunu düşünelim. Bu durumda Reichenbach, alternatif yöntemin de aynı şekilde zorunlu olarak işe yaramayacağını savunmaktadır. İşe yaradığını kabul edelim – örneğin, kristal küre falının tutarlı olarak işe yaradığını düşünelim. Bu tümevarımsal olarak kullanılabilecek, önemli bir ilişkili doğruluk oluşturacaktır. Eğer bir kristal küre falcısı tutarlı olarak gelecek oluşumları öngörebilseydi, tümevarımsal olarak onun başarı elde etmeye devam edecek olan öngörü yöntemi var diyebilirdik. Tümevarımsal yöntem, bu şekilde bakarsak kristal küre yönteminin başarısını paylaşır ve öyleyse, hipoteze karşı olarak, başarılı olur. Bundan dolayı, Reichenbach başka bir yöntemin başarılı olabileceği durumda, standart tümevarımsal yöntemin başarılı olabileceği sonucuna varır. Sonuç olarak, tümevarımsal yöntemi kullanarak kaybedecek hiçbir şeyimiz yok, ama kazanacağımız çok şey var. Herhangi bir yöntem işe yararsa, tümevarım da işe yarar. Eğer biz tümevarımsal yöntemi kullanırsak ve bu yöntem işe yaramazsa, hiçbir şey kaybetmeyiz, çün-

kü kullanabileceğimiz diğer herhangi bir yöntem de benzer biçimde yanılırdı, Reichenbach doğanın düzenli olduğunu kanıtlamaya veya standart tümevarımsal yöntemin başarılı olacağını savunmamaktadır. O doğanın düzenliliğini farz etmemektedir. O tümevarımsal çıkarımın bilgimizi genişleten çıkarımlar için en iyi yöntem olduğunu göstermeye çalışmaktadır, başarıya ulaşsa da ulaşmasa da.

17

Alan Moorehead'in *Darwin ve Beagle* adlı kitabından.[10]

Darwin uzun süredir kafasını kurcalayan bir başka konuyu da Cocos Adaları'nda sonuca bağladı. Şili sahilindeyken, eğer yerkabuğu yükselebiliyorsa alçalmasının da aynı ölçüde olduğunu, And Dağları yükselirken Pasifik tabanının da yavaş yavaş çökmüş olabileceğini düşünmüştü. Daha 1835 yılının Ekim ayında, Galapagos Adaları'ndan Tahiti'ye giderken, mercan adaları hakkında notlar almıştı: "... çok garip mercan halkaları oluşmuş, denizden fazla yüksek olmayan ve Lagün Adaları denilen bu mercan kütlelerinden birkaç tane gördük... Bu alçak ve oyuk mercan adaları, içinden yükseldikleri o engin okyanusla hiç uyumlu değil ve bu kadar güçsüz bir işgalcinin yanlış olarak Pasifik diye adlandırılan bu okyanuşun güçlü dalgalarına karşı koyabilmesi çok harika bir şey."

Şimdi Lyell'ın, mercan adalarının denizin altındaki yanardağ kraterlerinin mercanla kaplan-

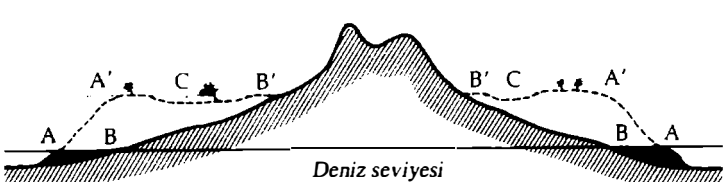
[10] Alan Moorehead, *Darwin ve Beagle Serüveni*, Çev. Nermin Arık, TÜBİTAK & YKY, 3. Basım 1999, s. 186-187 kitabından alınmıştır.

ması sonucu oluştuğunu savunan teorisini denemenin tam zamanıydı. Darwin tropik denizlerde mercan kayalarını oluşturan, mercan polipi denilen küçük hayvanların bu konuyu aydınlatmada yardımcı olabileceğine inanıyordu. Bu polipler 37 metreyi aşan derinliklerde yaşayamazdı; ayrıca bunların hep karaya en yakın yerlerde veya volkanik adalara tutundukları söyleniyordu. Darwin kendine şu soruyu sordu: *Bu mercan kütlelerinin çöktüğü ve 37 metreden aşağıda bulunan mercanların ölü olduğu farz edilirse; bu okyanus tabanının zamanla çöktüğünü ve bu çöküşle aynı hızda mercan poliplerinin deniz seviyesine çıkan kütleleri oluşturduğunu kanıtlamaz mıydı?* [İtalik yazı bize ait] Bu bir teoriydi ve şimdi Darwin bunun gerçek olup olmadığını araştırabilirdi.

Fitz Royla birlikte küçük bir sandalla mercan kayalarının dış tarafına gidip Keeling atolünün dış yamacında iskandil sallayarak birkaç ölçüm yaptılar. İskandil kurşununa koydukları mum yağı 37 metre derinliğe kadar canlı mercan izleri taşıyordu; ama tertemizdi. Derinlik arttıkça izler azalıyor ve en sonunda tabanın düzgün bir kum tabakasından oluştuğu açıkça ortaya çıkıyordu. Bu durum Darwin'e mercan oluşumlarının çok, çok uzun bir zamandan beri süregelen iki yönlü bir süreç olduğunu düşündürdü. Deniz altındaki bir volkanik patlama bir ada oluşturuyor, onun yamaçlarında milyonlarca mercan polipleri koloniler halinde yerleşiyor ve sonra da yavaş yavaş denize gömülüyordu. Üç ayrı tür mercan oluşumu olduğunu saptadı: Atoller, sahile paralel mercan kayaları ve dağınık mercan kayaları.

Bütün bunlar milyonlarca yol süren aynı gelişimin parçalarıydı. Mercanların büyüme hızı, alttaki çökme hızına ayak uydurabiliyor olmalıydı. Böylece, önce paralel mercan kayalar, sonra da atol adalar oluşuyordu. "Birçok minik hayvanın birikimi sonucu taştan dağlar ortaya çıkıyor"du. Darwin bir atolün oluşmasının en az bir milyon yıl kadar zaman gerektirdiğini hesapladı. Lagünün birçok yerinde hindistancevizi ağaçlarının kayaların çöküşüne bir kanıt sağladığını fark etti. "Yerlilerin söylediklerine göre, 7 yıl önce su düzeyinin üstünde olan bir kulübenin temel direkleri, şimdi gel-git sularıyla yıkanıyor"du. Bu, yer kabuğunun değişken karakterli olduğu yolundaki teorisine çok güzel ve çarpıcı bir örnekti.

Sıradaki gösterimler mercan oluşumunun üç aşamasını aynı adanın kesit şemaları üzerinde olacak şekilde göstermektedir. Ada aşağıya doğru çöktükçe çevresindeki dağınık mercanların nasıl paralel mercan kayalıkları oluşturduğunu ve sonra ada deniz seviyesi altına indiğinde ise atolün nasıl meydana geldiğini gösterir.

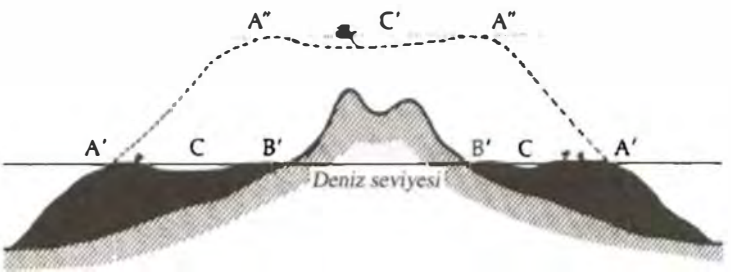

AA – Deniz seviyesinde dağınık mercanların dış kenarları. BB – Dağınık mercanların çevreledikleri ada kıyıları

A'A'– Adanın çöküşü süresince yükselen ve üzerinde adacıkların bulunduğu paralel kayalık haline gelen mercanların dış kenarları. BB – Artık denizle çevrilmiş olan adanın kıyıları

CC – Lagün kanalı

N.B. Bu ve sonraki şemada karanın gömülmesi ancak deniz seviyesi yükseltilerek gösterilebilmiştir.

A'A'– Paralel kayaların, deniz seviyesindeki ve üzerinde adacıklar oluşmuş dış kenarları. B'B'– İçerilerde kalan adanın kıyıları. CC – Lagün kanalı.

A"A"– Atol haline gelen mercan kayalarının dış kenarı. C'– Yeni atolün lagünü.

N.B. Doğru ölçeğe kıyasla lagün kanalının derinlikleri ve lagün oldukça abartılmıştır.

(Darwin'in Araştırma Günlüklerindeki gösterimlerden temel alınan çizimler Alan Moorehead'in *Darwin ve Beagle* adlı kitabından alıntılanmıştır.)

18

Aşağıdaki parça William Harvey'in *An Anatomical Disquisition on the Motion of the Heart and Blood in Animals* [Hayvanlarda Kalp ve Kan Hareketleri Üzerine Anatomik bir İnceleme] adlı eserinden alınmıştır. Bu parçada Harvey damarlarda bulunan kapakçıkların işlevini tartışıyor:

> Bu toplardamarların içzarlarının, aşırı hassas ve s-biçimli veya semilünar biçimli kabarık ve gevşek kısımlarından oluşan [ve damarlarda bulunan kapakçıkların işlevleri tartışılmaktadır.]
>
> Bu kapakçıkları bulan kişi, ne onların rolünü düzgün anladı, ne de ondan sonra gelen anatomiciler bilgimize bir şeyler ekleyebildi: Şahdamarındaki kapakçıkların köşeleri aşağıya doğru

asılı olduğundan ve öyle kanın yukarı çıkmasını engelleyebilmeleri için bu şekilde tasarlandıklarından; kapakçıklar, kısaca söylemek gerekirse, sabit bir şekilde yukarıya doğru bakmazlar, ama değişmez bir şekilde daima damarların birleştiği yere, kalbe doğru bakarlar dendiğinde kapakçıkların görevleri hiçbir biçimde açıklanmış değildi.

Atardamarlarda (kökleri haricinde) kapakçıklar olmadığını ve köpeklerin, öküzlerin ve benzerlerinin bacak toplardamarlarının ayrımlarında bulunan toplardamarlarda, kuyruksokumu kemiğinin üzerinde birleşen toplardamarlarda, kalçadan gelen, dik pozisyondan kaynaklı hiçbir yerçekimi etkisi gözlenmeyen o dallarda hep aynı biçimde kapakçıklar olduğunu da ekleyelim.

...kapakçıklar kanın büyük toplardamarlardan daha küçük toplardamarlara geçmesini engellemek için yapılmış ve tesis edilmiştir... hassas kapakçıklar, doğru yönde rahatlıkla açılırken, ters yöndeki böylesi tüm hareketi engelliyorlar...

Ve bunu toplardamarlara yaptığım diseksiyonlarda sıklıkla deneyimledim: Eğer sondajı toplardamarların gövdesinden küçük dallardan birine doğru itersem, ne yaparsam yapayım, kapakçıklar yüzünden daha ileriye gitmenin hep imkânsız olduğunu gördüm. Durum böyle iken, tam aksine, ters yönde, dıştan içeriye doğru veya dallardan gövdeye veya köke doğru itmek en kolay olan şeydi. Çoğu yerde, iki kapakçık öyle yerleştirilmiş ve oturtulmuş ki, açıldıklarında, tam olarak damarın ortasına geliyorlar ve kenarlarının temasıyla göre birleşiyorlar: Ve öylesine isabetli bir adaptasyon var ki, birleşme çizgisinde ne gözle ne de herhangi bir araştırma yoluyla

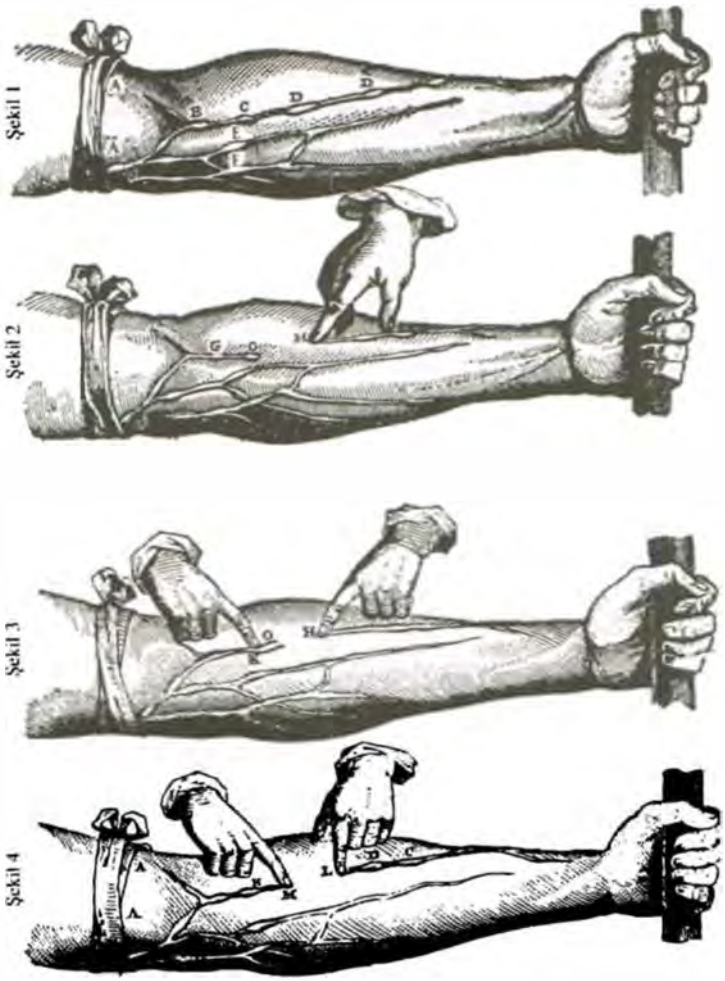
en ufak bir çatlak bulunabiliyor. Ama eğer sondaj uçlardan daha merkezi kısımlara giderse, kapakçıklar, bir nehrin bent kapakları gibi, yol verip, kenara itiliyorlar. Bu düzenlenişin etkisi, kalpten ve ana toplardamara gelen kanın bütün hareketini düpedüz engellemektir, ister yukarıya, kafaya doğru olsun, ister aşağıya, ayaklara doğru, isterse de kolların yanlarına doğru, hiçbir damla geçemez; kapakçılar kanın daha büyüklerinden başlayıp küçük damarlara doğru yönelen tüm hareketine karşı durur ve direnirler; oysa daha küçük dallardan büyük dalların uçlarına ilerleyen hareket kapakçılar tarafından desteklenir veya her olayda, bu hareket için serbest ve açık geçişe izin verilir.

Ama bunun doğruluğunu daha açık seçik yapmak için, kan alma işlemindeki gibi kolu dirseğin üzerinden bağlayalım (A, A, şekil 1). Ağır çalışan insanlarda ve damarları kalın olanlarda, toplardamar boyunca olan aralıklarda kimi düğüm ve çıkıntılar (B, C, D, E, F) görünecektir ve bu yalnızca bir dalın bulunduğu yerlerde değil (E, F), hiç dalın olmadığı yerlerde de görülür (C, D): Bu düğüm ve çıkıntıların hepsi kapakçıklar tarafından oluşturulur, böylece kendilerini dıştan göstermiş olurlar. Şimdi, eğer kapakçıklarının birinin üstünden bastırırsanız, H'den O'ya (şekil 2) ve parmağınızın ucunu birazcık toplardamarın üstünde tutarsanız, yukardan hiçbir kan akışı görmeyeceksiniz; toplardamarın parmağınızı koyduğunuz yer ile O kapakçığı arasında kalan parçası tamamen engellenmiş olacaktır; yine de toplardamar o kapakçıkların (O, G) üstünde yeteri kadar şişmiş olmaya de-

vam edecektir. Kan bu yolla baskıyla dışarı itilip, damar boşalınca, eğer başka bir parmağınızı damarın şişmiş kısmındaki O kapakçığının (şekil 3) üzerine koyarsanız, kapakçığın ötesine kanı itemeyeceğinizi görürsünüz: Daha fazla kuvvet uygularsanız, sadece parmağınızla kapakçık arasındaki damar kısmının şişkinliğinin arttığını, kapakçığın altındaki damar parçasının da hâlâ boş olduğunu göreceksiniz (H, O şekil 3).

Öyleyse, damarlardaki kapakçıkların işlevi, aort ve akciğer atardamarının başlangıcında bulunan s-biçimli 3 kapakçığınkiyle aynıdır, yani işlevi, üzerinden geçen kanın geriye akmasını engellemektir.

Devamında, kol önceki gibi bağlandığında ve damarlar dolup şiştiğinde, eğer parmak ucunuzu bir toplardamar boyunca bir noktaya bastırırsanız (L, şekil 4) ve sonra başka bir parmakla kanı yukarıya doğru, öteki kapakçığın (N) ötesine iterseniz, toplardamarın bu kısmının (L, N) boş kalmaya devam ettiğini ve tıpkı ikinci şekilde gördüğümüz gibi kanın geriye gidemediğini göreceksiniz; ancak ilk uygulanan parmak (H, şekil 2, L, şekil 4) kaldırıldığında, toplardamar aşağıdan doluyor ve kol şekil 1'de D ve C'deki gibi görünmeye başlıyor. Öyleyse toplardamardaki kan damarın alt kısımlardan veya uzak kısımlardan üst kısımlara doğru ve kalbe doğru, damarların içinde ters şekilde değil de bu şekilde hareket ettiği apaçık görünür. Bazı yerlerdeki kapakçıkların tam bir isabetle hareket etmediği için veya sadece bir tane olduğu için merkezden gelen kanın geçişini tamamen engellemiyor gibi gözükse de, çok büyük bir kısmını engelliyor ve

(William Harvey'in *An Anatomical Disquisition on the Motion of the Heart and Blood in Animals* [*Hayvanlarda Kalp ve Kan Hareketleri Üzerine Anatomik bir İnceleme*] adlı eserinden alınmıştır.)

sonra, gelişigüzel bir biçimde bu işler oluyor gibi göründüğü yerlerde ya daha sık işleyerek ya da ilerideki kapakçıkların mükemmel hareketleriyle veya başka bir yolla telafi ediliyor: Kısacası,

toplardamarlar kalbe geri dönen kanın açık ve serbest kanalları oldukları gibi, aynı şekilde kalp*ten* kan dağıtımının da kanalları olarak hizmet etmeleri etkili bir biçimde engellenmiştir.

Kaynakça

Austin, J. L. *How To Do Things With Words*, Oxford University Press, 1962.

Türkçede Austin, J. L. *Söylemek ve Yapmak*, çev. R. Levent Aysever, Metis Yayıncılık, 2009.

Beardsley, Monroe C. *Practical Logic*, Prentice Hall, 1950, s. 558.

Blair, J. Anthony and Johnson, Ralph H. (eds.). *Informal Logic: The First International Symposium*, Edgepress, 1980.

Boulding, Kenneth. Foreword to Malthus's *Population: The First Essay*, University of Michigan Press, 1959.

Butterfield, Herbert. *The Origins of Modern Science 1300-1800*, G. Bell & Sons, 1949, s. 32 ve Bölüm 3.

Cornman, James W., Lehrer, Keith and Pappas, George S. *Philosophical Problems and Argument: An Introduction*, 3rd edn, Collier Macmillan, 1982, s. 85f.

Crombie, A. C. *Augustine to Galileo*, Falcon Educational Books (ilk basımı 1952), Heinemann, 1980, Vol. II, pp. 221-38.

Dawkins, Richard. Swinburne İncelemesi *Tanrı Var Mı?* The Sunday Times içinde, 4 Şubat 1996.

Everitt, Nicholas and Fisher, Alec. *Modern Epistemology: A New Introduction*, McGraw-Hill, 1995.

Fogelin, Robert J. *Understanding Arguments*, Harcourt Brace Jovanovich, 1978, s. 96.

Hacker, P. M. S. *Insight and Illusion*, Oxford University Press, 1972, s. 304.

Meek, Ronald L. (ed.). *Marx and Engels on Malthus*, Lawrence and Wishart, 1953, s. 59, 63.

Olson, Mancur. *The Logic of Collective Action*, Harvard University Press, 1965, pp. 2, 3.

Popper, Sir Karl. *The Logic of Scientific Discovery* (Yazar tarafından Dr Julius Freed ve Lan Freed yardımlarıyla İngilizce'ye çevrilmiştir), Hutchinson & Co., 1959, Ek Bölüm xi, s. 442f.

Türkçede Karl R. Popper. *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, Çev. İlknur Aka - İbrahim Turan, YKY, 1998.

Putnam, Hilary. 'The Corroboration of Theories' in Schlipp, Paul A. (ed.), *The Philosophy of Karl Popper*, Open Court Publishing Co., 1974, Cilt. I, s. 221-40, §4.

Quine, W. V. and Ullian, J. S. *The Web of Belief*, Random House, 1970, s. 62.

Türkçede W. V. Quine ve J. S. Ullian, *Bilgi Ağı*, Çev. Mehmed Said Hatiboğlu, Kitabıyat, 2001.

Russell, Bertrand. *The Problems of Philosophy*, Oxford University Press, 1967, s. 63.

Türkçede Bertrand Russell *Felsefe Sorunları*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Kabalcı, 1994.

Samuelson, Paul A. *Economics: An Introductory Analysis*, McGraw-Hill, 1980.

Scriven, Michael. *Reasoning*, McGraw-Hill, 1976.

Strawson, P. F. *Introduction to Logical Theory*, Methuen, 1952.

Swinburne, Richard. *Is There A God?*, Oxford University Press, 1996.

Türkçede Richard Swinburne, *Tanrı Var Mı?* çev. Muhsin Akbaş, Arasta, 2002.

Thomas, Stephen. *Practical Reasoning in Natural Language*, 2nd edn, Prentice Hall, 1981, s. 156, 296-323.

Practical Reasoning in Natural Language, 3rd edn, Prentice Hall, 1986.

Toulmin, Stephen. *The Uses of Argument*, Cambridge University Press, 1958.

Ek Okumalar

Biçimsel olmayan mantık ve eleştirel düşünme üzerine yazılmış pek çok eser vardır ve halen de yazılmaktadır. *Informal Logic* dergisi güncel çalışmalar için iyi bir kaynaktır (Bu dergi Windsor Üniversitesi, Ontario Kanada'dan R. Johnson ve A. Blair editörlüğünde yayınlanmaktadır). Ek okuma olarak önerilebilecek pek çok diğer kaynak içerisinden aşağıdaki kısa liste iyi bir başlangıç olacaktır.

Blair, J. Anthony and Johnson, Ralph H. (eds.). *Informal Logic: The First International Symposium*, Edgepress (1980) [Birinci Uluslararası Enformel Mantık Kongresinden derlenen makalelerden oluşan öğretici bir derleme.]

Fisher, Alec. *Critical Thinking: An Introduction*, Cambridge University Press, 2001.

Fogelin, Robert J. *Understanding Arguments*, Harcourt Brace Jovanovich (1978) [Düşünmeye sevk eden ve aynı zamanda bir öğretmen kılavuzuna da sahip olan bir metin.]

Govier, Trudy. *A Practical Study of Argument*, Wadsworth (1985) [İyi ve sık kullanılan bir metin.]

McPeck, John E. *Critical Thinking and Education*, Martin Robertson (1981) ["Eleştirel Düşünme Hareketi"ne karşı muhtemelen şu ana kadar yazılmış en dikkate değer eleştiri.]

Perelman, C. and Olbrechts-Tyteca, L. *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*, University of Notre Dame Press (1969) [Retorik geleneğinin bir klasiği.]

Scriven, Michael. *Reasoning*, McGraw-Hill (1976) [Bu alanda bir klasik.]

Thomas, Stephen. *Practical Reasoning in Natural Language*, Prentice Hall, 2nd edn (1981), 3rd edn (1986) [Oldukça dikkatli çalışılmış yaklaşımıyla iyi bir metin.]

Toulmin, Stephen. *The Uses of Argument*, Cambridge University Press (1958) [Tarihsel bir klasik.]

Dizin

A

A priori bilgi 264
Ad 337
Akıl yürütme 47-64, 316-318
  Madde madde yazılmış halde 58
  Yapısı 40, 43, 54-64, 222-225, 319
  Zinciri 38
Ana sonuç 38, 57
Ara sonuç 38, 57
Argüman 23-24, 47
  Soyutlama yönteminin anahatları 57-64
  Gözden geçirilmiş soyutlama yöntemi 228 ve takip eden sayfalar
  Kesin bir şekilde tanımlanmamış 55
  İyi argüman için testler 64-70
  İyi argüman için gözden geçirilmiş testler 228-229
Argüman alametleri 51, 77, 294 ve takip eden sayfalar
Argüman diyagramı 57, 138
Aristoteles 229, 236-241, 357
Augustine, Aziz 349
Austin, J. L. 49
Ayer, A. J. 181-185, 187-212, 303-309
Ayrışım/ayrıklık 62, 322

B

Bağımsız nedenler 56-57, 64
Bariz doğrular 94
Beardsley, Monroe 10, 350-353
Bilimsel argümanlar 261-292
Bilimsel teoriler 267-292
Birlikte nedenler 56
Boulding, Kenneth 101

Ç

Çıkarsama alametleri 51, 77, 294, 295
"Çünkü" 53

D

Darwin, Charles 163 ve takip eden sayfalar, 282-283, 380-383
Dawkins, Richard 159-181
Descartes, René 190-211, 309
Diyagram, argüman 57, 138
Doğrulamacılık 303-309
Doğruluk değeri 326

Doğruluk koşulları 300, 303-309, 327
Doğruluk koşulu teorisi [anlama dair] 303-309
Dolaysız neden 57, 79
Döngüsel nedensellik safsatası 180
Dummett, Michael 304-309

E

Engels, Friedrich 98-100

F

Farazi akıl yürütme 11, 213-222
Farazi bağlam 222-223
Faraziye 149, 214-238, 261-275, 298, 318
Faraziye alametleri 221, 228
Farz edelim ki ... 213-242
Frege, Gottlob 220, 303

G

Galen 284-291
Galileo 24, 214, 229-242, 357-365
Geçerlilik 318
Gerekli koşul 39
Güvenceli savlanabilirlik 313

H

Harvey, Williams 284-291
Hayırseverlik İlkesi 52-60
Hipotez 214, 272-275
Hobbes, Thomas 157-158
Hollis, Martin 353-355
Hume, David 12, 27, 71, 209-210, 264-267, 365-366

İ

İdeaların Bağıntısı 264,
İlkesi 61, 303, 309
İyi argüman testi 64-70
Yeniden düzenlenmiş 229

K

Kategorik bağlam 223
Kesişim 321-322
Kestirim 267-277
Kiplik sözcükleri ve ifadeleri 53
Koşullu [önerme/cümle] 323
Maddi 323
Alametleri 64
Koşullandırma 225-228, 250
Koşullu bir cümlenin önbileşeni 64, 217
Koşullu bir cümlenin artbileşeni 63-64
Kuhn, Thomas 12, 277-282
Kuşkuculuk 293, 309 ve takip eden sayfalar
"Kuvvetlendirilmiş" teoriler 275

L

Lewis, C. S. 355-357
Locke, John 37-39

M

Maddi koşul 322
Mantıksal biçim 319 ve takip eden sayfalar, 339-341
Mantıksal pozitivizm 304-309
Mantıksal sözcükler 319 ve takip eden sayfalar
Malthus, Thomas 71-102
Marx, Karl 98, 243-260, 370-377
Mill, John Stuart 39, 139-158
Model 238-239, 277-282

N

Neden [etki] 209, 265-266
Neden/Sebep 29, 52, 221
Bağımsız 56-57, 64
Birlikte 56
Dolaysız 57, 79
Temel 57
Neden alametleri 12, 52, 221
Newton, Sir Isaac 240
Newtoncu mekanik 240, 277

Niceleyiciler 337
Nihai sonuç 57
Normal Bilim 277-282

O

Olgu sorunları 264
Olson, Mancur 157
Olumsuzlama 320
Otorite 281

Ö

Ölçütler 313
Öncül 57, 221, 316-319
Önerme 316
  Savlanmış 220-221
  Savlanmamış 220 ve takip eden sayfalar
Örtük varsayım 215

P

Paradigma 277-282
Pascal'ın bahsi/kumarı 24, 162, 177, 214
Pisagor Teoremi 25
Popper, Sir Karl 12, 238-241, 267-277, 299
Powell, Enoch 132-138
Putnam, Hilary 276

Q

Quine, W. V. 276

R

reductio ad absurdum [olmayana ergi] 101, 207, 214, 235-236
Reichenbach, Hans, 377-380
Rousseau, Jean-Jacques 71
Rüşdi, Salman 161, 175

S

Samuelson, Paul 45
Sav(lama) 11, 64, 213-214, 317
  Temellenmiş 295-296
Savlanabilirlik İlkesi 61
Savlanabilirlik Sorusu 11, 61, 6
  88, 112 ve takip eden sayfala
  145 ve takip eden sayfalar, 2
  309
Savlanabilirlik, güvenceli 313
Savlanmış önerme 220-221
Savlanmamış önerme 220-221
Semantik tablo 138, 331-335
Sonuç 29, 50, 221
  Doğruluğunu ortaya koyma
    29-46, 50
  Nihai 57
  Ara 38, 57
  Ana 38, 57
Sonuç alametleri 11, 50, 77, 22

T

Tanrı, Tanrı'nın varlığı 159-18
Temel neden 57
Teminat 241
Teorik iddialar 263
Thomas, Stephen 11, 213, 218,
  337
Toulmin, Stephen 10, 241
Tümdengelimsel geçerlilik 267
  274-275, 301, 312, 318
Tümevarım 264-267
  Tümevarım sorunu 267, 37
Tümevarımsal argüman/çıkarı
  267-277
Tümevarımsal geçerlilik 312

U

Ullian, J. S. 276
Uygun standartlar (argümanlar
  değerlendirmede) 69, 299-30

V

Varsayım 215, 238-239
  Örtük 215

Y

Yeterli koşul 39

Yeterli [yeter] neden 265-266
Yüklem 337
Yüklemler Mantığı 337-341

W

Weinberger, Caspar 103-132, 344
Williams, Bernard 346-349
Wittgenstein, L. 376-377

Z

Zihin-Beden etkileşimi 187-212

Alfred
Fisher

GERÇEK ARGÜMANLARIN MANTIĞI

Gerçek Argümanların Mantığı, argümanları çözümlemek ve değerlendirmek için kendine özgü bir yöntemi açıklamakta, köşe yazılarından klasik metinlere pek çok örnek ele almaktadır. Eleştirel düşünme, her ne kadar temel düzeyde mantık bilgisini gerektiriyor olsa da, bu kitapta, temel mantık eğitimindeki sembolleri ve mantık kurallarını atlayarak doğrudan eleştirel düşünme için gerekli araçlar, gerçek metinler üzerinde kullanılarak kavratılmaktadır.

Bu kitap, Galileo'dan Marx'a, Thomas Malthus'tan Charles Darwin'e, Dawkins'ten Mill'e insanlığın düşünce hayatına yön vermiş düşünürlerin temel metinleri üzerinden eleştirel düşünme yetimizi güçlendirmektedir. Düşünce tarihinin önemli metinlerinden özenle seçilmiş alıştırmalar bölümü sayesinde okur, kendisini sınama ve geliştirme şansını da yakalayacaktır.

Dahası, felsefe, hukuk ve sosyal bilimler gibi disiplinlerin dahil olduğu geniş bir yelpazedeki öğrenciler ve öğretmenleri için oldukça değerli bir kaynak olan bu kitapta, temel klasik biçimsel mantığın bazı temel fikirlerini özetleyen bir ek bölüm de bulunmaktadır. Kitap, bu yönüyle, ders kitabı olarak kullanılabileceği gibi aynı zamanda başucunuzda bulunması gereken temel bir başvuru kaynağıdır.

İMGE kitabevi

imge·com·tr

facebook.com/imge.yayinlari
twitter.com/imgekitabevi
instagram.com/imgekitabevi
periscope @imgekitabevi
pinterest.com/imgekitabevi
google+ imge@imge.com.tr
imge@imge.com.tr

ISBN 978-975-533-888-0